

बगनासकाली गाउँपालिका

प्रथम त्रिवर्षीय योजना

आर्थिक वर्ष २०७७/७८-२०७९/८०

मन्तव्य

नागरिकको सुख, शान्ति, खुशी, समृद्धिका लागि नै राजनीतिक तथा आर्थिक व्यवस्था परिवर्तनको खास उद्देश्य अन्तरनिहित रहेको हुन्छ। एक प्रकारको शासकीय स्वरूपबाट नागरिकको सहभागिता, समुन्नति हुन सकेन भने स्वभाविकरूपमा उत्तम विकल्पको खोजी हुन्छ। नेपालमा पनि नेपाली नागरिकको इच्छा शासन, प्रशासन र व्यवस्थापनमा सबैको सार्थक सहभागिता रहोस भन्ने अभिप्रायका साथ संघीय लोकतान्त्रिक गणतान्त्रिक शासन व्यवस्थाको अभ्यास प्रारम्भ गरिएको छ। विगतको एकात्मक, केन्द्रीकृत र सीमित वर्गको शासनमा रहेको एकाधिकार अन्त्य भएको छ। नेपालको संविधानले सबै जातजाति, भाषाभाषी, धर्म, संस्कारलाई समान महत्त्व र अवसर प्रदान गरेको छ। आफ्नो विकास आफै गर्न सक्ने गरी तीन तहको सरकार र शासकीय संरचनाको प्रबन्ध गरेको छ।

नेपाल सरकारले नीति निर्माण तहमा उल्लेख्य काम गर्ने, प्रदेश सरकार विकास निर्माणका काममा संलग्न हुने र स्थानीय तह सेवा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहभागी हुने गरी संघीय शासन व्यवस्थाको परिकल्पना र प्रारूप बनाइएकोछ। सबै तहका सरकार आफ्नो नीतितथा कानुन आफै तर्जुमा गर्न सक्षम रहेका छन्। आफ्नो क्षेत्रको विकास र सेवा प्रवाहका लागि उपयुक्त प्रकारका दिर्घकालीन, मध्यकालीन तथा अल्पकालीन योजना बनाउन अधिकारप्राप्त छन्। योजनालाई साकार पार्न सालबसालीरूपमा बजेट तथा कार्यक्रम सभाबाट पारित गराई कार्यपालिकाबाट कार्यान्वयन गर्न सकिने शक्ति पृथकीकरण, नियन्त्रण र सन्तुलनको लोकतान्त्रिक पद्धतिको व्यवस्था गरिएको छ।

संघीय शासन प्रणालीको अभ्यास अनुरूप सबैभन्दा पहिला स्थानीय तहको निर्वाचन सम्पन्न भएर स्थानीय तहले यस व्यवस्थाको अभ्यास र परख गर्ने अवसर पाएका हुन्। संघीय सरकार तथा प्रदेश सरकार गठनका लागि निर्वाचन पछि हुन गएकोले सरकार गठन पनि ढिला हुन गएको छ। परिणामतः स्थानीय सरकार सञ्चालन र गतिशीलताका लागि आवश्यक पर्ने नीतिगततथा कानुनी संरचना समयमा हुन सकेनन्। कर्मचारी समायोजनको कार्य ढिला हुँदा कार्यसम्पादनमा असहता भएको थियो। सेवा प्रवाहका निम्नि अति आवश्यक हुने भौतिक पूर्वाधारको अवस्था अझै पनि कमजोर रहेको छ। लामो समयसम्म राजनीतिक दल राजनीतिक परिवर्तनमा अल्झै पनि अब नागरिकको हुटहुटी आर्थिक विकास र समृद्धिका लागि आकांक्षी रहेको छ। आर्थिक विकास र समृद्धि- संघीय सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय सरकार सबैको साझा तथा प्राथमिकता दिनुपर्ने क्षेत्र रहेको छ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन भएपछि बनाउनुपर्ने आवधिक योजना निकै पछाडि धकेलिएको छ। नेपाल सरकारबाट पन्धौ पञ्चवर्षीय योजना आउन ढिला हुनु, स्थानीय तहमा योजना तर्जुमा कार्यका लागि सक्षम जनशक्ति अपर्याप्त रहनु तथा खण्डीकृत आधारभूत तथ्याङ्को उपलब्धता हुन नसक्नु योजना तर्जुमा कार्य समयमा गर्न नसकिएका प्रमुख चुनौतीका रूपमा रहे। त्यसैगरी कोभिड-१९ विश्वव्यापी महामारीका कारण समेत झण्डै एक वर्ष पछाडि धकेलिनुपर्ने थप समस्या सृजना भयो।

नेपालको संविधानले प्रत्याभूत गरेका मौलिक हकको प्राप्ति; निर्देशित गरेका सिद्धान्त र प्राथमिकता, नीति; संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच अन्तर सम्बन्ध; स्थानीय व्यवस्थापिका, कार्यपालिका र स्थानीय तहको आर्थिक कार्यप्रणाली; स्थानीय तहको अधिकारको सूची; संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको साझा सूची; नेपाल सरकारको कार्यविस्तृतीकरण प्रतिवेदन; योजना तर्जुमा गर्ने मुख्य आधार रहेका छन्। नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट

जारी गरिएका नीति तथा कानुनी व्यवस्थासँग पनि उपयुक्त सामिप्यता राखिएको छ। दिगो विकासका लक्ष्य एवं अन्तरराष्ट्रीय समुदायमा नेपाल सरकारबाट गरिएका प्रतिवद्धता पूरा गर्न सहयोग हुने गरी योजना तय गरिएको छ। प्रस्तुत प्रथम त्रिवर्षीय योजना ढिला गरी तर्जुमा गरिएको भए पनि यसमा नेपाल सरकारको पन्द्रौ पञ्चवर्षीय योजना तथा प्रदेश सरकारको प्रथम पञ्चवर्षीय योजनासँग अनुकूल, तादात्मयतार परिपूरक हुने गरी तर्जुमा गरिएको छ। नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारका गन्तव्यमा सहयोग हुने गरी सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तय गरिएको छ। अझ महत्त्वपूर्ण पक्षका रूपमा स्थानीय नागरिकको आवश्यकता, क्षमता, माग, संभावना उपलब्ध हुनसक्नेतथा आफ्नो वित्तीय स्रोतलाई समेत विश्वेषण गरी कार्यक्रम तथा उपलब्धीको अनुमान गरिएको छ।

प्रथम त्रिवर्षीय योजना तर्जुमा कार्यमा सदैव सहयोग, सल्लाह र सुझाव दिई उत्प्रेरित गरिरहनु हुने यसै गाउँपालिकाका विज्ञ श्री , प्रति गाउँपालिका सधै आभारी रहनेछ। स्थानीय नागरिकको समृद्धिका खातिर दिनरात खटिरहनुहुने कार्यपालिका सदस्यज्यूहरू, गाउँसभा सदस्यज्यूहरूले पुन्याउनुभएको निरन्तर सहयोगप्रति कृतज्ञ छौं। यसैगरी, यस कार्यमा होस्टेमा हैंसे गर्ने विभिन्न समितिप्रति आभारी छौं। सेवा प्रवाह, विकास निर्माण, बजेट कार्यान्वयनको कार्यबोझ बावजुद नीति तथा योजना तर्जुमा कार्यमा प्राविधिकरूपमा संलग्न भएर सहयोग गर्नुहुने गाउँपालिकाभित्रका सबै कर्मचारीहरूमा गाउँपालिका सदैव ऋषी रहनेछ। योजना तर्जुमा गर्ने कार्यमा जसरी नै यसको पूर्ण कार्यान्वयनमा यहाँहरू सबैको गतिशिलता, क्रियाशीलता, सदासयता, संयमता, सत्कर्म, सहयोग, साथ, समर्थन, सुझाव प्राप्त हुने र अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्ने अपेक्षागाउँपालिकाले लिएको छ।

शुभकामना

संघीय शासन प्रणालीको स्थापना र जग राखे प्रारम्भिक कार्यको अवसर पाउनु हाम्रा लागि ऐतिहासिक अवसर प्राप्त भएको छ। जनआकांक्षा रूची आवश्यकताको परिपूर्तिका लागि उपलब्ध हुन् प्राकृतिक तथा मानव पुँजीको अधिकतम र दिगोरूपमा परिचालनका लागि नेपालको संविधानले स्थानीय तहमा अधिकार र शक्तिको विभाजन गरी शासकीय संरचनामा समावेश गरेको छ। प्रारम्भिक चरणमा कानुन संरचना निर्माण आफैमा कठिन विषय रहेको छ। दशकौ लामो एकात्मक तथा केन्द्रीकृत शासन प्रणालीको अभ्यास गरिरहेको सन्दर्भमा संघीय शासन प्रणालीको अभ्यास नितान्त नविन र फरक प्रकारको छ। प्रजातन्त्रको प्राप्तिप्रिविकेन्द्रीकरणको विकास भए तापनि झण्डै डेढ दशक स्थानीय निकाय निर्वाचित जनप्रतिनिधिविहीन अवस्थामा गुज्रनु पर्यो। यस संक्रमणकालीन अवस्थामा विभिन्न राजनीतिक आन्दोलन र परिवर्तन भए। राजनीतिक शुन्यता रहेको अवस्थामा कर्मचारी प्रशासनको माध्यमबाट विकास निर्माण तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाह दोहोरो भूमिका निर्वाह गर्न दिइएको थियो। जब स्थानीय कार्यपालिका तथा व्यवस्थापिका गठन गरियो त्यसपछि नीति कानुन योजना बजेट सरकार सञ्चालनका लागि भौतिक पूर्वाधार र जनशक्ति सबैको एकैपटक व्यवस्थापन गर्नुपर्ने गहन जिम्मेवारी आइलागेको थियो। नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकार संघीयता अनुरूप गठन भइसकेको थिएन। आमनागरिकमा उत्साह र आकांक्षाको चुली लागेको थियो। कानुनी व्यवस्थामा अष्टष्टता अन्योल तथा अलमल निरन्तर रहिरहनु तीनै तहका सरकारका लागि अवश्य पनि राम्रो होइन। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय सरकारका लागि कोशेदुङ्गाकारूपमा आधार स्थापित गरेको छ। यसैगरी अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ तथा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले वित्तीय स्रोतको बाँडफाँट एंव वित्तीय हस्तान्तरण र परिचालनलाई व्यवस्थित बनाएको छ। नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट वित्तीय हस्तान्तरण हुने र सोको उपयोगका आधार स्थापित हुँदै गएका छन्।

२०७५ सालको उत्तरार्द्धमा मात्र सात सय एकसट्टी सरकारमा कर्मचारी समायोजन गरी तत तत सरकारमा पठाउने काम गरियो। नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारले संघीय शासन प्रणाली अनुरूपका वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम आर्थिक वर्ष २०७४/७५ बाट सुरु गरेका छन्। दिर्घकालिन आवधिक योजना अन्तर्गत नेपाल सरकारको पन्ध्रौ पञ्चवर्षीय योजन र लुम्बिनी प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजना स्वीकृत हुन केहि ढिलाई हुन गएकोले यस गाउँपालिकाको प्रथम पञ्चवर्षीय योजना तर्जुमा कार्यमा समेत अप्रत्यक्ष प्रभाव पारेको छ। गत वर्ष नै स्वीकृत हुनुपर्ने प्रस्तुत योजना विश्वव्यापी संकटकोरूपमा देखा परेको कोभिड-१९ महामारीका कारण एक वर्ष पछाडि धकेलिन विवश भएका छौं। शासकीय स्वरूप शैली संरचनामा परिवर्तन हुनु, मानव संशाधनको अपर्यासता हुनु, सरकार सञ्चालनका लागिआधारभूत नीति कानुनको तर्जुमा कार्यमा समय खर्च हुनु, कोभिड-१९ महामारी निरन्तर रहनु, नेपाल सरकार तथा लुम्बिनी प्रदेश सरकारमा आवधिक योजना तर्जुमा कार्यमा ढिलाई हुनुले यस गाउँपालिकाको योजना तर्जुमा कार्यमा ढिलाई हुन गएको छ।

योजना तर्जुमा कार्यमा ढिलाई भए तापनि नीति कानुन वार्षिक योजना बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयनको अनुभव र अवसरले योजना तर्जुमा गर्दा परिपक्वता तथ्यपरक कार्यान्वयनयोग्य सन्तुलित भएको विश्वास लिएको छु। यसैगरी नेपाल सरकार तथा लुम्बिनी प्रदेश सरकारका आवधिक योजनासँग पनि तादात्म्यता स्थापित गर्न सफल भएका छौं।

विषयसूची

तालिका सूची

पृष्ठभूमि

नेपालकोशासकीय स्वरूप संघीयलोकतान्त्रिकगणतन्त्रमारुपान्तरणभएसँगैराज्यशक्तिकोप्रयोगसंघ, प्रदेशरस्थानीयतहबाटहुनेप्रणालीस्थापितभएकोछ । नेपालकोसंविधानमातीनैतहकासरकारकाअधिकार, दायित्वतथाजिम्मेवारी काविषयबाँडफाँटगरिएकाछन् । संघीयताकोनवीनअभ्यासलाईसंस्थागतगदैलैजानरविकासकोपरिकल्पनालाईयथार्थपरकबना उनस्थानीयतहलेआफ्नोअधिकारक्षेत्रभित्रकोविषयमासोतकोसंकलन, योजनानिर्माणरकार्यान्वयनमाभविष्यपरकदूरदृष्टिसहितअधिबृन्दनअत्यन्तआवश्यकरहेकोछ । यथार्थमासंघीयशासनव्यवस्था जनताकोसबैभन्दानजिकरहने, सबै पक्षको शासकीय प्रणालीमा सहभागिता सुनिश्चित हुनेप्रणालीहोभनेस्थानीयतहअर्थात्गाउँपालिकायस्तोशासनप्रणालीलाईमूर्तरूपदिनेसबैभन्दानजिककोसरकारहुन् ।

सार्वजनिक वित्तको खोजी गर्ने, योजना बनाउने, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने, कानुन बनाउनेकार्य संविधानले सबै तहका सरकारलाई अधिकार प्रदान गरेको छ । स्थानीयतहबीचभौगोलिकविविधता,प्राकृतिकसोतकोसंभावना,संस्थागतक्षमता, आर्थिक,सामाजिकअवस्थामाभिन्नता रहेको छ । यीविविधतारभिन्नतालाईसम्बोधनगर्नस्थानीयतहकोआफ्नोक्षेत्रकोआर्थिक,सामाजिकरपूर्वाधारविकासकालागियोजनाबना ईलागूगर्नुपर्नेजिम्मेवारीसुम्पिएकोछ । सोजिम्मेवारीपूरागर्नस्थानीयतहलेआआफ्नोक्षेत्रकोसमष्टिगतविकासकालागिआवश्यक आवधिकररणनीतिकविषयक्षेत्रकादीर्घकालीन,मध्यमकालीनरवार्षिकविकासयोजनाबनाउनुपर्नेकानुनीप्राबधानसमेतरहेकोछ ।

विकास

योजनाभनेकोउपलब्धस्रोतरसाधनलाईपरिचालनगरिनिश्चितयोजनाअबधिभित्रतोकिएकालक्ष्यहसिलगर्नेगरितयारगरिएकोद स्तावेजहोअर्थात्समग्रआर्थिक,सामाजिक, पूर्वाधार, अन्तर सम्बन्धित विषय, सुशासन र लोकतन्त्रको विकास र समृद्धिकोउद्देश्यपूरागर्ननीश्चितअबधिभित्रहसिलगर्नलिइनेलक्ष्य, नीति,रणनीति, कार्यनीतितथाकार्यक्रमरत्यस्ताकार्यक्रलाईकार्यान्वयनगर्नकालागिचाहिनेस्रोतसाधनकोव्यवस्थारसोबाटप्राप्तहुनेनतिजासहित कोदस्तावेजहो । सहभागितामूलक, समावेशी, सन्तुलिततथादिगोसामाजिक, आर्थिकरपूर्वाधारविकासगरिसामाजिकन्यायसहितकोसमृद्धिरसुखहसिलगर्नयोजनाबद्धविकासगर्नुआवश्यकहुन्छ । यसकाला गितथगतअध्ययन, अनुसन्धानरविक्षेपणगदैविषयगतसमस्यातथा चुनौतीरअवसरकोपहिचानगर्नेरत्यसकाआधारमाविषयकेन्द्रितरणनीति, व्यवहारिककार्यनीतिरनतिजामुखीकार्यक्रमसहितकोयोजनातर्जुमारकार्यान्वयनआवश्यकपर्दछ । आवधिकयोजना सरकारको दिर्घकालीनविकासकोमार्गचित्र भएको हुँदा योजना तर्जुमा गर्दा सबै तहका सरकारका बीचमा सामझस्यता सहकार्य र साझेदारी हुने गरी तर्जुमा हुनु संविधान र प्रचलित कानुनको परिपालना र नागरिकको अपेक्षा पनि हो । यसलेआगामीपाँचवर्षकोविकासकाप्राथमिकताकोआँकलनगरिबजेटकोसमेतसुनिश्चिततागर्दछ । मध्यमकालीन खर्च संरचना रवार्षिकबजेटतथाकार्यक्रमआवधिकयोजनालेपरिलक्षितगरेकोउद्देश्य अनुरूप तर्जुमा हुने भएकोलेयसलेयोजनागत एवं वित्तीय स्रोतकोअनुशासन प्रवर्द्धनमा योगदान पुऱ्याउँछ । पञ्चवर्षिय योजनाले

वार्षिकबजेट तथा कार्यक्रम र योजनातर्जुमामागरआवश्यकतामाआधारित बनाउँदै कार्यान्वयनका समग्र पक्षलाई व्यवस्थित,पारदर्शी,कार्यान्वयनयोग्य, प्रभावकारी र कुशलबनाउँछ ।

परिच्छेद १

परिचय

१.१ परिचय

वगनास गाउँपालिकामा साविकका ९ वटा गाउँ विकास समितिहरूलाई ९ वटामा पुनर्संरचना गरी बनाइएको छ । हालसाविकको चिरुङ्घारा गा.वि.स. वार्ड न. १, साविकको पोखराथोक गा.वि.स. वार्ड न. २, साविकको नायरनमतलेश गा.वि.स. वार्ड न. ३, साविकको खानिछाप गा.वि.स. वार्ड न. ४, साविकको दर्लमडाँडा गा.वि.स. वार्ड न. ५, साविकको यम्घा गा.वि.स.) वार्ड न. ६, साविकको खानीगाँउ गा.वि.स. वार्ड न. ७, साविकको बराडदी गा.वि.स.का वार्ड न. १, ७ र ९ वार्ड न. ८ र साविकको चापपानी गा.वि.स. हालको वार्ड न. ९ वनेको छ । वगनासकाली गाउँपालिका, पाल्पाको सदरमुकाम तानसेन नगरपालिका देखी ७ कि.मि. पूर्वमा अवस्थित छ । यो गाउँपालिका ८४.१६ बर्ग कि.मि. क्षेत्रमा फैलिएको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८का अनुसार यहाँको कुल जनसंख्या ३१३६१ रहेको छ । यस गाउँपालिकाको सिमाना पूर्वमा रम्भा गाउँपालिका, पश्चिममा तानसेन नगरपालिका, उत्तरमा कालीगण्डकी नदी, दक्षिणमा माथागढी गाउँपालिका पर्दछ । यस गाउँपालिकाको केन्द्र साविक चिरुङ्घारा गा.वि.स.को चिलाङ्गी भञ्याङ्गी तोकिएको छ ।

विभिन्न कला, संस्कृति, भाषा, धर्म, जातजातिका समुदायको समिश्रणले गाउँपालिका धार्मिक तथा सांस्कृतिकरूपमा सम्पन्न रहेको छ । यहाँ कुमाल, बोटे लगायत बाहुन, क्षेत्री, मगरतथा दलित जातिय बाहुल्यता रहेको छ । यस गाँउपालिका भित्र धेरै उर्वर कृषि भूमि, सामूदायिक वन क्षेत्र, दुर्लभ वन्यजन्तु र चराचुरुङ्गीको बासस्थान रहेको छ । प्राकृतिक, धार्मिक, सांस्कृतिक विविधताको उपयोगबाटआर्थिक, सामाजिक समृद्धि र उन्नति हुने प्रचुर सम्भावना देखिन्छ ।

१.२ आर्थिक विकास

राजनीतिक परिवर्तनको मूल उद्देश्य नै आर्थिक र सामाजिक रूपान्तरण हो । तर केही दशक यताको राजनीतिक अस्थिरता र स्थानीय निकाय जनप्रतिनिधिविहिन भएकोले विकासका गतिविधिले जनअपेक्षा अनुरूप गति लिन सकेन । लामो समय संविधान निर्माण प्रक्रिया र राजनीतिक अस्थिरताका कारण नेपालको आर्थिक विकासको मुद्दा ओझेलमा परेको हो । नेपालको संविधान निर्माण पछिराजनीतिक, प्रशासनिक तथा वित्तीय संघीयता कार्यान्वयनमा आइसकेको छ । देशभित्र पर्याप्त रोजगारीका अवसर नहुँदा लाखौं ऊर्जाशील युवा जनशक्ति वैदेशिक रोजगारीमा जान विवश भएका छन् । जलस्रोतको धनी राष्ट्र भएर पनि वर्षौदैखि मुलुकमा देखिएको चरम ऊर्जा संकटले उद्योग, व्यवसाय तथा साधारण नागरिकको सामान्य दैनिकीपनि कष्टकर बन्दै गएको छ । कृषि क्षेत्रलाई व्यवसायीकरण एवं आधुनिकीकरण गर्न नसक्नु, औद्योगिक प्रवर्द्धन तथा विकासका लागि आवश्यक पूर्वाधारको कमी, उद्योग-मैत्री वातावरणको अभाव, लगानीकर्ताको मनोबलमा गिरावट, अस्थिर राजनीतिक वातावरणजस्ता कारणले कृषि तथा उद्योग क्षेत्रले फड्को मार्नसकेको छैन । पर्यटन क्षेत्रमा प्रचुर अवसर एवं सम्भावना हुँदाहुँदै

पनि यस क्षेत्रको उचित विकास हुन नसकदा राज्यले यथेष्ट लाभ लिन सकिरहेको छैन । नेपाल कृषि क्षेत्रमा समेत आत्मनिर्भर बन्न नसक्नु, विप्रेषणमा निर्भर अर्थतन्त्र हुनु, उद्योग व्यवसाय फस्टाउन नसक्नु, उद्यमशीलताको अभाव हुनु जस्ता कारणले मुलुकको अर्थव्यवस्थाले गतिशीलता लिनसकेको छैन । तर नेपालको आर्थिक विकासलाई कृषि क्षेत्र, पर्यटन उद्योग, सेवामूलक क्षेत्र तथा विप्रेषण आय प्रमुख स्रोतले मात्र टेवा पुऱ्याउन सक्छ । यसका साथै बेरोजगारी समस्या समाधान गर्न राज्यले वैदेशिक लगानीलाई प्रवर्द्धन गर्दै स्वदेशमै पर्याप्त रोजगारीका अवसर सिर्जना गर्न आवश्यक देखिन्छ । कृषि क्षेत्रमा आधारित नेपालको अर्थव्यवस्थालाई प्रवर्द्धन गर्दै औद्योगिक अर्थतन्त्रमा रूपान्तरण गर्न पनि जरुरी छ । यस्तै जलसम्पदाको उच्चतम उपयोग, पर्यटन क्षेत्रको विकास एवं विस्तार, आधारभूत पूर्वाधारहरूको विकास लगायत अन्य सेवामूलक क्षेत्र प्रवर्द्धनमा राज्यले उच्च प्राथमिकता दिनुपर्छ ।

१.३ भू-उपयोग

यस बगनासकाली गाउँपालिकामा ३२२२.४ हेक्टर खेतीयोग्य जमिन भएपनि हाल जम्मा ४५ प्रतिशत जग्गामा मात्र खेती गरिएको पाईन्छ । वनजङ्गलले ओगटेको क्षेत्र ७६५९ हेक्टर मा ३३६५ हेक्टरझाडी, बुट्यान आदि रहेको छ । त्यसैगरी, १०५ हेक्टर जग्गामा आवास क्षेत्र रहेको छ । खेत तथा पाखो गरी जम्मा ३२२२.४ हेक्टर खेतीयोग्य जमीन रहेको अनुमान छ । जसमध्ये पाखो २२९४ हेक्टर र खेत ९२८.४ हेक्टर क्षेत्रफलम रहेको छ ।

१.४ कृषि तथा पशु विकास

देशको भौगोलिक परिवेशले उपलब्ध गरिएको अवसर सदुपयोगबाट दिगो आर्थिक वृद्धि तथा खाद्य सुरक्षा सुनिश्चित गर्न सकिने सम्भावना, यस गाउँपालिकामा विद्यमान रहेको छ । कृषि भूमिको अनुपयुक्त प्रयोग एवम् विभिन्न प्रयोगहरूका कारण उर्वरा कृषि भूमिको हास हुदै जानु कृषिमा श्रम र सिप हुनेहरूमा कृषि भूमिको पहुँच नपुग्नु, पहुँच हुनेहरूले पनि आधुनिक कृषि प्रविधिको प्रयोग गरि व्यवसायिकरणमा जान नसक्नु, गैर कृषि क्षेत्रको विकासको आधारको रूपमा रहेको कृषि क्षेत्रको विकासका पूर्वाधार (सिंचाइ, सडक, बिजुली, सञ्चार, उद्योग, बजार व्यावसाय तथा उन्नत प्रविधिहरू) मा आवश्यकता अनुसार लगानी हुन नसक्नु काम पनि व्यवस्थित हुन नसक्नु कृषि क्षेत्रको विकासको मूल समस्याका रूपमा रहेका छन् । स्थानीय सम्भाव्यता, तुलनात्मकरूपमा लाभ बढी भएका, प्रतिस्पर्धी वस्तुकोउपयोग गरि उपयुक्त कृषि प्रविधिहरूको विकास प्रसार तथा उपयोगबाट कृषि उत्पादन एवम् उत्पादकत्व वृद्धि तथा व्यवसायिकरण गर्ने कार्यक्रम वृद्धि गर्दै प्राविधिक रूपमा स्वरोजगार सृजना गर्ने कार्यमा लगानी तथा योजना केन्द्रित हुनु पर्ने देखिन्छ ।

१.५ सिंचाई सुविधाको उपलब्धता

यस बगनासकाली गाउँपालिकामा सिंचाईतर्फ नयाँ योजनाका काम सुरुवात भइ पुराना कुलो मर्मत सम्भारको कार्यमा बढी काम भईरहेको छ । प्लाष्टिक र पक्की पोखरी निर्माणका कार्यक्रममा कृषकको बढ्दो आकर्षण भएको हुदै यी काम बढी भएको छ । हालसम्म यस गाउँपालिकामा १२० वटा प्लाष्टिक पोखरी र ३५ वटा पक्की पोखरी रहेका छन् । यसबाट औषत एक पोखरीबाट १.५ रोपनी जग्गा सिंचित हुने देखिन्छ । यस

गाउँउपमलिकामा कुल खेतीको ३७१.३६ हे. मा मात्रै सिंचाईको व्यवस्था छ। जसमध्ये २७८.५२ हे. बाहै महिना बाँकी वर्षा मौसममा मात्र हुन्छ।

१.६ मुख्य खाद्यवस्तु

पहाडी भूभाग भएकोले सामान्यतया पहाडी हावापानी अनुकूलका विभिन्न प्रकारका बालीनाली उत्पादको सम्भावना रहेको छ। यहाँको भूभाग पूर्व पश्चिम उत्तर र दक्षिण चारैतिर फर्केको हुँदा पनि हावापानी सूर्यको प्रभाव हिमालको प्रभावका आधारमा फरक फरक प्रकारका खाद्यवस्तु फलफूल उत्पादन गर्न सकिन्छ। व्यवसायिक कृषि प्रणालीको विकास भइसकेको छैन्। तानसेन बजार नजिकै भएको हुँदा खाद्यान्न तरकारी एवं फलफूलको बिक्री वितरणमा पनि राम्रो अवसर रहेको छ।

यस गाउँपालिकामा परम्परागत खेती प्रणालिको नै अनुशरण गरिएको छ। सामान्यतया यहाँ चैते धान, बशन्ते मकै, रहर, मास, सूर्यमुखी, उखु, फापर, गहुँ, मसुरो, चना, केराउ, सिमी, तोरी, सस्यौं, वर्षे धान, कोदो, वर्षे मकै, भट्टमास, बोडी, गहत जस्ता खाद्यान्न र तरकारी बाली उत्पादन हुँदै आएको छ।

१.७ पशुपन्धीजन्य उत्पादन सम्बन्धी अवस्था

पशुपालन व्यवसायलाई मर्यादित, आधुनिक र व्यवसायिक हुने कार्यक्रमहरु ल्याउन पहल गर्दै पशुपन्धीजन्य पदार्थ र उत्पादनलाई बजारीकरण र विविधिकरण गर्ने कार्यक्रमहरुलाई पनि अगाडि बढाउन जरुरी देखिन्छ। यसका साथै उन्नत घाँस खेती लाई प्रोत्साहन गरी पशुपालन उत्पादन लागत घटाई पशुजन्य पदार्थको उत्पादनमा जोड दिनुपर्छ। मासु, अण्डा र दुधमा आत्मनिर्भर गराई निर्यातमुखी कार्यक्रम ल्याईनेछ र पशुपंक्षी बिमा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा संचालन गर्दै पशुपंक्षीहरुको रोगको पहिचान र रोग नियन्त्रण गर्न पशु स्वास्थ्य सेवा कृषक समक्ष पुऱ्याउनुपर्छ। एक गाउँ एक प्रविधिक राष्ट्रिय कार्यक्रमलाई निरन्तरता र प्रभावकारी बनाउनुपर्छ।

१.८ व्यवसायिक कृषि फर्म सम्बन्धी अवस्था

यस बगनासकाली गाउँपालिकामा व्यवसायिक बगैचा धनीको संख्या २७ रहेको छ। जसको वार्षिक आम्दानी बीस लाख छ्यालीस हजार हुने गर्दछ यसका साथै व्यावसायिक कृषि पकेट क्षेत्र अठार वटा रहेका छन् जसको वार्षिक आम्दानी एकानब्बे लाख चालीस हजार हुने गर्दछ।

१.९ कृषि तथा पशुपालनसँग सम्बन्धित मानव संसाधन

सामान्यतया परम्परागत कृषि तथा पशुपालन गाउँमा बसोबास गर्ने सबै व्यक्तिले गरेकै हुन्छन्। सहकारी समूह वा कम्पनी वा व्यक्तिगत फर्मको रूपमा व्यवसाय दर्ता गरी ठूलो लगानी र सहभागितामा उन्नत प्रविधि र प्रणालीको माध्यमबाट व्यवसायिकरूपमा कृषि तथा पशुपालन कार्यमा सहभागी हुने क्रम क्रमशः विस्तार हुँदै गएको छ। हाल सक्रिय कृषक समूह अठार वटा छ भने आठ वटा कृषि सहकारी संस्था रहेको छ। कृषि स्रोत तथा सामाग्री संख्या र एग्रोभेट चार चार वटा रहेका छन्। दुई वटा कृषि उपज संकलन केन्द्रहरु दुई वटा अनुदानमा सञ्चालित ठुला ट्याक्टर र पैचालीस वटा अनुदानमा संचालित मिनिटिलर रहेका छन्।

१.१० पर्यटन विकास

धार्मिक सांस्कृतिक र प्राकृतिक विविधता र ऐतिहासिक धरोहरले गाउँपालिकालाई समृद्ध र शोभायमान बनाएका छन्। राम्दीघाट, बगनासदेवी, शिद्धगुफा दर्लमडाँडा, बराङ्गदीको शिवासन, चापपानीको बगनास चेचिकोट, नायरको कोटघर, चिरुङ्गधाराको सन्तक बौद्धगुम्बा, दर्लममहाकाली, ध्यूसिवास शिद्धबाबा मन्दिर, बराङ्गदीको विन्देश्वरी मन्दिर, खानीगाउँउको चण्डीस्थान मन्दिर, पोखराथोकको कुँडुले घर आदि रहेका छन्। पर्यटन सेवाका लागि आवश्यक हुने होटल, रिसोर्ट तथा रेष्टरेन्ट सबै गरी जम्मा बयासी वटा दर्ता तथा नवीकरण गरी सञ्चालन गरिरहेको अभिलेख रहेको छ। धार्मिक, ऐतिहासिक तथा पर्यटकीय स्थलको रूपमा लक्ष्मीनारायण मन्दिर, सन्तोक वौद्ध गुम्बा, गोरखनाथ मन्दिर, शिवालय मन्दिर, कालिकामन्दिर, रन्जिका देवी मन्दिर, हरीकला देवी मन्दिर, शिव पार्वती मन्दिर, जनशिवालय मन्दिर, चण्डीमन्दिर, शिवालय मन्दिर, बुढा बराजू मन्दिर, होली मेलारैनादेवी मन्दिर, दर्लम महाकाली भगवती मन्दिर, दर्लम टाकुरा शिवालय, नवदुर्गा मन्दिर, भगेरस्थान मन्दिर, दरुड शिवालय, गरनडाँडा शिवालय मन्दिर, भगवती मन्दिर, राम जानकी मन्दिर, सिद्ध गुफा मन्दिर, कालिका मन्दिर, अन्नपूर्णेश्वर (ऋषिकेश्वर) महादेव मन्दिर, शिवासन मन्दिर, सिद्धबाबा मन्दिर, दुर्गा मन्दिर, कालिका विन्दबासिनी रहेका छन्।

१.११ बैंक तथा वित्तीय संस्था

आर्थिक विकासका लागि बैंक तथा वित्तीय संस्था र सहकारी संस्थाको ठूलो भूमिका रहेको हुन्छ। आर्थिक क्रियाकलाप हुने स्थानमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले आफ्नो उपस्थिति देखाएका हुन्छन्। वित्तीय साक्षरता राम्रो भएको स्थानमा जनता र बैंक तथा वित्तीय संस्थाको राम्रो सम्बन्ध स्थापित भएको हुन्छ। बचत लगानी ऋण बैंकिङ्ग कारोबारमार्फत भुक्तानी विप्रेषण आप्रवाह आर्थिक अनुशासन तथा वित्तीय सुशासन र औद्योगिकीकरण निजी क्षेत्रको प्रवर्द्धनका निमित्त पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाको नै अमूल्य योगदान रहेको हुन्छ। हालसम्म यस गाउँपालिकाभित्र एन. एम. वि. बैंकराष्ट्रिय बाणिज्य बैंक शाखानिर्धन बैंकउन्नती माइक्रो फाइनान्सकालिका माइक्रो फाइनान्सजनसहारा कृषि बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्थाग्रामीण महिला बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था, दिपज्योति सहकारी संस्था, चण्डेश्वरी सहकारी संस्था, कृषि सहकारी संस्था, नायर कृषि सहकारी संस्था, नवशक्ति कृषि समूह, मुस्लाह्वोला बाखापालन सहकारी संस्था, अन्नपूर्ण सहकारी संस्था, सामाजिक उद्यमी महिला सहकारी संस्था, उद्यमी सहकारी संस्था, खानीगाउँ कृषि सहकारी संस्था, खाँण्डेवी सहकारी संस्था, चण्डीदेवी महिला जागृति सहकारी संस्था, महिला बराहा बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था, शिवासन कृषि सहकारी संस्थारहेका छन्।

१.२ सामाजिक अवस्था

१.२.१ शिक्षा सम्बन्धी विवरण

शिक्षा व्यक्ति एवं समाज विकासको लागि मेरुदण्ड हो । शिक्षा विना देश विकासको कल्पना पनि गर्न सकिदैन । व्यक्तिलाई सामाजिकीकरण गर्न शिक्षाले ठूलो सहयोग पुऱ्याएको हुन्छ । आजको दिनमा शिक्षा हासिल गर्न विद्यालयमा अध्ययन गर्न जाने बालबालिकाहरु नै भोलि देशको कर्णधार हुने हुँदा पनि शिक्षालाई यति धेरै महत्व दिनुपरेको स्पष्ट हुन्छ । भनिन्छ, शिक्षा नै सामाजिक परिवर्तनका बाहक हुन् । त्यसैले यो पनि विसर्नु हुँदैन कि सम्पुर्ण शैक्षिक प्रक्रियाको केन्द्र विद्यार्थी हुन् । शिक्षा राष्ट्रिय विकासको आधारशीला भएकोले यसको अभावमा राष्ट्रिय विकास प्रायः असम्भव छ । नेपालको सन्दर्भमा यो गरिवी निवारणको एक सशक्त माध्यम पनि हो । आधारभूत शिक्षा प्रत्येक नागरिकको मानवधिकार हो भने सबै नागरिकलाई कम्तीमा आधारभूत शिक्षाको अवसर प्रदान गर्नु राज्यको दायित्व हो । संविधान सभाबाट निर्मित नेपालको संविधानको शिक्षा सम्बन्धी हकमा प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुनेछ । प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुनेछ । त्यसै गरी अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानुन बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने हक हुनेछ । दृष्टिविहीन, सुनुवाई, स्वर तथा बोलाइ अपांगता भएका नागरिकलाई समेत उपयुक्त माध्यमबाट शिक्षा पाउने हकको सुनिश्चित गर्नुका साथै नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानुन बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हकको सुनिश्चित गरिएको छ । अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकार सन्धिले कम्तीमा आधारभूत शिक्षा मानव अधिकारको अभिन्न अङ्गका रूपमा स्वीकार गरेको छ भने बाल अधिकारसम्बन्धी अभिसन्धिले शिक्षा आर्जन गर्न पाउनु बालबालिकाको अधिकार भएको कुरा उल्लेख गरेको छ । जिल्लामा स्थापना भएका विद्यालयहरु मानव बस्तिको आधारमा स्थापना गरी शिक्षा प्रदान गरको पाईन्छ ।

शैक्षिक क्षेत्रको रूपमा एउटा उच्च माध्यमिक विद्यालय, आठओटा माध्यमिक विद्यालय र एकाइसओटा आधारभूत विद्यालय रहेका छन् । यसैगरी निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित आठओटा निजी तथा आवासिय विद्यालय रहेका छन् । दुईओटा समुदायमा आधारित बाल विकास केन्द्र र चारओटा सामुदायिक सिकाई केन्द्रले समेत शैक्षिक क्षेत्रमा महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएका छन् ।

१.२.२ मानव संशाधन विकास

प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षालय नहुँदा यस प्रकारका मानव संशाधन विकास गर्न यस्ता संरचना स्थापना गर्नुपर्ने देखिन्छ । वैदेशिक रोजगारीमा जाने मानव संशाधनलाई पनि स्थानीय तहभित्रै तालिम प्रशिक्षण पुनर्ताजगी तालिम दिन सकिएको छैन् । आफ्नै गाउँठाउँमा कृषि व्यवसाय पशुपन्धीपालन फर्निचर मोबाइल मर्मत ब्युटीपार्लर सिलाई कटाइ पलम्बिङ्ग वायरिङ्ग ड्राइभिङ्ग हाउस किपिङ्ग विल्डिङ्ग एण्ड रोड कन्स्ट्रक्शन जस्ता आधारभूत एवं विशिष्ट प्रकारका तालिमका लागि प्राविधिक तथा व्यवसायिक तालिम प्रतिष्ठान स्थापना र सञ्चालनका लागि नेपाल सरकार तथा निजी क्षेत्रसँग साझेदारी गर्नुपर्ने जरूरी रहेको छ ।

१.२.३ स्वास्थ्य तथा पोषण

नेपालको संविधान अनुसार गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा पाउनु सम्पूर्ण नेपालीहरूको नैसर्गिक अधिकार हो । स्वास्थ्य व्यक्ति समाज एवं देश विकासको लागि निकै महत्वपूर्ण हुन्छ । स्वास्थ्यले बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम, पारिवारिक स्वास्थ्य कार्यक्रम, विभिन्न रोग नियन्त्रण जस्ता कार्यक्रमहरूलाई जोड दिनु जस्ती छ । पोषण कार्यक्रम जनस्वास्थ्यको दृश्यले प्राथमिक कार्यक्रम हो । कुपोषणका कारण तत्कालिन तथा दृघकालिन प्रभाव पार्दछ भने पोषका कारण अन्य स्वास्थ्यमा पनि दृघकालिन समस्या पर्ने गर्दछ । समुदायमा खास गरी प्रोटीन शक्तिको कमी भिटामिन ए को कमी आयेडिन तथा आइरनको कमी जस्ता कारणले कुपोषण बढ्ने गरेको छ । कुपोषणले सबै उमेर समुहलाई असर गर्ने भएता पनि मुख्य पाँच वर्ष मुनिका बालबालिका तथा गर्भवती र सुत्केरीलाई बढी असर गर्ने गर्दछ ।

बगानासकाली गाउँपालिकामा स्वास्थ्य अन्तरगत नौ ओटा स्वास्थ्य चौकी र सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई र आयुर्वेद केन्द्र एक एक ओटा रहेका छन् । हरेक वडामा एक एक वटा स्वास्थ्य चौकी रहेका छन् । बर्थिङ सेन्टर तीन वटा उनान्तीस वटा गाउँघर क्लिनीक संख्या सत्ताइस वटा खोप क्लिनीक संख्या वटा रहेका छन् ।

१.२.४ खानेपानी तथा सरसफाई

नेपालको संविधानले आधारभूत स्तरको खानेपानी र सरसफाई सुविधालाई नागरिकको आधारभूत अधिकारको रूपमा प्रत्याभूत गरेको छ । हालका दिनमा सरसफाईको दायरा फराकिलो भइ प्रतिष्ठा, स्वास्थ्य, विकास निर्माण, जनजीविका, सामाजिक सशक्तिकरण र समृद्धिको आधारस्तम्भको रूपमा विस्तारित भई सरसफाईलाई राष्ट्रिय विकासको अभिन्न अंगको रूपमा लिन थालिएको छ ।

खाने पानीको स्रोत उपलब्धताका आधारमा हालसम्म नौ वटा वडामा एक हजार सत्तरी निजी धारा, चार सय पचहत्तर सार्वजनिक धारा र दुई सय एक सार्वजनिक पैधेरा रहेका छन् ।

खानेपानीको अवस्था:

१.२.५ वन तथा वातावरणीय स्थिति

प्राकृतिक सम्पत्ति जल, जमिन र जंगल(वन)को उचित उपयोगको स्थिति कुनैपनि राष्ट्रको सामाजिक उन्नति र विकासका लागि महत्वपूर्ण मुद्दाहरू हुन् । प्राकृतिक सम्पदा स्रोत साधन मुलुको समृद्धि र आर्थिक विकासका लागि महत्वपूर्ण आधार पनि हो । जंगलको उचित सदुपयोग र संरक्षण एवं सम्बद्धन गर्न सके सामाजिक तथा आर्थिक क्षेत्रको विकासमा निकै ठूलो टेवा पुरन सक्छ । वन, सामुदायिक वन, सरकारी वन लगाएतका वनहरू पनि छन् । हाम्रो देशको कुल क्षेत्रफलको झण्डै २० प्रतिशत कृषियोग्य जमिनले ढाकेको छ भने, २९ प्रतिशत जमिन बनजंगलले ओगटेको छ । यस पाल्पा जिल्लाको बगानासकाली गाउँपालिकामा बत्तीस वटा सामुदायिक वनकोरूपमा दर्ता भएका छन् ।

१.२.६ भौतिक पूर्वाधार विकासको अवस्था

सामाजिक, आर्थिक र प्रविधिको विकासका लागि पूर्वाधार विकास आधारस्तम्भ मानिन्छ। सडक तथा यातायात, भवन, खानेपानी, सिंचाई, ढल व्यवस्थापन, सरसफाई, विद्युतीकरण, अप्टिकल फाइबर नेटवर्क, सूचना प्रविधि, सुरक्षा पूर्वाधार ने भौतिक पूर्वाधारकोरूपमा लिइन्छ। सामाजिक र आर्थिक परिसूचक मापन गर्दा भौतिक पूर्वाधारका सूचक पनि उत्तिकै सहयोगी हुनुपर्दछ। उत्पादन लागत घटाउन, औद्योगिकीकरणको विकास गर्न, अन्य क्षेत्रबाट लगानी आकर्षण गर्न, बसाइसराइको प्रवृत्ति न्यूनीकरण गर्न, रोजगारीका अवसर सृजना गर्न, नागरिकको गुणस्तरीय जीवन बनाउन, उद्यमशीलता प्रवर्द्धन गर्न भौतिक पूर्वाधारको दिगो तथा गुणस्तरीय निर्माण एवं स्तरोन्नतिले निरन्तरता र नियमितता पाउनु पर्दछ।

हालसम्म करिव सत्र किलोमिटर सडक पक्की, चार किलोमिटर उच्चस्तरीय ग्रामेल ढलान, एक किलोमिटर ग्रामेल र दुई सय दुई किलोमिटर कच्ची सडक निर्माण भइसकेको छ। सबै वडामा विद्युत सेवा पुगिसकेको छ।

नेपाल टेलिकम र एनसेलको टेलिफोन सेवा सबै स्थानमा पुगिसकेको छ। इण्डै सतरी प्रतिशत जनसंख्यामा इन्टरनेट सुविधा पुगेको छ। धेरैजसो सरकारी कार्यालय सार्वजनिक भवनमा नै सञ्चालित छन्। खानेपानीको पहुँच राष्ट्रिय औषत भन्दा माथि करिब नब्बे प्रतिशत रहेको छ। पहाडि भूगोल भएकोले ढल व्यवस्थापन पनि सहज र सस्तो रहेको छ।

१.२.७ सामाजिक परिसूचक

क्र.सं.	आर्थिक सामाजिक पूर्वाधार	इकाई	आधार वर्ष	२०७९/८०को लक्ष्य
१.	कालोपत्रे सडक			
२.	ग्रामेल सडक			
३.	कच्ची/धुले सडक			
४.	खानेपानी सेवा पुगेको जनसंख्या (जम्मा घरधुरी संख्या ५२७०)			
५.	धाराको पानी	घरपरिवार	४३२५	शत प्रतिशत
६.	ट्युबेल/हेण्डपम्प	घरपरिवार	२४	
७.	इनार/कुवा	घरपरिवार	७४	
८.	इनार/कुवा भन्दा बाहिर	घरपरिवार	५८५	
९.	स्पाउट वाटर	घरपरिवार	२०७	
१०.	साक्षरता दर (पाँच वर्ष माथिको)	जनसंख्या	१५५९५	शत प्रतिशत
११.	विद्युतमा पहुँच पुगेको	घरपरिवार	४८८९	
१२.	सिंचाई सुविधा	हेक्टर		
१३.	इन्टरनेटमा पहुँच प्राप्त घरपरिवार	घरपरिवार	३९	शत प्रतिशत
१४.	उच्च माध्यामिक विद्यालय	संख्या		
१५.	माध्यामिक विद्यालय	संख्या		
१६.	आधारभूत विद्यालय	संख्या		

१७.	स्वास्थ्य केन्द्र	संख्या		
१८.	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	संख्या		
१९.	साना उद्योग	संख्या		
२०.	घरेलु उद्योग	संख्या		
२१.	मझौला उद्योग	संख्या		
२२.	५-२५ वर्ष उमेर समूहको जनसंख्या	जनसंख्या		
२३.	महिला	जनसंख्या	४३९४	
२४.	पुरुष	जनसंख्या	३५८७	
२५.	विद्यालयमा भर्ना हुने जनसंख्या (५-२५ वर्ष उमेर समूह)	जनसंख्या		
२६.	महिला	जनसंख्या	३१६३	
२७.	पुरुष	जनसंख्या	३०६२	
२८.	विद्यालयमा भर्ना नहुने जनसंख्या (५-२५ वर्ष उमेर समूह)	जनसंख्या	१६३८	०
२९.	महिला	जनसंख्या	११६३	०
३०.	पुरुष	जनसंख्या	४७५	०
३१.	स्नातकोत्तर वा सो भन्दा माथि	जनसंख्या	३७	९०
३२.	स्नातक तह वा सो सरह	जनसंख्या	२५६	४४५
३३.	बाह कक्षा वा सो सरह	जनसंख्या	७०५	१२५५
३४.	५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसंख्या	जनसंख्या	१९६४६	
३५.	पुरुष	जनसंख्या	८१०८	
३६.	महिला	जनसंख्या	११५३८	
३७.	५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको साक्षर जनसंख्या	जनसंख्या	१५५९५	
३८.	पुरुष	जनसंख्या	७२७२	शत प्रतिशत
३९.	महिला	जनसंख्या	८३२३	शत प्रतिशत
४०.	फ्लश तथा साधारण शैचालय भएका घरपरिवार संख्या	घरपरिवार	४६२६	५११०
४१.	आफ्नै घर भएका	घरपरिवार	४९९९	५२७०
४२.	भाडामा बस्ने	घरपरिवार	१७७	०

स्रोत: केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, काठमाडौं

१.३ सरकार गठन पछिका समग्र उपलब्धि

२०७४ बैशाखमा स्थानीय तहको निर्वाचन सम्पन्न भएपछि २०७४मा कार्यपालिका तथा गाउँसभाको गठन भएको छ । स्थानीय तहको कार्यकारिणी अधिकार कार्यपालिकामा निहित रहेको छ ।

यसैगरी विधायिकी अधिकार गाउँसभामा निहित रहेको छ। कार्यपालिकाको गठन पश्चात भएका महत्त्वपूर्ण कार्य देहायमा संक्षिप्तरूपमा उल्लेख गरिएको छ:

- १.३.१ प्रथम गाउँकार्यपालिकाको बैठक तथा निर्णयः प्रथम कार्यपालिका बैठक मितिमा बसेको थियो। उक्त बैठकले स्थानीय तहमा हुने सेवा प्रवाहलाई सरल, पारदर्शी तथा नागरिकमैत्री बनाउने; पाँच वर्षभित्रमाआयोजना सम्पन्न गर्ने; गाउँसभामा आर्थिक वर्ष २०७३/७४ तथा २०७४/७५ को बजेट तथा कार्यक्रम प्रस्तुत गर्ने;कानुन तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने गरी नीति आयोजना बजेट पूर्वाधार विकास सुशासन अन्तरसम्बन्धित क्षेत्र सम्बन्धी विषयमा निर्णय गरेको थियो।
- १.३.२ सरकार गठन भएपछि हालसम्म कार्यपालिकाको बैठक बसी नीतिगत विषयमा निर्णय गरेको छ। कार्यपालिकालेविषयगत समिति गठन गरी आर्थिक अनुशासन, वित्तीय सुशासन, सेवा प्रवाह, कानुन तर्जुमा र परिमार्जन, आयोजना अनुगमनलाई व्यवस्थित एवं प्रभावकारी तुल्याएको छ। विषयगत समितिले समय समयमा कार्यपालिकालाई आवश्यक निर्देशन गरेकोमा सोही अनुसार सेवा प्रवाह, विकास प्रशासन, कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सुधार गरिएको छ।
- १.३.३ बजेट तथा कार्यक्रमः नेपालको संविधानको धारा २२८ बमोजिम कर उठाउन कानुनको तर्जुमा गरिएको छ। धारा २२९ बमोजिम राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा स्थानीय सञ्चित कोष स्थापना र सञ्चालन गरिएको छ। यसैगरी धारा २३० तथा संघीय कानुनमा व्यवस्था भए बमोजिम आर्थिक वर्ष २०७३/७४, २०७४/७५, २०७५/७६, २०७६/७७ र २०७७/७८ गरी पाँचआर्थिक वर्षको बजेट तथा कार्यक्रम असार १ गते गाउँसभामा प्रस्तुत गरी समयमै पारित गरी कार्यान्वयनमा लगिएको छ। सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण उपलब्धिका रूपमा बजेट तथा कार्यक्रमको अभ्यास र अनुशासन रहेको छ।
- १.३.४ नीति तथा कानुनको तर्जुमा तथा परिमार्जनः हालसम्मनीतिऐननियमावलीकार्यविधि दिग्दर्शननिर्देशिका तर्जुमा तथा परिमार्जन गरिएको छ। नेपालको संविधानले प्रत्याभूत गरेका मौलिक हक्क, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, प्राथमिकता र नीति संघ प्रदेश र स्थानीय तहबीचको अन्तरसम्बन्ध; अनुसूची-८ को स्थानीय तहको अधिकारको सूची र अनुसूची-९ को संघ प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूची; संघीय तथा प्रदेश कानुन र नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषदबाट स्वीकृत भएको कार्य विस्तृतीकरण प्रतिवेदन लगायतका कानुनका आधारमा स्थानीय तहले कानुनको तर्जुमा गरेको छ।
- १.३.५ न्यायिक समिति: उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा गठित न्यायिक समितिले गाउँपालिकाको अधिकार क्षेत्रभिका विवाद निरूपण गर्दै आएको छ। यस समितिमा हालसम्म विवाद दर्ता भएकोमा सुनुवाई गरी को निर्णय गरिसकेको छ।

- १.३.६ नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय तथा साझेदारी: समपूरक अनुदानका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारसँग समपूरक बजेट लगानी गरिएको छ। यसप्रकारका आयोजना तथा कार्यक्रम हालसम्मसम्पन्न गरिएको छ। नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त भएका विशेष अनुदानर सशर्त अनुदानमा आधारित आयोजना प्रचलित कानुन तथा वित्तीय हस्तान्तरण सम्बन्धी मार्गदर्शनमा आधारित रही कार्यान्वयन गरिएको छ। हालसम्मसमपूरक अनुदानमा आधारित आयोजनाविशेष अनुदानमा आधारित आयोजना रसशर्त अनुदानमा आधारित आयोजना सम्पन्न भएका छन्। यसैगरी, कर तथा गैरकर राजस्व संकलनगरी संकलित राजस्व विभाज्य कोषमा दाखिल जनाइएको छ। संघीय कानुन बमोजिम विभाज्य कोषमा दाखिल जनाइएको राजस्व प्रदेश तथा स्थानीय तहको अनुपातका आधारमा तत तत सञ्चित कोषमा दाखिल गर्ने कार्य संस्थागत गरिसकिएको छ।
- १.३.७ सहकारी संस्था, गैरसरकारी संस्था तथा निजी क्षेत्रसँग सहकार्य: बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा, नीति तथा कानुन तर्जुमा, आयोजना तथा कार्यक्रमको अनुगमन एवं मूल्याङ्कन लगायतका कार्यमा सरकार बाहिरका सरोकार पक्षसँग निकटमा रहेर सहकार्य गर्ने संस्कारको थालनी गरिएको छ।
- १.३.८ सामाजिक क्षेत्रको विकास: शिक्षा क्षेत्रको सुधार एवं सुदृढीकरणका निमित्त भवन, पुस्तकालय, शैचालय, कम्प्युटर ल्याब, विज्ञान ल्याब, फर्निचर, कम्पाउण्ड पर्खाल, खेलकुद सामग्री, खेलकुद मैदान जस्ता पूर्वाधारमा लगानी गरिएको छ। यसैगरी, गरिब, विपन्न तथा सिमान्तकृत समुदायका बालबालिकालाई विद्यालयमा दिवा खाजाको प्रबन्ध गरिएको छ। शिक्षक विद्यार्थीको अनुपात मिलाउने, दरबन्दी मिलाउने, रिक्त पदमा अस्थायी शिक्षक राखी पठनपाठनमा सुधार एवं नियमित गरिएको छ। शैक्षिक छात्रवृत्ति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन, बालकलब गठन गरी शैक्षिक क्षेत्रको चौतर्फी विकासका लागि विशेष प्रकृतिका कार्यक्रममा ध्यान दिइएको छ।
- १.३.९ नागरिकको स्वास्थ्य सम्बन्धी हकलाई सम्बोधन गर्न हेल्थपोष्ट तथा स्वास्थ्य चौकीको स्तरोन्नति गरिएको छ। स्वास्थ्य संस्थामा स्वास्थ्य उपकरण, भवन, फर्निचर, एम्बुलेन्स, शैया, शैचालय, खानेपानी, फोहर विसर्जन जस्ता आधारभूत पूर्वाधारको व्यवस्था गरिएको छ। चिकित्सक स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था गरिएको छ। यस्ता जनशक्तिको दक्षता विकासका कार्यक्रम तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम मार्फत स्वास्थ्य क्षेत्रको सेवा प्रवाहमा सुधार गरिएको छ।
- १.३.१० खानेपानी तथा सरसफाईमा समुचित व्यवस्था गरी पानी तथा फोहरबाट हुने रोग प्रकोपको न्यूनीकरण गरिएको छ। आधारभूत खानेपानी नपुगेका बडा बस्तीका घरधुरीमा खानेपानीको पाइपलाइन विस्तार एवं थप गरिएको छ। पक्की शैचालय निर्माणका लागि जनचेतनामूलक कार्यक्रम तथा अनुदानको कार्यक्रमलाई व्यापक गरिएको छ।
- १.३.११ सहज आवागमन, सुरक्षित तथा भरपर्दो यातायात सेवाका लागि सडक निर्माण, स्तरोन्नति र कालोपत्रे गरिएको छ। सरकार गठन भए पश्चात हालसम्म किलोमिटर कच्ची सडक

....., किलोमिटर खण्डास्मित सडककिलोमिटर पछी सडक निर्माण गरिएको छ।.....खोलामा झोलुङ्गे पुल निर्माण गरिएको छ। सडक तथा झोलुङ्गे पुल निर्माण तथा स्तरोन्नतिका कारण स्वास्थ, शिक्षा, उद्योग, व्यापारर आवागमनमा सहज, सस्तो, सुरक्षित, छिटो भएको छ।

१.३.१२ अझै पनि विभिन्न वडाका बस्तीमा रहेका ७३ घरधुरी आधुनिक ऊर्जाको उपभोगबाट बच्चित रहेका छन्। राष्ट्रिय प्रसारण लाइन नपुगेका र विद्युतीकरणमा खर्चिलो हुने क्षेत्रमा बैकल्पिक ऊर्जा उपलब्ध गराउनु उपयुक्त हुन्छ। सरकार सञ्चालनको यो तीन वर्षमाघरधुरीमा राष्ट्रिय विद्युत प्रसारण लाइन विस्तार गरिएको छ।घरधुरीमा बैकल्पिक ऊर्जा जडान गरी परम्परागत ऊर्जालाई विस्थापित गरिएको छ।

१.३.१३ सांस्कृतिक तथा धार्मिक क्षेत्रको संरक्षणका लागि ऐतिहासिक धरोहरका रूपमा रहेकामन्दिरगुम्बागुफापार्कदरबार को पुनर्निर्माण तथा जीर्णोद्धार सम्पन्न गरिएको छ। यसबाट यस क्षेत्रको धर्म, कला, संस्कृति, परम्परा र गौरवको धिति स्थापित गरिएको छ।

१.३.१४ समग्र शासकीय क्षेत्रको सुधारका लागिदिर्घकालीन नीति योजना र रणनीति तर्जुमा गरिएको छ। विद्युतीय सुशासन नै पारदर्शिता तथा कानुनको शासनका लागि बलियो आधारभूमि भएकोले .व्यक्तिगत घटना दर्ता नागरिकता सिफारिस घरको नक्सा स्वीकृत र घर निर्माण सम्पन्न जस्ता कार्यलाई विद्युतीय माध्यमबाट अभिलेखांकन र सेवा प्रवाहको थालनी गरिएको छ।

१.३.१५ सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई जनमुखी बनाउन गाउँ कार्यपालिकाबाट सम्पादन हुने कार्य वडा कार्यालयमा अधिकार प्रत्यायोजन गरिएको छ। विकास निर्माणका कार्यलाई गुणस्तरीय पारदर्शी र लागत प्रभावी बनाउन अनुगमन तथा सार्वजनिक सुनुवाई सामाजिक परीक्षणका कार्यलाई अवलम्बन गरिएको छ।

परिच्छेद २

समष्टिगतदीर्घकालीनसोंच,लक्ष्य,उद्देश्यररणनीति

२.१ पृष्ठभूमि

सबै स्थानीय तह र प्रदेश सरकारको आर्थिक क्षेत्र, सामाजिक क्षेत्र, पूर्वाधार क्षेत्र, लोकतन्त्र र सुशासन तथा अन्तर सम्बन्धित विषय क्षेत्रको एकीकृतरूप नै नेपालसरकारको समष्टिगत विकासको क्षेत्र हो । संघीय शासनप्रणालीले सबै तहका सबै सरकारलेनीति कानुन योजना बजेट तर्जुमा तथा कार्यान्वयनको अधिकार प्राप्त गरेका छन् । यसै अनुरूपगाउँपालिकाबाट नेपालसरकार प्रदेशसरकारले अवलम्बन गरेको समष्टिगत आर्थिक नीति र दीर्घकालीन सोंच सँगतादात्म्य

ताहुनेगरियोजनातर्जुमागरिएकोछ । स्थानीयरूपमा
सरकारबाट प्राप्त हुने उपलब्धसाधन-स्रोत, आन्तरिकआम्दानी,नेपालसरकार,प्रदेश
वित्तीय
हस्तान्तरणरनेपालसरकारकोस्वीकृतिमाप्राप्त हुनेबैदेशिकसहायतारक्षणकोमहत्तमउपयोगगरिआर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक
एवंमानवीयसंसाधन
विकासकोक्षेत्रमासन्तुलित र तीव्र
समृद्धिहासिलगर्नेदिशामाआवधिकयोजनाकोसोच,लक्ष्य,उद्देश्यररणनीतियगरिएकोछ । यस योजनाले स्थानीय तहको
समष्टिगत विकासका लागि नेपाल सरकार प्रदेश सरकार अन्य स्थानीय तह एवं गैरसरकारी क्षेत्रसँग सहकार्य
समन्वय सहलगानी साझेदारी जस्ता मोडलबाट अगाडि बढ्न आधार प्रदान गर्नेछ ।

२.२ समस्या तथा चुनौती

लामो समयको अन्तरालपछि स्थानीय तहमा निर्वाचित जनप्रतिनिधिको उपस्थितिले नागरिकका आवाज आकाँक्षा
अधिकार असमानताको शीघ्र निदान भई प्रतिफल प्राप्त हुने अपेक्षा नागरिकले गरेका छन् ।
संविधानतथाकानुनलेस्थानीयतहलाईप्रदानगरेकोकार्य जिम्मेवारी र
अधिकारअनुरूपजनताकोआशारअपेक्षामागुणोत्तरबृद्धिभएकोछ । संविधानतः गाउँपालिकाको कार्यजिम्मेवारी अनुरूपका
राजस्व परिचालनका अधिकारको प्रत्याभूत गरिएको छैन जसले गर्दा समग्र स्थानीय तहकैआन्तरिकआम्दानीको
सम्भावनाअत्यन्तन्यूनरहेकोछ । नेपालसरकारप्रदेशसरकारबाटप्राप्त हुनेअनुदानमानैगाउँपालिकाकोप्रशासनिकरविकासात्म
कखर्चनिर्भररहेकोछ । बैदेशिकसहायतातथाआन्तरिकरबाह्यक्रष्णप्राप्तिकोलागिगाउँपालिकाकोकानुनीरसंस्थागतक्षमताविका
सभइसकेकोछैन ।

त्यसैगरि,गाउँपालिकामाठोस,

गुणस्तरीयतथानतिजामुखीयोजनारकार्यक्रमतर्जुमाएवंकार्यान्वयनमासमेतकठिनाईरहेकाछन् । तीनै तहका सरकार तथा
गैर सरकारी निकायसँगको समन्वय र सहकार्यको वातावरण सघन र प्रभावकारी हुन सकेको छैन ।
न्यूनतमपूर्वाधारकोअभावहुनु,ऊर्जाशील युवाजनशक्तिबैदेशिकरोजगारीमाजानु, बृद्ध जनसंख्याको बढ्दै जानु,
तराईमधेसतथासहरीक्षेत्रमाबसाइसराइतीव्र तराईमधेसतथासहरीक्षेत्रमाबसाइसराइतीव्र निरन्तरहुँदैजानु,दक्षरपर्यासिजनशक्तिनहुनु,
नवीनतम्सूचनाप्रविधिकोप्रयोगगरिसेवाप्रवाहलाईप्रभावकारीबनाउनुरस्थानीयसुशासनप्रत्याभूतगरिजनताकोविश्वासआर्जनगर्नु
पर्नेविविधसमस्या तथा चुनौतीगाउँपालिकासमक्षरहेकाछन् ।

२.३ अवसर

स्थानीय तहलाई राजनीतिक सहभागिता, प्रशासनिक संरचना र वित्तीय स्रोतको परिचालनको अधिकार संविधानमा
लिपिवद्ध गरिएको छ । राज्यशक्तिकोप्रयोगगर्नपाउनेगरिअधिकारतथाजिम्मेवारीप्राप्त हुनु, राजनीतिकस्थिरताकायमहुनु,
गाउँपालिकामारहेकासबैराजनीतिकदलगाउँपालिकाकोविकासकालागिसाझाधारणासहितएकताबद्धहुनु, अन्तरसरकार तथा
गैर सरकारी क्षेत्रसँगकोसम्बन्धरसहकार्य सुमधुर एवं फराकिलो हुँदै जानु, बैदेशिक रोजगारीका कारण पुँजी, प्रविधि,
सीप, अनुभव, क्षमताकोपरिचालनमा बृद्धि हुँदै जानु, प्राकृतिकसौन्दर्यता, जैविकविविधता,
अनेकताबीचसामाजिकएकता,पर्यटकीय, धार्मिक,

सांस्कृतिक सम्पन्नतारपहिचानभएकोगाउँपालिकाहुनु, पर्यटन, कृषिपेशालाई प्रवर्द्धन गरिआर्थिकलाभलिनेसम्भावनारहनु, आर्थिक केन्द्रहरू विस्तार हुँदै जानुआदियसगाउँपालिकाका अवसरहन्।

२.४ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य परिमाणात्मक लक्ष्य

दीर्घकालीन सोच

“सुन्दर, शान्त, सभ्य र समृद्धगाउँपालिका”

लक्ष्य

दिगो तथा सन्तुलित आर्थिक, सामाजिक, पर्यटन र पूर्वाधारको विकास।

उद्देश्य

- उपलब्ध स्रोतसाधनबाट उत्पादन र उत्पादकत्ववृद्धिगर्दे आर्थिक बृद्धि र विकास गर्नु।
- सबै नागरिकमा व्यवसायिक तथा व्यवहारिकशिक्षा, आधुनिक स्वास्थ्य प्रणाली, आधारभूत खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छ वातावरण माप हुँचपुऱ्याई गुणस्तरीय जीवन बनाउनु।
- प्रकृति, संस्कृति र साहसिक पर्यटनका क्षेत्रमा पूर्वाधारको विकास गर्दै पर्यटन र रोजगारीको प्रवर्द्धन गर्नु।
- सडक भवन विद्युत सूचना प्रविधिका क्षेत्रमा दिगो तथा गुणस्तरीय पूर्वाधारको निर्माण गर्नु।

२.५ परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	सूचक	इकाइ	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०
१.	आर्थिक बृद्धिदर	डलर				
२.	प्रतिव्यक्ति कुलराष्ट्रिय आय	प्रतिशत				
३.	कृषि	प्रतिशत				
४.	उद्योग	प्रतिशत				
५.	सेवा	प्रतिशत				
६.	गरिबीको रेखामुनिरहेको जनसंख्या (निरपेक्ष गरिबी)	प्रतिशत				
७.	बहुआयामिक गरिबीमारहेको जनसंख्या	प्रतिशत				

		त			
८.	आम्दानीमामाथिल्लो१०रतल्लो४०प्रतिशतजनसंख्याकोअनुपात				
९.	सम्पत्तिमाआधारितजिनीगुणक				
१०.	अपेक्षितआयु (जन्महुँदाकोवर्ष)				
११.	मातृमृत्युदर (प्रतिलाखजीवितजन्ममा) संख्या				
१२.	५वर्षमुनिकाबालमृत्युदर (प्रतिहजारजीवितजन्ममा) संख्या				
१३.	साक्षरतादर (१५वर्षमाथि) प्रतिशत				
१४.	श्रमशक्तिसहभागितादरप्रतिशत				
१५.	बेरोजगारीदरप्रतिशत				
१६.	रोजगारीमाऔपचारिकक्षेत्रकोहिस्साप्रतिशत				

२.६ रणनीतिरउपलब्धि

उद्देश्य	रणनीति	उपलब्धि
१. उपलब्धि स्रोतसा धनबाट उत्पादन रउत्पाद कत्वबृद्धिगाँड़ आर्थिक बृद्धि र विकास गर्नु।	<p>१.१ अन्तर सरकारी क्षेत्र, गैरसरकारी क्षेत्र, सहकारीरसामुदायिकक्षेत्रकोसहकार्यमालगा नीबढाईदिगो,</p> <p>फराकिलोरसमतामूलकउच्चआर्थिकबृद्धिदर हासिल</p> <p>गर्ने,उत्पादनबढाईरोजगारसृजनागर्ने, सबैप्रकारकागरिबीकोअन्त्यगर्ने।</p> <p>१.२ सार्वजनिक—</p> <p>निजीसाझेदारीसम्बन्धीस्थानीयनीतिनिर्माणगरिकार्यान्वयनगर्ने।</p> <p>१.३ स्थानीयविकासमानिजीरसहकारीक्षेत्रकोसहभागितालाईमूलप्रवाहीकरणगर्ने।</p> <p>१.४ पिछडिएकाक्षेत्र,</p> <p>सामाजिकबहिस्करणमापारिएकारआर्थिकरूपलेसीमान्तकृतवर्गलाईगाउँपालिकाकोविकासनिर्माणमासहभागीगराईसन्तुलितरसम</p>	<p>१.अन्तर सरकार र गैर सरकारी क्षेत्रका बीचमा लगानी र विकासका लागि नीतिगत संस्थागत र व्यवहारगतरूपमा विश्वासिलो आधारनिर्माणहुनेछ।</p> <p>२.सन्तुलित तथा न्यायोचित लगानी र सहभागिताले दिगो एवं समतामूलक उच्च आर्थिक बृद्धि र विकास भएको हुनेछ।</p> <p>३. व्यवस्थित र योजनाबद्ध आन्तरिक राजस्व परिचालनबाट राजस्वको योगदानको अनुपात बढिएकोहुनेछ।</p> <p>४. सार्वजनिक ऋणको उपयोग मानव पुँजी</p>

	<p>तामूलकआर्थिकबृद्धिगर्ने ।</p> <p>१.५ आन्तरिकराजस्वको सम्भावनाको अधिकतमपरिचालनका लागि उपयुक्त नीतिगत व्यवस्थागर्ने ।</p> <p>१.६ सार्वजनिक सेवा प्रवाह, विकास निर्माण, राजस्व परिचालन र सार्वजनिक ऋण परिचालन कार्य वैज्ञानिक र लागत प्रभावी बनाउन अन्तररहगततथा अन्तर निकाय समन्वयलाईप्रगाढबनाउने ।</p> <p>१.७ वित्तीय हस्तान्तरणको परिचालन पारदर्शी र आर्थिक अनुशासनमा रही शत प्रतिशत उपयोग गर्ने ।</p>	<p>तथा वित्तीय पुँजी निर्माण एंवं विस्तार हुने गरी लगानी केन्द्रित भएको हुनेछ ।</p>
२. सबै नागरिक मा व्यवसायि क तथा व्यवहारि कशिक्षा, आधुनिक स्वास्थ्य प्रणाली, आधारभू तखानेपा नी, सरसफा इत्थास्व च्छवाता वरणमाप हुँचपुँचा ईगुणस्त रीय जीवन बनाउनु ।	<p>२.१ सामुदायिकतथागैरसरकारीसंघसंस्थासँगकोस हकार्यमाएकलमहिला, अपाङ्ग, ज्येष्ठनागरिक, जोखिमारहेकावालवालिकारमहिला, हिसापीडितव्यति, सीमान्तकृतसामाजिकसमूह, लोपोन्मुखजातिआदिकोसामाजिकसुरक्षासुदृ ढगर्ने ।</p> <p>२.२ विद्यालयरमहाविद्यालयमाक्रमशःसाधारणशि क्षावाटप्राविधिकशिक्षातर्फरुपान्तरणगर्नप्रो त्साहनगरिस्थानीयउत्पादनलाईचाहिनेप्रावि धिकमानवसंसाधनगाउँपालिकाभित्रैउत्पादन गर्ने ।</p> <p>२.३ संघीय सरकार,प्रदेशसरकारविकाससाझेदारसंस्था कोसहकार्यमाआधारभूतशिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानीरसरसफाइमास्थानीय तहमा बसोबास गरेकासबैनागरिककोसमानपहुँचबृद्धिगर्ने ।</p> <p>२.४ स्थानीयशासनप्रणालीमाक्रमिकरसमसामयिक</p>	<p>१. सार्वजनिकसंस्थाकोव्यवस्थापनसुधारलेएकल महिला, दलित, अपाङ्ग, ज्येष्ठ नागरिक, वालवालिकाआदिकोसामाजिकसुरक्षाव्यवस्था मजबुतभएकोहुनेछ ।</p> <p>२. बजारमाउच्चमागभएकाप्राविधिकतथाव्यवसा यिकशिक्षारतालिमकोविस्तार भईशिक्षारबजार मागकाबीचकोसम्बन्धविस्तारभएकोहुनेरशि क्षाक्षेत्रकोसुधारले ग्रामीणक्षेत्रवाटगुणस्तरीयशिक्षाकोखोजीमाश हरतर्फहुनेबसाईसराईमाकमीआएकोहुनेछ ।</p>

	<p>सुधारगरिपारदर्शी, उत्तरदायीशासनप्रणालीकोविकासगर्ने ।</p>	
३. प्रकृति, संस्कृति र साहसिक पर्यटन का क्षेत्रमा पूर्वाधार को विकास गर्दै पर्यटन र रोजगारी को प्रवर्द्धन गर्नु ।	<p>३.१ प्राकृतिकरूपमा रहेका विभिन्न ताल तलैया गुफा नदी र ओडारको स्वरूपमा परिवर्तन नगरी संरक्षण र संम्बद्धन गर्दै न्याफिटङ्ग कायाकिङ्ग बोटिङ्गको विकास गर्ने ।</p> <p>३.२ परम्परागत धर्म संस्कृति रीतिरिवाजलाई संरक्षण गर्दै आन्तरिक तथा वैदेशिक पर्यटनको आकर्षण बढाउने ।</p> <p>३.३ उच्च उचाइमा साहसिक खेलको विकास र उन्नयनका लागि भौतिक पूर्वाधारको विकास र वार्षिक खेल आयोजना गर्ने ।</p>	<p>१. प्रकृतिको संरक्षण हुन गई विपद्को न्यूनीकरण पर्यटन प्रवर्द्धन र रोजगारीका अवसरमा बृद्धि भएको हुनेछ ।</p> <p>२. धार्मिक सांस्कृति परम्परागत विविधताको संरक्षण र विकासले सामाजिक एकता र पर्यटन आयमा बढोत्तरी भएको हुनेछ ।</p> <p>३. साहसिक पर्यटनले युवामा अनुशासन र लगानीको वातावरण सिर्जना गर्नेछ ।</p>
४. सडक भवन विद्युत सूचना प्रविधिका क्षेत्रमा दिगो तथा गुणस्तरी य पूर्वाधार को निर्माण गर्नु ।	<p>४.१ भौतिकपूर्वाधारनिर्माणविकाससँगसम्बन्धित आवश्यकस्थानीयनीति तथा कानून तर्जुमा/परिमार्जनतथाकार्यान्वयनगर्ने ।</p> <p>४.२ स्थानीयस्तरमारहेकोआर्थिक, भौतिकतथामानवीयस्रोतरसाधनकोपहिचानत थाव्यवस्थापनसाथैपारदर्शीतथान्यायोचित, मितव्ययीरदिगोविकासमाआधारितलगानी कोसुनिश्चिततागर्ने ।</p> <p>४.३ पूर्वाधारकोदीर्घकालीनगुरुयोजनातयारीरनिर्माणकार्यलाईसँगसँगैगर्नेगरिआवश्यकप्रकृयाअ गाडिबढाउने ।</p> <p>४.४ भौतिकपूर्वाधारनिर्माणिका लागिआवश्यकजग्गाजमिनतथास्थानकोव्य वस्थापनगर्नेतथासरकारीप्रयोजनकालागिज</p>	<p>१.भौतिकसंरचनाकोनविनिर्माणरपुरानासंरचनाको मर्मतसंभारनिर्धारितसमयर लागतमासम्पन्नभईवस्तु तथा सेवाकोउत्पादनरदुवानीलागतघटनेरआर्थिक क्षेत्रमा स्थानीय तहकोप्रतिस्पर्धीक्षमताबृद्धिहुनेछ ।</p> <p>२. कृषिक्षेत्रमाउन्नतबिउभिजनकोप्रयोग, यान्त्रिकीकरण, व्यवसायीकरण, जलवायु अनुकूलनकृषिप्रणालीकोविकास, रअनुसन्धानगरिउच्चउत्पादनउत्पादकत्व हांसिलहुनेछ ।</p> <p>३.सँगठितक्षेत्रमामझौलातथाठूलाकृषिप्रशोधनरख निजजन्यउद्योगकोस्थापनारविस्तारभईआयात प्रतिस्थापनरप्रदेशकोगार्हस्थउत्पादनमाउद्योग क्षेत्रकोअंशउल्लेख्यरूपमाबृद्धिहुनेछ ।</p>

	<p>रगाप्रासिगर्नुपर्नेअवस्थाआएमाउचितरउपयु क्तमुआब्जाकोनिर्धारणगर्ने।</p> <p>४.५ भूमिकोवर्गीकरणकाआधारमाभएकोभू- उपयोगनीतिबमोजिमकोलगतकायमगर्नेतथा वर्गीकरणकाआधारमाजगगाकोकित्ताकाटर भूमीलगत (नक्शा, स्त्रेस्ता) निर्माणरसंरक्षणगर्ने।</p> <p>४.६ हालकोनिर्वाहमुखीकृषिप्रणालीलाईयान्त्रिकीक रणरव्यवसायीकरण, सिंचाइसुविधाकोविस्तार, उच्च उत्पादनदिनेउन्नतविउत्प्राविधिकसहयोगको विस्तार गरिकृषिरपशुपालनक्षेत्रमाउच्चउत्पादनरउ^१ त्पादकत्वहासिलगर्ने।</p> <p>२.८ संगठितक्षेत्रमासाना, मझौलातथाठूलाकृषिप्रशो धनरखनिजजन्यनयाँउद्योगकोस्थापनारवि स्तारगर्ननिजीस्वदेशीतथाविदेशीलगानीकर्ता लाईप्रोत्साहनगरिप्रदेशकोऔद्योगिकीकरणग र्ने।</p>	<p>४.८ सूचनासञ्चारप्रणालीमासमसामयिकसुधारगरिटे लिफोन, इमेल, इन्टरनेटरविद्युतीयसूचनाकोपहुँचसबैजनतामा पुगेको हुनेछ।</p>
--	---	--

२.७ स्रोत प्राप्ति तथाविनियोजनकोप्रक्षेपण

(रु.हजारमा)

शीर्षक	यथार्थ आमदानी	संशोधित अनुमान	प्रक्षेपण		
	२०७५/ ७६	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०
वित्तीयसमानीकरण अनुदान					
सशर्त अनुदान					
विशेष अनुदान					
सम्पूरक अनुदान					

राजस्व बँडफाँट					
रोयल्टी बँडफाँट					
जम्मा					

(रु.हजारमा)

प्रदेश सरकार	यथार्थ आमदानी	संशोधित अनुमान	प्रक्षेपण		
	२०७५/ ७६	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०
वित्तीय समानीकरण अनुदान					
विशेष अनुदान					
समपूरक अनुदान					
सशर्त अनुदान					
राजस्व बँडफाँट					
मुख्यमन्त्री ग्रामीण विकास कार्यक्रम					
प्रदेश तथा स्थानीय शासन क्षमता सुदृढीकरण					
जम्मा					

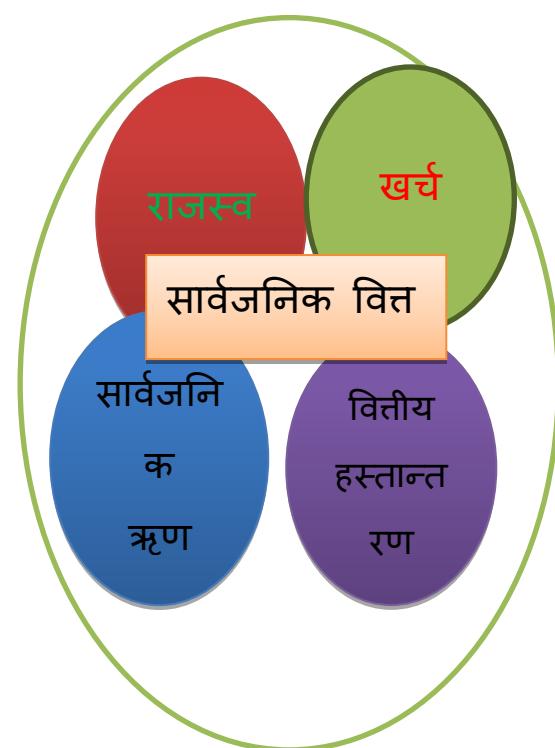
आन्तरिक कोषतर्फ	यथार्थ आमदानी	संशोधित अनुमान	प्रक्षेपण		
	२०७५/ ७६	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०
गत वर्षको बजेट मौज्दात					
आन्तरिक राजस्व					
जम्मा					
कुल जम्मा					

३.८ त्रिवर्षीय योजनाको विषयगत शीर्षक अनुसार प्रक्षेपित बजेट विवरण

आर्थिक वर्ष	विषयगत शीर्षक अनुसार प्रक्षेपित बजेट					(रु. हजारमा)
	आर्थिक	सामाजिक	पूर्वाधार	वातावरण	संस्थागत	
२०७७।७८						
२०७८।७९						
२०७९।८०						
२०८०।८१						
२०८१।८२						
जम्मा						
प्रतिशत						

परिच्छेद ३

सार्वजनिकवित्त

३.९ सार्वजनिक खर्च

३.१.१ पृष्ठभूमि

सरकारको नियमित प्रशासन सञ्चालन विकास निर्माण र विविध कारणले सृजित दायित्व भुक्तानी सामाजिक सुरक्षा र संरक्षण कार्यमा सार्वजनिक वित्तको खर्च गर्नुपर्दछ । सरकारले नागरिकबाट संकलन गरेको राजस्व वित्तीय हस्तान्तरणबाट प्राप्त भएको अनुदान सार्वजनिक ऋणको उपयोग सभाले सालबसालीरूपमा स्वीकृत गरेको बजेट तथा कार्यक्रममा निर्देशित रहेर गर्नुपर्ने हुन्छ । नेपालको संविधानमा उल्लिखित मौलिक हक राज्यका निर्देशक सिद्धान्त र प्राथमिकता एवं अनुसूचीमा उल्लिखित अधिकारलाई मुख्यरूपमा सरकारले खर्चका लागि निर्धारण गर्ने क्षेत्र हुन् । यसका साथै नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट गरिएका प्रतिवद्धता र स्वयम् आफै सरकारले नागरिकसामु विभिन्न नीतिगत र घोषणापत्रबाट प्रतिवद्धता जनाइएका कार्यका लागि सार्वजनिक वित्तको उपयोग हुने गर्दछ । नागरिकको जीवनमा गुणस्तरियता ल्याउन नै सबै तहका सरकार प्रतिवद्ध रहेका छन् । त्रिवर्षीय योजना र मध्यमकालीन खर्च संरचनासँग तादात्म्यता हुने गरी वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम सभाले स्वीकृत गरी कार्यपालिकालाई कार्यान्वयनको अधिकार सुम्पेको छ ।

सार्वजनिक स्रोतको न्यायोचित र सन्तुलितरूपमा वितरण गर्ने मूलधार भन्दा कमजोर रहेको वर्ग क्षेत्र र समुदायमा अतिरिक्त लगानी गर्ने नीतिमा प्रतिवद्ध रहनु पर्दछ । समग्र सार्वजनिक खर्च प्रणालीलाई पारदर्शी जवाफदेही नतिजामूलक बनाउन आर्थिक अनुशासन वित्तीय सुशासन र वित्तीय उत्तरदायित्व सम्बन्धी आर्थिक प्रशासनका नीतिगत तथा सैद्धान्तिक पक्षको पूर्ण पालना गरिनुपर्दछ । सार्वजनिक खर्चको कुशलता प्रभावकारिता र दिगोपना उच्च तथा गुणस्तरिय पुँजीगत खर्च मानव पुँजी निर्माण वित्तीय पुँजी निर्माण एवं वित्तीय संघीयताको सफलीभूत अभ्यासमा यो योजनालाई परिलक्षित गरिएको छ ।

३.१.२ समस्या तथाचुनौती

मुख्यतः राष्ट्रिय समस्याकोरूपमा रहेको अनियन्त्रित प्रशासनिक खर्चमा वस्तुगत र तथ्यपरक ढंगबाट विश्लेषण गरी चालु खर्च कटौतीमा ध्यान पुऱ्याइएको छैन् । बजेट तथा कार्यक्रमको तथ्यपरक कार्यान्वयनयोग्य र मागमा आधारित छनौट हुन नसकदा पुँजीगत खर्चको गुणस्तरिय र उच्च आकारमा खर्च हुन सकेको छैन् । संघीयताको अभ्यासको प्रारम्भदेखि नै तीन तहकै सरकारका आयोजना तथा कार्यक्रमका बीचमा झनै दोहोरोपना अस्पष्टता र बजेट तथा योजना शृङ्खलाको विच्छेद अन्तर तहगत र अन्तरनिकायगत समन्वयमा जटिलता थपिएको छ ।

विनियोजन कुशलता र कार्यावयन दक्षताको कमी हुनु, पुँजीगत खर्चको तुलनामा चालु खर्चको अनुपात विस्तार हुनुआर्थिक अनुशासन तथा वित्तीय सुशासनको र वित्तीय उत्तरदायित्वप्रति निरपेक्ष रहनु, आर्थिक अनियमितता एवं बेरूजुको आकार विस्तार हुँदै जानु, नियमन निकायको आदेशको पूर्ण बेवास्ता गर्नु सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापनका प्रमुख समस्या हुन् । चालु खर्चलाई वाञ्छित सीमाभित्र राखि पुँजीगत खर्च उच्च एवं गुणस्तरीयरूपमा खर्च गर्नु, वित्तीय संघीयताको सन्तुलित कार्यान्वयन गरिनु, आवधिक योजना मध्यमकालीन खर्च संरचना र वार्षिक बजेटका बीचमा अन्तर सम्बन्ध स्थापित गर्नु र वित्तीय व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउनु प्रमुख चुनौती रहेका छन् ।

३.१.३ अवसर

नीति, कानुन, प्रविधि, संस्थागत संरचनाको उपलब्धताले सार्वजनिक खर्चलाई अधिकतम प्रतिफल प्राप्त हुने क्षेत्रमा लगानी केन्द्रित गर्नुपर्ने हुन्छ । नागरिक समाज, आमसङ्गार, सामाजिक सङ्गाल र अनुगमन गर्ने निकायले निरन्तर अनुगमन गरिरहने प्रणालीको विकास भएको छ । निर्वाचित जनप्रतिनिधि र नियुक्ति भएका कर्मचारी स्रोतको परिचालनमा हरेक क्षेत्रमा जवाफदेही र पारदर्शी हुनुपर्दछ । साथै, सार्वजनिक सुनुवाई, आन्तरिक नियन्त्रण, लेखापरीक्षण, सामाजिक परीक्षण, खर्चको सार्वजनिकीकरण, कार्य सम्पादन सम्झौता, वित्तीय हस्तान्तरण आर्थिक अनुशासन र गुणस्तरीय खर्चका आधारमा हुने, र गाउँसभामा बजेट खर्चको प्रगति विवरण प्रस्तुत हुने नीतिगत र प्रणालीगत व्यवस्थाले सार्वजनिक खर्चलाई थप प्रभावकारी बनाउने अवसर प्राप्त हुने नीतिगत र प्रणालीगत व्यवस्थाले सार्वजनिक खर्चलाई थप प्रभावकारी बनाउने अवसर प्राप्त हुने नीतिगत र

३.१.४ दीर्घकालीनस्रोत, लक्ष्यउद्देश्य

दीर्घकालीन स्रोत

राजस्व परिचालन र पुँजी निर्माणमा केन्द्रित सार्वजनिक खर्च ।

लक्ष्य

उपलब्धस्रोतसाधनको कुशलविनियोजन र दक्षतापूर्ण परिचालन र उपयोगबाट अधिकतम राजस्व र मानव एवं वित्तीय पुँजी निर्माण गर्ने ।

उद्देश्य

- सार्वजनिक वित्त चालु खर्च र वित्तीय व्यवस्थालाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्दै पुँजीगत क्षेत्रमा विनियोजन एवं खर्च कुशलता अभिवृद्धिगर्नु ।
- गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रमाउत्पादनशीलरोजगारी सृजनारुपत्पादक त्वरितवृद्धिगर्नु ।
- सन्तुलित र सामाजिक न्यायसहितको विरणबाट उच्च एवं दिगो आर्थिक समृद्धि हासिल गर्नु ।

३.१.४ उद्देश्य, रणनीति/कार्यनीति, कार्यक्रम र उपलब्धि

उद्देश्य	रणनीति/कार्यनीति	कार्यक्रम	अपेक्षित उपलब्धि
१. सार्वजनिक वित्त चालु खर्च र वित्तीय व्यवस्थालाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्दै पुँजीगत क्षेत्रमा विनियोजन एवं खर्च कुशलता अभिवृद्धिगर्नु ।	१.१ प्रविधि र प्रणालीको अवलम्बन गरी चालु र वित्तीय व्यवस्थाका कार्यक्रममा विनियोजित बजेट भन्दा पुँजीगत विनियोजन एवं खर्चलाई विस्तार गर्दै लैजाने ।	१.१.१ आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व सम्बन्धी ऐनतर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । १.२.१ आर्थिक नियन्त्रण प्रणाली तथा सार्वजनिक खर्चको मापदण्ड तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । १.३.१ नीति, कानुन, योजना, बजेट तथा कार्यक्रम तथ्याङ्कमा आधारित बनाइनेछ । १.४.१ सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाउँदै	योजनाको अन्तमाउपलब्ध स्रोतसाधनको विनियोजन कुशलतारकार्यान्वयन दक्षता एवं क्षमतासुदृढभएको हुने,

	<p>१.२ आर्थिक अनुशासन, वित्तीय कुशलतार वित्तीय उत्तरदायित्व प्रवर्द्धनमा अधिकतम सूचकको निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।</p> <p>१.३ सार्वजनिक ऋण उत्पादनशील रोजगारीको सृजना, पुँजी निर्माण, लगानी विस्तार, राजस्व क्षमता विस्तार हुने क्षेत्रमा लगानी गर्ने ।</p>	<p>पारदर्शिता जवाफदेहिता सूचनाको हक्को प्रचलन व्यापक र व्यवस्थित गरिनेछ ।</p>	<p>स्रोतरसाधन कोलगानीउ त्पादनमूलक, आर्थिक एवं सामाजिक पुँजी निर्माणकोक्षे त्रमाकेन्द्रितभ एकोहुनेछ ।</p>
२. गाउँपालिकाकोअर्थ व्यवस्थामाउत्पादनशी लरोजगारीसृजनारउ त्पादकत्ववृद्धिगर्नु ।	<p>२.१ रोजगारीकाअवसरकोसृ जना, उत्पादनरउत्पादकत्व मावृद्धिएवम्पूँजीनिर्माण हुनेगरिस्रोतकोमहत्तम परिचालनगर्ने ।</p> <p>२.२ तीन तहका सरकारका बीचमा हुने वहुसरकार लगानीका क्षेत्र स्रोत आधार निर्माण गर्ने ।</p>	<p>२.१.१ कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण,प्रविधिमैत्री सेवा व्यवसाय, स्वरोजगारमूलक उद्यमशीलताप्रति युवा जनशक्तिलाई उत्प्रेरित गरीउत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गरिनेछ ।</p> <p>२.१.२ बैदेशिकरोजगारीबाटयुवा जनशक्तिले आर्जित सीप क्षमता अनुभव पुँजी प्रविधि उद्यमशीलता व्यवस्थापकीय कौशलतास्थानीयस्तरमा उपयोग बढाउन नीतिगत एवं बजेटरी सहयोग कार्यक्रम विस्तार गरिनेछ ।</p>	<p>गाउँपालिका कोअर्थ व्यवस्था सुदृढ, सबल र रोजगारमूल क भएको हुनेछ ।</p>
३. सामाजिकन्याय, समानतासहितको आर्थिकसमृद्धिहा सिलगर्नु	<p>३.१ पूर्वाधारविकासतथासामा जिकक्षेत्रमालगानी गर्दाविशेष क्षेत्रमा लगानी बढाउँदै अन्य क्षेत्रमा समन्यायिक लगानी रवितरणगर्ने ।</p>	<p>३.१.१ सार्वजनिकनिर्माणरसामाजिकक्षेत्रबाटप्रा सलगानीकोप्रतिफलसमाजकासबैवर्गर क्षेत्रमासमन्यायिकवितरणहुनेप्रबन्धमि लाइनेछ ।</p> <p>३.१.२ आर्थिकरसामाजिकरूपलेपछाडिपरेका वर्ग तथा</p>	<p>आर्थिक सामाजिक समानता र न्याय, समावेशितार</p>

		<p>क्षेत्रको सामाजिक संरक्षण कार्यक्रममा फैलावत र कार्यक्रममा विवरण दिए गए हुनेछ।</p>	<p>समतामूलक आर्थिक बृद्धि र विकास भएको हुनेछ।</p>
--	--	---	---

३.१.५ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्यः

सार्वजनिक खर्च

क्र. सं.	कार्यक्रम	इ का ई	आ धार वर्ष	ल द्य			योज ना
			७७/७८ ०८/०९	८८/८९ २८/२९	९९/९८ ३८/३९	००/०१ ४८/४९	धिको जम्मा लक्ष्य
१	आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व लगायतका नीति, ऐन, नियमावली, कार्यविधि, दिग्दर्शन तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ।	सं ख्या		१	२	१	४
२	नीति, कानून, योजना, बजेट तथा कार्यक्रम तथ्याङ्कमा आधारित बनाउने।	सं ख्या		५	५	५	५
३	सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाउँदै पारदर्शिता, जवाफदेहिता, सूचनाको हक्को प्रचलन व्यापक र व्यवस्थित गर्ने।	पट क		निर न्तर	निर न्तर	निर न्तर	
४	बैदेशिकरोजगारीबाटप्राप्तसीपरलगानीलाईस्थानीयस्रोतरसाधनपरिचालनहुनेउघोग कोस्थापनार विस्तारमाजोडिने।	सं ख्या		४	४	४	१२
५	कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण,प्रविधिमैत्री सेवा व्यवसाय, स्वरोजगारमूलक उद्यमशीलताप्रति युवा जनशक्तिलाई उत्प्रेरित गरीउत्पादन र उत्पादकत्व बढ़ि गर्ने।	सं ख्या		निर न्तर	निर न्तर	निर न्तर	
६	सार्वजनिकनिर्माणरसामाजिकक्षेत्रबाटप्राप्तलगानीकोप्रतिफलसमाजकासबैवर्गरक्षेत्रमासमन्यायिकवितरणहुनेप्रबन्धमिलाउने।	सं ख्या		निर न्तर	निर न्तर	निर न्तर	
७	आर्थिकरसामाजिकरूपलेपछाडिपरेका क्षेत्रकोसामाजिकसंरक्षणकाकार्यक्रम मार्फतसंरक्षणगर्ने।	वर्ग तथा	सं ख्या	१०	१०	१०	१०

३.२ राजस्व

३.२.१ पृष्ठभूमि

संघीय शासन प्रणालीमा खर्च तथा राजस्वको अधिकार प्राप्त सबै सरकारमा अन्तरर्निहित रहेको हुन्छ। संविधानकोधारा ६० मा नेपाल सरकारले संकलन गर्ने राजस्व वितरण तथा अनुसूचीदलेस्थानीयतहलेसम्पत्तिकर, घरबहालकर, घरजग्गारजिष्टेशनशुल्क, सबारीसाधनकर, सेवाशुल्क, दस्तुर, पर्यटनशुल्क, विज्ञापनकर, व्यवसायकर, भूमिकर, दण्डजरिवाना र मनोरञ्जनकरजस्ताकरतथागैरकरउठाउनपाउनेप्रत्याभूत गरेकोछ। संविधानलेघरजग्गालगायतका रजिष्टेशनशुल्क, सबारीसाधनकर, विज्ञापनकररमनोरञ्जनकर परिचालनको अधिकारप्रदेशसरकाररस्थानीयतहकोदोहोरोअधिकारक्षेत्रमाराखेकोछ। दोहोरोअधिकारक्षेत्रमारहेकाकरतथा गैरकर राजस्वमध्येमनोरञ्जनकर, विज्ञापनकर, दहत्तरबहत्तरशुल्कअन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ बमोजिम एकलकरप्रशासनकोरूपमास्थानीयतहलेसबारीसाधनकरप्रदेशसरकारलेसकलनगरिबाँडफाँटगर्नेव्यवस्थागरिएकोछ। संविधानरकानुनतःप्राप्तअधिकाररजिम्मेवारीअनुरूपकरतथागैरकरकाआधारसाँघुरोरहेको, करपरिचालनमा जनताकोचेतनास्तर, जीवनशैली, जनशक्तिरप्रणालीउपयुक्तरप्रभावकारीहुनसकेकोछैन। खर्चको आवश्यकता पूरा गर्ने राजस्वको क्षमता सुदृढ गरिनुतथा पर्दछ। संघीय शासन प्रणाली अनुरूप कर तथा गैरकरलाई सन्तुलित पारदर्शी प्रतिस्पर्धी सन्तुलित बनाई लगानी व्यवसाय र करप्रशासन करदातामैत्री बनाउनु संविधान र विश्व समुदायमा नेपाल सरकारले गरेको प्रतिवद्धता अनुरूप हुन जानेछ। लगानी तथा बजेटमा राजस्वको योगदान बढाउन समग्र कर प्रणाली सुधारयोजनातयारगरिकार्यान्वयनमा लैजानआवश्यकरहेकोछ।

३.२.२ प्रमुखसमस्यातथाचुनौती

गाउँपालिकास्वभावतः ग्रामीणप्रकृतिकोनै हुँदाव्यवसायकररघरबहालकरबापतप्राप्तहुनेराजस्वकोमात्रान्यूनहुनु, आर्थिक केन्द्र न्यून तथा साना भएकोले व्यवसायिक करको आधार न्यून हुनु, जग्गामूल्याङ्कन बजार मूल्य भन्दा न्यूनहुँदा सम्पत्ति कर यथार्थपरक नउठनु, नागिरकोआयस्तरकमजोर भएकोले बचत, लगानी र कर तिर्ने क्षमता न्यूनहुनु, करतिर्नुपर्छभन्नेआमभावनाकोविकासभइनसक्नु, करप्रशासनसञ्चालनगर्नेदक्षजनशक्तिरप्रबिधिकोअभावहुनु, राजस्व संकलन र यसको परिचालनका बीचमा पारदर्शिता र जनविद्यास जागृत गराउन नसकिनुजस्तासमस्याप्रमुखसमस्याकारूपमारहेकाछन्।

करतथागैरकरकोआधाररदायराविस्तारगर्नु, राजस्वकोप्रभावकारीपरिचालनकरसंकलनप्रणालीलाईविद्युतीयमाध्यमकोप्रयोग गरिअभिलेखप्रणालीरकरसंकलनप्रकृयालाईव्यवस्थितगर्नु, करतिर्नुपर्नेसबैनागरिकलाईकरकोदायरामाल्याउनु, कर संकलन र करदाताको कर परिपालन लागत घटाउँदै कर कानुनको पूर्ण पालना गर्नु गराउनु, करदाता तथा कर प्रशासनमा व्यवसायिकता, पारदर्शिता, र सदाचारिता अभिवृद्धि गर्नु, एकल कर प्रशासनमा प्रभावकारिता एवं विश्वासनीयता स्थापित गर्नु, सरकारको लगानी राजस्व परिचालन हुने क्षेत्रमा प्राथमिकीकरण गर्न नसकिनुआदियसक्षेत्रकाप्रमुखचुनौतीहुन्।

३.२.३ अवसर

राजनीतिक प्रशासनिक वित्तीय संधीयताको कार्यान्वयन हुनु, संविधानले कर तथा गैरकरका अधिकार क्षेत्र निर्धारण गर्नु, गाउँपालिकामाजनशक्ति आपूर्ति सहज हुँदै जानु,

करदाताशिक्षाकार्यक्रमको माध्यमबाट करदातामाकर प्रतिकोधारणा स्पष्ट हुँदै जानु, कर प्रशासन संस्थागत हुँदै जानु, सार्वजनिक प्रशासनका कार्य सम्पादन प्रविधिमैत्री हुँदै जानु, एकल कर प्रशासनबाट कर संकलन एवं करदाताको कर परिपालना लागत घट्नु, करदातामैत्री-लगानीमैत्री कर प्रशासनको अवधारणालाई प्राथमिकता दिनु, आर्थिक केन्द्रको विस्तार हुँदै जानु, खर्चको आवश्यकता अनुरूप राजस्व परिचालनप्रति संवेदनशील हुनु आदि अवसरको रूपमारहेकाछन्।

३.२.४ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच

सुदृढ र सक्षम राजस्व प्रणालीबाट गाउँपालिकाको समृद्धि।

लक्ष्य

आन्तरिक राजस्व विस्तारबाट प्रशासनिक रविकास कार्यक्रम समेत सञ्चालन गर्न सक्ने अवस्थाको सिर्जनागर्ने।

उद्देश्य

१. कर तथा गैरकरको आधार तथा दायरा फराकिलो बनाउनु।

२. राजस्व परिचालन प्रणालीलाई कुशल, पारदर्शी, लागत प्रभावी र प्रविधिमैत्री बनाउनु।

३.२.५ उद्देश्य, रणनीति/कार्यनीति, कार्यक्रम उपलब्धि

उद्देश्य	रणनीति/कार्यनीति	कार्यक्रम	अपेक्षित उपलब्धि
१. कर तथा गैरकरको आधार तथा दायरा फराकिलो बनाउनु।	१.१ राजस्व नीति, कानुनको तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने।	१.१.१ स्थानीय क्लब, समुदाय सँग सम्झौता गरिकरदा ताशिक्षा कार्यक्रम तर्फ ल्लो तहसम्म सञ्चालन गर्ने।	१. पञ्चबर्षीय योजनाको अन्तमागाउँ पालिकाको कर प्रशासन तथा राजस्व परिचालन क्षमता सुदृढ भएको हुनेछ।

	अध्ययनगरिराजस्वसुधार योजनाबनाउने ।	१.२.२ कार्ययोजनाबमोजिम कोकार्यप्रकृयाअधिब ढाउनआवश्यकपर्नेव जेटकोसुनिश्चिततागर्ने	
२.राजस्वप रिचालनप्रणालीला ईकुशल, पारदर्शी, लागतप्रभावीरप्रबिधिमैत्री बनाउने ।	२.१ राजस्वपरिचालनसूचना प्रविधिमा आधारितरजनशक्तिविकास माजोडिने । २.२ अन्य कानुन र राजस्व कानुनका बीचमा सामञ्जस्यता स्थापित गर्दै आर्थिक तथा वित्तीय क्षेत्रमा लगानी सुनिश्चित गर्ने ।	२.२.१ सबैप्रकारका आर्थिक क्रियाकलापको विवरणविद्युतीय प्रणालीमा एकीकृत गरीअभिलेखराखे । २.२.२ प्रदेश सरकारकोविद्युतीय करप्रणालीसँग अन्तरआबद्धता स्थापितगर्ने । २.२.३ करदाता करप्रशासनमा व्यवसायिकता, इमान्दारिता, स्वच्छता र सदाचारिता प्रवृद्धनका लागि विशेष प्रकृतिका आचारसंहिता र अनुगमन सूचकको कार्यान्वयनगर्ने । २.२.४ उद्योग, वाणिज्य, सेवा लगायतका कानुनलाई करमैत्री र व्यवसायमैत्री बनाउने ।	१. राजस्व परिचालन प्रविधिमैत्री, सरल, पारदर्शी, दक्षतापूर्ण एवं प्रभावकारीरूपमा परिचालन भएको हुने । २. राजस्व परिचालनमा प्रदेश सरकारसँग प्रविधिगत र संरचनागतरूपमा सहकार्य तथा समन्वय मजबुत हुनेछ ।

३.२.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

राजस्व

क्र. सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य			योजना अवधि को जम्मा लक्ष्य
			२०७४/७५	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	
१.	राजस्व नीति, कर तथा गैरकर ऐन, नियमावली र दिग्दर्शनिको तर्जुमा	संख्या		१	२	१	४
२.	संरचनागत तथा प्रणालीगत पक्षमा सुधारका लागि डेडिकेटेड राजस्व शाखा र सूचना प्रविधि शाखा बनाउने	संख्या		२	-	-	२
३.	करप्रणालीलाईदिगोरप्रभावकारीबनाउनराजस्वसभाब्यताअध्ययनगरिराजस्वसुधारयोजनाबनाउने	संख्या		१	-	-	१
४.	सबैप्रकारका आर्थिक क्रियाकलापको विवरणविद्युतीय प्रणालीमा एकीकृत गरीअभिलेखीकरण गर्ने	संख्या		२	२	२	८
५.	बजेट विनियोजन र अन्य कानूनको तर्जुमा गर्दा राजस्व विस्तार हुने क्षेत्रलाई प्राथमिकता दिने	संख्या	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

३.२ सार्वजनिक ऋण

३.२.१ पृष्ठभूमि

घाटा बजेट पूर्तिका लागि सार्वजनिक ऋण आवश्यक रहेको हुन्छ । सामाजिक तथा आर्थिक पुँजी निर्माण हुने क्षेत्रमा मात्र ऋणको उपयोग र परिचालन गरिन्छ । प्रशासनिक एंवं अनुदान वितरण र फजुल खर्चका लागि ऋण लिन पाइदैन । ऋण तिर्न सक्ने सामर्थ्यताको विशेषण र आधार खडा नगरी बजेटको आकार मात्र विस्तार गर्न सार्वजनिक ऋणको प्रस्ताव गरिनु आर्थिक अनुशासन भन्दा बाहिरको विषय हुन जान्छ । निजी क्षेत्रमा लगानी संकुचन नहुने सरकारको ऋण लगानीमा संस्था तथा नागरिक आकर्षक र इच्छुक हुने वातावरण निर्माण गरेर मात्र सार्वजनिक ऋण परिचालन गर्नुपर्छ । नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको सार्वजनिक वित्त परिचालन सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थाका आधारमा स्थानीय तहले राजस्वको क्षमताको आधारमा मात्र ऋण परिचालन गर्नु पर्दछ ।

३.२.३ समस्या तथा चुनौती

बढ्दो चालु खर्चले वित्तीय स्रोतमा दवाव सिर्जना गरिरहेको छ । संविधानत: स्थानीय तहलाई कर तथा गैरकरराजस्व परिचालनको आधारमा ऋण परिचालन गर्न पाउने भएकोले कराधार क्षेत्र निकै साँघुरो रहेको हुँदा ऋण परिचालनको सम्भावना पनि न्यून नै रहेको छ । सार्वजनिक ऋण परिचालनका लागि नेपाल राष्ट्र बैंक अर्थ मन्त्रालय र महालेखा नियन्त्रक कार्यालयको संलग्नता रहने हुँदा यस प्रकारको एकल संरचना स्थापना र व्यवस्थित

गर्न जनशक्ति, प्रविधि र स्रोतका कारणले समस्या तथा चुनौती रहेको छ। यसर्थ, उपयुक्त र आवश्यकता अनुरूपको नीतिगत व्यवस्था, प्रविधिगत व्यवस्था सक्षम एवं विशिष्ट प्रकृतिको जनशक्ति, योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्दा आर्थिक तथा सामाजिक पुँजी निर्माणका क्षेत्रको प्राथमिकीकरण र बजेट विनियोजन सुनिश्चित नगरिनु, भविष्यमा ऋणको मात्रा बढ्दै जादा वित्तीय व्यवस्थाका लागि ठूलो मात्रामा बजेट सुनिश्चित गर्नुपर्ने जस्ता जोखिमपूर्ण कार्यले सार्वजनिक ऋण परिचालनमा समस्या तथा चुनौतीका चाड रहेका छन् ।

३.२.४ अवसर

सबै तहका सरकारले घाटा बजेट पूर्तिका लागि सार्वजनिक ऋणको उपयोग गर्न पाउने संघीय कानूनमा व्यवस्था गरिएको छ। राजस्वको आकार ठूलो हुने स्थानीय तहले सोही अनुपातमा ऋण परिचालन गर्न पाउँछ। आर्थिक तथा सामाजिक पुँजी निर्माण हुने गरी बजेटको कुशल विनियोजन र दक्षतापूर्ण उपयोग गर्न सकेमा राजस्व विस्तार र ऋण विस्तारको प्रचुर सम्भावना र अवसर विद्यमान रहेको छ। नेपाल सरकारले स्थापना गरेको सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापन कार्यालय मार्फत ऋण परिचालन गर्न सकिने कानुनी प्रबन्ध भएमा स्रोत साधन प्रविधिको अधिक उपयोग हुने र स्थानीय तहको अतिरिक्त भार नहुने सम्भावना तथा अवसर पनि उत्तिकैमात्रामा रहेको छ।

३.२.५. दिर्घकालीन सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति

दिर्घकालीन सोंच

सार्वजनिक ऋणको परिचालनसँगै पुँजीगत खर्चमा गुणस्तर र आकारमा बढ्दि ।

लक्ष्य

पूर्वाधार क्षेत्र उत्पादनशील क्षेत्रमा सार्वजनिक ऋणको परिचालन गर्ने ।

उद्देश्य

राजस्व बढ्दि, पुँजी निर्माण, आर्थिक समृद्धि, रोजगारी सिर्जना र प्रविधिको विकासमा योगदान पुऱ्याउनु ।

३.२.६ रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति/कार्यनीति	कार्यक्रम	अपेक्षितउपलब्धि
१. सार्वजनिक ऋण राजस्व बृद्धि, पुँजी निर्माण, आर्थिक समृद्धि, रोजगारी सिर्जना र प्रविधिको विकासमा योगदान हुने क्षेत्रमा परिचालन गर्ने।	<p>१.१ सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापनका लागि नीतिको तर्जुमा संरचनाको निर्माण र जनशक्तिको विकास गर्ने।</p> <p>१.२ सार्वजनिक ऋणको उपयोग दिगोरूपमा राजस्व प्राप्त हुने आयोजनामा गर्ने।</p> <p>१.३ ऋण तथा राजस्व क्षमताको अनुपात (लोन टु रेभेन्यु स्कोप रेसियो) का आधारमा सार्वजनिक ऋणको परिचालन एवं उपयोग उच्च प्रतिफलयुक्त क्षेत्रमा परिचालन गर्ने।</p>	<p>१.१.१ सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापन नीति तर्जुमा गर्ने।</p> <p>१.१.२ संघीय कानून अनुकूलका ऋण परिचालनका लागि संरचना प्रविधि र ऋण परिचालन उपकरणको विकास गर्ने।</p> <p>१.२.१ विशेष औद्योगिक क्षेत्र, आर्थिक करिडोर, औद्योगिक पूर्वाधार निर्माणका क्षेत्रमा लगानी गर्ने।</p> <p>१.३.१ ऋणको प्रकृति, सीमा, व्याजदर, बजारको प्रवृत्ति लगायतका परिसूचकको विक्षेपणका आधारमा ऋण परिचालन गर्ने।</p> <p>१.३.२ चालु खर्च न्यूनीकरणका लागि प्रविधि र साझेदारीका मोडलको विकास गर्ने।</p>	<p>१. सार्वजनिक ऋणको सन्तुलित र प्रतिस्पर्धात्मक लाभ बढी भएका क्षेत्रमा लगानी विस्तार हुन गई आर्थिक विकास र बृद्धि एवं सामाजिक परिसूचक सुदृढ भएका हुनेछन्।</p> <p>२. स्थानीय तह तथा नागरिकको आर्थिक पुँजी तथा सामाजिक पुँजी निर्माणका माध्यमबाट समृद्धि प्राप्ति हुनेछ।</p>
१. नेपाल सरकार र	२.१ विशिष्ट प्रकारको प्रविधि, पुँजी, जनशक्ति, समन्वय र	२.१.१ विद्युतीय सुशासनमा लगानी गर्ने।	१. राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त

<p>प्रदेश सरकारसँग सम्पूरक तथा विशेष प्रकृतिका आयोजनामा लगानी गर्ने स्रोत व्यवस्थापन गर्ने ।</p>	<p>सञ्चालन दक्षता आवश्यक पर्ने आयोजनामा लगानी गर्ने ।</p> <p>२.२ स्थानीय जनशक्तिको अधिकतम उपयोग, कच्चा पदार्थको उपयोग, उच्च तुलनात्मक लाभ उच्च देखिएका, औद्योगिकीकरणमा टेवा पुग्ने प्रकृतिका आयोजना र क्षेत्रमा ऋणको उपयोग गर्ने ।</p>	<p>२.१.२ कृषि तथा औद्योगिक कच्चा पदार्थ र उपभोग्य पदार्थको ओसारपसारका लागि रोपवेको विकास गर्ने ।</p> <p>२.२.१ सूचना प्रविधि पार्क एवं व्यवसायिक तथा सीप विकास प्रतिष्ठानको भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गर्ने ।</p> <p>२.२.४ जडिबुटी अध्ययन खेती विस्तार संकलन र प्रशोधन तथा बजारीकरण जस्ता क्षेत्रमा ऋण लगानी गर्ने ।</p>	<p>आयोगबाट विकास गरिएका सूचक र मापदण्डका आधारमा प्राकृतिक स्रोतको उपयोग र लगानीमा अन्तर सरकार लगानी र प्रतिफलको हिस्सा निर्धारण पारदर्शी तथा सन्तुलित भएको हुनेछ ।</p> <p>२. विशेष प्रकृतिका र उच्च प्रतिफलमुखी आकर्षक आयोजनामा लगानी तथा साझेदारीको सुनिश्चितता भएको हुनेछ ।</p>
--	--	---	---

३.२.७ अपेक्षित उपलब्धि

सार्वजनिक ऋणको उपयोग उच्च प्रतिफलयुक्त आयोजनामा भएको, समयमै आयोजना सम्पन्न भएको, सरकारलाई ऋण लगानी गर्न नागरिक उत्सुक भई सरकारको साख विस्तार भएको, आर्थिक तथा सामाजिक पुँजी निर्माणमा उल्लेख्य योगदान पुगेको, राजस्व परिचालनको १२ प्रतिशत सीमाभित्र मात्र ऋण परिचालन गरिएको, पूर्वाधार क्षेत्रको निर्माणले निजी क्षेत्रको लगानीलाई आकर्षण गरेको हुनेछ ।

३.३ अन्तर सरकारी वित्त

३.३.१ पृष्ठभूमि

संविधानमा उल्लिखित मौलिक हक्को प्रत्याभूत गर्न, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त र नीति अनुरूपका कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न एवम् अनुसूचीमा उल्लिखित एकल तथा साझा अधिकार सूचीमा रहेका कार्य जिम्मेवारी बहन गर्नु सबै तह र सरकारको साझा कार्य हो । दैनिक प्रशासन सञ्चालन शान्ति सुरक्षा सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण विकास निर्माण प्रतिवद्ध तथा अनिवार्य दायित्व भुक्तानी विपदको तत्काल सम्बोधन र सामना अध्ययन तथा अनुसन्धान लगायतका विविध क्षेत्रमा वित्तीय स्रोतको आवश्यकता रहेको हुन्छ । यही खर्च आवश्यकता र राजस्वको क्षमता एवं सम्भावना, राजस्व परिचालनमा स्थानीय तहको प्रयास, वित्तीय अनुशासनको पालना जस्ता सूचकहरूको आधारमा नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहलाई चार प्रकारका वित्तीय अनुदान प्राप्त हुन्छ । यस प्रकारका वित्तीय अनुदानसमानीकरण अनुदान सशर्त अनुदान विशेष अनुदान र सम्पूरक अनुदान रहेका छन् । अनुदानको माध्यमबाट सबै तहका सरकारका बीचमा सहकार्य सम्नवय सहअस्तित्व साझेदारी सहलगानीमा प्रवर्द्धनका माध्यमबाट संघीय शासन व्यवस्था दिगो, सुदृढ, सबल र सर्वस्वीकार्य हुँदै जानेछ ।

३.३.२ समस्या तथा चुनौती

वित्तीय अनुदान वितरणका लागि विभिन्न मापदण्ड तथा सूचकहरूको विकास गरिएको छ । समयक्रममा यी सूचक तथा मापदण्डहरूमा परिवर्तन एवं परिमार्जन पनि हुँदै गएका पनि छन् । राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगबाट सिफारिस हुने मापदण्ड तथा सूचकले मुलुकको भौगोलिक सांस्कृतिक भाषिक सामुदायिक जातीय विविधता, प्राकृतिक तथा अन्य स्रोतको सम्भावना र उपलब्धतामा रहेको ठूलो खाडल, जनसंख्या र यसको संरचनागत भिन्नता मानव विकास र आर्थिक सामाजिक विकासमा रहेको असन्तुलन राष्ट्रिय राजनीति र सार्वजनिक क्षेत्रमा अमूक क्षेत्रको वर्चस्व एवं प्रभुत्वको एउटै डालोमा राखी गरिएको विशेषणले कति वैज्ञानिक र वस्तुगत सूचक तयार भई वित्तीय अनुदान वितरणको सन्तुलित पारदर्शी समन्यायिक मानकको अभ्यास होला भन्ने ठूलो समस्या तथा चुनौती रहेका छन् । यससँगै विना मापदण्ड र पहुँच एवं प्रभावका आधारमा वितरण गरिने सशर्त अनुदान आफैमा सन्तुलित र आवश्यकतामा आधारित रहेको देखिदैन । सम्पूरक अनुदान तथा विशेष अनुदान वितरण मापदण्डका आधारमा गरिए पनि यसमा मानव विकास सूचकाङ्क र गरिबीको अवस्थालाई अतिरिक्त भार प्रदान नगरिदा यसको वितरणमा पनि अनुदानको प्रकृति र सिद्धान्त अनुकूल नहुनुले संघीय शासन प्रणालीप्रति पनि जनविश्वासमा ठेश लाग्ने देखिएको छ ।

विशेषतः वित्तीय अनुदानका लागि खण्डीकृत तथ्याङ्को विकासनहुनु, वित्तीय अनुदानको प्राप्ति खर्च लेखाङ्कन प्रतिवेदनप्रति जिम्मेवार नदेखिनु वित्तीय सुशासनमा हुने स्खलनले खर्च आवश्यकता पूरा गर्न समेत कठीनाई पर्न जाने, योजना र कार्यक्रमको दोहोरोपना तेहोरोपना बढ्ने, अधुरा एवं अपुरा आयोजना तथा कार्यक्रमको संख्या सालबसाली बढ्दै जाने जस्ता आर्थिक वित्तीय योजनागतरूपमा अस्तव्यस्ता देखिने गम्भीर समस्या तथा चुनौती रहेका छन् ।

३.३.३ अवसर

स्थानीय तह आफैले आफ्ना नीति, योजना, बजेट तथा कार्यक्रम बनाउनका लागि नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकार दुबैबाट वित्तीय स्रोत प्राप्त गर्नु; नागरिकको माग, आवश्यकता र सम्भावना अनुरूपका आयोजना तथा कार्यक्रममा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारसँग सम्पूरक लगानीमा कार्यान्वयनमा लैजान पाउनु; वित्तीय अनुदानको प्राप्ति निश्चित मापदण्ड र सूचकका आधारमा वितरण हुने हुँदा सन्तुलित, पारदर्शी, आवश्यकताअनुकूल हुनु; अनुदान परिचालनका क्षेत्र निर्धारणले स्रोतको उपयोग तोकिएको क्षेत्रमा हुनु; स्रोतको परिचालन एंवं उपयोगमा सरकारका बीचमा स्वस्थ प्रतिस्पर्धाको वातावरणको सृजना हुनु; आवधिक योजना र मध्यमकालीन खर्च संरचनाको अनिवार्यताले नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारले आगामी आर्थिक वर्षहरूमा उपलब्ध गराउने स्रोतको सुनिश्चितता र अनुमानले खर्च आवश्यकता निर्धारणमा तथ्यगत आधार उपलब्ध हुनु लगायतका आर्थिक वित्तीय एंवं प्रशासनिक अवसर उपलब्ध रहेका छन्।

३.३.४ दिर्घकालीन सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति

दिर्घकालीन सोंच

वित्तीय संघीयताको सबलीकरण गर्दै सामाजिक तथा आर्थिक विकास ।

लक्ष्य

वित्तीय अनुदानको अधिकतम प्राप्ति र विवेकशील परिचालनका लागि आर्थिक अनुशासन तथा वित्तीय सुशासनको प्रवर्द्धन गर्ने ।

उद्देश्य

१. वित्तीय अनुदानपुँजी निर्माणमा लगानी गर्नु,

२. खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमता एंवं सम्भावनाका आधारमा वित्तीय आकार (फिस्कल स्पेस) बढ़ि गर्नु ।

३.३.५ रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति/कार्यनीति	कार्यक्रम	अपेक्षितउपलब्धि
१. वित्तीय अनुदानपुँजी निर्माणमा लगानी गर्नु,	१.१ कार्यान्वयनयोग्य आयोजना मौज्दात बनाउने । १.२ नीतिगत संरचनागत तथा प्रणालीगत सुधार गर्ने ।	१.१.१ सडक भवन खानेपानी सिँचाई सरसफाई विद्युतीकरण सूचना प्रविधि केन्द्रको क्षेत्र अनुसारका आयोजना कार्यक्रमको	१. आर्थिक सामाजिक तथा प्रविधिगत पूर्वाधारको निर्माण भएको हुनेछ । २. नीति,

		<p>सम्भाव्यता अध्ययन विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन जग्गा प्राप्ति गुरुर्योजना वातावरणीय मूल्याङ्कन बनाई कार्यान्वयनयोग्य आयोजनाको मौजदात बनाउने ।</p> <p>१.२.१ विकास आयोजना सिफारिस मूल्याङ्कन तथा छनौट सम्बन्धी कार्यविधि बनाउने ।</p> <p>१.२.२ भौतिक पूर्वाधार विकास शाखालाई प्रविधि जनशक्ति पूर्वाधारयुक्त बनाउने ।</p> <p>१.३.३ प्राविधिक जनशक्तिलाई समयानुकूल तालिम प्रशिक्षण अध्ययनको व्यवस्था मिलाउने</p> <p>१.३.४ नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारमा आयोजना प्रस्ताव, प्रगति, अनुगमनको पहुँच हुने सूचना प्रविधिको स्वचालित प्रणालीको विकास गर्ने ।</p>	<p>कानुन, संरचना, प्रविधि, जनशक्तिको उचित र आवश्यकता बमोजिम प्रबन्ध हुन गई पद्धति र प्रणालीबाट आयोजना छनौट कार्यान्वयन प्रगति प्रतिवेदन हुनेछ ।</p>
२. खर्चको आवश्यकता	२.१ सार्वजनिक वित्त परिचालन कुशल, दक्षतापूर्ण, अनुशासित	२.१.१ स्रोत परिचालन र प्रगतिको	१. राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त

<p>र राजस्वको क्षमता एवं सम्भावनाका आधारमा वित्तीय आकार (फिस्कल स्पेस) बृद्धि गर्नु।</p>	<p>र व्यवसायिक बनाउने। २.२ आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट तथा कार्यान्वयनमा एकलढोकामार्फत गर्ने। २.३ प्रदेश समन्वय परिषद्को भूमिका बढाउँदै अन्तर सरकारी समन्वय प्रभावकारी बनाउने।</p>	<p>नियमितरूपमा सार्वजनिकीकरण गर्ने। २.१.२ आयोजना मौज्दातका आधारमा मात्र आयोजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने २.२.१ स्थानीय तहभित्रै मात्र कार्यान्वयन हुने आयोजना तथा कार्यक्रम सबै तहका सरकारले एकल ढोकाबाट छनौट एवं कार्यान्वयन गर्ने। २.२.४ नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारका सशर्त अनुदानमा आधारित आयोजना तथा कार्यक्रमको क्षेत्र तथा सीमा परिभाषित गर्ने। २.३.१ प्रदेश समन्वय परिषद नियमित बनाउँदै अन्तर सरकारका बीचका योजना नीति कार्यक्रम राजस्व परिचालनलाई नतीजामूलक बनाउने।</p>	<p>आयोगबाट विकास गरिएका सूचक र मापदण्डका समयसामयिकरू पमा सुधारका लागि सुझाव गरिए अनुसार परिमार्जन भएको हुनेछ। २. आयोजना तथा कार्यक्रम आवश्यकता माग क्षमता सम्भावनाका आधारमा उपयुक्त संख्यामा प्रभावकारीरूपमा कार्यान्वयनभए का हुनेछन्।</p>
--	--	---	--

३.३.६ अपेक्षित उपलब्धि

वित्तीय अनुदान पूर्वानुमानयोग्य र यथार्थपरक, पारदर्शी, न्यायोचित, तोकिएको समयभित्र प्राप्त भएको हुनेछ।

यसको उपयोग पुँजी निर्माणका क्षेत्रमा भएको हुनेछ। नीति तथा कानुनी प्रबन्ध अनुकूलका क्षेत्रमा विनियोजन र कार्यान्वयन हुने र सोही अनुरूपको प्रतिवेदन भएको हुनेछ। आर्थिक अनुशासन र वित्तीय सुशासनको प्रवर्द्धनले वित्तीय संघीयता दिगो र उत्थानशील (Sustainable and Resilient) भएको हुनेछ।

३.४ सार्वजनिक, निजीरसहकारीसाझेदारी

३.४.१ पृष्ठभूमि

सन् नब्बेको दशक भन्दा अगाडि नागरिकका सबै आवश्यकता सम्बोधन गर्ने सरकार मात्रै हो भन्ने नीति र अभ्यासबाट विश्वका धेरै मुलुकको मान्यता रहि आएको थियो। विश्वव्यापीकरण उदारीकरण खुला बजार र प्रविधिको आश्र्यजनक रूपमा भइरहेको आविशकारले सरकारको सहभागिता र संलग्नतामामूलभूतपरिवर्तन देखापरिसकेको छ। सरकारको साझेदारको रूपमानिजीक्षेत्र, गैरसरकारी संस्थारसहकारी संस्थासहभागी र क्रियाशील भइरहेका छन्। सरकार बाहिरका पात्र आर्थिक, सामाजिक तथा भौतिक पूर्वाधार विकासको क्षेत्रमासरकार सँगै हातेमालो गरिरहेका छन्।

गाउँपालिकाको समिटिगत आर्थिक नीति, आर्थिक विकासको लागि सार्वजनिक, निजीरसहकारी क्षेत्रको सहकार्यरसाझेदारी गर्ने परिकल्पना गरिएको छ। सार्वजनिक क्षेत्रले निर्माण गरेकानी तिनियमको परिधिभित्र रही निजी क्षेत्रले उत्पादन मूलक क्षेत्रमालगानी गर्ने,

उत्पादन कार्यमास्थानीय स्रोत,

साधन र जनशक्ति को अधिकतम परिचालन गरि आत्मनिर्भर अर्थत न्त्रनि र्माण गर्ना मासहयोगी भूमिका खेलने अपेक्षागरिएको छ। त्यस्तै, सहकारी क्षेत्रले आफ्ना सदस्यलाई उत्पादन मूलक क्षेत्रमालगानी गर्ने प्रोत्साहन गरिरस्थानीय स्तरमा

उत्पादन र उत्पादक त्वरित वृद्धि गर्न सघाउने अपेक्षागरिएको छ। गाउँपालिकाको विकासमायी तीन महत्वपूर्ण पक्षाएकतावद्धुँदै सहकार्य, समन्वय र सहलगानी गर्दै आर्थिक विकास सरसमृद्धि हासिल गर्नु पर्नेदिखिन्छ। नेपालको संविधानले नै सार्वजनिक निजी तथा सहकारी क्षेत्र विकासका सम्बाहक (Three Pillars of Development) को रूपमा परिकल्पना गरेको छ।

३.४.२ समस्यातथा चुनौती

सार्वजनिक क्षेत्रको नीतिगत स्थिरता र संघीय इकाईका बीचमा तादात्म्यताको न्यूनताले निजी क्षेत्रलाई आकर्षित गर्नु, निजी क्षेत्रबाट लगानी गर्ने सक्ने आयोजनाको पहिचान गर्नु, निजी क्षेत्रले लगानी गरिला भलिन सक्ने आर्थिक वातावरण बनाउनु; सहकारी क्षेत्रको लगानी उत्पादन मूलक एवं रोजगार मूलक क्षेत्रमाविस्तार गर्नु; नागरिकमा उपभोग मुख्य संस्कारका कारण वचत गर्ने र लगानी गर्ने बानीको विकास गर्नु; सहलगानी तथा साझेदारी प्रणाली एवं संस्कारको पद्धति स्थापित गर्नु; उद्यमशीलता र बजारको सुनिश्चितता गरिनु; क्षमतावान, दक्ष र प्रतिस्पर्धी मानव संसाधनको विकास गर्नु; यसक्षेत्रका प्रमुख समस्यातथा चुनौतीको रूपमा रहेका छन्। यसैगरी, सम्बन्धित निकायका बीचमा समन्वय प्रगाढ बनाउनु, विदेशी विनियमको जोखिम घटाउनु, वित्तीय संस्था र स्रोतको सहजता विस्तार गर्नु, सार्वजनिक नीति तथा कानुन एक अर्कामा परिपूरक र परिपोषक बनाउनु, लगानी र समन्वयका लागि एकद्वारा प्रणालीको विकास गर्नु लगायतका समस्या तथा चुनौती विद्यमान रहेका छन्।

३.४.३ अवसर

गाउँपालिकालेसार्वजनिक-निजी-

सहकारी

नीति;लगानीमैत्रीनीतितथाकार्यक्रमल्याईनिजीक्षेत्रसहकारीक्षेत्रलाईउत्पादनमूलकरसेवाक्षेत्रमालगानीगर्नप्रोत्साहितगर्नु,युवापुस्तामाउद्यमशीलताप्रतिसकारात्मकधारणाकोविकासहुँदैजानु,
गाउँपालिकाकेन्द्रसम्मआर्थिककेन्द्रकोविकासरविस्तारहुँदैजानु,निजीक्षेत्रलेनाफामूलकमात्रनभइविस्तारैसंस्थागत सामाजिकउत्तरदायित्ववहनलाईसमेत् अवलम्बनगर्नेसंस्कारकोशुरुवातहुनु, वैदेशिक मुद्राको जोखिम न्यूनीकरणका लागि हेजिडको प्रबन्ध गरिनु, कृषिमा व्यवसायिकरणले औद्योगिकीकरणको आधार बनाउनु,उत्पादनमूलकक्षेत्रमालगानीगर्नचाहिनेऊर्जाकोउपलब्धताबढ़दैजानु, लगानीका लागि न्यूनतमरूपमा आवश्यक हुने भौतिक पूर्वाधार, शान्ति सुरक्षा, स्थानीय जनताको सहयोग जस्ता क्षेत्रमा सुधार हुँदै जानु, औद्योगिक श्रम सम्बन्ध सुमधुर हुँदै जानु, ऊर्जाशील-दक्ष र वैदेशिक रोजगारीबाट अनुभव र सीपप्राप्त मानव संशाधनको पर्याप्त हुनुयसक्षेत्रकाअवसरहुन्।

३.४.४ दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यरउद्देश्य

दीर्घकालीन सोंच

सार्वजनिक, निजीरसहकारी;लगानी र समृद्धिमा साझेदारी ।

लक्ष्य

स्वस्थ र प्रतिस्पर्धात्मक वातावरण बनाईनिजीतथासहकारीक्षेत्रको लगानीका माध्यमबाटसामाजिक तथा आर्थिक समुन्नति हासिलगर्ने ।

उद्देश्य

- लगानीमैत्रीवातावरणसिर्जनागरिनिजीक्षेत्रसहकारीक्षेत्रलाईउत्पादनशील एवं रोजगारमूलक पूर्वाधार र सेवा क्षेत्रमालगानीगर्नआकर्षितगर्नु ।
- सहकारीक्षेत्रलाईप्रवर्द्धनरविकासगर्दैकृषि, वनजन्य र पशुपन्छीजन्य क्षेत्रमालगानीकेन्द्रितगर्नु ।

३.४.५ उद्देश्य, रणनीति/कार्यनीति, कार्यक्रमउपलब्धि

उद्देश्य	रणनीति/कार्यनीति	कार्यक्रम	अपेक्षितउपलब्धि
१. लगानीमैत्रीवाता वरणसिर्जनागरि निजीक्षेत्रसहका रीक्षेत्रलाईउत्पा दनशील एवं रोजगारमूलक पूर्वाधार र सेवा क्षेत्रमालगानीगर्न	१.१ सार्वजनिक, निजीरसहकारीसा झेदारीनीतितथाका नुनतर्जुमागर्ने । १.२ आर्थिकविकासरसमृ द्धिकोसंबाहकको रूपमानिजीक्षेत्रला	१.१.१निजीक्षेत्रकोलगानीवृद्धि गर्नसरकारकोतर्फबाट पूर्वाधारकाक्षेत्रमालगा नीगरिवातावरणसृजना गरिनेछ । १.२.१निजीक्षेत्रकोलगानीलाई सहयोगपुग्नेगरिसार्वज निक,	योजना अवधिकोअन्त्यमासार्वजनिक, निजीरसहकारीसाझेदारीनीतित थाकानुनतर्जुमाभईगाउँपालिका कोविकासमानिजीतथासहकारी क्षेत्रसँगलगानी साझेदारी हुन गई विश्वासको पद्धति स्थापित भएकोहुनेछ ।

आकर्षितगर्नु।	ईलगानीगर्नप्रोत्सा हनगर्ने।	निजीसाङ्गेदारीकोअवधा रणाअनुरूपलगानीगरिने छ। १.२.३ आयोजना मौजदातबाट आयोजनामा लगानी गर्न प्रोत्साहन गर्ने।	
२. सहकारीक्षेत्रला ईप्रवर्द्धनरविका सगाईकृषि, वनजन्य र पशुपन्थीजन्य क्षेत्रमालगानीके न्द्रितगर्नु।	२.१ वडा-वडामा सहकारी: बचत, लगानी र रोजगारी अभियानको पूर्णता दिने। २.२ सहकारीक्षेत्रकोबच तवनजन्य एवं कृषिजन्य क्षेत्रमालगानीगर्नउ ^त त्प्रेरितगर्ने।	२.१.१वित्तीय पहुँच, अनुत्पादक खर्च न्यूनीकरण, वित्तीय साक्षरता, बचत, लगानी र रोजगारीका लागि वडा-वडामा सहकारी संस्थाको विकास गर्ने। २.१.२ सहकारीक्षेत्रमासंकलित बचतलाईएकीकृतगाईउ त्पादनमूलकक्षेत्रमालगा नीगर्नप्रोत्साहनगरिनेछ २.१.३सहकारीक्षेत्रलाईग्रामीण क्षेत्रकोपूँजीपरिचालनत थासमूहलगानीगर्नप्रोत्सा हनगरिनेछ। २.२.१ स्थानीय स्रोत साधनको दिगो एवं व्यवसायिक उपयोग हुने प्रकृतिको सहकारी संस्थाको स्थापना गरी औद्योगिकीकरण र रोजगारीका अवसर सृजना गर्ने।	कृषि पशुपन्थीजन्य र वनजन्य स्रोतमा आधारित सहकारीको माध्यमबाट बचत परिचालनमा सुधार ल्याई बचतलाई उत्पादनशील एवं रोजगारी सिर्जना हुने क्षेत्रमा परिचालन गरिएको हुनेछ।

३.४.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्य:

क्र.सं	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य				योजना अवधि को जम्मा लक्ष्य
				२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१	सार्वजनिक, निजीरसहकारीसाझेदारी नीतितथा कानूनतर्जुमा	संख्या		२	-	-	-	२
२	सहकारी संस्था स्थापना र विस्तार	संख्या		१	१	१	१	३
३	आर्थिकविकासरसमृद्धिको संबाहककोरूपमानिजीक्षेत्रलाईलगानीगर्नप्रोत्साहन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
४	सहकारीक्षेत्रकोपूँजीलाईउत्पादनमूलकक्षेत्रमालगानीगर्नउत्प्रेरितगर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
५	सहकारीक्षेत्रलाईग्रामीणक्षेत्रकोपूँजीपरिचालनतथासमूहलगानीगर्नप्रोत्साहन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

३.४.७ अपेक्षित उपलब्धि

सरकार, सहकारी क्षेत्र र निजी क्षेत्रका बीचमा लगानी र सहकार्यको विश्वासको वातावरण सृजना भएको हुनेछ। योजना अवधिमा हुने कुल लगानीको करिब ७० प्रतिशत लगानी सहकारी तथा निजी क्षेत्रबाट हुन गई सामाजिक तथा आर्थिक क्षेत्रको विकास र समग्र गाउँपालिकाको समृद्धि हासिल भएको हुनेछ।

३.५ वैदेशिकलगानी

३.५.१ पृष्ठभूमि

यस गाउँपालिकामा वन, कृषितथापर्यटनउद्योगकोक्षेत्रमाअन्य प्रदेशकालगानीकर्तालाईआकर्षणगर्नसकिनेसम्भावनारहेकोछ। लगानीकोलागिआवश्यकपर्नेनीतितथावातावरणतयारगर्नगा उँपालिकालेअझ्यैरैतयारीगर्नपर्नेआवश्यकतारहेकोछ। गाउँपालिकाकोसमग्रआर्थिकसामाजिकविकासररूपान्तरणकोलागि वै

देशिकलगानीअपरिहार्यरहेकोछ। वैदेशिक लगानीबाट पुँजी प्रविधि सीप व्यवस्थापकीय कौशल समेत प्राप्त हुने भएकोले यसप्रति सबै तहका सरकारले नीतिगत, संरचनागत र संस्थागत प्रबन्धमा उल्लेख्य सुधार गर्नु श्रेयष्ठकर रहेको छ।

३.५.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

वैदेशिक लगानीका लागि संघीय सरकारका निकायबाट मात्र स्वीकृति पाउने कानुनी प्रवन्ध रहनु, वैदेशिकलगानीआकर्षितगर्नेकार्यान्वयनयोग्यपरियोजनाकोतयारभईनसक्नु, वैदेशिकलगानीकर्तालाईआवश्यकपर्नेजगगाप्राप्ति कार्य लामो तथा झण्झटिलोहुनुलगानीफिर्ताका लागिकानुनी एवं प्रशासनिक सहजता नहुनु, नाफा आर्जनका लागिबजारकोसिमितता रहनुलगानीकोलागिआवश्यकपर्नेनीतिबनीनसक्नु, व्यवसाय लागत तुलनात्मकरूपमा बढी हुनु, बैंकिङ तथा वित्तीय संस्थाको उपस्थिति न्यून हुनु, अन्तर सरकार एवं अन्तर निकायका बीचमा सुमधुर समन्वय कमजोर रहनु, सूचना प्रविधिको न्यून विकास हुनु, दक्ष मानव संशाधन शहरकेन्द्रित हुनु जस्ता यावत यसक्षेत्रकाप्रमुख समस्यातथाचुनौतीका रूपमा रहेका छन्।

३.५.३ अवसर

गैरआवासीय नेपाली नेपालभित्र लगानी गर्न उत्सुक रहनु, लगानीमैत्री वातावरण सिर्जना गर्न नीतिगत, कानुनी, संरचनागत तथा प्रक्रियागत सुधारको सुरूवात हुनु; सबै तहका सरकारको मूल उद्देश्य आर्थिक विकासतर्फ केन्द्रित हुनु; तीव्ररूपमा आर्थिक विकास गरिरहेका र धेरैजनसंख्या भएका दुई ठूला छिमेकी मुलुकबीचको रणनीतिक अवस्थिति हुनु; जनसाँख्यिक लाभ प्राप्त हुनु; व्यवसाय लागत घट्नु; नागरिकको जीवनस्तरमाक्रमशः सुधार हुँदैजानु; आन्तरिक आम्दानी र विप्रेषणले गर्दानागरिकको क्रयशक्ति बढ्न गर्ई स्थानी यस्तरमा उत्पादित वस्तुको मागमाक्रमशः बढ्दिहुनु; शिक्षा, स्वास्थ्यसेवा प्रतिनागरिक जागरूक हुँदैजानु; पर्यटन व्यवसायले उपभोग्य वस्तुको मागमा उल्लेखनीय मात्रामावृद्धिहुनु; उद्योग वाणिज्य क्षेत्र विदेशी लगानीकर्तासँग संयुक्त लगानीका लागि तत्पर हुनु; सूचना-प्रविधि मुखी पुस्ता (आई जेनेरेशन) ले प्रविधिमा विकास गर्नु जस्ता नीति, कानून, संरचना, मानव संशाधन, राजनीतिक दूरदृष्टि, विश्वव्यापीकरण, विशाल जनसंख्यायुक्त छिमेकी मुलुकको उपस्थिति ले वैदेशिकलगानीका प्रचुर सम्भावनार अवसरको उजागर हुने देखिन्छ।

३.५.४ दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्यरउद्देश्य

दीर्घकालीन सोंच

वैदेशिकलगानीमा अनुकूलन: आर्थिक-सामाजिक क्षेत्रको परिवर्तन।

लक्ष्य

विदेशी पुँजी र प्रविधि भित्र्याउँदै आन्तरिकरूपमा उत्पादित वस्तु तथा सेवा अन्तर्राष्ट्रिय बजारीकरण गर्ने।

उद्देश्य

१. नेपालमा भित्रिने प्रत्यक्ष वैदेशिकलगानीलाई उच्च र दिगो बनाउनु।
२. वैदेशिकलगानीलाई उत्पादनशील तथा विशिष्ट प्रकृतिको क्षेत्रमा उपयोग गर्नु।

३.५.५ उद्देश्य, रणनीति/कार्यनीति, कार्यक्रमउपलब्धि

उद्देश्य	रणनीति/कार्यनीति	कार्यक्रम	अपेक्षितउपलब्धि
१. नेपाल मा भित्रने प्रत्यक्ष वैदेशि कलगा नीलाई उच्च र दिगो बनाउनु ।	१.१वैदेशिकलगा नी आकर्षित गर्न नीतिगत, कानुनी, संरचनागत तथाप्रक्रियागत सुधार र सरलीकरण गरी प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी उच्च र दिगो बनाउने ।	१.१.१लगानीमैत्रीकानुनी, संस्थागतरप्रकृयागतसुधार र सरलीकरणका लागि इन्टरनेटमा आधारित सेवा प्रवाह; उच्च मनोबल, नैतिक चरित्र, सदाचार र सक्षम जनशक्तिको परिचालन र उपयोग गरिनेछ । १.१.२नेपाल सरकारतथाप्रदेश सरकारसँगकोसहकार्यमालगानी कर्तालाईउत्पादनशीलक्षेत्रमाल गानीगर्नउत्प्रेरितऔद्योगिकपूर्वा धारनिर्माणतथाअन्यकर छुट, सुविधा र सहलियतउपलब्धगराउन नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय गर्ने । १.१.३ जग्गा प्राप्ति कार्य प्रक्रियालाई छरितो र विश्वासिलो बनाउन नेपाल सरकारसँग सघन सहकार्य र समन्वयको संस्थागत संरचना निर्माण गर्ने ।	योजनाकोअन्तमावैदेशिकनीतितथाकानुनत र्जुमाभईगाउँपालिकाकोविकासमावैदेशिकल गानीप्रवाहहुनेवातावरणसिर्जनाभएकोहुनेछ ।
२. वैदेशि कल गानी लाईउ त्पादन शील	२.१नेपाल सरकारतथा प्रदेश सरकारसँग कोसहकार्य मालगानीक र्तालाईउ	२.१.१संभाव्यताअध्ययनगरिआयोजना बैकतयारगरिनेछ । २.१.२वैदेशिकलगानीकोउपयोगपर्यट न, ऊर्जा, उद्योग, सूचना प्रविधि, प्राकृतिक स्रोतको प्रशोधनरभौतिकपूर्वाधारकोक्षेत्र मागरिनेछ ।	वैदेशिक लगानीका क्षेत्र स्पष्ट गर्दै आर्थिक बृद्धि र रोजगारी सिर्जना हुने उत्पादनशील एवं विशिष्ट प्रविधि र सीप कौशल आवश्यक पर्ने क्षेत्रमा लगानी केन्द्रित भएको हुनेछ ।

तथा विशिष्ट प्रकृति को क्षेत्रमा उपयो गर्गनु ।	त्पादनशील एवं उच्चस्तर को पुँजी, प्रविधि, जनशक्ति र समन्वय आवश्यक हुनेक्षेत्रमा लगानीगर्न उत्प्रेरितगर्ने ।	
---	--	--

३.५.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्य:

क्र. सं.	कार्यक्रम	इका र्ह	आधा र वर्ष	लक्ष्य			योजना अवधि को जम्मा लक्ष्य
				७/७/२०७८	८/७/२०७८	९/७/२०७८	
१	वैदेशिकलगानीमैत्रीनीतितथाकानुननिर्माण	सं ख्या		२	-	-	२
२	नेपाल सरकारतथाप्रदेश सरकारसँगकोसहकार्यमालगानीकर्तालाई उत्पादनशीलक्षेत्रमालगानीगर्न उत्प्रेरितगर्ने।	पट क		निरन्त र	निरन्त र	निरन्त र	
३	संभाव्यताअध्ययनगरिआयोजनाबैकतयारी	सं ख्या		-	१	-	१

३.५.७ अपेक्षित उपलब्धि

नेपाल सरकारलाई यस क्षेत्रमा प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी भित्र्याउन सबै प्रकारका उपकरणको उपयोगमा यस स्थानीय तहको सहयोग र समर्पण भएकोहुनेछ । अन्तर सरकार एवं अन्तर निकायका बीचमा गतिशील र सार्थक समन्वय भएको हुनेछ । प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानीसँगै औद्योगिक क्षेत्रमा उच्चस्तरीय प्रविधि, प्राविधिक सीप, व्यवसायिक कौशल तथा नवप्रवर्तन हस्तान्तरण भएको हुनेछ । विभिन्न मुलुकहरूसँग समसामयिकरूपमा दोहोरो कर मुक्ति तथा द्विपक्षीय व्यापार सुरक्षा लगानी समझौता हुन गई लगानीप्रतिको विश्वास अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।

३.६ वैदेशिकसहायताएवं सार्वजनिकऋण

३.६.१ पृष्ठभूमि

गाउँपालिकाकोसामाजिकतथाभौतिकपूर्वाधारकोआवश्यकतालाईसम्बोधनगर्नसार्वजनिकखर्चकोआवश्यकताबढ़दैगएकोछ । गाउँपालिकालेराष्ट्रियप्राकृतिकस्रोततथावित्तआयोगकोसिफारिसमामात्रआन्तरिक ऋणलिनसक्नेरनेपालसरकारकोस्वीकृति मावैदेशिकसहायतापरिचालनगर्नपाउनेव्यवस्थारहेकोछ । राष्ट्रियप्राकृतिकस्रोततथावित्तआयोगसिफारिशकोसीमाभित्ररहीउत्पादनशील,

रोजगारमूलक,आन्तरिकआयकोबृद्धितथापुँजीगतकार्यकोलागिआन्तरिकऋणलिनेदिशामाअगाडिबढनआवश्यकदेखिए कोछ ।

३.६.२ प्रमुखसमस्या तथा चुनौती

गाउँपालिकामावैदेशिकसहायतातथासार्वजनिकऋणकोपरिचालनरव्यवस्थापनसम्बन्धमा संघीय सरकारको सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापन सम्बन्धी कानुनमा आधारित हुनु,आन्तरिकऋणपरिचालनलाईनिश्चितक्षेत्रमालगानीगर्नेगरिमापदण्डनहुनु, संस्थागतसंयन्त्रको खाका निर्माण भई नसक्नु,नेपालसरकारकोस्वीकृतिरअन्यप्रक्रियापूरागरिवैदेशिकसहायताप्राप्तगर्नेरआन्तरिक राजस्व र राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने राजस्वको स्रोतको अनुपातमा सार्वजनिकऋणपरिचालनको सीमा भएकोले ऋण परिचालनको आधार साँघुरो हुनुयसक्षेत्रभित्रहेकासमस्यातथाचुनौतीहुन् ।

३.६.३ अवसर

अन्तर सरकारीवित्तव्यवस्थापनएन, २०७४बमोजिमस्थानीय तहले ऋणलिनसक्नेव्यवस्था एवं घाटा बजेट प्रस्तुत गर्नसक्ने सुविधाहुनु, राष्ट्रियप्राकृतिकस्रोततथावित्तआयोगलेऋणपरिचालनको सीमा निर्धारण गरिदिनु, नेपाल सरकारको सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापन कार्यालयले ऋण परिचालनमा सहजीकरणगर्नु,वैदेशिकसहायताकोलागिदातृसंस्थाआकर्षितहुनुयसक्षेत्रकाअवसरहुन् ।

३.६.४ दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यरउद्देश्य

दीर्घकालीन सोंच

उत्पादनशील, रोजगारमूलक,आन्तरिकआयकोबृद्धिमासार्वजनिकऋणतथावैदेशिकसहायताकोपरिचालन ।

बैदेशिकसहायतातथासार्वजनिकऋणकोप्रभावकारीपरिचालनमार्फतपूर्वाधारविकासतथाउत्पादनमूलकक्षेत्रकोयोगदानबढाउने।

उद्देश्य

१. बैदेशिकसहायतातथासार्वजनिकऋणकोप्रभावकारीपरिचालनगरिपुँजीनिर्माणमावृद्धितथारोजगारकोसिर्जनागर्नु।

२.

बैदेशिकसहायतातथासार्वजनिकऋणलाईप्राथमिकतारउत्पादनकाक्षेत्रमापरिचालनगरिआर्थिकवृद्धिमायोगदानपुऱ्या उनु।

३.६.५ उद्देश्य, रणनीति/कार्यनीति, कार्यक्रमउपलब्धि

उद्देश्य	रणनीति/कार्यनीति	कार्यक्रम	अपेक्षितउपलब्धि
१. बैदेशिकसहायतातथासार्वजनिकऋणकोप्रभावकारीपरिचालनगरिपुँजीनिर्माणमावृद्धितथारोजगारकोसिर्जनागर्नु।	१.१बैदेशिकसहायतातथासार्वजनिकऋणकोपरिचालनतथाव्यवस्थापनसम्बन्धीनीति,कानुनरसंस्थागतसंरचनातयारपार्ने। १.२रोजगारीरआयआर्जनका अवसरमावृद्धिहुनेगरिबैदेशिकसहायतातथासार्वजनिकऋणकोपरिचालनगर्ने।	१.१.१बैदेशिकसहायतातथासार्वजनिकऋणपरिचालनकोलागि संस्थागतसंरचनारकानुनकोनिर्माणगरिनेछ। १.२.१रोजगारीरआयआर्जनका अवसरवृद्धिहुनेगरि बैदेशिकसहायतातथासार्वजनिकऋणकोपरिचालनगरिनेछ।	पञ्चबर्षीययोजनाको अन्त्यसम्ममाबैदेशिकसहायतातथासार्वजनिकऋणकोप्रभावकारीपरिचालनहुनेवातावरणसिर्जनाभएकोहुनेछ।
२. बैदेशिकसहायतातथासार्वजनिकऋणलाईप्राथमिकतारउत्पादनकाक्षेत्रमापरिचालनगरिआर्थिकवृद्धिमायोगदानपुऱ्याउनु।	२.१गाउँपालिकाकोप्राथमिकतामा परेकाक्षेत्रमा। बैदेशिकसहायतातथासार्वजनिकऋणलाईपरिचालनगर्ने	२.१.१बैदेशिकसहायतातथासार्वजनिकऋणलाईउच्चप्रतिफलकापूर्वाधारउत्पादनकाक्षेत्रमापरिचालनगरिनेछ। २.२.१नेपालसरकारसँगसमन्वयगाउँबैदेशिकसहायतातथाऋणपरिचालनकाविभिन्नउपकरणप्रयोगगरिआन्तरिकऋणपरिचालनगरिनेछ।	बैदेशिकसहायतातथाआन्तरिकऋणको संघीयकानुनकानुकूलकालगानीगाउँआर्थिकवृद्धिरोजगारीसिर्जनाकामाध्यमबाटविकासकोसन्तुलनकायमभएकोहुनेछ।

	चालनगननिपालसरकारसँग समन्वयरसहकार्यागर्ने ।		
--	---	--	--

३.६.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्य:

सार्वजनिक ऋण							
क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य			योजना अवधिको जम्मा लक्ष्य
			७७/७८	८८/८९	९९/१०	१०१/११	
१	नीति र कानुनको निर्माण	संख्या		१	-	-	१
२	संस्थागत सरचनाको व्यवस्था	संख्या		-	१	-	१
३	रोजगारी र आय आर्जनका अवसर वृद्धि हुने गरिसार्वजनिक ऋणको परिचालन भए नभएको अनुगमनतथा मूल्याङ्कन गर्ने	संख्या		१	१	१	५
४	सार्वजनिक ऋण लाभ लागत विश्लेषण गरिएकाआयोजनाहरूमा लगानी भए नभएको अनुगमनमूल्याङ्कन	संख्या		१	१	१	५
५	सार्वजनिक ऋण लगानी गर्न उपयुक्त हुने गौरवकाआयोजनाको पहिचान	संख्या		१	१	१	५
६	गौरवका आयोजनाहरूमा सार्वजनिक ऋणको लगानी	प्रतिशत		२०	२०	२०	२०

परिच्छेद ४ आर्थिकक्षेत्र

४.१ कृषि

४.१.१ पृष्ठभूमि

हाम्रो

समग्र

मुलुकको

समग्रकृषिप्रणालीलाई हेर्दालगाभगशतप्रतिशतकिसानलेनिर्वाहमुखीकृषिको अभ्यास गरेको देखिन्छ । पहिलो
योजनादेखि नैकृषिको विकासका प्राथमिकता दिएरठूलो लगानी गरिएको भए पनि आधुनिककृषिप्रणालीको ज्ञान, दक्षजनशक्ति,

स्रोततथासाधनकोअभावलेगर्दायसगाउँपालिकाकोकृषिउत्पादनमाउल्लेख्यरूपमाप्रगतिभएकोदेखिदैन। गाउँपालिकामाआर्थिकरूपलेसकृयजनसंख्याकोठूलोहिस्साकृषिमाआश्रितछन्। कुलखेतीयोग्यजमिनकोकेहीप्रतिशतजमिनबाँझोछभनेखेतीगरिएकोजमिनकोपनिकेहीभागमामात्रसिंचाईकोसुविधापुगेकोछ। मूलतःकृषिप्रणालीनिर्वाहमुखीहुनेरयसमासंलग्नश्रमिककोउत्पादकत्वनिकैकमरहँदायसक्षेत्रबाटश्रमशक्तिकोपलायनबढ्दोछरखाद्यान्नकोउत्पादकत्वपनिन्यूनरहेकोछ। कृषिकोआधुनिकीकरण, यन्त्रिकीकरण, व्यवसायीकरणतथाऔद्योगीकरणगरिखाद्यसुरक्षितगाउँपालिकाबनाउनपर्नेआवश्यकताछ। परम्परागतकृषि उपज र प्रणालीलाई विस्थापित गर्दै जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, बजारको माग, उच्च मूल्य श्रृङ्खला भएकाकृषि उपजको उत्पादन बृद्धिका लागि सडक, सिंचाई, बजार, जनशक्ति विकास, प्रविधिको उपलब्धता र विकास, प्राविधिक जनशक्तिको निर्वाध उपस्थिति हुने गरी नीति एवं योजना र बजेट कार्यान्वयन गर्नु जरूरी रहेको छ।

४.१.२ प्रमुखसमस्यातथाचुनौती

कृषि पेशा र व्यवसायलाई मर्यादित र बीमायुक्त नबनाइनुले यो निकै जोखिमयुक्त र हेयको क्षेत्रकोरूपमा परिचित रहेको छ। बैदेशिकरोजगारी, सहरतथामधेशतराईतर्फकोतीव्र बसाइसराई, सिंचाइकोअभावआदिकारणलेजगगाँझोराखेप्रवृत्तिबढैगएकोदेखिन्छ। कृषिपेशालाईलगानीमैत्रीबनाउननसक्दायुवार्गकृषिपेशामाआकर्षितनभईविदेशपलायनहुनु, भौगोलिकविविधता र जलवायु परिवर्तनअनुकूलनकोकृषिप्रणालीविकासनहुनु, कृषिमानिजीक्षेत्रकोलगानीकमहुनु, कृषिउत्पादनकोमूल्यकोबढीहिस्साबिचौलियाकोहातमाजानुरकिसानलेउचितमूल्यनपाउनु, उत्पादनमुखी भन्दा आयातमुखी सरकारी नीति हुनु, सरकारी क्षेत्रबाट वितरण हुने अनुदान तथा प्रविधि हस्तान्तरण वास्तविक किसानले प्राप्त गर्न नसक्नु, प्रविधिविकासतथायान्त्रिकीकरणरव्यवसायीकरणहुननसक्नु, कृषिमैत्री शिक्षायोजना र बजेट नहुनुआदिकृषिक्षेत्रमादेखिएकासमस्यातथाचुनौतीहुन।

४.१.३ अवसर

सबै तहका सरकारले कृषिक्षेत्रलाईप्राथमिकतामा राख्दै नीति, योजना, बजेटतथाकार्यक्रममाप्राथमिकतादिन; कृषकलाई अनुदान, प्रविधि तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम उपलब्ध गराउनु, विशेषसीप, ज्ञान, पूँजीरउन्नतप्रविधिसहित विदेशबाटफर्किएकायुवाकृषिक्षेत्रमाआकर्षितनभईव्यवसायिकरूपमाकृषिपेशाअँगाल्दैजानु, ग्रामीणक्षेत्रसम्मसडकपूर्वाधारतथासिंचाईसुविधाबढैजानु, पछिल्लावर्षमाकृषिक्रष्ण, कृषिबीमारनयाँप्रविधिकोउपयोगबढैजानु; सूचना तथा प्रविधिको उपयोग बढै जाँदा उत्पादन र बजारीकरणमा सहज हुँदै जानु, संस्थागत औद्योगिक घरानाले व्यवसायिक कृषिमा लगानी गर्नु, जलवायु अनुकूलन र उच्च मूल्य श्रृङ्खलामा आधारित कृषि उपज र प्रविधिको प्रयोग बढै जानु आदियसक्षेत्रकाअवसरहुन्।

४.१.४ दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यरउद्देश्य

सोंच

कृषि क्षेत्रको सहभागिता र योगदान अभिबृद्धि गर्ने।

लक्ष्य

कृषि क्षेत्रमा व्यवसायीकरण, आधुनिकीकरणगाईकृषिजन्यउपजप्रतिको परनिर्भरताको अन्त्यगर्ने ।

उद्देश्य

१. समग्र कृषि प्रणालीमा यान्त्रीकरणरनवीनप्रविधिकोप्रयोगगाईउत्पादनरउत्पादकत्वबढाउनु ।
२. कृषिपेशालाईमर्यादित पेशाकारूपमा विकास गर्नप्रोत्साहनकाकार्यक्रमसञ्चालनगर्नु ।
३. वैदेशिक रोजगारीबाट प्रासयुवाकोअनुभव,सीप,ज्ञान, पूँजी र प्रविधिकोअधिकतम उपयोगगर्नु ।
४. कृषिलाईपर्यटनतथाउद्योगसँगजोड्दैआयतथारोजगारीकाअवसरवृद्धिगर्नु ।

४.१.५ रणनीतितथाकार्यनीति

४.१.४.१ भौगोलिकक्षेत्र, कृषककोलगानीगर्नेक्षमता, उत्पादनहुनसक्नेमात्रा, त्यस्तोप्रविधिकोनिरन्तरताहुनेसम्भावना, त्यस्तोप्रविधिअपनाउनकालागिआवश्यकपर्नेज्ञान, सीप, आदिलाईबिचारगरिकृषिमाआधुनिकप्रविधि, उपकरण र मेशिनरीकोप्रयोगगर्ने ।

४.१.४.२ सम्भावितक्षेत्रकोपहिचानगरिनगदेतथातरकारीवालीकोपकेटक्षेत्रकोघोषणागर्ने । एकवडाएकनमूनाकृषिकार्यक्रम कार्यक्रमनीतिअवलम्बनगर्ने ।

४.१.४.३ कृषककोउत्पादकत्वमा ह्रास नहुनेबैकल्पिक उपायसँगैकीटनाशकऔषधिकोप्रयोगलाईक्रमशःघटाउनेरसबैकृषिउत्पादनमाजैबिकप्रणालीमाआधारित (अगर्निक)कृषिप्रणालीअबलम्बनगर्ने ।

४.१.४.४ अनुसन्धान र परीक्षण उत्पादनबाटप्रमाणितरउपयुक्तदेखिएकाउन्नतजातकाविज्ञानकोप्रयोगमार्फतउत्पादनरउत्पादकत्वबढिगर्ने ।

४.१.४.५ बजारीकरणकालागिसङ्गक पूर्वाधार, हाटबजार, कृषि उपजसंकलनकेन्द्र, सहकारीक्षेत्रकोविकासविस्तारगर्ने ।

४.१.४.६ कृषककोपहिचानतथाबर्गीकरणगरिअभिलेखव्यवस्थापनगर्ने,कृषिभूमिकोचक्लाबन्दीगरिव्यवसायिकखेती गर्नेलाईसुविधादिनेनीतिगतव्यवस्थामिलाउने ।

४.१.४.७ बीउविजनलगायतकागुणस्तरीयउत्पादनसामग्रीकृषियन्त्र, उन्नतप्रविधिएवम्सुलभकृषिकर्जाकोव्यवस्थागर्ने ।

४.१.४.८ व्यवसायिककृषिउत्पादनमायुवाकृषककोयोगदानलाईअभिवृद्धिगर्नरयुवालाईविदेशजाननिरुत्साहितगर्नत थाकृषिमाआकर्षितगर्नेविशेषकार्यक्रमकोव्यवस्थागरिनेछ ।

४.१.४.९ कृषक, पर्यटनव्यवसायी,सहकारी / निजीक्षेत्रसँगकोसमन्वयमास्थानीयगुणस्तरीयतथाअगर्निककृषिउत्पादनलाईपर्यटनसँगजोड्दैदिगोरआकर्ष ककृषिपर्यटनप्रवर्द्धनगर्ने ।

४.१.४.१०

कृषिसहकारीसंस्थालेबचतरकमकृषिउत्पादनमालगानीगर्नुपर्ने, कृषिउद्यमएवंव्यवसायसञ्चालनगर्नवित्तीयसंस्थाबाटसहलियतव्याजदरकोऋणउपलब्धगराउनेनीतिगतगर्ने ।

४.१.४.११ कृषिक्षेत्रकोप्रवर्द्धनरविकासकालागिबैदेशिकलगानीआकर्षितगर्ने ।

४.१.४.१२ बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट मौद्रिक नीतिबाट निर्देशित कृषि क्षेत्रको लगानी अनुपात विस्तारका लागि यस्ता निकायसँगको सहकार्यलाई प्रवर्द्धन गर्ने ।

४.१.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य				योजना अवधिको जम्मा लक्ष्य
				७/७३/७०९८	८/७४/७०९८	९/७५/७०९८	१०/७६/७०९८	
१.	कृषियोग्य भूमि चक्कावन्दी नीति तर्जुमा	संख्या		१	-	-	-	१
२.	भूमिहिनलाई बाँझो जग्गा लिजमा उत्पादन गर्ने दिने तथा व्यवसायिक करार खेती सञ्चालन र भूमि बैंकसँग सहकार्य	वडा		१	१	१	१	३
३.	कृषक वर्गीकरण र परिचयपत्र वितरण			निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
४.	नमूना फार्म (Model Farm) को निर्माण	वडा		१	२	२	२	५
५.	पेटेट स्थापनामा सहयोग कार्यक्रम (कफी, सुन्तला...)	वडा		१	२	२	२	५
६.	आलु खेतिप्रवर्द्धन मिसन कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
७.	व्यवसायिक कोल्ड रूम तथा कोल्ड स्टोरस्थापना	वडा		२	२	१	५	
८.	कृषि तथा पशु भेटेरिनेरि शिक्षालयको स्थापना	संख्या		-	-	१	१	
९.	किसानसँग कृषि प्राविधिक कार्यक्रम सञ्चालन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१०.	थोपा सिंचाई वर्षे पानी संकलन प्लाइक सिंचाईकार्यक्रमको सञ्चालन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
११.	उच्च उत्पादनदिने वितु उत्पादन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१२.	प्रयोगशाला सेवा सञ्चालन	संख्या		-	१	-	१	
१३.	विषादी, मल र वित्तविजनको गुणस्तर नियमन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१४.	कृषि उपज संकलन तथा विक्री केन्द्र स्थापना	संख्या		-	१	-	१	
१५.	उन्नत प्रविधि अवलोकन भ्रमण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१६.	सुलभ व्याजदर ऋण प्रवाह	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

१७.	कृषि सहकारीले आफ्नो कर्जा लगानी ७०% कृषिक्षेत्रमा गरे नगरेको अनुगमन गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१८.	अनुदान तथा सहलियत कृषि ऋणमा कृषि यन्त्र उपकरण वितरण	संख्या		१०	१५	१५	४०
१९.	कृषि विमा प्रवर्द्धन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२०.	कृषि उपजको प्रशोधन कार्य एवं उद्योगसंख्या स्थापनालाई प्रोत्साहन अनुदान	संख्या		१	१	१	३
२१.	कृषक र व्यवसायीविच करार समझौता गर्ने	संख्या		१	१	२	४
२२.	उत्कृष्ट कृषक, कृषि उद्यमी, समूह र कृषि सहकारीलाई प्रोत्साहन अनुदान, पुरस्कार तथासम्मान गर्ने	संख्या		६	६	६	१८
२३.	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कृषि प्रविधिको अध्ययन र परीक्षण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२४.	कृषि उपज बजार अनुगमन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२५.	तरकारी बालीमा विषादीको अवशेष तथाजोखिम विश्लेषण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२६.	वातावरणमैत्री कृषि वाली र प्रविधिको सम्भाव्यता अध्ययन	संख्या		१	२	२	५
२७.	घरघरमा गुणस्तरीय प्रागांतरिक मल उत्पादन रप्रयोग गर्न सहयोग एवं सचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२८.	कृषि तथा पशुपंक्षीपालनका उप-उत्पादनबाटप्राङ्गांतरिक मल उत्पादन उद्योग स्थापनामासहयोग	संख्या		-	१	-	१
२९.	कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३०.	बैंक तथा वित्तीय संस्थासँग सहकार्य गरी कृषि क्षेत्रमा न्यूनतम निर्देशित लगानीको उपयोग	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

४.१.७ प्रमुख कार्यक्रम

- दश वर्षे कृषि नीति तर्जुमा गर्ने।
- कृषि बजार र संकलन केन्द्र नौ वडामा नै स्थापना गर्ने।

३. बीस रोपनी भूमिको चक्काबन्दी गर्ने ।
४. सार्वजनिक, निजी, सहकारीको साझेदारीमा कृषिमा आधारितदुई वटा कृषि उपज प्रशोधन उद्योग स्थापना गर्ने ।
५. नमूनाको रूपमा एउटा जैविक विषादी केन्द्र स्थापना गर्ने ।
६. एउटा नमूना कृषि पाठशालाको विकास गर्ने ।

४.१. दअपेक्षितउपलब्धि

योजनाकोअन्तमाकृषिसम्बन्धीआवश्यकनीतितथाकानुनबनेको,

भूमिकोचक्काबन्दीगर्नेनिर्देशिकारकार्यविधितयारभईकार्यान्वयनमाल्याइएको, खाधान्नउत्पादकत्वमा बृद्धि हुनगई कृषि उत्पादनको परनिर्भरता न्यूनीकरण भएको, कृषिमाआधारितप्रशोधनजन्यउद्योगखुलेकाहुने, कृषिबजाररसंकलनकेन्द्रकोनिर्माणभएको, कृषिलाईपर्यटनसँगजोड्नकृषिक्षेत्रपर्यटनब्यवसायीसम्झौतागरिखेतीभएको, नमूनाका रूपमा एक एक नमूना कृषि पाठशाला जैविक विषादी केन्द्र कृषि उपज प्रशोधन उद्योग स्थापना भएकोहुनेछ ।

४.२. पशुपंक्षीविकास

४.२.१ पृष्ठभूमि

कृषि कर्म, पशुपन्धी पालन, खुद्रा पसल सञ्चालन जस्ता वहुक्षेत्रमा संलग्न हुने तर कुनै क्षेत्र पनि प्राथमिकतामा नपर्ने कारणले हाम्रो व्यवसायिकताको विकास हुन सकेको छैन्। गाउँपालिकामापशुपंक्षीपालनब्यवसायपनिर्वाहमुखीभएकोरब्यवसायिकतातर्फउन्मुखनभएकोलेगाउँपालिकाकोविकासमाय सक्षेत्रकोयोगदानअत्यन्तकमजोररहेकोछ । दुधतथामासुकोआन्तरिकमागकोआपूर्तिगर्दैपशुपंक्षीजन्यउपजकोनिर्यातगर्नेतर्फ गाउँपालिकालेआफनाकार्यक्रमलाईमुखरितगर्नआवश्यकरहेकोछ । कृषिरपशुपंक्षीपालनकोअन्तरसम्बन्धस्थापितगर्दैयसक्षेत्र कोविकासमाजोडिनुपर्नेदेखिन्छ ।

४.२.२ प्रमुखसमस्या तथाचुनौती

पशुपन्धीजन्य वस्तुको उत्पादन प्रशोधन र बजारीकरणलाई लागत-प्रभावी बनाउनु; गुणस्तर तथा स्वच्छता नियमन कार्य प्रभावकारी तुल्याई नाफामूलक र प्रतिस्पर्धात्मक बनाउनु, पशुपंक्षीपालनकोलागिआवश्यकपर्नेजग्गाजमीन,पानी,घाँसउत्पादन, चरन क्षेत्रकोअभावहुनु,कृषकलेउत्पादनलागतअनुसारकोमूल्यनपाउनुरबजारीकरणमाविचौलियाहावीहुनु, वीमा, सुलभक्रष्णजस्तासेवामाकृषककोपहुँचनपुग्नु, पशुपालनपेशालाईसम्मानितपेशारलगानीमैत्रीबनाउननसक्दायुवावर्गपशुपालनपेशामाआकर्षितनभईविदेशपलायनहुनु, वास्तविक किसानले भन्दा व्यवसायिक प्रस्ताव र कागजात बनाउन सक्नेले अनुदान प्राप्त गर्नु; सबै सरकारका बीचमा एकरूपता एवं समन्वय स्थापित गर्नुयसक्षेत्रकाप्रमुखसमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन् ।

४.२.३ अवसर

जैविक तथा भौगोलिक विविधताजन्य सम्भाव्यता रहनु, शैक्षिक र प्रविधि अभ्यस्त युवा आधुनिक प्रविधिसहित यस पेशामा झुकाव बढाउनु, पशुपंक्षीपालनकोक्षेत्रलाई आर्थिक मेरुदण्डकोरूपमाविकासगरिगाउँपालिकाकोसमृद्धिमायोगदानपुऱ्याउनकोलागिनीतितथा कार्यक्रममाप्राथमिकतादिनु, विदेशबाट फर्किएकायुवासीप, ज्ञान, पूँजीरउन्नतप्रविधिसहितपशुपंक्षीपालनकोक्षेत्रमाआकर्षित भई व्यवसायिक रूपमापशुपंक्षीपालनकोपेशाअङ्गाल्दैजानु, ग्रामीणक्षेत्रसमयातयातथासिंचाई सुविधाबढैजानु, पछिल्लावर्षमापशुपंक्षीपालनकोत्रटण, कृषिबीमारनयाँप्रविधिकोउपयोगबढैजानु; व्यवसायिक तथा प्राविधिक र व्यवहारिक शिक्षामा लगानी विस्तार हुँदै जानुआदियसक्षेत्रकाअवसरहुन्।

४.२.४ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच

पशुपंक्षीजन्यक्षेत्रमार्फत स्थानीय रोजगारी र समुन्नति ।

लक्ष्य

जलवायु

अनुकूलन,

स्वच्छ एवम्गुणस्तरीय पशुपंक्षीजन्य उत्पादनमागाउँपालिकालाई आत्मनिर्भरबनाई खाद्यतथापोषण सुरक्षणमासहयोग गर्ने ।

उद्देश्य

- गाउँपालिकालाई पशुपंक्षीजन्य उत्पादनमाआत्मनिर्भरबनाई निर्यात प्रवर्द्धन तथा आयात प्रतिस्थापन गर्नु ।
- पशुपंक्षीव्यवसायलाई प्रविधियुक्त, परिणाममुखी, व्यावसायिक र प्रतिस्पर्धी बनाउनु ।
- प्रतिस्पर्धात्मक तथा व्यवसायिक क्षमता विकास गरी आयार्जनको दिगोस्रोतकोरूपमाविकास गर्नु ।

४.२.५ रणनीतितथा कार्यनीति

४.२.४.१ पशुपंक्षी क्षेत्रमा सहभागिता लगानी र रोजगारी बढाई आर्थिक विकास तथा स्थानीय उत्पादनको उपभोग संस्कृति प्रवर्द्धन हुने गरीनीति, कानुनको कार्यान्वयन एं प्रचलन बसाइनेछ ।

४.२.४.२ अध्ययन, अनुसन्धान र परीक्षणबाट सिफारिस गरिएका उन्नतजातकोनक्षको प्रयोगमार्फत उत्पादन र उत्पादकत्वबृद्धि माजोडिइनेछ ।

४.२.४.३ प्रत्येक वडामाघाँसेवाली स्रोतको नद्र स्थापनालाई प्राथमिकतादिइनेछ ।

४.२.४.४ पशुपंक्षीको नक्ष सुधार, पौष्टिक दाना आहाराको व्यवस्था, रपशुपंक्षी स्वास्थ्य सेवा प्रदान गरिनेछ ।

४.२.४.५ निजीक्षेत्रलाई पशुदाना उत्पादन गर्ने कारखाना खोल्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।

४.२.४.६

व्यवसायिक कृषि उत्पादनमायुवाकृषककोयोगदानलाई अभिवृद्धि गर्न र युवालाई विदेश जाननि रुत्साहित गर्न तथा कृषि माआकर्षित गर्ने विशेषकार्यक्रमको व्यवस्था गरिनेछ । सहलियत पूर्ण क्रियतथा ब्याजमा अनुदान जस्ता सेवा प्रदान गरि व्यवसायिक तात्फर उन्मुख हुन प्रोत्साहन गरिनेछ ।

४.२.४.७ पशुपंक्षीतथामत्स्यपालनक्षेत्रमानिजी, सहकारीतथासरकारीक्षेत्रकोलगानीअभिवृद्धिगर्नेनीतितथाकार्यक्रम अनुरूप प्रशोधन र बजारीकरणसम्म साझेदारी र सहलगानीको प्रारम्भ गरिनेछ।

४.२.४.८

पशुपंक्षीतथामत्स्यपालनक्षेत्रकोविकासकोलागि उन्नतवैदेशिकप्रविधितथाप्रत्यक्षवैदेशिकलगानीभित्राउनेआ वश्यकनीतिअपनाईनेछ।

४.२.४.९ प्रविधिसँग व्यवसायलाई आवद्ध गर्न सार्वजनिक निकायका सेवालाई मोबाइल एप्स तथा म्यासेज प्रणालीको विकास र अवलम्बन गरिनेछ।

४.२.४.१० नेपाल सरकारको भू-उपयोग नीति अनुकूल हुनेगरी कृषि तथा पशुपन्ध्रीपालनका लागि भूमिको वर्गीकरण गर्दै पशुपन्ध्री क्षेत्र घोषणा गरिनेछ।

४.२.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष २०७८/७९	लक्ष्य			योजना अवधिको जम्मा लक्ष्य
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	
१	दीर्घकालीन पशुपंक्षी नीति तर्जुमा गर्ने	संख्या		२	-	-	२
२	निजी तथा सहकारी क्षेत्रसँग साझेदारी गर्दै उत्पादन, प्रशोधन र बजारीकरणसम्मको श्रृङ्खला स्थापना गर्ने।	संख्या		-	१	१	४
३	सबै वडामा १/१ वटा घाँसेवाली केन्द्र स्थापना गर्ने	संख्या		१	२	२	९
४	सबै वडा केन्द्रमा JT/JTAको प्रबन्ध गर्ने	संख्या		१	२	२	९
५	विद्यालयमा कृषि तथा पशुपंक्षी प्राविधिक शिक्षा सञ्चालन गर्ने	संख्या		-	-	१	१
६	पशुदाना कारखाना स्थापना	संख्या		-	-	१	१
	सहलियतपूर्णक्रिटिकलगानी अनुदान	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर

४.२.७ प्रमुख कार्यक्रम

- सार्वजनिक सेवा, सुविधा, सहुलियत तथा पशुपन्धीजन्य उत्पादनको बजार, मूल्य, दुवानी अवस्था, सञ्चिती, भण्डारण लगायतका प्राविधिक विषयमा कृषकलाई नियमित जानकारी उपलब्ध गराउनसक्ने विशेषता सहितको मोबाइल एप्स तथा म्यासेजको विकास गर्ने।
- कृषि तथा पशुपन्धी प्राविधिक शिक्षालय स्थापना गरी सञ्चालनमा ल्याउने।
- सरकार, निजी क्षेत्र र सहकारी क्षेत्रको साझेदारीमा एउटा पशुदाना कारखाना स्थापना गर्ने।

४.२.८ अपेक्षितउपलब्धि

योजनाकोअन्तमापशुपालनसम्बन्धीआवश्यकनीतितथाकानुनबनेकोहुने, पशुपन्धीपालनकोक्षेत्रमाव्यवसायिकताप्रवर्द्धनभईआयातप्रतिस्थापनगर्नमाउल्लेखनीययोगदानपुगेको, स्थानीय उत्पादनको प्रशोधन भई मूल्य श्रृङ्खला बढेको, स्थानीय उपजको उपभोग संस्कार विकास भएको, प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षालयले उच्चस्तरको जनशक्ति र अनुसन्धान विकास गरेको, सूचना प्रविधिको वहुउपयोग भएको, नागरिकको जनजीविकामा उत्थान भएकोहुनेछ।

४.३ खाद्यसुरक्षातथापोषण

४.३.१ पृष्ठभूमि

नेपालको समग्र निर्वाहमुखी, परम्परागत र पाको उमेरका किसानको सहभागितालमूलक कृषि तथा पशुपन्धीपालनको संस्कारले

गर्दाअधिकांशघरपरिवारलाईआफ्नोउत्पादनलेवर्षभरिखानपुग्दैन। उत्पादनशीलजमीनकोकमी, सिंचाइकोअभाव, गरिबी, भौगोलिकविकटता,

जग्गाबाँझोराखेप्रबृत्ति, बैदेशिकरोजगारीतथाबसाइसराइआदिकारणलेमागअनुसारकोखाद्यान्नउत्पादनहुनसक्दैन। परम्परागत किसिमकोउत्पादनप्रणालीरमौसमीनिर्भरतापनिखाद्यान्नउत्पादनकाबाधकपक्षहुन। दलिततथान्यूनआयभएकागरिवपरिवारको अवस्थाअझादयनीयछ।। न्यूनपोषणयसगाउँपालिकाकोएकप्रमुखसमस्याकोरूपमारहेकोछ। पाँचवर्षमुनिकाबालबालिकामापुड्कोपनतथाख्याउटेपनरहेकोछभनेमहिलामारक्तअल्पताछ्यगाउँपालिकालेयोअवस्थालाईलाक्षितगरिखाद्यसुरक्षारपोषणकोअब स्थालाईसम्बोधनगर्ननीतितथायोजनातर्जुमारकार्यान्वयनगर्नुपर्ने आवश्यकतादेखिन्छ। संविधान प्रदत्त खाद्य सुरक्षाका लागि सबै सरकारले आ-आफ्नो स्रोत साधन र सम्भाव्यता अनुकूल कार्यक्रम समन्वयात्मक र सन्तुलितरूपमा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने साझा अवसर एवं जिम्मेवारी रहेको छ।

४.३.२ प्रमुखसमस्यातथाचुनौती

भूमिको असमान वितरण हुनु, खाद्यान्नउत्पादनकोलागिपर्यासजग्गानहुनु,

उत्पादितवस्तुपर्यटनक्षेत्ररपशुपन्धीकोदानामाप्रयोगहुँदाजनतालाईखाद्यपदार्थकोन्यूनउपलब्धताहुनु,

कृषिभूमिकोअन्यप्रयोजनमाप्रयोगहुनु, कृषिक्षेत्रबाट जनसंख्यापलायनहुँदैजानु,

भूमिकोन्यूनउत्पादकत्वरउत्पादितवस्तुकोपनिअन्यक्षेत्रमाप्रयोगहुँदावालबालिका,

महिलारज्येष्ठनागरिककोलागिआवश्यकपोषणकोउचितव्यवस्थागर्ननसक्नु, उपभोग संस्कारमा परिवर्तन हुनु, जलवायु

परिवर्तनका कारणले उत्पादनमा हास आउनु, उत्पादित वस्तुको उचित प्याकिङ्ग र समयमै उपभोग नगरिनु, भूमि बैक र बाँझो जग्गा उपयोग सम्बन्धी कार्य सरकारी तदर्थवादमा अलिङ्गनुआदियसक्षेत्रकासमस्याहुन्।

४.३.३ अवसर

नेपालको संविधानले खाद्यसम्बन्धीहक स्थापित गर्नु, सबै

तहका

सरकारले कृषिविकास तथा पशुपन्थी पालनको कार्यक्रमलाई प्राथमिकतामाराखु, जलवायु अनुकूलन अनुरूपका उत्पादन उपभोग संस्कारको विकास हुँदै जानु, दिगो विकासका लक्ष्यको महत्त्वपूर्ण सूचकको रूपमा रहनु खाद्य सम्प्रभुताको प्रत्याभूतिका लागि भू-उपयोग नीति र कार्यक्रमको कार्यान्वयन गरिनु, शैक्षिकज्ञानले पोषण र सन्तुलित भोजनप्रति जागरूक गर्दै लैजानु, विप्रेषणमार्फत प्राप्त आम्दानी उपभोगमा खर्च भई पोषणको अवस्थामा सुधार हुँदै जानु, क्षेत्रीय तथा राष्ट्रिय खाद्य सुरक्षा भण्डार मार्फत विपद र संकटको परिस्थितिमा उपयोगमा ल्याइनु आदियसक्षेत्रका महत्त्वपूर्ण अवसरहुन्।

४.३.४ दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्यरउद्देश्य

दीर्घकालीन सोंच

दिगो खाद्य तथा पोषणबाट स्वस्थ नागरिक ।

लक्ष्य

आवश्यक खाद्यान्न उपलब्ध गराउने र पोषण सुरक्षाको सुनिश्चिततागर्ने ।

उद्देश्य

१. खाद्य सुरक्षात थापोषणको दृष्टिले जोखिममारहेका क्षेत्रसमूहको पहिचान गरिपोषणके निर्दित कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नु ।

२. कृषितथा पशुपन्थी जन्य उत्पादनमा बृद्धिगरिखाद्य तथा पोषण उपलब्धता तथा उपभोग स्थिति मा सुधार ल्याउनु ।

३. खाद्य सुरक्षा भण्डारण तथा पोषण सम्बन्धी आवश्यक पूर्वतयारी गरिविपद

एवं

संकटको समयमा गरिबत थासी मान्तकृत समुदायको खाद्यान्नमा पहुँच पुऱ्याउनु ।

४.३.५ रणनीति तथा कार्यनीति

४.३.३.१ खाद्य अधिकार, खाद्य संप्रभुता, खाद्य सुरक्षा र पोषण सम्बन्धी नीति निर्माण गर्ने ।

४.३.३.२ खाद्य तथा पोषण असुरक्षित क्षेत्र तथा समुहमा उपयुक्त कृषि तथा पशुपन्थी जन्य वस्तुको उत्पादकत्व बृद्धिका लागि आधुनिक र जलवायु अनुकूलनका कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने ।

४.३.३.३ पोषण युक्त स्थानीय बाली वस्तुको संरक्षण, उत्पादनको प्रवर्द्धन गरिनेछ र उपभोग संस्कारमा परिवर्तन गर्न स्वास्थ्य र पोषण (हेल्थ एण्ड हाइजिन) कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

४.३.३.४

खाद्यअसुरक्षितक्षेत्रमासम्भाव्यताकाआधारमास्थानीयस्तरमाउत्पादनहुनसक्नेउच्चमूल्यकाकृषिउपजतथा
पशुजन्यउत्पादनगर्नेकार्यक्रमसञ्चालनगरिआयस्तरबढाउनप्राथमिकतादिइनेछ ।

- ४.३.३.५ सरकारहरूका बीचकोसमन्वयमाखाद्यान्नभण्डारणलाई व्यवस्थित गर्दैविपद, भोकमरी रसंकटकोसमयमा
जोखिमयुक्त परिवारमा वितरण गरिनेछ ।
- ४.३.३.६ खाद्य वस्तुको बजार अनुगमन प्रणालीलाई नियमित र प्रभावकारी बनाइनेछ ।
- ४.३.३.७ खाद्य तथा पोषण सुरक्षाका प्रतिकूल क्रियाकलाप कृषियोग्य भूमि खण्डीकरण र जग्गा बाँझो राखे
कार्यलाई भू-उपयोग नीति बमोजिम व्यवस्थित र प्रभावकारी तुल्याइनेछ ।
- ४.३.३.८ कृषि, बन तथा पशुपन्धीजन्य सहकारी संस्थाको प्रवर्द्धन र विकास गर्दै गरिब तथा सीमान्तकृत
वर्गलाई खाद्य तथा पोषणको असमान वितरण र पहुँचलाई न्यूनीकरण गरिनेछ ।

४.३.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य				योजना अवधिको जम्मा लक्ष्य
				२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	
१.	खाद्य अधिकार र खाद्य सुरक्षाको सुनिश्चितताका लागि खाद्य सुरक्षा तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी नीति तथाकानुन निर्माण	संख्या		२	-	-	-	२
२.	खाद्य अभाव रहेको क्षेत्र र घरपरिवारको पहिचान र सुरक्षा	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
३.	पोषण तथा खाद्य सुरक्षाका लागि वार्षिक योजना निर्माण	संख्या		१	१	१	१	३
४.	स्थानीय तहमा खाद्य सुरक्षा समिति गठन	संख्या		१	-	-	-	१
५.	पोषणयुक्त स्थानीय (रैथाने) बालीवस्तुहरूको संरक्षण तथा उत्पादन प्रवर्द्धनर उपभोगमा प्रोत्साहन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६.	खाद्यान्नको सन्तुलित उपभोगर्ने बानीको विकास गर्न जनचेतनाका कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

	सञ्चालन						
७.	खाद्य असुरक्षित क्षेत्रमा घरधुरीहरूको आय तथा उत्पादकत्व बृद्धिका लागि उत्प्रेरक तालिम सञ्चालन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८.	खाद्य असुरक्षित क्षेत्रका लक्षित परिवारलाई पोषण वर्गैचा सञ्चालन गर्न आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग तथा तालिम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
९.	विपद्, भोकमरी तथा अन्य संकटको समयमा प्रभावित परिवारलाई खाद्यान्नको व्यवस्थापन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१०.	कृषि तथा पशुपंक्षी क्षेत्रमा आकस्मिक सेवाटेवा कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या		१	१	२	४
११.	कृषि, वन तथा पशुपन्धीजन्य सहकारी संस्थाको प्रवर्द्धन र खाद्य सुरक्षा जोखिम समुदायको सहभागिता सुनिश्चितता	संख्या	-	२	२	२	६

४.३.३. उप्रमुख कार्यक्रम

- खाद्य असुरक्षित तथा कुपोषित कोयथार्थ तथ्याङ्कका आधारमा उपयुक्त प्रकारको नीति योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्ने।
- सरकारका बीचमा समन्वय र साझेदारी गरी न्यूनतम एउटा भए पनि खाद्य सुरक्षा सञ्चितीको व्यवस्थापन गर्ने।
- कृषि, वन तथा पशुपन्धीजन्य सहकारी संस्थामार्फत खाद्य सुरक्षाको जोखिम रहेका क्षेत्र तथा समुदायलाई मूल प्रवाहीकरण गर्ने।
- भू-उपयोग नीति अनुसार जग्गा खण्डीकरण र बाँझो राख्ने परिस्थितिको अन्त्य गर्दै भूमि बैंकसँग सहकार्य गर्ने।

४.३.४. अपेक्षित उपलब्धि

योजनाको अन्तमावास्तविक तथ्याङ्कमा आधारित खाद्य अधिकार, खाद्य संप्रभुता, खाद्य सुरक्षा तथा पोषण सम्बन्धी नीति, कानून, योजना तथा बजेट तर्जुमा भएका, जनचेतना थप अभिवृद्धि भएको हुने, खाद्यान्नको उचित उपभोग गर्ने संस्कारमा परिवर्तन भएको, पुङ्को पन तथा खाद्य उत्पन्न भएका कुपोषित बाल बालिकाको संख्या मात्रामाकमी आएको, तरकारी, अण्डा र मासुको सन्तुलित उपभोग प्रवृत्तिमा सुधार भएको, खाद्य सञ्चिती केन्द्रको स्थापना भई विपद्, भोकमरी तथा संकटको समयमा खाद्यान्न जोखिम परिवारलाई खाद्यान्नको आपूर्ति भएको, भू-उपयोग नीति अनुकूलका कार्यक्रम सञ्चालन भएको हुनेछ।

४.४ सहकारीक्षेत्र

४.४.१ पृष्ठभूमि

कुलगाहस्थ्यउत्पादनमासहकारीक्षेत्रकोयोगदानकरिव दुई प्रतिशत रहेको छ। यसक्षेत्रले प्रत्यक्ष रूपमासानो संख्याका विभिन्नतहकाजनशक्तिलाई रोजगारीका अवसरउपलब्धगराएको छ तथापि अप्रत्यक्षरूपमाविभिन्नपेसा, उद्योग, व्यापार, सेवाव्यवसायमार्फतलाखाँव्यक्तिले रोजगारीका अवसरप्राप्त गरेकाछन्। विशेषगरिग्रामीण क्षेत्रमा छरिएर रहेको सानो सानो बचतलाई प्रवर्द्धन गरी संस्थागत पुँजी संकलन, परिचालन र निर्माणमा अहम भूमिका निर्वाह गरेको छ। देशको राजनीतिक परिवर्तन सँगै विभिन्न चरणमाविकास हुँदै आएको हाम्रो सहकारी आन्दोलन सामाजिक आर्थिक विकास मामह त्वपूर्ण भूमिकापूरा गर्ने हैसियतमास्थापित भएको छ। सहकारी लाई निजी क्षेत्र सरकारी क्षेत्र सरहको तीन खम्बे नीतीको रूपमा अछित यारगन्थालिएको छ। यसगाउँपालिकामाउत्पादक, उपभोक्ता, वित्तीय, बहुउद्देशीय र सेवाको क्षेत्रमागरि करिब..... संख्याको हाराहारी मासहकारी संघसंस्थासञ्चालन मारहेकाछन्। सहकारीकानुन, सहकारीको सिद्धान्त, मूल्यमान्यता को भावना अनुरूप यसक्षेत्रमा छरिएर रहेको श्रम, सीप, पुँजी, प्रविधिरज्ञान लाई उत्पादन शीलक्षेत्रमापरिचालन गरिगरीबीन्यूनीकरण, स्वरोजगारी तथा उत्पादन तथा उत्पादक त्वबृद्धि मासहकारी ताको विकास र प्रवर्द्धन आवश्यक रहेको छ। सहकारी संस्थाको विकासका लागि सरकारले विभिन्न प्रकारका कर सहुलियत, अनुदान, वीज पुँजी र नेपाल राष्ट्र बैंकबाट शेयर लगानी, ऋण, लगानी, बचत, व्याज, शाखा विस्तार, अनिवार्य नगद मौज्दात, अनिवार्य लगानी गर्ने क्षेत्रमा सहुलियत तथा सुविधा प्रदान गरिरहेको छ।

४.४.२ प्रमुख समस्यातथा चुनौती

सहकारी संघ संस्थाको संकलित बचतको अवस्थाकमजोर रहनु, अस्वस्थ हुनु, ऋणपरिचालन उद्योग, व्यवसाय र उत्पादन मूलक क्षेत्रमाभन्दापनि उपभोगको क्षेत्रमावढी हुनु, सहकारी सम्बन्धी ज्ञानको कमी लेसुशासनको अवस्था सन्तोष जनक नहुनु, सहकारीको नियमन, विकास र साझेदारी मागाउँपालिकाको संस्थागत क्षमताकमजोर हुनु, सहकारी क्षेत्रलाई प्राप्त छुट, सुविधा, सहुलियतको बारेमा पर्याप्त जानकारी नहुनु, सार्वजनिक क्षेत्रबाट सम्पादन हुने कार्य सहकारी क्षेत्र सँग साझेदारी सहकार्य नगरिनु, सिमित व्यक्तिले सहकारी संस्था स्थापना गरी व्यक्तिगत लाभ लिँदा यस प्रतिको जनविधास घटनु आदिय सक्षेत्रमासमस्यातथा चुनौती विद्यमान रहेका छन्।

४.४.३ अवसर

नेपालको मूल कानुनमा सहकारी क्षेत्र विकासको एक सम्भाहकको रूपमा स्वीकार गरिनु, सबै तहका सरकारले सहकारी मार्फत आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने गरी योजना र बजेटमा प्राथमिकता दिइनु, सहकारी क्षेत्र सँग रहेको बचतलाई कृषि, पशुपंक्षी पालन, लघु उद्योग मापरिचालन गर्न सकिने सम्भावनारहनु, सहकारी माआबद्ध हुने र सहकारी गाउँमै एउटा अभियानको रूपमा अगाडि बढनु, सहकारी सम्बन्धी शैक्षिक जागरण तथा सोंचमा सकारात्मक परिवर्तन देखिनु, ग्रामीण क्षेत्रमा छरिएर रहेको बचतमा प्रवर्द्धन मार्फत संस्थागत बचत लगानी

र पूँजी निर्माणमा उल्लेख्य योगदान रहनु, रोजगारीका अवसरको सृजना गर्नु, शिक्षित युवावर्गलाई घरेलु, साना, मझौला उद्योग स्थापना र उद्यमशिलताप्रति उत्प्रेरित गर्नुयसक्षेत्रको अवसरको रूपमालिन सकिन्छ ।

४.४.४ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच

आर्थिक तथा सामाजिक रूपान्तरणमा सहकारी क्षेत्रसँग साझेदारी ।

लक्ष्य

उपलब्ध	स्थानीय वित्त,	प्राकृति	सोत, मानव	संसाधन,	सीप,
--------	----------------	----------	-----------	---------	------

पूँजीरप्रविधिको अधिकतम परिचालन गरिउत्पादन र उत्पादकत्वमावृद्धिगर्ने ।

उद्देश्य

१. सहकारी क्षेत्रको प्रवर्द्धन र नियमन मार्फत संस्थागत सुशासन प्रभावकारी बनाउनु ।
२. सहकारी साझेदारी गरिउत्पादनको क्षेत्रमालगानी गर्नु ।
३. सहकारी लाईगाउँ पालिकाको आर्थिक समृद्धिको प्रमुख सम्बाहक कारूपमाविकास गर्नु ।

४.४.५ रणनीतितथा कार्यनीति

४.४.४.१ आवश्यक नीति गत एवं कानुनी, संस्थागत संरचनाको स्थापना गर्ने ।

४.४.४.२ सहकारी सम्बन्धीगाउँ पालिकाको नीति, कानुन तथा मापदण्ड तर्जुमा गर्ने ।

४.४.४.३ सहकारी क्षेत्रसँग समन्वय तथा सहकारी कार्यगारि स्थानीय श्रम, सीप, पूँजी, प्रविधि, ज्ञान र बजारको साथै लगानी को क्षेत्र परिचालन गर्ने ।

४.४.४.४ एक सहकारी एक उत्पादनको नीति लाई कार्यान्वयन गर्ने ।

४.४.४.५ सहकारी को माध्यम बाट साना, घरेलु, मझौला उद्योगको स्थापना र सञ्चालन तथा कृषि उत्पादन र उपजको व्यवसायीकरण मासहयोग गर्ने ।

४.४.४.६ युवा, महिला, गरिब, सीमान्त कृतव्यक्तिवास मुदायको जीवन स्तरमा सुधारल्याउन सहकारी को उपयोग गर्ने ।

४.४.४.७ सार्वजनिक निकायका सेवा प्रवाह र विकास निर्माण कार्यमा सहकारी क्षेत्रसँग सहकार्य, समन्वय तथा साझेदारीको नीति अवलम्बन गर्ने ।

४.४.४.८ सहकारी संस्थामा आर्थिक अनुशासन, वित्तीय सुशासन, संस्थागत सुशासन र संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व बहन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने ।

४.४.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्य:

सहकारी क्षेत्र				
कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य	योजना अवधिको

		२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	जम्मा लक्ष्य
सहकारी सम्बन्धी नीति एवं कानुनतर्जुमा	संख्या		२	-	-	२
सहकारी तथा गरिबी निवारण सम्बन्धित सूचना प्रणाली (COPOMIS) सञ्चालन बारे तालिम	पटक		१	१	१	३
सहकारीहरूको एकीकरण	संख्या		२	२	२	६
सहकारी सचेतना, पूर्व सहकारी शिक्षा, सशक्तीकरण, दिगो जीविकोपार्जन, संस्था गठन, सञ्चालन, विकास सम्बन्धी सहकारी शिक्षा रतालिम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
सहकारी संघ संस्था नियमन र प्रवर्द्धन	संख्या		१	१	१	३
सहकारीलाई प्रोत्साहन गर्न मेला, महोत्सव कार्यक्रम	पटक		१	१	१	३
वस्तु उत्पादन, संकलन, प्रशोधन तथा बजारीकरणका तालिम, प्रविधि, पूर्वाधार तथा वित्तीयअनुदान	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
एक सहकारी एक उत्पादनको लागि आवश्यक प्याकेजसहयोग, संकलन, प्रशोधन, बजार व्यवस्थापनकाक्षेत्रको अध्ययन, अनुसन्धान	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
नेपाल सरकार तथा नेपाल राष्ट्रबाट प्राप्त हुने कर तथा वित्तीय क्षेत्रका छुट, सुविधा र सहुलियतका लागि सहजीकरण, समन्वय तथा साझेदारी	संख्या		१	१	२	४

४.४.७ प्रमुख कार्यक्रम

- सहकारी सम्बन्धी नीति तथा कानुन समयानुकूल तर्जुमा तथा परिमार्जन गर्ने।
- कम्तिमा प्रत्येक वडामा कृषि, वनतथा पशुपन्थीजन्य एवं बचत तथा ऋण सहकारी स्थापना गर्ने।
- सार्वजनिक सेवा प्रवाहका कार्य सहकारी संस्थागत सहकार्य र साझेदारी गरी दिगो एवं उत्थानशील बनाउने।

४.४.८ अपेक्षितउपलब्धि

योजनाको सफल कार्यान्वयन पश्चात सहकारीसम्बन्धीगाउँपालिकाकोनीति, कानुन, योजना, कार्यक्रम एवं संस्थागत संरचनातयारभएको, आर्थिक सामाजिक रूपान्तरणमा यस क्षेत्रको योगदान र साख उल्लेख्य अभिवृद्धि भएको, प्रत्येक वडामा कृषि, वनतथा पशुपन्थीजन्य एवं बचत तथा ऋण सहकारी ४ प्रकारका सहकारी संस्थाको स्थापना भई कार्यान्वयनमा आएका, स्वनियमन एवं संस्थागत सुशासन र संस्थागत सामिक उत्तरदायित्व प्रवर्द्धन भएको, सहकारीमा आधारित दुर्घजन्य, कृषिजन्य, वनजन्य उद्योग स्थापना भएको हुनेछ।

४.५ पर्यटन

४.५.१ पृष्ठभूमि

आतिथ्यता हाम्रो परम्परा हो । अतिथिदेवो भवः नेपालीको संस्कार हो । पर्यटन धर्म हो । पर्यटन सेवा हो । पर्यटन वैदेशिक मुद्रा आर्जनको प्रमुख क्षेत्र हो । नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारको पञ्चवर्षीय योजना एवं वार्षिक योजनामा पर्यटन विकास गर्ने प्रमुख लक्ष्य राखिएको छ । यसै अनुसार नेपाल भ्रमण वर्ष भ्रमण दशक जस्ता प्याकेजको घोषणा गरिएको छ । प्रकृति, संस्कृति र साहसिक भ्रमण तथा खेलको अनुपम संगमकोरूपमा अवस्थित यस क्षेत्रमा आन्तरिक र बाह्य दुबै पर्यटकलाई उत्तिकैरूपमा आकर्षित गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ ।

उपलब्ध

स्रोतकोप्रभावकारीपरिचालनरप्रवर्द्धनमार्फतआर्थिकगतिविधिविस्तारकोलागिपर्यटनक्षेत्रमहत्वपूर्णआधारकोरूपमाविकासहुँदै
गइरहेकोछ । यसगाउँपालिकामारहेकाजैविक, भौगोलिक, प्राकृतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक,
ऐतिहासिकरधार्मिकविविधतालेपर्यटन

विकासमामहत्वपूर्णयोगदानगर्नेछन् । यहाँरहेकापर्यटकीयगन्तव्यकोविकासगरिपर्यटनप्रवर्द्धनकोमाध्यमबाटरोजगारीकाअव
सरमावृद्धिगरिगरिबीन्यूनीकरणगाउँजनताकोजीवनस्तरमासुधारगर्नुआवश्यकछ । पर्यटनक्षेत्रलाईसमृद्धिकोमुख्यसम्वाहकमा
नेकोहुँदापर्यटनक्षेत्रकोदिगोविकासरव्यवस्थापनमार्फतअर्थतन्त्रकोआधारशीलातयारपार्नयसक्षेत्रलाईप्राथमिकतामाराखीकार्य
गर्नुपर्नेआवश्यकतारहेकोछ । सबै तहका सरकार र निजी क्षेत्रको सहभागितालाई दिगो, सघन र उत्थानशील बनाउँदै
आतिथ्य सेवाबाट आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक विकासतर्फउन्मुख हुनु नै उपयुक्त देखिन्छ ।

४.५.२ प्रमुखसमस्यातथाचुनौती

आतिथ्य सेवाप्रति नागरिक उत्सुक, उत्प्रेरित र आकर्षित हुने वातावरणको सृजना नहुन,
स्थानीयउत्पादनसँगपर्यटनव्यवसायकोअपेक्षितसहकार्यनहुनु,

पर्यटकलाईगाउँपालिकामैराख्रमिल्नेहोटेलतथाहोमस्टेनहुनु, पर्यटनसेवागुणस्तरीयनहुनु,

पर्यटकीयगन्तव्यस्थलतथासम्पदाकोसंरक्षण, सुरक्षातथापूर्वाधारअभावहुनु, पर्यटक भनेका विदेशी मात्र हुन भन्ने
जनविश्वास रहिरहनु, पर्यटन सेवालाई छरितो पर्यटकमैत्री सुरक्षित र विश्वाशिलो बनाउनु, पर्यटकको बसाइ अवधि
र खर्च बढाउनु, आधुनिक प्रविधिको माध्यमबाट बजारीकरण र ब्राइड्ज गर्न नसकिनु, सेवाको विविधिकरण र
एकीकरण गर्न नसकिनु लगायतका बग्रेल्टी यसक्षेत्रमासमस्यातथाचुनौती विद्यमान रहेका छन् ।

४.५.३ अवसर

द्रुत विकास र ठूलो जनसंख्या भएको छिमेकी मुलुक भारतबाट नजिक हुनु, धार्मिकमहत्वबोकेकाधार्मिक,
ऐतिहासिक तथा पर्यटकीय स्थलको रूपमा लक्ष्मीनारायण मन्दिर, सन्तोक वौद्ध गुम्बा, गोरखनाथ मन्दिर, शिवालय
मन्दिर, कालिकामन्दिर, रन्जिका देवी मन्दिर, हरीकला देवी मन्दिर, शिव पार्वती मन्दिर, जनशिवालय
मन्दिर, चण्डीमन्दिर, शिवालय मन्दिर, बुढा बराजू मन्दिर, होली मेलारैनादेवी मन्दिर, दर्लम महाकाली भगवती
मन्दिर, दर्लम टाकुरा शिवालय, नवदुर्गा मन्दिर, भगवरस्थान मन्दिर, दरुड शिवालय, गरनडाँडा शिवालय मन्दिर, भगवती

मन्दिर, राम जानकी मन्दिर, सिद्ध गुफा मन्दिर, कालिका मन्दिर,अन्नपूर्णेश्वर (ऋषिकेश्वर) महादेव मन्दिर,शिवासन मन्दिर, सिद्धबाबा मन्दिर,दुर्गा मन्दिर, कालिका विन्दवासिनी हुनु,भौगोलिकसुन्दरतारमौसमीअनुकूलता, विविधजातीयसमिश्रणरमौलिकपहिचान,कृषितथाजडिबुटीब्यवसायप्रवर्द्धन,सबै तहकासरकारबाट पर्यटन क्षेत्रको विकासलाई उच्च प्राथमिकतामा राखिनु, निकट भविष्यमै भेरहवा क्षेत्रीय विमानस्थल सञ्चालनमा आउनु, छिमेकी स्थानीय तहहरू आतिथ्य सेवाको विकासमा आक्रामकरूपमा लाग्नुपर्यटनक्षेत्रलाईविकासरविस्तारगर्नेमहत्वपूर्णअवसरहन।

४.५.४दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यउद्देश्य

दीर्घकालीन सोंच

सुरक्षित, शान्त, मनोरम, विविधता सहितको पर्यटन केन्द्र (Tourism Hub)।

लक्ष्य

पर्यटनविकासबाटरोजगारीतथा गार्हस्थ उत्पादनमा योगदानवृद्धिगर्ने।

उद्देश्य

१. स्थानीयउत्पादनरपर्यटनसेवालाईपरिपूरकबनाउनु।
२. पर्यटनपूर्वाधाररअन्यविकासकोअन्तरसम्बन्धविकासगर्नु।
३. सुरक्षित, शान्त, मनोरम, विविधतापूर्ण पर्यटन गन्तव्य बनाउनु।
४. पर्यटनमार्फतआयररोजगारीबाट गुणस्तरीय जीवनतर्फअग्रसर रहनु।

४.५.५रणनीतितथाकार्यनीति

४.५.४.१ पर्यटनक्षेत्रकोविकासविस्ताररप्रवर्द्धनकालागिआवश्यकपर्नेनीतितथाकानुननिर्माणगरिनेछ।

४.५.४.२ निजी,सहकारीरगैरआवासीयनेपालीलगानीकर्तालाईलगानीमैत्रीवातावरणकोसिर्जनागरिनेछ

४.५.४.३ स्थानीयउत्पादनपर्यटनसँगआबद्धगर्नेअभियानसञ्चालनगरिनेछ।

४.५.४.४

पर्यटनगन्तव्यकोव्यापकप्रचारप्रसारगरिआन्तरिकरबाह्यपर्यटकलाईआकर्षणगर्नेकार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ।

४.५.४.५

निजी, अन्तर्राष्ट्रियक्षेत्रतथागैरआवासीयनेपालीलाईगाउँपालिकाकोपर्यटनपूर्वाधारविकासरपर्यटनप्रवर्द्धनमाआबद्धहुन उत्प्रेरितगरिनेछ।

४.५.४.६ गाउँपालिकामारहेकारणनीतिकमहत्वकापर्यटकीयक्षेत्रकोविकासरसौन्दर्यकरणगरिनेछ।

४.५.४.७

होमस्टेटथास्तरीयहोटेलकोस्थापनागरिआन्तरिकतथाबाह्यपर्यटककोबसाईलम्ब्याउनेअभियानसञ्चालन गरिनेछ।

४.५.४.८ आन्तरिक पर्यटकलाई धर्म संस्कृति रीतिरिवाजसँग एकाकार बनाइनेछ ।

४.५.४.९ आधुनिक सूचना प्रविधिको उपयोग मार्फत पर्यटकीय क्षेत्र, सुविधा, प्याकेज लगायतका विषयमा व्यापक र नियमतिरूपमा बजारीकरण गरिनेछ ।

४.५.४.१० मौद्रिक नीतिले बैंक तथा वित्तीय संस्थाले पर्यटन क्षेत्रमा अनिवार्य लगानीको सीमा निर्धारण गरेकोले यसतर्फ बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई आकर्षित र सहजीकरण गरिनेछ ।

४.५.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य				योजना अवधिको जम्मा लक्ष्य
				७/ ८/२०७२	८/९/२०७२	९/१०/२०७२	१०/११/२०७२	
१.	"पर्यटन व्यवसायमा स्थानीय उत्पादन प्रवर्द्धन नीति" निर्माण	संख्या		१	-	-	-	१
२.	पर्यटन गुरुयोजनानिर्माण	संख्या		१	-	-	-	१
३.	वित्तीय संस्थासँग सहकार्य गरि पर्यटन व्यावसायीका लागि ऋणको ब्याजमा अनुदान उपलब्ध गराउने	संख्या		२	२	२	६	
४.	अन्तर सरकार तथा निजी क्षेत्रको सहकार्य र साझेदारीमा आवश्यक पर्यटन पूर्वाधारविकास गर्ने	संख्या		१	१	१	३	
५.	पदमार्ग स्तरउन्नति, विकास, निर्माण र व्यवस्थापन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
६.	पर्यटन सूचना केन्द्रहरू राख्न उपयुक्त ठाउँहरू पहिचान र स्थापना	संख्या		१	-	-	-	१
७.	पर्यटक तथ्याङ्क संकलन र व्यवस्थापन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
८.	दिगो पर्यटन विकासको लागि पर्यटकीय वस्तु, उपज तथा गन्तव्यहरूको उपयोग र संरक्षण गर्न "पर्यटकआचारसंहिता" निर्माण	संख्या		१	-	-	-	१
९.	पर्यटकीय स्थलहरूमा हरित वातावरण तथा जैविक उपज उपयोगप्रति उद्देलित	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

	बनाउने।						
१०.	सम्भावित कोशेली बस्तुहरूको पहिचान गरि निजीक्षेत्रलाई उत्पादन गर्ने प्रोत्साहन गर्ने	संख्या		१	१	१	३
११.	स्थानीय कृषक र निकासीकर्ता बीच खरिद समझौता	संख्या		१	१	१	३
१२.	मौसम पूर्वानुमान सम्बन्धी मोबाइल एप्सको विकास गरी उपयोगमा ल्याउने	संख्या		-	१	-	१

४.५.७ प्रमुख कार्यक्रम

- अन्य नीतिसँग परिपूरक हुने गरी पर्यटनसम्बन्धीनीतितथाकानुनतर्जुमा गर्ने।
- वेवमा आधारित पर्यटन सूचना केन्द्रको सञ्चालन गर्ने।
- बैंक तथा वित्तीय संस्थाको अनिवार्य पर्यटन क्षेत्रको लगानीलाई आकर्षित गर्ने।

४.५.८ अपेक्षितउपलब्धि

अन्य नीतिसँग परिपूरक तथा परिपोषक हुने गरी पर्यटनसम्बन्धीनीतितथाकानुननिर्माणभएको; आन्तरिक पर्यटनमा उल्लेख्य बृद्धि

भएको; पर्यटकीयसंभावनाबोकेकाक्षेत्रकोविकासरिस्तारभएको; स्थानीयउत्पादनरपर्यटनबीच अन्तरसम्बन्धस्थापितभएको; सूचना प्रविधिको प्रयोग मार्फत पर्यटन सूचना केन्द्र, मौसम पूर्वानुमान, बजारीकरण र पर्यटनमा लगानी सम्भावना र विकास लगायतका सूचना तथ्याङ्क प्रकाशन प्रसारण भएकाहुनेछन्।

४.६ उद्योग, वाणिज्यराष्ट्रपूर्ति

४.६.१ पृष्ठभूमि

कृषिजन्य, पशुपन्थीजन्य र वनजन्य कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योग सञ्चालनको सम्भावना रहेको छ। साथै सेवामूलक होटल रेस्टुरेन्ट, सूचना प्रविधि, निर्माण व्यवसाय, शैक्षिक संस्था, स्वास्थ्य संस्था जस्ता उद्योग व्यवसाय सञ्चालनमा अनुकूल हावापानी रहेको छ। स्थानीयश्रम, सीप, सोतरसाधनको उपयोगगरिघेरलुतथासानाउद्योगस्थापनागर्नसकिनेप्रशस्तसंभावनारहेकाछन्। गाउँपालिकालेनिजी, सहकारीतथासार्वजनिकक्षेत्रमार्फत एकलतथासाझेदारीलगानीमार्फत स्थानीय सोतसाधनको उपयोगगरिअघिबढनेनीतिअछित्यारग रेकोछ। वाणिज्यक्षेत्रकोविकासरिस्तारलेवस्तुतथासेवाको सहजआपूर्तिगर्नमद्दतगर्दछ।

सार्वजनिक, निजीरसहकारीक्षेत्रको सहभागितारसाझेदारीमार्फत अन्य क्षेत्रबाट भित्र्याइने वस्तु तथा सेवाको प्रतिस्थापन एवम्तुलनात्मकतथाप्रतिस्पर्धात्मकलाभकाक्षेत्रको पहिचान,

विकासरिस्तारगर्दै व्यापारतथावाणिज्यक्षेत्रलाई थपसबलबनाउनयसक्षेत्रलाई प्राथमिकतामाराखीकार्यगर्नुपर्ने आवश्यकताछ। उपभोक्ताको हकहितको संरक्षणरप्रवर्द्धनगर्दै वस्तुतथासेवाको नियमित आपूर्तिगर्नु गाउँपालिकालगायतसबैतहकासरकारको महत्वपूर्णजिम्मेवारी हो। गाउँपालिकालेयी विविधक्षेत्रलाई सम्बोधन गर्नेगरिउपयुक्त नीतिरकार्यक्रमकासाथ अगाडिबढनुपर्ने आवश्यकतादेखिन्छ।

४.६.२ प्रमुख समस्यातथा चुनौती

पहाडीग्रामीण भौगोलिक अवस्थिति, न्यून गुणस्तरका सडक खानेपानी ढुवानी सेवा विद्युतीकरण सूचना प्रविधिका कारणले उच्च उत्पादन लागत हुनु, दक्ष एवं सृजनशील मानव संसाधनको अपर्याप्ति, ठूला आर्थिक केन्द्र नजिक नहुनु, व्यवसायिक शिक्षा तथा अवधारणामा जोड नदिइनु, उपभोगमुखी संस्कृतिको प्रभाव बढ्नु, उद्यमशीलताको अभाव हुनु,

गाउँपालिकामाबाणिज्यतथा आपूर्ति र उपभोग यवस्तुतथा सेवाको आपूर्तिलाई उचित व्यवस्थापन सम्बन्धी नीतिगत, कानुनीतथा संरचनागत व्यवस्थानहुनु, बसाइसराइ सहरकेन्द्रित हुनु, ठूलो मात्रामा ऊर्जाशील युवा जनशक्ति वैदेशिक रोजगारीमा जान विवस हुन आदियसक्षेत्रका समस्यातथा चुनौती रहेकाछन्।

४.६.३ अवसर

संघीय तथा प्रदेश सरकारले एक स्थानीय तह एक उद्योगग्रामको नीति अँगिकार गर्नु, भौगोलिक विविधता हुनु, गैरआवासीय नेपाली लाई औद्योगिक विकासमापरिचालन गर्ने सम्भावना बढ्नु, श्रमसम्बन्धमासुधार हुनु,

पूर्वाधार निर्माण मासरकारको लगानी बढ्दै जानु, ऊर्जाको उपलब्धता बढ्नु, भूमण्डलीकरण सँगै, सूचना तथा आधुनिक सञ्चार प्रविधिको विकास र विस्तार हुनु, राशिक्षित एवं मसीपुर्युक्त जनशक्ति को उद्यमशीलता प्राप्ति आकर्षित हुँदै जानु, निजी क्षेत्र, बैंक, वित्तीय संस्थातथा सहकारी क्षेत्रको विकास र विस्तारले वित्तीय साधनको उपलब्धता बढ्नु, स्थानीय तहसक्रिय हुनेहुँदावजार व्यवस्थापन मानुगमन तथा मूल्यांकनको प्रभावकारिता बढ्नु,

व्यापारीतथा उपभोक्ता मास चेतना बढ्नु शान्ति सुरक्षामा सुधार हुनु, व्यवसाय लागत घट्नु, सामाजिक सञ्चालबाट नागरक निगरानी तथा खबरदारी बढ्दा आपूर्ति प्रणाली स्वस्थ हुन बाध्यकारी परिस्थितिको सृजना हुनु अवसरको रूपमालिन सकिन्छ।

४.६.४ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्यरउद्देश्य

दीर्घकालीन सोच

उद्योग तथा बाणिज्यको विकासमार्फत समृद्ध अर्थतन्त्र निर्माण र स्वस्थ आपूर्ति प्रणाली।

लक्ष्य

उद्योग, बाणिज्यर आपूर्ति मा सामज्ञस्यता स्थापित गरी आय, रोजगारी वृद्धितथा प्रतिस्पर्धात्मक बजारको विकास गर्ने।

उद्देश्य

१. उद्योगको स्थापना र उत्पादन वृद्धि गरिकुलगाह स्थित उत्पादन माय सक्षेत्रको योगदान बढाउनु।
२. उद्योगक्षेत्रमा स्वदेशीतथा विदेशी लगानी वृद्धि गरिरोजगारी का अवसर सृजना गर्नु।
३. स्थानीय स्रोत साधनको महत्त्व उपयोग गरिआन्तरिक उत्पादन वृद्धि गर्नु।
४. स्थानीय कच्चापदार्थ, स्रोत, साधन र सीपको बढी प्रयोग गर्दै वस्तु को उत्पादन तथा विकास गरिव्यापार प्रवर्द्धन गर्नु।

५. गुणस्तरीयवस्तुतथासेवाकोसहज,
सुलभरनियमितआपूर्तिकोव्यवस्थागर्नसार्वजनिक,निजीरसहकारीक्षेत्रलाईप्रोत्साहिततथानियमितगर्नु ।

४.६.५रणनीतितथाकार्यनीति

४.६.४.१	स्थानीयस्रोत,	साधनएवम्सीपकोउपयोगारिलघु,	घरेलु,
		साना,मझौलातथाठूलाउद्योगकोस्थापनारसञ्चालनगरिनेछ ।	
४.६.४.२		गरिवीनिवारणकालागिलघुउद्यमविकासकार्यक्रमलाईगाउँपालिकाअन्तर्गतिकासबैवडासमेतकोसहभागिता
माप्रभावकारीरूपमासञ्चालनगरिनेछ ।	
४.६.४.३		लघुउद्यमविकासकार्यक्रमकार्यान्वयनगर्नेनिकायतथासहयोगीनिकायसँगसमन्वयगरिक्षमताविकासगर्दैगरि
नेछ ।	
४.६.४.४		उद्योगग्रामस्थापनारसञ्चालनगर्नप्रोत्साहनगरिनेछ ।	
४.६.४.६		उत्पादितवस्तुकोगुणस्तरीयतासुनिश्चितगर्नसंस्थागतसंयन्त्रकोविकासगरिनेछ ।	
४.६.४.७		उद्योगग्राममास्थापनाहुनेउद्योगकोप्रतिस्पर्धात्मकक्षमतावृद्धिगरिनेछ ।	
४.६.४.८		अन्य क्षेत्रकोपूँजीतथाप्रविधिलाईआकर्षितगर्नकानुनीव्यवस्थागरिनेछ ।	
४.६.४.९		उद्योगग्राममाअन्य क्षेत्रकोलगानीभित्र्याउनकालागिआवश्यकपूर्वाधारनिर्माणगरिनेछ ।	
४.६.४.१०		लगानीकर्तालाईउद्योगदत्तिविहिगमिनसम्मकासेवासहजउपलब्धगराइनेछ ।	
४.६.४.११		वस्तुकोउत्पादनरउत्पादकत्वबढाउनसम्बन्धितनिकायसँगसमन्वयरसहकार्यगरिनेछ ।	
४.६.४.१२		साना,
घरेलुतथामझौलाउद्योगलाईउत्पादनतथाआपूर्तिसञ्चालमाआवद्वगर्दैराष्ट्रियतथाअन्तर्राष्ट्रियमागवमोजिमकाव
स्तुतथासेवाकोउत्पादनरविकासगरिनेछ ।	
४.६.४.१३	स्वस्थ	आपूर्तिप्रणालीका	लागिआवश्यकऐन,नियम,
		मार्गदर्शनकोतर्जुमा,पूर्वाधाररसंस्थागतसंरचनाकोव्यवस्थागरिनेछ ।	
४.६.४.१४	उत्पादन,आयातनिर्यातरविक्रीमूल्यसम्बन्धीसूचनाप्रवाहगर्नेप्रणालीविकसितगरिनेछ ।		
४.६.४.१५	उत्पादक,	आयातकर्ता,	सञ्चयकर्ता,
		वितरकरथोकविक्रेतालेविक्रीगर्नेबस्तुकोसञ्चयरभण्डारणस्थितिकोविवरणलिनेप्रणालीकोविकासगरिनेछ ।	
४.६.४.१६		उपभोक्तासचेतनातथाउपभोक्तागुनासो सम्बन्धी स्वचालित प्रणालीकोव्यवस्थागरिनेछ ।	
४.६.४.१७		उपभोक्ताहकहितप्रवर्द्धनकोलागितालिमतथाप्रशिक्षणकार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ ।	
४.६.४.१८		आन्तरिकआवश्यकतापूर्तिगर्नेनिकासीजन्यकृषितथाऔद्योगिकवस्तुकोउत्पादनक्षमतामावृद्धिगर्नेकार्यमा
सघाउपुन्याइनेछ ।	

४.६.४.१९ नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा निजी क्षेत्रसँग साझेदारी गरी सेवा उद्योगको विकासमा पूर्वाधार निर्माण, छुट, सुविधा, सहलियतमा सहजीकरण गरिनेछ ।

४.६.४.२० सूचनाप्रविधिमा आधारित सार्वजनिक प्रशासनमार्फत सार्वजनिक सेवाको लागत घटाइनेछ ।

४.६.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्य:

क्र. सं.	कार्यक्रम	इ कार्य	आ धार वर्ष	लक्ष्य				योजना अवधि को जम्मा लक्ष्य
			७/७/२०७२	८/७/२०७२	९/७/२०७२	०/७/२०७२		
१.	उद्योग, वाणिज्य तथा आपुर्ति प्रवर्द्धन सम्बन्धी नीति तथा कानुन निर्माण	संख्या		२	-	-	-	२
२.	लघु, घरेल, साना तथा मझौला उद्योग सशक्तीकरण कार्यक्रम(प्रविधि खोज, तालिम, हस्तान्तरण र अनुदान प्रोत्साहन)	पटक	निरन्तर	नि�रन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
३.	गरिबी निवारणका लागि लघु उद्यम विकास कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	नि�रन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
४.	लघु उद्यमीहरूको क्षमता र दक्षता अभिवृद्धि कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	१	३
५.	औद्योगिक ग्रामको स्थापना	संख्या		१	-	-	-	१
६.	औद्योगिक विकासका लागि निजी क्षेत्रसँग सम्बाद र सहकार्य	संख्या		१	१	१	१	३
७.	जडिबुटी संकलन र प्रशोधन केन्द्र स्थापना	संख्या		-	-	-	१	१
८.	जडिबुटी संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र स्थापना गर्न निजी क्षेत्रलाई सहयोग	संख्या		-	-	-	१	१
९.	बनजन्य, कृषिजन्य र पशुपन्थीजन्य कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योग स्थापनामा प्रोत्साहन सहयोग	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१०.	व्यवसायीलाईव्यापारव्यवसायक्षमतातथादक्षताअभिवृद्धितालिम	संख्या		५	५	५	५	१५

११.	सार्वजनिक कार्यालय मास्थानीय स्तर माउत पादित समान प्रयोग गर्ने नीति निर्माण	संख्या		-	१	-	१
१२.	परम्परागत सीपव्यावसायिक रणकालागि अनुदान सहयोग कार्यक्रम	संख्या		-	१	-	१
१३.	महिलातथा सीमान्त कृत वर्गहरू बाट सञ्चालित उद्योग हरू लाई निर्यात व्यापार माआ बढ्दू गर्ने शक्ति करण अभियान सञ्चालन	संख्या	१	१	१	३	
१४.	बजार अनुगमन संयन्त्र निर्माण र नियमित अनुगमन र नियमन	संख्या	१	-	-	-	१
१५.	अनिवार्य रूपमा मूल्य सूची राखे प्रणाली विकास र कार्यान्वयन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१६.	बिक्री गर्ने वस्तुको संचय र भण्डारण अवस्थाको विवरण राखे प्रणाली विकास	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१७.	उपभोक्ता सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन उपभोक्ता हकहित प्रवर्द्धनको लागि तालिम तथा प्रशिक्षण	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१८.	निकासी जन्य वस्तुहरूको पहिचान र उत्पादन वृद्धि गर्ने प्रोत्साहन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१९.	अन्तर सरकार तथा निजी क्षेत्र सँग साझेदारी गरी सेवा उद्योगको विकासमा पूर्वाधार निर्माण, छुट, सुविधा, सहुलियतमा सहजीकरण	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
२०.	सूचना प्रविधिमा आधारित सार्वजनिक प्रशासन मार्फत सार्वजनिक सेवाको लागत घटाउने	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

४.६.७ प्रमुख कार्यक्रम

- एउटा उद्योग ग्राम स्थापना गरी विविध प्रकारका उद्योग सञ्चालन गर्ने।
- गैर सरकारी संस्थासँगको सहकार्य र साझेदारीमा सबै बडामा गरिबी निवारणका लागि लघु तथा साना उद्यम विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
- वेवमा आधारित औद्योगिक सूचना केन्द्र स्थापना गर्ने।
- जिल्ला प्रशासन कार्यालय सँगको सहकार्यमा आपूर्ति व्यवस्थापन र बजार अनुगमन प्रणाली नियमित गर्ने।
- व्यापार, बजार सूचना र निगरानी केन्द्र स्थापना गर्ने।

४.६.८ अपेक्षित उपलब्धि

योजनाको अन्तमा

उद्योगी

व्यवसायीलाई उद्योग दातदिखिवहिर्गमन सम्मकासे वासहज भएको, वस्तुको उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन सम्बन्धित निकाय सँगस मन्वयर सहकार्य भएको,

औद्योगिक

सूचना

केन्द्र

स्थापना

भएको, उत्पादनआयातनिर्यातरविक्रीमूल्यसम्बन्धीसूचनाप्रवाहगर्नेप्रणालीविकसितभएको, उपभोक्तासचेतनातथा उपभोक्ताहक हितप्रवर्द्धनभएको, उद्योगग्राम सञ्चालनबाट औद्योगीकिकरण र उद्यमशीलता प्रवर्द्धन हुन गई रोजगारी आय आर्जन र आर्थिक बृद्धिमा उल्लेख्य योगदान पुगेकोहुनेछ ।

४.७.७ वनतथावनस्पतिसम्पदा

४.७.१ पृष्ठभूमि

संविधानतः वनक्षेत्रव्यवस्थापनको अधिकार

नेपाल

सरकाररप्रदेशसरकारमा

निहितरहेकोछ । तथापि, स्थानीयतहसँगको समन्वयमावन,

जलाधारतथाजैविकविविधतासंरक्षणबाट स्थानीयतहको सम्मूद्धिमाटेवापुन्याउनयसक्षेत्रकासमस्याको सम्बोधन गर्ने गरिउपयुक्त नीति, ऐन,

नियमरसांगठनिक संरचनाअपरिहार्य हुन्छ । वनरस्थानीय जनताको दैनिक जीवनको आवश्यकता प्रत्यक्ष सम्बन्ध राख्न भएको लेगा उँपालिकाले व्यवस्थापनरउपयोगमाविशेषभूमिकानिर्बाहर गर्नुपर्नेहुन्छ । साथै, संघीयतथाप्रदेशकानुनको अधीन मारही वैज्ञानिक व नव्यवस्थापन सहित कोयो जनारतदनुरूपकाबजेट तथाकार्यक्रमकार्यान्वयन गर्नु आवश्यक देखिन्छ । वन वनस्पतिको अध्ययन अनुसन्धान र विकासका लागि आवश्यक सहजीकरण गर्नु पनि गाउँपालिकाको जिम्मेवारी रहेको छ ।

४.७.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

हरियो वन नेपालको धन भन्ने लोकोक्ति बमोजिम यसबाट उल्लेख्य लाभ लिन सकिएको छैन् । प्राकृतिक जडिबुटी कौडीको भाउमा विदेश निकासी गरी करौडौ मूल्यमा औषधि खरिद गरिएको छ । विभिन्न विदेशी मुलुकबाट काठ तथा काठजन्य उत्पादन पैठारी गरी नेपालको काठपातको समुचित उपयोग गरिएको छैन् । संविधानको अधिकार सूचीबमोजिम तीनतहकै सरकारकावीचमाबनव्यवस्थापनकाकार्यक्रममासमन्वयस्थापित गर्नु, वनत थावातरणको संरक्षण दैजलवायु अनुकूलनकाकार्यक्रम सञ्चालन गर्नु गाउँपालिकामावन सँगसम्बन्धित जनशक्तिको अभाव हुनु, वनजन्य उद्योग र सहकारीको विकास हुन नसक्नु आदिसमस्यातथाचुनौती हुन् ।

४.७.३ अवसर

सामुदायिक तथा साझेदारी वनबाट प्राप्त आयको कम्ति मापचास प्रतिशत रकम वनव्यवस्थापन र बाँकी पचास प्रतिशत रकम स्थानीयत हसँगको समन्वयमा आय आर्जन तथा गरिबीन्यूनीकरणका कार्यक्रममाखर्चिगर्नुपर्ने संघीयकानुनी व्यवस्थाहुनु आदिलाई अवसरको रूपमालिइएको छ ।

४.७.४ दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्यरउद्देश्य

दीर्घकालीन सोंच

वन, वनस्पतिरजैविकविविधताको दिगो संरक्षण तथा वैज्ञानिक व्यवस्थापन ।

लक्ष्य

वन, वनस्पतिरजैविकविविधताकोसंरक्षणमार्फतवातावरणसंरक्षण, पर्या-पर्यटन, रोजगारीका अवसरको सृजना रआर्थिक बृद्धि हासिल गर्ने ।

उद्देश्य

१. उपभोक्तासमूहकोव्यवस्थापनमार्फतसामुदायिक,धार्मिक, कक्षियतीवनकोसंरक्षण, सम्बद्धन, उपयोगरनियमनमा प्रभावकारी भूमिका निर्वाहगर्नु ।
२. जैविकविविधता, सिमसार क्षेत्रवातावरणकोसंरक्षणगर्नु ।

४.७.५ रणनीतिथाकार्यनीति

- ४.६.४.१ नेपाल सरकारतथाप्रदेशसरकारसँगसमन्वयगरिवन, वनस्पति, वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी, सिमसार क्षेत्र,जलउपयोग, वातावरण, पर्यावरणतथाजैविकविविधतासम्बन्धीस्थानीयनीति, कानुन, मापदण्डनिर्धारणसाथैयोजना, कार्यान्वयनरनियमनगर्ने ।
- ४.६.४.२ सामुदायिक,धार्मिक, कक्षियतीवनकोसंरक्षण, सम्बद्धन, उपयोगरनियमनगर्ने ।
- ४.६.४.३ वनउपभोक्तासमूहकोव्यवस्थापनगर्ने ।
- ४.६.४.४ औषधिजन्य एवं अत्तरजन्य जडीबुटीकोसंरक्षण, प्रवर्द्धन, संकलन र प्रशोधनगर्ने ।
- ४.६.४.५ नदीकिनार, नदीउकास, नहरकिनारतथासडककिनारमावृक्षारोपणगर्ने
- ४.६.४.६ निजीतथाव्यवसायिकवनकोप्रवर्द्धनरनियमनगर्ने ।
- ४.६.४.७ सार्वजनिकखालीजग्गा, पाखावाक्षेत्रमावृक्षारोपण, सम्भार, उपयोगरव्यवस्थापनगर्ने ।
- ४.६.४.८ जडीबुटीतथाअन्यगैरकाष्ठवनपैदावारसम्बन्धीउत्पादन, प्रशोधन, रबजारव्यवस्थापनगर्ने ।
- ४.६.४.९ वनबीउबगैचास्थापना, व्यवस्थापनरप्रवर्द्धनगर्ने ।
- ४.६.४.१० नरसीस्थापना, विरुवाउत्पादन, वितरण, रोपणरप्रवर्द्धनगर्ने ।
- ४.६.४.११ वन्यजन्तुरचाचुरुङ्गीकोसंरक्षण, व्यवसायिकपालन, उपयोगरअनुगमनगर्ने ।
- ४.६.४.१२ वन्यजन्तुबाटस्थानीयसमुदायमापर्नेप्रभावरोकथाम, व्यवस्थापनगर्ने ।
- ४.६.४.१३ स्थानीयवन्यजन्तु,पर्यटनरआयआर्जनगर्ने ।
- ४.६.४.१४ स्थानीयस्तरमाआखेटोपहारकोव्यवस्थापनगर्ने ।
- ४.६.४.१५ वन, वन्यजन्तुतथाचराचुरुङ्गीकोअभिलेखाङ्गनरअध्ययनअनुसन्धानगर्ने ।
- ४.६.४.१६ रैथानेप्रजातिकोसंरक्षणप्रवर्द्धनसाथैमिचाहाप्रजातिकोनियन्त्रणगर्ने ।
- ४.६.४.१७ जैविकविविधताकोअभिलेखराखे ।
- ४.६.४.१८ सामुदायिकभूसंरक्षणरसोमाआधारितआयआर्जनकार्यक्रमसञ्चालनगर्ने ।
- ४.६.४.१९ विकास र वन, वनस्पति, जैविक विविधताबीचमा सामञ्जस्यता स्थापित गर्ने ।
- ४.६.४.२० वन अतिक्रमण, चोरी निकासी,वन डेढेलो जस्ता अपराधलाई निरुत्साहित र

मिचाहा वाह्य प्रजातिको नियन्त्रण गर्ने ।

४.६.४.२२ वन क्षेत्रका सरोकारवाला निकायको स्वरूप कार्यशैली र आचरणलाई रूपान्तरण गरी पारदर्शी नतीजामुखी र जवाफदेही बनाउने ।

४.६.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्यः

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष ७५/७६ २०१२	लक्ष्य			योजना अवधिको जम्मा लक्ष्य
				७६/७७ २०१३	७७/७८ २०१४	७८/७९ २०१५	
१.	सामुदायिक वन गठनमा सहजीकरण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२.	सामुदायिक वन कार्ययोजना कार्यान्वयनमा सहजीकरण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३.	गरिवी न्यूनीकरणका लागि व्यवसायिकक्वलियती वन कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
४.	साझेदारी वन व्यवस्थापन कार्ययोजनाकार्यान्वयनमा सहजीकरण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
५.	राष्ट्रिय वन व्यवस्थापन कार्यक्रममा सहजीकरण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६.	मानव वन्यजन्तु द्रुन्द व्यवस्थापन कार्यक्रम	संख्या		१	-	१	२
७.	वन्यजन्तु संरक्षण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८.	वन संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
९.	वन अतिक्रमण नियन्त्रण कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१०.	वृक्षारोपण र संरक्षण	संख्या		२	२	२	६
११.	विरुद्ध उत्पादन र वितरण	संख्या		१००००	१००००	१००००	३००००
१२.	जडिबुटी नरसरी स्थापना र सञ्चालन	संख्या		५००००	५००००	५००००	१५०००
१३.	जडिबुटी व्यवसायीहरूको संजालीकरण	संख्या		१	-	-	१
१४.	सिमसार क्षेत्र, पोखरी तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण	संख्या		१	३	१	५

१५.	किसानसँग भू-संरक्षण कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
१६.	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना तयारी र कार्यान्वयन	संख्या		१	-	-	१
१७.	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धी तालिम	संख्या		१	१	१	३
१८.	औषधियोग्य र अत्तरयोग्य वन जडिबुटिको उत्पादन, संकलन, प्रशोधन जस्ता व्यवसायिक कार्यमा सहजीकरण	संख्या		१	१	१	३
१९.	पर्यापर्यटन एवं वन्यजन्तुको संरक्षणमा पर्यटन व्यवसायीसँग साझेदारी	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

४.७.७ प्रमुख कार्यक्रम

१. वहुमूल्य औषधिजन्य तथा अत्तरजन्य वन वनस्पति खेती विस्तार, संरक्षण, संकलन, र प्रशोधन उद्योग सञ्चालनमा सहजीकरण ।
२. सार्वजनिक खालीजग्गा, पाखावाक्षेत्रमावृक्षारोपण, सम्भार, तथा वन डेलो नियन्त्रण मिचाहा वाह प्रजातिको नियन्त्रण ।
३. सामुदायिक, धार्मिक, कवुलियतीवनको संरक्षण, सम्बद्धन र पर्यापर्यटनसँग एकाकार बनाउने ।
४. वनउपभोक्तासमूह र वनमा आधारित सहकारी संस्थालाई पारदर्शी र व्यवसायिक बनाउने ।

४.७.८ अपेक्षित उपलब्धि

वातावरण, पर्यावरण तथा जैविक विविधता सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्डनिर्माण तथा परिष्कृत भएको, नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकार सँग समन्वय गरिवन, वनस्पति, वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी, जलचर सिमसार तथा जलाधारक्षेत्रको संरक्षण एवं उपयोग भएको,

सबै प्रकार कावनको प्रभावकारी व्यवस्थापन भई वन वनस्पति र जैविक विविधता को संरक्षण भएको र वनक्षेत्रको आमदानी मार्फत गाउँ पालिकाका जनताको आय आर्जनमा अभिवृद्धि भएको, वहुमूल्य औषधिजन्य तथा अत्तरजन्य वन वनस्पति को दिगो व्यवस्थापन भएको, वन्यस्रोतमा आधारित सहकारिता को विकास बाट नागरिकको गुणस्तरीय जीवन भएको हुनेछ ।

४.८ खनिज सम्पदा

४.८.१ पृष्ठभूमि

समथर फाँट र अगला अगला पहाड अवस्थित यस गाउँपालिका खनिज सम्पदाको प्रचुर सम्भावनायुक्त क्षेत्रको रूपमा रहेको छ ।

भौगोलिक विविधता काकारण विभिन्न खानी तथा खनिज स्रोत उपलब्ध रहेता पनि सघन रूपमा उत्खनन र सदुपयोग हुन सकेको छैन । यस कालागापहिचान भइसके काखनिजको थप अध्ययन र उत्खनन गरिखनिजमा आधारित उत्पादन मूलक तथा निर्माण उद्योग सञ्चालन र

सम्भावित अन्य खानीतथा खनिजको अन्वेषण गरि आवश्यक व्यवस्थापन गर्न आवश्यक छ। संघीय सरकार सँगको सहकार्य र समन्वय मा अन्वेषण र उत्खनन गरि खनिज जन्यवस्तु निर्यात समेत गर्न सकिने, नयाँ रोजगारी का अवसरको सृजनाहुने, आन्तरिक राजस्वको बढ्दि हुन गई खर्च आवश्यकता पूरा गर्न सहज हुनेदेखिन्छ।

४.८.२ प्रमुख समस्यातथा खनिज सम्पदाको अन्वेषण

खानीतथा खनिज सम्पदाको प्रकृति उपलब्धता र उपयोग सम्बन्धमा अध्ययन, अनुसन्धान प्रति सरकार निरपेक्ष रहनु, संघीय शासन प्रणाली अनुरूप सबै तहका सरकारका नीति, कानून, योजना, बजेट तथा कार्यक्रम नवबन्धु, खानी तथा भूगर्भ विभाग संस्थागत रूपमा साधन स्रोत सम्पन्न नहुनु, अन्वेषण तथा उत्खनन कालागि आवश्यक विशेषज्ञ, ज्ञान, सीप, उपकरणको अपर्याप्ति रहनु, अन्वेषण कार्यमहँगो हुँदावजेटको अपर्याप्ति रहनु, स्थानीय नागरिकमा विकास र औद्योगिकीकरण कार्यमा सहयोगी भन्दा प्रतिस्पर्धी देखिनु आदिय सक्षेत्रमा देखिए कासमस्यातथा खनिज सम्पदाको अन्वेषण

४.८.३ अवसर

आफ्नै क्षेत्रभित्र खानी तथा खनिज स्रोतको उपलब्धता हुनु, स्थानीय सरकारलाई लगानीको क्षेत्र निर्धारण गर्ने स्वायत्तता रहनु, सबै तहका सरकारका बीचमा अनुसन्धान उत्खनन र प्रशोधनका लागि साझेदारी सहकार्यको वातावरण सिर्जना हुनु, यसप्रति निजी क्षेत्र सक्षम तथा आकर्षित हुँदै जानु, प्रवधिको एवं दक्ष जनशक्ति को विकास हुँदै जानु, सरकारका बीचमा स्रोतको दिगो उपयोगमा समन्वय विस्तार हुँदै जानु, सूचना तथा प्रविधिको तीव्र विकासले स्वदेशी जनशक्ति सक्षम हुँदै जानु यस क्षेत्रका अवसरका रूपमा रहेका छन्।

४.८.४ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य

सोच

खानीतथा खनिज सम्पदाको दिगो तथा उत्थानशील उपयोग।

लक्ष्य

खानीतथा खनिज सम्पदाको अन्वेषण र उत्खनन तथा प्रशोधन बाट आर्थिक तथा सामाजिक समृद्धि हासिल गर्ने।

उद्देश्य

१. नेपाल	सरकार सँगको समन्वय मा खानीतथा खनिज	सम्पदा
	सम्बन्धी उद्योगको विकास कालागि आवश्यक नीति गत तथा संस्थागत संरचना निर्माण गर्नु।	
२. खनिजको उत्पादन तथा प्रशोधन बाट मूल्य अभिवृद्धि गरिगा उँपालिकाको विकास मा खनिज क्षेत्रको योगदान बढाउनु।		

४.९.५ रणनीति तथा कार्यनीति

- ४.९.४.१ नेपाल सरकार सँगको समन्वय मा खनिज अन्वेषण, उत्खनन तथा प्रशोधन कालागि आवश्यक नीति, ऐन, नियमको तर्जुमा गरिका र्यान्वयन गरिनेछ।
- ४.९.४.२ गाउँपालिका भित्र अन्वेषण सर्वेक्षणको प्रक्रिया मा रहेका खानीतथा खनिजको अन्वेषण प्रक्रिया लाई तीव्रतादिर्झनेछ।

- ४.७.४.३ निजीक्षेत्रसँगकोसहकार्यमागाउँपालिकाभित्रसम्भावितखनिजकोअन्वेषणसर्वेक्षणरउत्खननगरिनेछ।
- ४.७.४.४ खनिजउत्पादनकोमात्रारुणस्तरहेरीखनिजसँगसम्बन्धितउत्पादनतथानिर्माणउद्योगकोस्थापना, विकासरविस्तारमासहजीकरणतथाप्रवर्द्धनगरिनेछ।
- ४.७.४.५ दुंगा, माटो, बालुवारगिटीजस्तानिर्माणसम्बन्धीखनिजकोउत्खनन तथा बिक्री वितरणलाईनियमित, व्यवस्थितरवातावरणमैत्रीबनाइनेछ।
- ४.७.४.६ सबै तहका सरकार तथा निजी क्षेत्रको सहलगानीको माध्यमबाट खनिज सम्पदाको उत्खनन तथा प्रशोधन गरी वहुउपयोग गरिनेछ।

४.८.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष २०७५/७०८२	लक्ष्य			योजना अवधि को जम्मा लक्ष्य
				२०७५/७०८२	२०७६/७०८२	२०७७/७०८२	
१	नेपाल सरकारसँगकोसमन्वयमाखनिजअन्वेषण,उत्खननतथा . प्रशोधनकालागिआवश्यकनीति तथा नियमकोतर्जुमा	संख्या		१	१	१	३
२	निजीक्षेत्रसँगकोसहकार्यमागाउँपालिकाभित्रसम्भावितखनिजकोअन्वेषण . सर्वेक्षणरउत्खनन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३	दुंगा, माटो, बालुवारगिटीजस्तानिर्माणसम्बन्धितखनिजकोउत्खनन र . बिक्री वितरण कार्यान्वयमित, व्यवस्थितरवातावरणमैत्री बनाउने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४	सबै तहका सरकार तथा निजी क्षेत्रको सहलगानीको माध्यमबाट खनिज सम्पदाको उत्खनन तथा प्रशोधन गरी वहुउपयोग तथा . निर्यात	संख्या		-	१	-	१

४.८.७प्रमुख कार्यक्रम

- आवश्यकनीति, तथा नियमकोतर्जुमागर्ने
- निजीक्षेत्रसँगकोसहकार्यमागाउँपालिकाभित्रसम्भावितखनिजकोअन्वेषण,सर्वेक्षणरउत्खननगर्ने।
- सबै तहका सरकार र निजी क्षेत्र सम्मिलित खनिज सम्पदामा आधारित उद्योग स्थापना र सञ्चालन गर्ने।

४.८.दअपेक्षितउपलब्धि

स्थानीयनीति, कानुन, मापदण्डतर्जुमाभएको, नेपाल सरकारसँगको साझेदारी, सहलगानी तथासमन्वयमाखनिजअन्वेषणरउत्खननकार्य भएको, सबै तहका सरकार र निजी क्षेत्र सम्मिलित खनिज सम्पदामा आधारित उद्योग स्थापना र सञ्चालन भएको, खनिजकोउत्पादनतथा प्रशोधनबाट मूल्य अभिवृद्धिहुन गई गाउँपालिकाकोस्रोत परिचालनमायोगदानबढेको, खानीक्षेत्रकोविकासबाटगाउँपालिकाकाजनताकोजीवन प्रणालीमा रूपान्तरणभएकोहुनेछ ।

४.९भूमिव्यवस्था

४.९.१पृष्ठभूमि

नेपालको परिवेशमा भूमिको उपलब्धता नै जीवन निर्वाहको आधारको रूपमा शिदियोदेखि मान्यता स्थापित हुँदै आएको छ । जग्गा जमीनको वितरण कहिले पनि सन्तुलित र व्यवस्थित हुन सकेन । विभिन्न कालखण्डमा भूमिको हदबन्दी निर्धारण गरिए पनि यसले उद्देश्य अनुरूप जग्गा व्यवस्थित गर्न सकेको पाइदैन । संविधानलेव्यवस्थागरेकोसम्पत्तिकोहक,

खाद्यसुरक्षारसम्प्रभुताकोहकरभूमिहीनहककार्यान्वयनगर्नतथादिगोविकासलेनिर्दिष्टगरेकोलक्ष्यप्राप्तगर्नसमेतउपलब्धसीमितभूमितथाभूमिस्रोतकोसंरक्षणतथाप्रभावकारीव्यवस्थापनगर्नआवश्यकरहेकोछ । भूमिकोसमुचितउपयोगसुनिश्चितगर्नभूमिवर्गीकरणएवंभूउपयोगयोजनातयारगरिकृषकवर्गकोभूमिमापहुँचबढाईयसक्षेत्रमालगानीअभिवृद्धिगर्दैजानुपर्नेहुन्छ ।

जलवायुरमाटोअनुकूलकोखाद्यान्नउत्पादनलाईप्रोत्साहनगर्नुपर्ने,

भूमिहीनरसुकुम्बासीकोपहिचानगरिबसोबासकोसमुचितव्यवस्थापनतथाजीविकोपार्जनकोप्रबन्धगर्दैसामाजिकन्यायरसमृद्धिका लागिकाभूमिकोवैज्ञानिकव्यवस्थापनगर्नुपर्नेदेखिन्छ । आधुनिकप्रविधिकोप्रयोगमार्फतापनकसामाशुद्धताकायमगर्नेतथागाउँपालिकाकोभूसूचनाप्रणालीस्थापनातथाविकासगर्दैजग्गाप्रशासनसम्बद्धनिकायकोसंस्थागतक्षमताअभिवृद्धिगरिसेवाप्रवाहलाईसरलसहजव्यवस्थिततुल्याउनकालागिआवश्यकनीति,कानुन, पूर्वाधारतयारीतथास्रोतसाधनपरिचालनआवश्यकदेखिन्छ । हालै नेपाल सरकारले ल्याएको भू-उपयोग नीति अनुरूप भूमिको वर्गीकरण र उपयोग गर्न सकिएमा उत्पादकत्व बृद्धि र सामाजिक न्यायको वितरण सन्तुलित हुन जानेछ ।

४.९.२प्रमुखसमस्यातथाचुनौती

एकातिर वास्तविक किसान भूमिहीन छन् भने अर्कोतर्फ कृषि कार्य नगर्ने व्यक्ति भूमिपति हुँदा भूमिवाँझैराखेतथाखण्डीकरणगर्नेप्रवृत्तिबढ़दैजानुलेकृषिउत्पादकत्वमाहासआउनु,

भूमिकोउपयोगरक्षमताअनुसारकोभूउपयोगसूचनाप्रणालीकोविकासहननसक्नु, सरकारीरसार्वजनिकजग्गामाअतिक्रमणगर्नेप्रवृत्तिबढ़नुतथाभूमिप्रशासनसम्बद्धनिकायबाटप्रदानहुनेसेवासरलरसहजरूपमाउपलब्धहुननसक्नु, जग्गा हदबन्दी कानुन प्रभावकारीरूपमा कार्यान्वयन नहुनु, भू-उपयोग नीति अनुसारका ऐन नियम तर्जुमा भई नसक्नु, जग्गालाई उत्पादनको साधन भन्दा बढी अन्य क्षेत्रमा उपयोग गर्नुआदियसक्षेत्रकाविद्यमानसमस्यातथाचुनौतीहुन् ।

४.९.३ अवसर

भूमिको प्रकृति अनुसार उपयोग र परिचालनका लागि नेपाल सरकारले भू-उपयोग नीति जारी गर्नु, कृषिउत्पादनमाआत्मनिर्भरतुल्याउनेतर्फतीनैतहकासरकारसरोकारवालकोचासोतथाजागरूकताबढनु, जग्गाकोचक्लाबन्दीप्रतिकृषककोआकर्षणबृद्धिहुँदैजानु, सुकुम्बासीसमस्यासमाधानएवं अव्यवस्थितबसोबासलाईव्यवस्थिततु ल्याउनु, आधुनिक प्रविधिको प्रयोगबाट भूमिको उत्पादकत्व बृद्धि गर्नु, जैवीक खेती प्रणाली विस्तारले जमीनको उर्वराशक्ति दिगो बनाउँदै वातावरण संरक्षणप्रति कृषक तथा अन्य पक्षको जागरूकता बढनुआदियसक्षेत्रकाअवसरकोरूपमालिनसकिन्छ ।

४.९.४ दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यउद्देश्य

दीर्घकालीन सोंच

भूमिकोवैज्ञानिकव्यवस्थापनः सामाजिक न्यायमा सुशासन ।

लक्ष्य

भूमिरभू-उपयोगप्रणालीलाईदीर्घकालीनहितअनुरूपसमृद्धिकोसंवाहककोरूपमाविकासगर्ने ।

उद्देश्य

१. वैज्ञानिकभू-उपयोगप्रणालीलागूरिभूमिस्रोतकोविवेकशीलप्रयोगकोवातावरणसृजनागर्नु ।
२. विकासनिर्माणकालागि आवश्यकनाप, नक्सातथाभौगोलिकसूचनासर्वसुलभबनाउनु ।
३. भूमिव्यवस्थापनसम्बन्धीसेवालाईप्रविधिमैत्री बनाउनु ।

४.९.५ रणनीतितथाकार्यनीति

४.८.४.१ भूमिको उत्पादकत्व बृद्धि तथा वातावरणीय संरक्षणका लागि भू-उपयोगसम्बन्धीनीति, एवं मापदण्डकोनिर्माणगरिनेछ ।

४.८.४.२ भूमिव्यवस्थापन, भूमिप्रशासनरजगगानापजाँचसम्बन्धीनीतिरमापदण्डबनाईकार्यान्वयनगरिनेछ ।

४.८.४.३ सरकारीजगगाप्रयोगसम्बन्धीनीतिगतव्यवस्थागरिनेछ ।

४.८.४.४ गुठीजगगाकोसंरक्षणतथाअभिलेखव्यवस्थापनगननिपाल सरकारतथाप्रदेशसरकारसँगसमन्वयगरिनेछ ।

४.८.४.६ छारिएको बस्ती, जोखिमयुक्त बस्ती र अव्यवस्थित बस्तीलाईव्यवस्थितगरिनेछ ।

४.८.४.७

जग्गाकोखण्डीकरणरबाँझोराखेप्रवृत्तिलाईनियन्त्रणगर्नभूमिबैंकस्थापनातथाजग्गाकोचक्लाबन्दीलाईप्रोत्सा हनगरिनेछ ।

४.९.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्य:

भूमि व्यवस्थापन					
क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधार	लक्ष्य	योजना

			वर्ष					अवधिको जम्मा लक्ष्य
				२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१	भू-उपयोग, भूमि व्यवस्थापन तथा जग्गा प्याकेज विकास सम्बन्धी नीति तथा मापदण्ड र मानक निर्माण	संख्या		१	२	-	-	३
२	भूमिहिन तथा सुकुम्वासी समस्याको दिर्घकालिन समाधाका लागि नेपाल सरकारसँग समन्वय गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
३	सुरक्षित वसोबास तथा जग्गा एकिकरण नीति	संख्या		१	-	-	-	१
४	जग्गा एकीकरण तथा चक्कलाबन्दी प्रवर्द्धन	संख्या		१	२	२	६	
५	भू-सूचना प्रणाली विकास तथा मालपोत अभिलेख सुदृढीकरण	संख्या		-	१	-	-	१
६	लिखित तथा श्रेष्ठाको संरक्षण तथा भण्डारणडिजिटाइजेशन	संख्या		-	-	१	१	
७	भूमिव्यवस्थापनसम्बन्धीसेवालाई प्रविधिमैत्री बनाउने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

४.९.७ प्रमुख कार्यक्रम

- भू-उपयोगसम्बन्धीनीति, मापदण्ड तथा मानककोनिर्माण
- दुई स्थानमा जग्गाको चक्कलाबन्दीलाई प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन
- नमूनाकोरूपमा एउटा सुरक्षित एवं विकासमैत्री बस्ती विकास
- भूमिसम्बन्धी सबै स्रेस्ताको डिजिटल संरक्षण तथा भण्डारण।

४.९.८ अपेक्षित उपलब्धि

योजनाको अन्तमाभू-उपयोगनीतितथा ऐनतर्जुमाभईकार्यान्वयनभएको, भूमिव्यवस्थापनका आवश्यक पूर्वाधारयुक्त संस्थागत संरचनानिर्माणभएको, चक्कलाबन्दीगरिखेतीगरिएको जग्गाको क्षेत्रफल बढ़िभएको, उपयोगको आधारमाभूमिको वर्गीकरणभएको, भूउपयोगतथा भूउपयोगक्षमता सम्बन्धीनक्सारतथाङ्क आधारतयारभएको, नमूनाकोरूपमा एउटा सुरक्षित एवं विकासमैत्री बस्ती विकास भएको, भूमिको न्यायोचित उपयोगका लागि भूमि बैकसँग समन्वय स्थापित भएको हुनेछ।

परिच्छेद ५

५.१ शिक्षा

५.१.१ पृष्ठभूमि

शिक्षा जीवनको प्रकाश हो । असल र सफल नागरिक बनाउन राज्यले शिक्षामा समुचित ध्यान दिइएको हुन्छ ।

सामाजिकतथा आर्थिकरूपान्तरणकोमहत्वपूर्णआधारशीलाकोरूपमा शिक्षा रहेको

छु। संविधानले मौलिक हक्क का रूपमांशिका सम्बन्धी हक्को

प्रत्याभूतगरेकोछुभनेमाध्यमिकतहसम्मकोशिक्षाव्यवस्थापनगर्नेजिम्मेवारी

एकलअधिकारसूचीकोरूपमास्थानीयतहलाईसुन्पेको

छ । शिक्षाएँ उटाआधारभूत अवयव भए काले यस क्षेत्रको सञ्चालन र विकास काला गिरीर्ध कालीन नीति,

योजनारकार्यक्रमकोतर्जुमापहिलोशर्तहो । नागरिकसमृद्धिको हकदार र ठेकदार दुवैरूपमा रहेको छ । असल नागरिक, सभ्य नागरिक, सक्षम नागरिक, प्रतिसंघी नागरिक, र सुशिक्षित नागरिक निर्माण र विकासका निम्नि सबै तहका सरकार शिक्षासम्बन्धीव्यवहारिक, व्यवसायिक, प्राविधिक, नैतिक, अनुसन्धानमूलक, र सिर्जनामुखी शिक्षानीति, योजनातथाकार्यक्रमप्रतिकेन्द्रित रहनु आवश्यक रहेकोछ ।

५.१.२ प्रमुख समस्यातथा चुनौती

सबै नागरिकमा शिक्षाको पहुँच सुलभ र सहजरूपमा पुऱ्याउनु, सार्वजनिक तथा निजी शिक्षामा भएको शैक्षिक खाडल सम्याउनु, माध्यमिकतहसम्मकोशिकाव्यवस्थापनगर्नेजिम्मेवारीहेकोभए

तापनिशिक्षक भर्ना तथा सरु वाब दुवा आदि मा अझै नीति गत तथा काननी अल्ज्ञन काय मैरहन्। सामुदायिक विद्यालय को शैक्षिक गणस्तर

मासमय सापेक्ष सुधार गर्न, सामुदायिकविद्यालयमापर्यासजनशक्ति,

उपयुक्त भौतिक पर्वाधारलगायत आवश्यक पर्ने साधन स्रोत को व्यवस्थापन गर्नन सक्नु

माध्यमिक तहरउच्चशिक्षामानिर्धारितउमेरसमहकानागरिककोभर्नातिथाअध्ययननिरन्तरताकोअवस्थाकमजोरहन्,

फरकपरिस्थितितथाविभिन्नआवश्यकताभएकाऔपचारिकशिक्षाप्रणालीभित्रसमेटिननसकन्

स्वार्जितज्ञानरसीपकोमान्यतारजीवनपर्यन्तसिकाइकोअवसरप्रदानगर्ननसक्नु,

उत्पादनमलकजनशक्तिकोविकासअपेक्षितरूपमाबद्धिगर्ननसक्नु, रशैक्षिकक्षेत्रकोलागीआवश्यकपर्नेबजेट तथा

कार्यक्रमनेपालसरकारकोसर्ताअनदानमाभरपर्नपर्नेअवस्थाहन्, व्यवहारिक, व्यवसायिक, प्राविधिक, नैतिक,

अनसन्धानमलक, र सिर्जनामखी शिक्षाप्रति निरपेक्ष रहन् जस्ता यावत् समस्या तथा चौनैती यसक्षेत्रमाविद्यमान

रहेका छन्।

५.१.३ अवसर

संविधानमामौलिकहक्कोरूपमाप्रत्येकनागरिकलाईआधारभूतहसम्मकोशिक्षाअनिवार्यरनि:शुल्कतथामाध्यमिकतहसम्मकोशिक्षानि:शुल्कपाउनेहकउल्लेखहन,माध्यमिकतहसम्मकोशिक्षाव्यवस्थापनगर्नेजिम्मेवारीस्थानीय

तहमाहुनु, संघीयसरकार, प्रदेशसरकार र स्थानीयतहसबैलेशिक्षालाई पहिलो प्रथमिकतामाराखीनीति, योजनातथा कार्यक्रम बनाउनु, नेपाल सरकार बाट शिक्षाक्षेत्रका लागि सशर्त अनुदान को रूपमावजेट तथा कार्यक्रम प्राप्त हुनु, शैक्षिक क्षेत्र उन्नयन को लागि बैदेशिक सहायता मापरियोजना सञ्चालन हुनु, निजी क्षेत्र शिक्षाको विकासका लागि अग्रसर एवं अधिक उत्प्रेरित हुनु, सर्वसाधारण नागरिक आफ्ना बालबालिकाको राम्रो र असल शिक्षाप्रति सचेत तथा सजग रहनु, दिगो विकासका लक्ष्य, नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारका दिर्घकालीन तथा अल्पकालीन नीति योजना बजेट कार्यक्रम शिक्षाको अभिवृद्धि र उन्नयनमा प्राथमिकीकरण गरिनु, सूचना प्रविधिको पहुँच विस्तार आदिय सक्षेत्रका अवसरको रूपमालिन सकिन्छ।

५.१.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच

सामाजिक तथा आर्थिक विकासका लागि आधारस्तम्भको रूपमा आधारभूत थामाध्यमिक शिक्षा

लक्ष्य

आधारभूत थामाध्यमिक शिक्षा मासबैको पहुँच र गुणस्तर सुधार गर्दै दक्षजनशक्ति उत्पादनको आधार तयार गर्ने।

उद्देश्य

१. शिक्षण संस्थाको भौतिक पूर्वाधार र नवीन प्रविधि मार्फत आधुनिकीकरण गर्नु।
२. साक्षरतार जीवन पर्यन्त शिक्षाको अवसर बढाउनु।
३. व्यवहारिक, व्यवसायिक, प्राविधिक, अनुसन्धान मूलक र सिर्जना मुख्य शिक्षा प्रणालीको विकास गर्नु।

५.१.४ रणनीति तथा कार्यनीति

५.१.४.१ शिक्षा मासबैको पहुँच पुन्याउन आवश्यक नीति गत परिवर्तन गर्न पहल गरिनेछ।

५.१.४.२ शिक्षा को गुण स्तर मासुधार गर्न लगानी मावृद्धि गरिनेछ।

५.१.४.३ नमूना प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्र स्थापना गरिनेछ।

५.१.४.४

दुर्गम तथा छारिएको बस्ती भएका क्षेत्रका विद्यालयलाई नमूना आवासीय तथा गाउँ पालिकाका अन्य क्षेत्रका छानौट भएका विद्यालयलाई नमूना विद्यालय का रूपमा रूपान्तरण गरिनेछ। राष्ट्रिय शैक्षिक नीति तथा त्यसमा आधारित आवश्यक ऐन, नियम, निर्देशिका तथा कार्यविधि तयार गरिनेछ।

५.१.४.५ गाउँ शिक्षा समिति को गठन र परिचालन गरिनेछ।

५.१.४.६ सबै विद्यालय माविद्यालय व्यवस्थापन समिति को गठन तथा परिचालन गरिनेछ।

५.१.४.७ बालमैत्री विद्यालय कालागि भौतिक पूर्वाधार, सम्बन्धीन्यून तम सूचक को निर्धारण गरिनेछ।

सेवा प्रवाह र गुण स्तर सुधार

५.१.४.८ गाउँ शिक्षा कार्यालय तथा स्रोत केन्द्र समेत को भवन निर्माण गरिनेछ।

- ५.१.४.९ सर्वैवालविकासकेन्द्र,
माध्यमिकशिक्षालायमावालमैत्रीसूचककाआधारमासुविधायुक्तन्यूनतमभौतिकपूर्वाधार
कार्यालयतथाकक्षाकोठा, फर्निचरतथाडेष्टकेबेच्च, छात्ररछात्राकालागिअलगअलगसौचालय
(छात्राकालागिआवश्यकसामाग्रिसहितकोचेन्जिङकक्षसमेत), खानेपानी, खेलमैदान, विज्ञानप्रयोगशाला,
पुस्तकालय, कम्प्यूटरसहितकाशैक्षिकउपकरण, बर्गेचालगायतको) निर्माणव्यवस्थापनगर्नेगराइनेछ।
विद्यालय,
(भवन,
- ५.१.४.१० आधारमाविद्यालयजाने
उमेरकातरविद्यालयजानेअवसरबाटबज्चितरहेकाबालबालिकाकोअवस्थाविवरणसहितकोसामाजिकनक्साङ्क
न नियमित सार्वजनिक गरी विद्यालयमा पहुँच पुर्याइने गरी सहयोगका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।
- ५.१.४.११ लक्षितवर्गकाबालबालिकाकोविद्यालयमापहुँचबृद्धिकालागिअभिभावकशिक्षातथापिछुडिएकागरिवटोलब
स्तीमाविद्यालयभर्नाकालागिजनचेतनामुलकघरदैलोकार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ।
- ५.१.४.१२ गाउँपालिकाकासर्वैविद्यालयमापूर्वप्राथमिकशिक्षाकार्यक्रमतथागाउँपालिकाक्षेत्रकागरिव, सुकुम्बासीवस्तिमा
आवश्यकताबमोजिमप्रारम्भिकबालविकासकेन्द्रकोस्थापनातथासञ्चालनगरिनेछ।
- ५.१.४.१३ गाउँपालिकासर्वैसामुदायिकतथासस्थागतविद्यालयलेबालमैत्रीवातावरणमाआफ्नाशैक्षिककार्यक्रमब्यवस्थि
तगरिसञ्चालनगर्नेगराउनेसाथैझोलारहितशिक्षणकार्यक्रमसञ्चालनकालागिआवश्यकपूर्वाधारतयारगरिनेछ।
- ५.१.४.१४ अनौपचारिकशिक्षातथाबालशिक्षाकार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ।
- ५.१.४.१५ अतिगरिवतथाविपन्नबर्गकाबालबालिकालाईशैक्षिकसामग्रीरछात्रबृतिकोव्यवस्थापनगरिनेछ।
- ५.१.४.१६ गाउँपालिकासर्वैवडामासाक्षरताअभियानसञ्चालनगरिनेछ।
- ५.१.४.१७ बालमैत्रीविद्यालयकालागिआवश्यकन्यूनतमभौतिकपूर्वाधारसहितकास्रोतरसाधनतयारगरेकानिजीस्तरमा
सञ्चालितथासञ्चालनहुनेप्रस्तावितविद्यालयलाईमात्रस्तरोन्ती, सञ्चालनसिफारिसतथास्वीकृतिदिइनेछ।
- ५.१.४.१८ विद्यार्थीसंख्यारविषयकाआधारमासर्वैसामुदायीकविद्यालयमाशिक्षकदरवन्दीमिलानगर्नेमाध्यमिकविद्यालय
माकम्प्यूटरशिक्षालाईअनिवार्यगरिनेछ।
- ५.१.४.१९ गाउँपालिकाभित्रसम्भाब्यमाध्यमिकतहमाकृषि,विज्ञानतथाप्राविधिकविषयकोपठनपाठनकोव्यवस्थामिलाइ
नेछ।
- ५.१.४.२० विद्यालयशैक्षिकगुणस्तरसुधारअभियानअन्तरगतसामुदायिकतथासंस्थागतविद्यालयसाझेदारीकार्यक्रमसञ्च
लनगरिनेछ।
- ५.१.४.२१ सर्वैविद्यालयमादक्षजनशक्तिकोव्यवस्थापनगरिनेछ।

- ५.१.४.२२ कक्षापाँचभन्दामाथिकोअध्ययनअध्यापनहुनेविद्यालयमावालकलबगठन,
परिचालनरअभिमुखीकरणकार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ ।
- ५.१.४.२३ सवैविद्यालयमाखेलकुदसामग्रीकोव्यवस्थापनगर्नेगराउने ।
- ५.१.४.२४ प्राविधिकविषयमाउच्चशिक्षाअध्ययनगर्नेअतिगरिबतथाबिपन्न,पिछडावर्ग, दलित,
जानजातितथाआदिवासीसमुदायकावालबालिकालाई"बगनासकाली ज्ञानज्योतिष्ठानवृत्ति"कोव्यवस्थागर्ने ।
- ५.१.४.२५
- सिकाईउपलब्धीरउत्तीर्णसंख्याकोआधारमाएकविद्यालयएकशिक्षककादरलेउत्कृष्टविद्यालयरउत्कृष्टशिक्ष
कपुरस्कारतथासम्मानकार्यक्रमसञ्चालनगर्नेप्रत्येकवर्षएक-
एकवटासामुदायिकविद्यालयमानमूनाविद्यालयविकासकार्यक्रमसञ्चालनगर्ने ।
- ५.१.४.२६ सवैवडामास्मार्टबोर्डनिर्माण (फ्रिवाईफाईजोननिर्माण)
- ५.१.४.२७ जनसाँख्यक बनौट भौगोलिक अवस्थाको आधारमा विद्यालय नक्साङ्कन गरी विद्यालयगाउने, सार्ने तथ
नयाँ स्थापना गर्ने ।
- ५.१.४.२८ प्रत्येकविद्यालयमाउजुरीतथासुझावपेटिकाकोव्यवस्थागर्ने ।
- ५.१.४.२९ विद्यालायलाईशान्तिक्षेत्रघोषणागरिकार्यान्वयनमाल्याउने ।
- ५.१.४.३० नियमितअनुगमनकालागिसरोकारवालासहभागिरहेकोअनुगमनसम्यन्त्रनिर्माणगर्ने ।
- ५.१.४.३१ सवैविद्यालयमाशिक्षक, कर्मचारी, विद्यार्थी,
अभिभवकतथासहयोगीरसाझेदारसंस्थाकोसमेतआचारसंहितानिर्माणगरिकार्यान्वयमाल्याउनेआर्थिकपारद
र्शितारगुणस्तरसुधारकालागिप्रत्येकविद्यालयलेसार्वजनिकसुनुवाईलाईकार्यान्वयमाल्याउने ।
- ५.१.४.३२ सिर्जनशील, व्यवहारिक र प्रयोगात्मक शिक्षा प्रणालीमा लगानी विस्तार गर्ने ।
- ५.१.४.३३सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई विस्तार गर्ने, गुणस्तर सुधार गर्ने र प्रविधिमैत्री शैक्षिक सामग्री, पाठ्यक्रम,
शिक्षक, भौतिक पूर्वाधार विकासका कार्यक्रमलाई एकीकृतरूपमा सञ्चालन गर्ने ।

५.१.५ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७६/७७	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
				२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१.	शिक्षामा सबैको पहुँचका लागि स्थानीय नीति तथा कानुन निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने	संख्या		३	--	-	३
२.	वडा कार्यालयको समन्वयमा विद्यार्थी पटक			निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

	भर्ना र टिकाउका लागि सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने						
३.	शिक्षकको क्षमता विकास गरि शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४.	विषयगत शिक्षक समूह गठन गरि परिचालन गर्ने	संख्या		१	१	१	३
५.	शिक्षक व्यवस्थापनमा सहजीकरण			निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६.	विद्यालयमा विषयगत प्रयोगशाला, पुस्तकालय र सूचना प्रविधि कार्यक्रम वितरण	संख्या		१	१	१	३
७.	विद्यालयमा प्रकोप जेखिम न्यूनीकरण सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन एवं विद्यालयको पुनर्संबलीकरण गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८.	बालविकास केन्द्रका सहजकर्ताको क्षमता विकास	संख्या		२	२	२	६
९.	नमूना प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र सृदृढीकरण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१०.	बालविकास केन्द्रमा दिवा खाजा व्यवस्थापन	संख्या		२	२	२	६
११.	जनसाँख्यक बनौट र भौगोलिक अवस्थाको आधारमा विद्यालय नक्साङ्कन गरी विद्यालयगान्धे, सार्ने तथा नयाँ स्थापना गर्ने।	संख्या		१	१	१	३
१२.	नमूना आवासीय विद्यालय विकास, सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्ने	संख्या		१	१	१	३
१३.	आवासीय विद्यार्थीका लागि आवासीय सुविधा वितरण गर्ने	संख्या		-	-	१	१
१४.	कक्षा ११-१२ मा विज्ञान विषय सञ्चालनका लागि विद्यालयलाई संस्थागत क्षमता विकास रप्रोत्साहन गर्ने	संख्या		१	१	१	३

१५.	कक्षा ११-१२ मा विज्ञान विषय सञ्चालनका गरेका विद्यालयको विज्ञान प्रयोगशाला सुदृढीकरण गर्ने	संख्या		१	१	१	३
१६.	कक्षा ११-१२ मा विज्ञान विषय अध्ययन गर्ने विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति वितरण	संख्या		६	६	६	१८
१७.	माध्यमिक विद्यालयका लागि ऐच्छिक विषयहरूमा पर्यटन, कृषि, ऊर्जा उद्योग र पूर्वाधार पेशा व्यवसायसँग सम्बन्धित पाठ्यक्रमविकास	संख्या		१	१	१	३
१८.	सिकाइ उपलब्धि अध्ययन र विश्लेषण गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१९.	शैक्षिक गुणस्तर सुधारका लागि मापदण्ड तयारी	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२०.	विद्यालयमा भएका असल अभ्यास र अनुभवको आदान प्रदान गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२१.	विद्यालयमा कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास एवं विद्यार्थी प्रतिभा प्रोत्साहन कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२२.	फरक क्षमता (अपाङ्गता)भएका बालवालिकाका लागि स्थानीय तह स्तरीय आवासिय विद्यालय स्थापना र सञ्चालन गर्ने	संख्या		१	१	१	३
२३.	विद्यालयमा बालमैत्री पूर्वाधार विकास गर्ने	संख्या		१	१	१	३
२४.	विद्यालय शिक्षण संस्थामा मेधावी विद्यार्थी परिचालनका लागि कानुनी आधार तयार गर्ने	संख्या		-	१	-	१
२५.	साक्षरता र निरन्तर शिक्षाको कार्यविधि तयार गरि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या		-	१	-	१

२६.	प्राविधिक विषयमा उच्च शिक्षा अध्ययन गर्ने अति अति सिमान्तकृत समुदायका बालबालिकालाई "बगनासकाली ज्ञान ज्योति छात्रवृत्ति" को व्यवस्था गर्ने	संख्या		९	९	९	२७
२७.	सूचना प्रविधिमैत्री शैक्षिक सामग्री, पाठ्यक्रम, शिक्षक, भौतिक पूर्वाधार विकासका कार्यक्रमलाई एकीकृतरूपमा सञ्चालन गर्ने।	संख्या		४	४	४	४

५.१.६ प्रमुख कार्यक्रम

१. शिक्षामासबैकोपहुँचपुऱ्याउनआवश्यकनीतिगतव्यवस्था
२. चार माध्यामिक विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय र कम्युटर ल्याबको स्तरोन्नति, बाहू विद्यालयमा आधुनिक पूर्वाधार निर्माण।
३. सबै विद्यालयमा व्यवस्थापन समितिको गठन
४. सिमान्तकृत समुदायका लागि वार्षिक **रु.५०००/-** का दरले २० जना बालबालिकालाई "बगनासकाली ज्ञानज्योति छात्रवृत्ति" कार्यक्रम प्रत्येक वर्ष सञ्चालन गर्ने।
५. प्रत्येक वर्ष माध्यामिकतहका विद्यार्थीका बीचमा विज्ञान, सूचना प्रविधि, कृषि जस्ता क्षेत्रमा गरिएका "नवीन आविष्कार" प्रदर्शनी र पुरस्कृत गर्ने।
६. प्रत्येक वर्ष चार चार वटाका दरले सूचना प्रविधिमैत्री शैक्षिक सामग्री, पाठ्यक्रम, शिक्षक जनशक्ति, भौतिक पूर्वाधार विकासका कार्यक्रमलाई एकीकृतरूपमा सञ्चालन गर्ने।

५.१.७ अपेक्षितउपलब्धि

योजना अवधिकोअन्तमागाउँपालिकाभित्रकाबाहूवटासामुदायिकविद्यालयआधुनिक भौतिकपूर्वाधारकाहिसावलेसुविधासम्पन्नभएका, पाँच विद्यालयसमायोजनभएका, चार विद्यालयलाई प्राविधिक विद्यालयकोरूपमा रूपान्तरण भएका, शिक्षाकोअवसरबाटबचितपूर्वप्राथमिकविद्यालयतथाविद्यालयरउच्चशिक्षाउमेरसमुहकासबैबालबालिकाकोशिक्षामापहुँचबृद्धिभएको, शतप्रतिशतबालबालिकालेबालमैत्रीवातावरणमाशिक्षाप्राप्तिरहेका, नियमितरूपमा हुन् आविष्कार प्रदर्शनीले व्यवहारिक र व्यवसायिक शिक्षामा परिवर्तन भएको, ज्ञानज्योति छात्रवृत्तिबाट सिमान्तकृत वर्गका बालबालिका शिक्षाको मूलप्रवाहीकरणमा अग्रसर भएका, सूचना तथा प्रविधिमैत्री एकीकृत कार्यक्रमले शैक्षिक सिकाइ र विद्यार्थीको सफलता र प्रतिस्पर्धी क्षमता उच्च र नमूनायोग्य भएकोहुनेछ।

५.२ स्वास्थ्य

५.२.१ पृष्ठभूमि

मुलुक तथा नागरिकको विकासका लागि स्वस्थ नागरिक हुनै पर्दछ। नेपालको संविधानले प्रत्क नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य वा निःशुल्क प्राप गर्ने मौलिक हकको व्यवस्था गरेको छ। आधारभूतस्वास्थ्यसेवालाईगाउँपालिकाकाप्रत्येक वडाकेन्द्रमा विस्तार तथा

स्तरोन्नेतिगरिलोककल्याणकारीराज्यकोमूलभूतमान्यतालाईव्यवहारमाउतार्नुगाउँपालिकाकोकर्तव्यरजिम्मेवारी हो। गाउँपालिकाभित्रहेकास्वास्थ्यसंस्थामाआवश्यकताअनुसारकोआधुनिकउपकरणरविशेषज्ञचिकित्सकरआधुनिकभौतिक पूर्वाधारकोव्यवस्थागरिस्वास्थ्यसेवालाईप्रभावकारीवनाउनआमूलपरिवर्तनकोखाँचोरहेकोछ।

गाउँपालिकाभित्रखोपसेवा, सरकारद्वारानिःशुल्कउपलब्धगराइनेऔषधिकोव्यवस्था, पोषणकोअवस्थामासुधार, गर्भवतीसुत्केरीमहिलाकोस्वास्थ्यसुरक्षा,

किशोरकिशोरीलाईयैनतथाप्रजननस्वास्थ्यसम्बन्धीसचेतनाआदिसम्बन्धमाव्यवहारिकनीति, योजनातथाकार्यक्रमको कार्यान्वयन गर्दैस्वस्थनागरिकरस्वच्छसमाजिर्णमाउल्लेख्य योगदान पुग्नजाने देखिन्छ। यसबाट राष्ट्रिय तथा दिगो विकासले लिएका लक्ष्य प्राप्तिमा महत्त्वपूर्ण परिपूरकको कार्य जिम्मेवारी पूरा हुन जानेछ। स्वास्थ्य क्षेत्रमा सुधार ल्याउन आधुनिक चिकित्सा, होमियोप्याथी चिकित्सा, आयुर्वेदिक चिकित्सा, अकपञ्चर चिकित्सा लगायतका बैकल्पिक चिकित्सा प्रणालीको एकीकृत तथा समन्वयात्मकरूपमा अगाडि बढाउनु पर्ने देखिन्छ।

५.२.२ प्रमुखसमस्यातथाचुनौती

स्वास्थ्य क्षेत्रका जनशक्ति विदेश पलायन हुने, जोखिमपूर्ण तथा अत्यावश्यक सेवाकारूपमा स्वास्थ्य सेवामा संलग्न सरकारी कर्मचारीलाई पनि अन्य साधारण कर्मचारी सरह मात्र सेवा सुविधाको प्रबन्ध रस्थानीय तहमा खटिएका स्वास्थ्यकर्मीको तालिम अध्ययन अभ्यासबाट बच्चित हुने परिस्थितिले स्थानीय तहमा विशेषज्ञ जनशक्ति जान नचाहनु,

सबैनागरिकले अपेक्षागरे अनुरूपको स्वास्थ्यसेवाको सहजपहुँचमाकमीरहनु,

स्वास्थ्यजनशक्ति उत्पादन रउपयोगबीच सामन्जस्यात हुननसक्नु,

स्वास्थ्यसंस्थामाआवश्यकताअनुसारकोआधुनिकउपकरणरविशेषज्ञचिकित्सककोकमीहुनु, सर्नेतथानसर्नेरोग, कुपोषण, दूर्घटनातथाविपदजन्यस्वास्थ्यसमस्याविद्यमानरहनु,

स्वास्थ्यसेवामानिजीक्षेत्रकोव्यवस्थापन तथानियमनयथोचित हुननसक्नु संघीयताको मर्मभावनाअनुरूप सबैक्षेत्रमानागरिकको समतामूलक पहुँचस्थापित गर्नु,

निःशुल्क आधारभूत तथागुणस्तरीयस्वास्थ्यसेवालाई सबैस्थानीय तहबाट सर्वसुलभरूपमा उपलब्धगराउनु, आयुर्वेदिक चिकित्सा जस्ता परम्परागत एवं बैकल्पिक चिकित्सा प्रणालीप्रति बेवास्ता गरिनु जस्तासमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन्।

५.२.३ अवसर

संविधानले प्रत्याभूत गरेकास्वास्थ्यसेवासम्बन्धीनीतितथाकानुनको निर्णयहुनु,

स्वास्थ्यक्षेत्रमानागरिकको चेतनातथाचासोबदैजानु, स्थानीय तहमा दक्षस्वास्थ्यकर्मीको सेवा समूह रही स्थायीरूपमा काम गर्ने वातावरण सिर्जना हुनु, कोभिड-१९ जस्ता महामारीका कारण स्वास्थ्य क्षेत्रमा लगानी बृद्धि भई स्वास्थ्य क्षेत्रको समग्र प्रणालीको सुदृढीकरण हुनु, नयाँ संरचना थपिनु, स्वास्थ्यबीमार आधारभूतस्वास्थ्यसेवाको जनसंख्यातथास्थानीय ऐन, नियम,

निर्देशिकातथाकार्यविधितयारगरिकार्यान्वयनहुनु, आयुर्वेदिक चिकित्सा जस्ता परम्परागत एं बैकल्पिक चिकित्सा प्रणालीप्रति लगानी विस्तार हुनु, तीनै तहका सरकारका बीचमा स्वास्थ्य क्षेत्रको सुदृढीकरणमा प्याकेजकोरूपमा कार्यान्वयन गरिनु; सूचना प्रविधिको विकास, गुणस्तरिता र पहुँचले टेलिमेडिसिन, टेलिहेल्थको प्रयोग बढ्नुआदियसक्षेत्रमारहेकाअवसरहन्।

५.२.४ दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यरउद्देश्य

दीर्घकालीन सोंच

सबै नागरिकमा आधारभूतस्वास्थ्यसेवाकोपहुँचबाट गुणस्तरीय जीवन।

लक्ष्य

सबल स्वास्थ्य प्रणालीको विकास र विस्तार गर्दैस्वास्थ्यसेवामासबैकोपहुँचरजनविधास स्थापित गर्ने।

उद्देश्य

- निःशुल्कआधारभूत स्वास्थ्य सेवा, गुणस्तरीयएवम्बिशिष्टीकृतस्वास्थ्यसेवामानागरिककोपहुँचविस्तारगर्नु।
- औपचारिक तथा अनौपचारिक शैक्षिक क्रियाकलापबाट आमनागरिकमास्वास्थ्यसम्बन्धीनिरोधात्मक, प्रवर्द्धनात्मक र उपचारात्मक पद्धति र प्रणालीकोअभिवृद्धिगर्नु।
- आधुनिक तथा बैकल्पिक समग्र स्वास्थ्यसेवाकोव्यवस्थापनसुदृढीकरणगर्नु।

५.२.५ रणनीतितथाकार्यनीति

- ५.२.४.१ आधुनिकविधिरनिश्चितमापदण्डविकासगरिस्वास्थ्यसंस्थाकोसंख्या, प्रकार, स्थानतथाआवश्यकस्वास्थ्यजनशक्तिकोनिर्धारणगर्नुगूर्हयोजनातयारगरिलागूगरिनेछ, रकमशः समयसापेक्षरू पमापेशागतजनशक्तिकोव्यवस्थातथाक्षमताअभिवृद्धिगरिनेछ।

५.२.४.२

एकचिकित्सकरस्वास्थ्यकर्मीएकस्वास्थ्यसंस्थाकोअवधारणालाईलागूर्नातथासेवाकोपहुँचविस्तारगर्नका लागिसरकारीअस्पतालमाअतिरिक्तसुविधासहितकोविस्तारितस्वास्थ्यसेवाकार्यान्वयनगरिनेछ।

- ५.२.४.३ नयाँप्रविधिजन्यस्वास्थ्यसामग्रीकासाथैऔषधितथा औषधिजन्यसामग्रीकोउत्पादन, आयात, भण्डारण, वितरणतथाप्रयोगकोनियमनतथाव्यवस्थापनगरिनेछ।

५.२.४.४ स्वास्थ्यव्यवस्थापनसमितिकोगठनगरिनेछ

- ५.२.४.५ आभारभूतस्वास्थ्यसम्बन्धीतथाङ्गअध्यावधिकगरिनेछ

- ५.२.४.६ अस्पतालतथास्वास्थ्यकेन्द्रकोनिर्माणकालागिआर्थिकस्रोतकोव्यवस्थागरिनेछ।

५.२.४.७

अस्पतालतथास्वास्थ्यकेन्द्रनिर्माणकालागिजग्गाकोव्यवस्थापनसाथैसुविधासम्पन्नअस्पतालस्वास्थ्यकेन्द्रकोनिर्माणगरिनेछ।

- ५.२.४.८ आयुर्वेदचिकित्सा, प्राकृतिकविकित्सातथा अन्यचिकित्सा पद्धतितथा सेवालाई सञ्चालन गरिनेछ ।
- ५.२.४.९ स्वैस्वास्थ्यकर्मी तथा महिलास्वास्थ्यस्वयंसेविका को शिपरदक्षताबृद्धि कालाग्नियमित तथा प्रशिक्षण को व्यवस्थामिलाउने
- ५.२.४.१० स्वास्थ्यहेल्पडे क्स को व्यवस्थागर्ने कुष्ठ रोगतथा सरुवारोगलगायत स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित स्वैविषय रक्षेत्र का बारेमा सञ्चार स्रोत,
- एसएमएसलगायत कासम्भाव्य स्वैखालेप्रविधि को प्रयोग गरिजन चेतना मुलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- ५.२.४.११ विभिन्न किसिम काखोप, भिटामिन पोलियोथोपा,
- अल्वेण्डा जोल वितरण जस्ता अभियान गत कार्यक्रम सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- ५.२.४.१२ लागूपदार्थ दुव्यसनी विरुद्ध सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- ५.२.४.१३ स्वास्थ्य विमालाई अनिवार्य गरिनेछ ।
- ५.२.४.१४ स्वास्थ्य केन्द्र मार्फत गर्भवती जाँच सेवालाई प्रभावकारी बनाउने
- ५.२.४.१५ कुपोषित बाल बालिका तथा गर्भवती र सुत्केरी महिला कालाग्नि पोषण शिक्षात था पोषण सह योग कार्यक्रम साथै आइरन चक्रीत था क्याल सियम चक्री वितरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ
- ५.२.४.१६ सीमान्त कृत परिवार कागर्भवती महिला लाई सरसफाई कोलाग्नि : शुल्क सावुन, सेम्पुतथा तेल वितरण गरिनेछ
- ५.२.४.१७ एम्बुलेन्स सेवालाई प्रभावकारी, सर्वसुलभ र सहुलियत पूर्ण बनाउने ।
- ५.२.४.१८ विभिन्न स्वास्थ्य संस्थाको सम्लग्न तारसह योगमा प्रत्येक ३/३ महिना माविपन्नवर्ग,
- पिछडिएका तथा गरिब समुदाय बसो वासगरे काक्षेत्रलाई लक्षित गरिनि : शुल्क स्वास्थ्य परीक्षण, औषधि तथा सर्जिकल उपकरण उपलब्ध गराउने ।
- ५.२.४.१९ समग्र स्वास्थ्य उपचार साथै महिलात था बाल बालिका कालाग्नि अनिवार्य खोप,
- सुत्केरी गराउने तथा महिला तथा बाल पोषण, स्वास्थ्य सरसफाई, प्रजनन स्वास्थ्य, एचआईभीएड सनियन्त्रण, परिवार नियोजन, महामारी, क्षय रोग औषधि सहित कोघुम्ति स्वास्थ्य सिविर सञ्चालन गरिनेछ
- ५.२.४.२० गाउँ घर किलनिक सञ्चालन गर्ने साथै नवजात शिशु को नियमित तौल लिने व्यवस्था मिलाउने
- ५.२.४.२१ सरसफाई कोलाग्नि सीमान्त कृत परिवार माजन्मे काबाल बालिका कालाग्नि शुल्क सावुन,
- सेम्पुतथा तेल वितरण गर्ने
- ५.२.४.२२ शिशु स्याहार केन्द्र स्थापना नारसञ्चालन गरिनेछ ।
- ५.२.४.२३ व्यवस्थित परिवार प्रोत्साहन पुरस्कार वितरण गर्ने ।
- ५.२.४.२४ आधुनिक सूचना प्रविधि को उपयोग गर्दै उन्नत र भरपर्दो टेलिमेडिसिन तथा टेलिहेल्थ का लागि आवश्यक जनशक्ति पूर्वाधार को निर्माण गर्ने ।

५.२.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७६/७८	लक्ष्य				योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
				२०७७/७९	२०७८/८०	२०७९/८१	२०७९/८२	
१.	स्वास्थ्य सम्बन्धी नीति तथा कानुन तर्जुमा र कार्यान्वयन	संख्या		२	-	-	-	२
२.	स्वास्थ्य केन्द्रको स्तरोन्नति गर्ने	संख्या		१	१	१	१	३
३.	स्वास्थ्य जनशक्तिको व्यवस्थापन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४.	स्थानीय तह स्वास्थ्य प्रोफाइल तयारी र प्रकाशन	संख्या		१	-	-	-	१
५.	एक बडा एक स्वास्थ्य संस्थाको निर्माण र सञ्चालन	संख्या		१	१	२	२	४
६.	स्वास्थ्य संस्थामा नागरिकको पहुँच अभिवृद्धि गर्न सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७.	औषधि वितरण र भण्डारण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८.	आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाको स्तरोन्नति गर्ने	संख्या		१	-	-	-	१
९.	आयुर्वेद तथा बैकलिपिक चिकित्सा पद्धतिको विकास	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१०.	आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्रमा शारीरिक शिक्षाका लागि ध्यान, योगा तथा व्यायाम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
११.	अनिवार्य स्वास्थ्य विमा कार्यक्रमको विस्तार	संख्या		३०००	४०००	५०००	९२०००	
१२.	एकीकृत स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या		१	१	१	१	३
१३.	कुपोषण न्यूनीकरणका लागि स्वस्थ बानी र व्यवहारको प्रवर्द्धन	संख्या		१	१	२	२	४

१४.	विपद् तथा महामारीको तत्काल सम्बोधनका लागि स्वास्थ्यकर्मी सहितको टोली परिचालन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१५.	एम्बुलेन्स सेवाको एकीकृत विकास गरि तालिम प्राप्त चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीको परिचालन	संख्या		१	१	१	३
१६.	गर्भवती महिला प्रतिक्षा गृह सञ्चालन	संख्या		१	१	२	४
१७.	सर्वे तथा नसर्वे रोगको रोकथाम र नियन्त्रण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१८.	टेलिमेडिसिन तथा टेलिहेल्थका लागि आवश्यक जनशक्ति विकास तथा अन्य पूर्वाधारको निर्माण	संख्या		१	१	१	३
१९.	स्वास्थ्य सेवाका जनशक्तिको उत्प्रेरणका लागि प्रोत्साहन सुविधा- मौद्रिक तथा गैरमौद्रिक	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

५.२.७ प्रमुख कार्यक्रम

- सबैस्वास्थ्यव्यवस्थापनसमितिकोगठन
- प्रत्येक वडामा शिशुस्याहारकेन्द्रस्थापनारसञ्चालन
- कुपोषितबालबालिकातथागर्भवतीरसुत्केरीमहिलाकालागिपोषणशिक्षातथापोषणसहयोगकार्यक्रम
- सबै नागरिक स्वस्थ्य बनाउने नीति अनुरूप अनिवार्य स्वास्थ्यविमा कार्यक्रम
- सबै वडामा एम्बुलेन्स सेवा सञ्चालन
- स्वास्थ्य केन्द्रलाई कम्प्युटर ल्याब, आधुनिक सर्जिकल उपकरणर भवन संरचना बनाई टेलिमेडिसिन तथा टेलिहेल्थबाट विशिष्ट प्रकारका स्वास्थ्य उपचार सेवा उपलब्ध गराउने।
- नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारसँग विशेष अनुदान वा सशर्त अनुदानमा आधारित **रही.....स्वास्थ्य** केन्द्रलाई १५ शैयाको अस्पतालकोरूपमा स्तरोन्ति गर्ने ।

५.२.७ अपेक्षितउपलब्धि

योजना अवधिकोअन्तमाएउटा सुविधासम्पन्न १५ शैयाको अस्पतालतथातीन वटा थप प्राथमिकस्वास्थ्यकेन्द्ररौपधालयकोस्थापनारविकासभईसम्पूर्णगर्भवतीमहिला,

नवजातशिशुलगायतसबैजनतालेसर्वसुलभरूपमागुणस्तरीयस्वास्थ्यसेवाकोउपभोगको अवसर पाएको,विशिष्ट प्रकारका असाध्य रोगको उपचार विशेषज्ञ एवं टेलिमेडिसिन र टेलिहेल्थको माध्यमबाट उपलब्ध भएको, सबै नागरिकमा स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम पुगेको,स्वास्थ्य सेवामा कार्यरत जनशक्तिलाई विशेष प्रोत्साहन उपलब्ध गराई स्वास्थ्यकर्मीउच्च मनोबल र उत्प्रेरणासहित नियमित उपचार सेवामा सहभागी भएका, तीनवटा गाउँघर क्लिनिक सञ्चालन भएको,सबै बडाबाट एम्बुलेन्स सेवा नियमित सञ्चालन भएको, औपचारिक तथा अनौपचारिक शैक्षिक प्रणालीबाट सबै नागरिक स्वास्थ्य र जीवनप्रति सुशिक्षित भएका, बैकल्पिक चिकित्सा प्रणालीको पनि जनविद्यास बढेकोएवं विकास भएकोहुनेछ ।

५.३जनसंख्यातथाबसाइंसराई

५.३.१पृष्ठभूमि

मानव सभ्यताको सुरुआतदेखि नै अवसर र सुविधाको प्यास मेटाउन बसाइसराई गरी सुविधायुक्त ठाउँमा पुग्ने मानवीय स्वभाव नै रहिआएको छ। नेपालकोसंविधानरकार्यविस्तृतीकरणलेजनसंख्यायोजना, परिवारनियोजनरजनसंख्याव्यवस्थापनलाईसंघरप्रदेशकोएवम्ब्यक्तिगतघटना (जन्म, मृत्यु, विवाह, सम्बन्धबिच्छेद, बसाइसराई)सम्बन्धितथाङ्कव्यवस्थापनगर्नेकार्यसंघ, प्रदेशरस्थानीयतहकोसाझाअधिकारकोरूपमालिएकोछ। जनशक्तिविकासकोपरिचालकतथाप्रयोगकर्ताकासाथैउत्पादकरउप भोक्तासमेतहो। सबैनागरिककोगुणस्तरीयजीवनयापनकोलाग्निअवसरकोवृद्धिगर्नजनसंख्यासम्बन्धीदीर्घकालीनयोजना (२०६७-२०८७), राष्ट्रियजनसंख्यानीति२०७१, बमोजिमगाउँपालिकालेउपयुक्तनीति,योजनातथाकार्यक्रमतयारगरिअगाडिबढनुपर्नेदेखिन्छ।

५.३.२प्रमुखसमस्यातथाचुनौती

शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारीका अवसर, प्रविधिको पहुँच शहरमबाट ग्रामीण क्षेत्रमा विस्तार र विविधीकरण गर्नु; सोहवर्षदिखिपचासवर्षउमेरसमूहकाअधिकांशयुवाजनशक्तिबैदेशिकरोजगारीतथाअध्ययनलगायतअन्यकामकोसिलसिलामाबिदेशमारहनु,जस्ताकारणलेतराईमधेशतथासहरीक्षेत्रमावसाइसराईकोप्रकृयातीत्र हुनु, ज्येष्ठनागरिककोजनसंख्याबढोक्रममाहुनुतथागरिबी, अशिक्षा, भौगोलिकविकटता, अव्यवस्थितबसोबासरसामाजिककुरीतिलेजनसंख्यारविकासकाबीचअसन्तुलनहुनु,विदेशमासिकेकोसीपलाईस्वदेशमाउपयोग गर्नेव्यवस्थामिलाउनु, उच्चदरमाबढोज्येष्ठनागरिकजनसंख्याकोव्यवस्थापनगर्नु, स्वास्थ्य,शिक्षा, रोजगारीरखानेपानीजस्ताआधारभूतसुविधासहितकोएकीकृतबस्तीकोविकासगर्नु,सन्तुलितथासमानुपातिकविकासमार्फत्‌आन्तरिकबसाइंसराइलाईव्यवस्थितगर्नु,सामाजिक सांस्कृतिक एकता र सद्भावको संरक्षण गर्नुजस्तायसक्षेत्रकाप्रमुखसमस्यातथाचुनौतीहुन्।

५.३.३ अवसर

नेपालको जनसांख्यिक संरचनामा पन्ध्रदेखि उनान्साठीवर्षउमेरका सन्तानउन्न प्रतिशत रहेकोलेजनसांख्यिकलाभकोउच्चतमउपयोगगरिदेशकोआर्थिकरसामाजिकविकासमायोगदानपुऱ्याउनसकिनेअवस्थारहनु, शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, सिंचाई, विद्युतीकरण, सूचना प्रविधि, रोजगारीका अवसर ग्रामीण क्षेत्रमा विस्तार हुँदै जानु; सहरी क्षेत्रको तुलनामा शान्ति सुरक्षा सरसफाइको अवस्था राम्रो हुनु; वातावरणीय प्रदूषण र सरूवा रोगको प्रकोप न्यून हुनु ;स्थानीयसरकारकारूपमास्थापितगाउँपालिकालेजनसंख्याव्यवस्थापनलाईप्राथमिकतामाराख्नु, सूचना प्रविधिको सहजताले विश्वका जुनसुकै कुनाको काम गर्न सकिनुआदियसक्षेत्रकोअवसरकोरूपमालिनसकिन्छ।

५.३.४ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच

शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी तथा सामाजिक सुरक्षा सहित को जनसंख्या र बसाई सराई व्यवस्थापन।

लक्ष्य

आधारभूत मानवीय आवश्यकताको सम्बोधन गर्दै जनसंख्या र बसाई सराई का बीचमा सन्तुलन र समृद्धि हासिल गर्ने।

उद्देश्य

१. सबैनागरिक माशिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी तथा सामाजिक सुरक्षाका पुऱ्याई गुणस्तरीय जीवन यापनको अवसरा सिर्जना गर्नु।	अवसरको पहुँच
२. आर्थिक विकासका सरसमृद्धि माजन संख्यिक लाभांशको अधिकतम उपयोग गर्नु।	

५.३.५ रणनीतिरकार्यनीति

- ५.३.४.१ जनशक्तिविकास कालागि नीति तथा कार्ययोजना बनाई लागू गर्ने।
- ५.३.४.२ स्वास्थ्य, विकास कार्यक्रम र जनसंख्या बीच सामञ्च स्यता काय मर्ग दै जनसंख्या व्यवस्थापन लाई समन्वयात्मक रूपमा सञ्चालन गरिनेछ।
- ५.३.४.३ जनसंख्या सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गर्ने, जनसंख्या व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति बनाउने।
- ५.३.४.४ सबै विकास नीति तथा कार्यक्रम माजन संख्यालाई एकीकृत गर्ने।
- ५.३.४.५ विदेश वाटप्राप्रविप्रेषण र सीपलाई उत्पादन क्षेत्रमाला गाउने।
- ५.३.४.६ वडाकेन्द्रक्रमशः प्रशासनिक एवम् आर्थिक केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने।
- ५.३.४.७ परिवार नियोजन कासाधन को प्रयोग बढाई जनसंख्या बृद्धिलाई प्रतिस्थापन दरमाव्यवस्थित गर्ने।
- ५.३.४.८ श्रमबजार माआउने आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्यालाई व्यवसायिक तालिम संचालन गर्ने।
- ५.३.४.९ व्यक्तिगत घटनाको दर्ता प्रभाव कारी बनाउने।
- ५.३.४.१० सूचना प्रविधिको पहुँच र गुणस्तर सुधार गर्दै वहुआयामिक अवसरको उपलब्धता विस्तार गर्ने।
- ५.३.४.११ गुणस्तरीय जीवनका लागि सामाजिक, आर्थिक तथा भौतिक पूर्वाधारको लगानी सन्तुलित समन्यायिक र पारदर्शी बनाउने।

५.३.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य				योजनाअ वधिकोज म्मालक्ष्य
				७/७/२०१६	८/७/२०१७	९/७/२०१८	०/८/२०१९	
१.	जनशक्ति विकास योजना निर्माण र कार्यान्वयन	संख्या		१	-	-	-	१
२.	विकास आयोजनामा जनसंख्या व्यवस्थापनलाई एकीकृत गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
३.	जनसंख्या तथा दिगो विकासका कार्यक्रममा लक्षित वर्गको सहभागिता परिवार व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या		१	१	१	३	
४.	गाउँपालिकाको नीति निर्माणमा ज्येष्ठ नागरिकको अनुभवको उपयोग गर्ने	संख्या		१	१	१	३	
५.	ज्येष्ठ नागरिकका लागि सामाजिक संरक्षण कार्यक्रम सुदृढीकरण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
६.	गाउँपालिकाका सबै भौतिक संरचना अपाङ्गमैत्री बनाउने	संख्या		२	२	२	६	
७.	जनसंख्या व्यवस्थापनका लागि सरोकारवालासँग साझेदारी र सहकार्य	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
८.	ग्रामीण क्षेत्रबाट हुने बसाइसराईलाई व्यवस्थित गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
९.	व्यक्तिगत घटनाको दर्ता प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने	संख्या		४	४	-	८	
१०.	सूचना प्रविधिको पहुँच र गुणस्तर सुधार गर्दै वहुआयामिक अवसरको उपलब्धता विस्तार गर्ने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
११.	सामाजिक, आर्थिक तथा भौतिक पूर्वाधारको लगानी सन्तुलित, समन्यायिक र पारदर्शी बनाउने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

५.३.७ प्रमुख कार्यक्रम

१. जनशक्तिविकासकालागि नीति तथाकार्ययोजना तर्जुमा र कार्यान्वयन
२. जनसंख्यासम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान एवं व्यक्तिगत घटनाको दर्ता व्यवस्थित बनाउने।
३. विप्रेषणर सीपलाई उत्पादन क्षेत्रमाउपयोग गरी रोजगारीका अवसरको सिर्जना गर्ने।
४. वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमलाई सन्तुलित, समन्यायिक र पारदर्शीरूपमा वितरण र विनियोजन गर्ने।

५.३.८ अपेक्षितउपलब्धि

योजना

अवधिको अन्तमास बैनागरिकलाई शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी तथा सामाजिक सुरक्षा उपलब्ध गराई गुणस्तरीय जीवन यापनको अवसर सिर्जना भएको हुने, गाउँपालिकाको आर्थिक विकास र समृद्धि माउपलब्ध जनसंख्याको महत्तम उपयोग गराउँपालिकाको आर्थिक विकास र समृद्धि माउपलब्ध जनसंख्याको महत्तम उपयोग भएको, आधारभूत आवश्यकताका पूर्वाधार सन्तुलित र गुणस्तरीय आधारमा निर्माण भएर आर्थिक सामाजिक क्षेत्रमा सहभागिता बढेको, सूचना प्रविधिको पहुँच तथा गुणस्तर अभिवृद्धिबाट वहुआयामिक लाभ सबै नागरिकले लिन सक्ने वातावरणको निर्माण भएको हुनेछ।

५.४ युवातथाखेलकुद

५.४.१ पृष्ठभूमि

सक्षम, स्वस्थ, प्रविधिमैत्री र सृजनशील युवा समकालीन नेपाली समुदायको परिचय हो। परिवर्तन र विकासको संवाहक युवाजन शक्ति हो। राष्ट्रिय विकासमायुवासहभागिताको अभिवृद्धिगर्दै राजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक अधिकारको पूर्ण उपयोगको वातावरण तथा रागरियुवाको सशक्तीकरण र विकासकालागि शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी लगायत काक्षेत्रमा विशेष अवसर प्रदान गरिनु पर्दछ। बजारको माग अनुरूप शिक्षा प्रविधि क्षमता विकासका अवसर उपलब्ध गराउन नसक्दा युवा बरालिने र कुलतको दलदलमा भासिएका छन्। आफै मुलुक तथा गाउँठाउँमा शिक्षा स्वास्थ्य प्रविधि र रोजगारीका अवसरको न्यूनताले एकातिर राज्यले युवाबाट लाभ लिन सकिरहेको छैन भने अर्को तरफ अवसरको खोजिमा युवा विश्व बजारमा प्रतिस्पर्धी हुन नसक्दा सस्तो श्रममा जोखिमयुक्त काम गर्न बाध्य भएको छ।

उत्पादन र उत्पादक त्वबढाउने पूँजीको रूपमारहेकायुवाको विदेश पलायन रोकदै गाउँपालिकाको विकासको हरेक क्षेत्रमायुवाको पूँचबढाउने र सामाजिक आर्थिक रूपान्तरणमायुवालाई मूल प्रवाहीकरण गर्दै शिक्षित, दक्ष, लगनशील, अनुशासित युवाबाट गाउँपालिकाको विकासमायोग दानको वातावरण सिर्जना गर्नु आवश्यक देखिन्छ। पुस्ता हस्तान्तरणमा देखिएको अस्वभाविक संस्कार परिवर्तन गर्ने हरेक क्षेत्रमा युवा सहभागितालाई प्रोत्साहित गर्ने, आविष्कार, सृजनाका लागि उल्लेख्यरूपमा प्रोत्साहन कोष तथा कार्यक्रम बनाउनु युवा र मुलुक सबैको हित र समृद्धिको आधार हुने देखिन्छ।

५.४.२ प्रमुख समस्यातथा चुनौती

मुलुक विप्रेषणमा मात्र रमाउनु; व्यवहारिक, व्यवसायिक, प्राविधिक र प्रविधिमैत्री शिक्षा तथा तालिम प्रणाली नहुनु; शिक्षातथारोजगारीकानाममायुवाशक्तिविदेशपलायनहुनु, युवाकालागिउद्यमशीलतारोजगारीकाअवसरपर्यासनहुनु, युवालक्षितविकासकालागिठोसनीति, योजनारकार्यक्रमबनाईप्रभावकारीरूपमाकार्यान्वयननहुनु, वर्षेनीश्रमबजारमाथपिनेयुवालाईरोजगारीप्रदानगर्नु, युवालाईरोजगारमूलकरव्यावसायिकशिक्षातालिमउपलब्धगराईबेरोजगारीन्यूनगर्नु, युवालाईकुलततथादुर्ब्यसनीबाटजोगाई सामाजिकआर्थिकक्षेत्रमायुवाकोसहभागितावृद्धिगर्नु; युवाका लागि सञ्चालित कार्यक्रम प्रभावकारी नदेखिनु; प्रविधिमैत्री युवालाई परम्परागत पेशा र रोजगारी उद्यमशीलतमा रूची नहुनु, आदियुवाविकासकाक्षेत्रमादेखिएकाप्रमुख समस्यातथा चुनौतीहुन्।

५.४.३ अवसर

समाज रूपान्तरणका लागि राजनीतिक, प्रशासनिक र व्यवसायिक क्षेत्रमा सहभागी हुन सक्ने संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको अभ्यास प्रारम्भ हुनु; वहुआयामिक क्षेत्रको विकासमायोगदानगर्नसक्नेप्रशस्तयुवाशक्तिरश्रमगाउँपालिकामाउपलब्धहुनु, विदेशिनेयुवाबाटभित्रिनेविप्रेषणलेराष्ट्रियअर्थतन्त्रमासहयोगपुग्नु, वैदेशिकरोजगारीबाटफर्केकायुवास्वदेशमैव्यसायिकखेतीत थाउद्यममापरिचालितहुनु, युवालाईराष्ट्रनिर्माणमालगाउन, स्वदेशमारोजगाररस्वरोजगारकाअवसरअभिवृद्धिकातीनैतहकासरकारबाटयुवास्वरोजगारकार्यक्रमलाईप्राथमिकतादिइनु; विश्वव्यापीकरण र सूचना प्रविधिको विकासका अवसर प्राप्त हुनु; आदिलाईअवसरकारूपमालिनसकिन्छ।

५.४.४ दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यरउद्देश्य

दीर्घकालीनसोंच

युवाको वहुआयामिक विकासबाटगाउँपालिककोसमुन्नति।

लक्ष्य

नैतिकवान, चरित्रवान, राष्ट्रप्रेमी, प्रतिस्पर्धी, उद्यमशील र नवप्रवर्तनशील युवाको निर्माण र परिचालन गर्ने।

उद्देश्य

१. सबैयुवालाईउद्यमशील, स्वरोजगाररस्वावलम्बीवनाउनु।
२. गाउँपालिकाकोआर्थिकविकासरसमृद्धिमाउपलब्धयुवाशक्तिकोमहत्तमउपयोगगर्नु।
३. खेल तथा सामाजिक सांस्कृतिक क्षेत्रमा सहभागिता बढाउँदै युवाप्रतिभाआर्थिक सामाजिक प्रविधिको विकासमा लगाउनु।

५.४.५ रणनीतिरकार्यनीति

- ५.४.४.१ युवालाई विकास एवम् समृद्धि प्रतिज्ञमेवार, कर्तव्यबोध,
चरित्रवानरनैतिकवान्वना उन्युवानीति नियमबनाई कार्यान्वयन गर्ने ।
- ५.४.४.२ युवालाई उद्यम व्यवसाय सञ्चालनमा प्रोत्साहन गर्ने ।
- ५.४.४.३ सीपमूलक,
व्यवसायिकतथा प्राविधिकशिक्षाकालागि प्राविधिकशिक्षालय स्थापना एवं शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- ५.४.४.४ व्यापार व्यवसाय सञ्चालन व्यवस्थापन कालागि इच्छुक युवाले सर्वसुलभ रूपमान्यूनत मव्याज दरमा ऋण प्राप्त गर्ने
सक्ने व्यवस्थाकालागि बैंकतथा वित्तीय संस्थासाझेदारी गर्ने
- ५.४.४.५ गाउँपालिकाभित्रै अवसरको सिर्जना गरिबैदेशिकरो जगारी माजानचाहने युवालाई निरुत्साहित गर्ने साथै कारण बस
बैदेशिकरो जगारी माजानचाहने लागि सीपविकास सुरक्षित बैदेशिकरो जगारी तालिम सञ्चालन गर्ने ।
- ५.४.४.६ युवास्वयं सेवक, स्वरोजगार र उद्यम सञ्चालन गर्न सहुलियत कर्जाको उपलब्धता ।
- ५.४.४.७ युवानेतृत्वविकास र अध्ययन अनुसन्धान मासहभागिता ।
- ५.४.४.८ युवामास कारात्मक सोचविकास को अभियान सञ्चालन
- ५.४.४.९ युवामाव्याप्तिलागू पदार्थ दुर्ब्यसनीरोक्त सचेतनातथा उद्धार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- ५.४.४.१० आर्थिक विकास कार्यक्रम सँग आवद्ध गरिर्वर्तमान निर्वाह मुखी कृषि प्रणाली लाई प्रतिस्थापन गर्दै आधुनिक एवं व्यवसायिक कृषि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने तथा युवायुवती बाट प्रवर्द्धित उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय को विकास, विस्तार र प्रवर्द्धन कालागि विशेष बजार सञ्चालको व्यवस्थापन गर्ने
- ५.४.४.११ व्यवसायिक शिक्षामा आधारित सामुदायिक युवापुस्तकालय तथा युवासूचना केन्द्र स्थापना गरिसञ्चालन गर्ने
- ५.४.४.१२ युवाव्यायम शाला स्थापना, खेलकुद मैदान निर्माण र खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन गर्ने ।
- ५.४.४.१३ खेलकुद विकास कार्यक्रम सँग आवद्ध गरिखेलकुद तथा अतिरिक्त कृयाकलाप कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- ५.४.४.१४ युवा प्रतिभापुरस्कार को स्थापना गरिआर्थिक विकास समृद्धि निर्माण साथै खेलकुद विकास र विस्तार मासंलग्न तथा सहयोग पुऱ्या उनेयुवायुवती लाई प्रतिभापुरस्कार बाट सम्मानित गर्ने ।
- ५.४.४.१५ आजको युवा प्रविधिमैत्री पुस्ता (I generation, i= innovative, internet, isoated, intellectual, social cultural Indifferent) भएकोले सूचना प्रविधिको उपलब्धता र गुणस्तर विकास गरी सेवा उद्यमशीलताको प्रवर्द्धन गर्ने ।

५.४.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७६/७८	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
				२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१.	युवाको सर्वाङ्गीण विकासका निम्नि युवा सम्बन्धीदिर्घकालीन नीति, योजना तथा मापदण्ड निर्माण	संख्या		१	-	-	१
२.	युवा स्वयंसेवक परिचालन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३.	गाउँपालिकाको समग्र विकास प्रक्रियामा युवालाई सहभागी गराउने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४.	युवा लक्षित प्राविधिक तथा व्यवसायिक तालिम	संख्या		१	१	१	३
५.	युवालाई सहलियत दरमा कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६.	उत्पादनमूलक उद्यमका लागि अनुदान परम्परागत पेशाको व्यवसायीकरण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७.	विविध क्षेत्रका उत्कृष्ट युवालाई प्रतिभापुरस्कार प्रदान गर्ने	संख्या		१	१	१	३
८.	आचरण र सदाचारबारे युवालाई प्रशिक्षण	संख्या		१	-	१	२
९.	खेल मैदान तथा रंगशाला निर्माण	संख्या		-	१		१
१०.	खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना गर्ने	संख्या		१	१	१	३
११.	गाउँपालिकाको गौरव राख्न सफल स्थानीय खेलाडीलाई सम्मान गर्ने	संख्या		१	१	१	३
१२.	युवा क्लबहरूलाई खेलकुद सामग्री प्रोत्साहन	संख्या		८	८	८	२४
१३.	विद्यालयहरूमा खेल पूर्वाधार	संख्या		५	३	३	११

	स्तरोन्नति						
१४.	युवामैत्री सूचना प्रविधि ल्याबको विकास गर्ने	संख्या		१	१	१	३
१५.	शासकीय प्रक्रिया, नीति निर्माण तथा कार्यान्वयनमा युवाको समावेशी सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१६.	वित्तीय स्रोत साधनमा युवाको पहुँच दिगो, उत्थानशील बनाउँदै दायरा फराकिलो बनाउने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

५.४.७ प्रमुख कार्यक्रम

१. युवाको सर्वाङ्गीण विकासका निमित्त युवासम्बन्धी दिर्घकालीन स्थानीय नीति, योजनातथा मापदण्डको तर्जुमा तथा परिष्कृत गर्ने ।
 २. शासकीय प्रक्रिया, नीति निर्माण तथा कार्यान्वयनमा युवाको समावेशी सहभागिता अभिवृद्धि गर्नेसंस्थागत संरचनाको विकास गर्ने ।
 ३. आविष्कार, नवप्रवर्तन, उद्यमशीलता, व्यवसायिकता प्रवर्द्धन गर्ने तथा जुनसुकै क्षेत्रमा उत्कृष्ट योगदान दिई गाउँ पालिकाको गौरव बढाउने युवालाई शिक्षा, उद्यमशीलता, खेलकूद, व्यवस्थापन, र विज्ञान प्रविधिक्षेत्रका एक-एक जना गरी पाँच युवालाई रु.पचास हजारका दरले प्रतिभा पुरस्कारबाट सम्मान गर्ने ।
 ४. युवा उद्यमीलाई उद्यमशील सहलियतपूर्ण कर्जा एवं व्याजमा अनुदानका लागि युवा उद्यमशीलता कोषको प्रवर्द्धन ।
 ५. युवाका लागि तीन वटा सूचना प्रविधि पार्कको निर्माण तथा सार्वजनिक-निजी साइरेदारी मोडलमा सञ्चालन गर्ने ।

५.४. द अपेक्षित उपलब्धि

योजना अवधि पूरा हुँदासबैयुवालाईउद्यमशील,
स्वरोजगाररस्वावलम्बीसीपमूलकतालिमप्रदानभएको,वित्तीयस्रोतमायुवाकोपहुँचवृद्धिभएकोहुने,युवामानेतृत्वविकासभईअर्थपूर्णसहभागिताभएकोहुने,

रोजगाररस्वरोजगारव्यवसायमायुवाकोसहभागितावृद्धिभईयुवाकोविदेशपलायनमाकमीआएको, सिर्जनशील एवं उद्यमशील कार्यमा युवा सहभागिता विस्तार भएको, खेलकुदपूर्वाधारकोनिर्माणभईखेलकुदक्षेत्रकोप्रवर्द्धनभएको, शासकीय प्रणालीमा अर्थपूर्ण सहभागिता अभिवृद्धिबाट सुशासनप्रवर्द्धनमा टेवा पुगेको, युवामा विश्वव्यापीकरण र सूचनाप्रविधिको लाभ प्राप्त भएको हनेछ ।

५.५ बालबालिकातथाकिशोरकिशोरी

५.५.१ पृष्ठभूमि

बालबालिका तथा किशोरकिशोरीको मानसिक तथा शारीरिक स्वास्थ्य र विकासको परिवार समाज र समग्र विश्व समुदायको प्रमुख सवाल बनेको छ । नेपालको संविधानले बालबालिकाको हकलाई मौलिक हकको रूपमास्थापित गरेको छ । दिगो विकासका लक्ष्यका सूचकहरूमा बालबालिकाको शिक्षा स्वास्थ्य बालश्रम पोषण सामाजिक दुर्व्यवहार लगायतका धेरै पक्षलाई समावेश गरिएको छ । बालबालिकातथा किशोरकिशोरीको शिक्षार स्वास्थ्यमापहुँचबढाउँदै उनीहरु विरुद्ध हुने सबै प्रकार काहिं सातथा विभेदको अन्तर्गत बाल अधिकारको रक्षागर्नु गाउँपालिकाको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी हो । अतः गाउँपालिका संविधान र कानून प्रदत्त जिम्मेवारी तथा सामाजिक दायित्व बहन गर्न बालबालिका को गुणस्तरीय शिक्षा, स्वास्थ्य, बालबालिका माथि हुने हिसा, शोषण, दुर्व्यवहार, उपेक्षाको अन्त्यर सुरक्षित रपहुँचयोग्य वातावरण तथा किशोरकिशोरी माथि हुने सबै प्रकार काविभेदको अन्त्यगर्ने विषयको उपयुक्त नीति, योजना तथा कार्यक्रम निर्माण गर्नु पर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

५.५.२ प्रमुख समस्यातथा चुनौती

गरिबी सामाजिक कुरीति बच्चितीकरण अशिक्षा र लैङ्गिक सवालका कारण बालबालिका सानैदेखि घरव्यवहारमा संलग्न हुनु, अभिभावक तथा समाजले बालबालिकाको गुणस्तरीय शिक्षा, स्वास्थ्य र पोषण मार्पार्यासध्यान न दिनु, बालमैत्री वातावरणको कमी हुनु, कानुनी नियन्त्रण कावावजुद बालश्रम शोषणको अवस्था विद्यमान रहनु, असहाय, अनाथ, सडकतथा श्रमिक बालबालिकाको उचित संरक्षण र व्यवस्थापन हुनन सक्नु, बालविवाह, हिंसा, शोषण, यौन दुर्व्यवहार, बलात्कार, हत्या, लिंगपहिचान गरिन्द्रुण हत्या, बालन्याय प्रणालीको प्रभावकारिता न हुन आदिय सक्षेत्रका मुख्य समस्यातथा चुनौती हुन् ।

५.५.३ अवसर

सामाजिक क्षेत्रमा गरिने सार्वजनिक लगानी विस्तार हुनु, संविधान मावालबालिकाको हकलाई मौलिक हकको रूपमा प्रत्याभूति गरिनु, गाउँपालिकाले बालबालिकाका सवाललाई प्राथमिकता कासाथ सम्बोधन गर्न विभिन्न नीति तथा कार्यक्रमको तर्जुमा गर्नु, तीनै तहका सरकारले बालबालिकाका सम्बन्धमानीति, कानुन, संस्थागत संयन्त्र, योजना तथा कार्यक्रमलाई प्राथमिकता माराखु, दिगो विकासलक्ष्यमा बालबालिकातथा किशोरकिशोरी सम्बन्धी विषय समावेश गरिनु, तीनै तहका सरकारले बालबालिकाको शिक्षार स्वास्थ्यमा विशेष जोड़ दिनु, बाल अधिकारको संरक्षण तथा प्रवर्द्धन कालागि बाल अदालत, बालमैत्री स्थानीय शासनको अवधारणा, बाल कलवगठन, किशोरकिशोरीलाई सम्बोधन गरिकार्ययोजना तर्जुमा हुनु, गैरसरकारी क्षेत्रबाट सामाजिक कुरीति परिवर्तनमा उल्लेख्य रूपमा योगदान पुऱ्याउनु यसक्षेत्रका अवसर हुन् ।

५.५.४ दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीन सोंच

बालबालिकातथा किशोरकिशोरी मैत्री गाउँपालिका ।

लक्ष्य

बालबालिकातथाकिशोरकिशोरीविरुद्धहुनेसवैप्रकारकाविभेद, हिंसारशोषण, असमानतकोअन्त्यगारी समाज रूपान्तरणका सक्षम योग्य र स्वस्थ नागरिकरूपमा विकास गर्ने।

उद्देश्य

१. बालबालिकातथाकिशोरकिशोरीकोसमग्र अधिकारकोसंरक्षण थाप्रवर्द्धनगर्नु।
२. बालबालिकाको उज्जवल जीवनका लागि समाज र सरकारको परम्परागत दायित्वको पुनर्परिभाषित गर्नु।

५.५.५ रणनीतिरकार्यनीति

५.५.४.१ बालबालिकामाथिहुनेशारीरिकतथामानसिकसजाय, बालविवाह, बालश्रम, बालबालिकाविरुद्धकोहिसा, लागूऔषध, बालयौन दुर्घटवहार, बालबालिकाबेचिखनतथागैरकानुनीओसारपसारलगायतवालबालिकासम्बन्धीकानुनीप्रावधानका विषयमासचेतनामूलककार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ।

५.५.४.२

हिंसाप्रभावितबालबालिकातथाकिशोरकिशोरीकोउचितसंरक्षण थापुनस्थापनाकालागिविशेषव्यवस्थागरिने छ।

५.५.४.३ गाउँपालिकाकोबालमैत्रीस्थानीयशासनकार्यान्वयनरणनीतिक्योजनानिर्धारणगरिबालबचाउ, बालसंरक्षण, बालविकासरबालसहभागितासँगसम्बन्धितसवैकार्यक्रमसमयतालिकाकाआधारमासञ्चालनव्यवस्थापनगर्ने।

५.५.४.४ बालविवाहबालअधिकारसम्बन्धीसचेतनामूलककार्यक्रमसञ्चालन।

५.५.४.५ सडकतथावेवारिसेवालबालिकाकोउद्धारतथासंरक्षण।

५.५.४.६ बालअधिकारसमितिकोसंस्थागततथाक्षमताविकास।

५.५.४.७ बालक्लवगठनतथासञ्चालन

५.५.४.८ किशोरकिशोरीकालागिजीवनोपयोगीसीपविकासतालिम।

५.५.४.९ अभिभावकसचेतनाकार्यक्रमसञ्चालन।

५.५.४.१० बालमैत्रीस्थानीयशासनप्रवर्द्धनकार्यक्रम।

५.५.४.११ बालकोषस्थापनातथासञ्चालन।

५.५.४.१२ मनोविमर्शसेवा, स्थानीयतहमाबालउद्यान, बालपुस्तकालय, बालसहभागितासँगसम्बन्धितबालक्लवतथाबालसंजालकोस्थापनारसंस्थागतसुदृढीकरण।

५.५.४.१३ बालबालिका तथा किशोरकिशोरप्रति परम्परागतरूपमा गरिने समाज र सरकारको दायित्व र जिम्मेवारी विश्वव्यापीकरण समाजको गतिशीलता र सूचना प्रविधिको प्रयोग अनुकूलका व्यवहार र लगानी, संरक्षणको व्यवस्थामा पुनर्परिभाषित गर्ने।

५.५.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०१३/२०१४	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
				२०१७/२०१८	२०१८/२०१९	२०१९/२०२०	
१.	बालबालिका तथा किशोरिकालिका सम्बन्धी नीति तथा कानुन तर्जुमा	संख्या		१	-	-	१
२.	बहुक्षेत्रीय पोषण सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम	संख्या		८	८	८	२४
३.	किशोरिकालिका प्रजनन स्वास्थ्य कार्यक्रम	संख्या		८	८	८	२४
४.	पूर्ण खोप सुनिश्चितताका लागि सचेतनामूलक कार्यक्रम	संख्या		८	८	८	२४
५.	बालविवाह तथा किशोर किशोरी सचेतना कार्यक्रम	संख्या		८	८	८	२४
६.	जोखिममा परेका बालबालिकाको लागि पुनःस्थापना केन्द्र स्थापना र सञ्चालन	संख्या		-	-	१	१
७.	यौन तथा प्रजनन अधिकार, बालविवाह सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम	संख्या		८	८	८	२४
८.	बाल क्लब तथा सञ्चाल गठन एवं परिचालन	संख्या		८	८	८	२४
९.	एक वडा एक बाल उद्यान निर्माण	संख्या		१	१	२	४
१०.	बालमैत्री स्थानीय शासन प्रवर्द्धन तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
११.	सार्वजनिकस्थल र विद्यालयमा बालमैत्री भौतिक संरचना निर्माण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१२.	बालअधिकार समिति गठन र परिचालन	संख्या		१	-	-	१
१३.	विशेष संरक्षण र सुविधा आवश्यक	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

	पर्ने बालबालिका तथा किशोरकिशोरको लागि भौतिक पूर्वाधार तथा सेवा सुविधा सोही अनुरूप विकास गर्ने					
१४.	बालबालिकाको विकासका लागि विश्वव्यापीकरण, समाजको गतिशीलता र सूचना प्रविधिको प्रयोग अनुकूलका व्यवहार र लगानी, संरक्षणको व्यवस्थामा पुनर्परिभाषित गर्ने।	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

५.५.७ प्रमुख कार्यक्रम

१. गैरसरकारी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्दै सामाजिक कुरीति तथा समयानुकूल सचेतनामूलककार्यक्रमसञ्चालन
२. उद्धारतथा संरक्षणरपुनस्थापनाकालागिविशेषव्यवस्था
३. बालकलव रबालकोषगठनतथासञ्चालन
४. बालमैत्रीस्थानीयशासनप्रवर्द्धन

५.५.दअपेक्षितउपलब्धि

योजना अवधिकोअन्तसम्ममाबालबालिकातथाकिशोरकिशोरीविरुद्धहुनेसवैप्रकारकाविभेद, हिसारशोषणअन्त्यभएको, बालमैत्री शासनको अभ्यास भएको, चार स्थानमाबालबालिका उद्यान सञ्चालन भएका, सूचना केन्द्र स्थापना भएको,बालबालिकातथाकिशोरकिशोरीमैत्रीगाउँपालिकाभएको, सरकारी निकाय, संस्था, बाबुआमा तथा संरक्षकको बालबालिकाप्रतिको दायित्व अभिवृद्धि भएकोहुनेछ ।

५.६.ज्येष्ठनागरिक

५.६.१पृष्ठभूमि

जनसंख्याको संरचनागत अनुपातमा निकट भविष्यमा परिवर्तन देखिनेछ । विस्तारै जेष्ठ नागरिकको संरचनामा बृद्धि हुँदै जानेछ । यसबाट सक्रिय जनसंख्याको अनुपात घट्दै जाने तथा आश्रित जनसंख्याको अनुपातमा विस्तार हुँदै जानेछ । यसैले अहिलेदेखि नै उपयुक्त नीति, कानुन, योजना, संरचना, कार्यक्रम, व्यवहारलाई रूपान्तरण गर्नु सान्दर्भिक र बुद्धिमत्तापूर्ण पूर्वतयारी हुन जाने देखिन्छ । जेष्ठनागरिककोउचितसम्मानरसंरक्षणगरिआत्मसम्मानमाअभिवृद्धिगर्नुरसम्मानजनकजीवनयापनकोअवसरप्रदानगर्नुगाउँपालिकाकोकर्तव्यतथादायित्वहो । संविधानलेज्येष्ठनागरिककोहकलाईमौलिकहककोरूपमाव्यवस्थागरिराज्यबाटविशेषसंरक्षणतथासामाजिकसुरक्षाकोप्रत्याभूतिगरेकोछ । जेष्ठनागरिककोज्ञान, सीपरअनुभवकोसदुपयोगगर्नेवातावरणबनाउने,जेष्ठनागरिकमिलनकेन्द्र, कानुनीसहायताकेन्द्र,स्वास्थ्यउपचारकेन्द्रव्यवस्थापनरसञ्चालनगर्नेसार्वजनिकसेवामासहुलियत, औषधोपचार, सामाजिकसुरक्षाभत्तालगायतकाविविधविषयमागाउँपालिकालेउपयुक्तनीति,योजनातथाकार्यक्रमनिर्माणगर्नुपर्नेआवश्यकतारहे कोछ ।

५.६.२प्रमुखसमस्यातथाचुनौती

ज्येष्ठनागरिकलाईसेवासुविधारसामाजिकसुरक्षापर्याप्तिसनहुनु, उनीहरूकोज्ञान, सीपरअनुभवराष्ट्रलेउपयोगरपुस्तान्तरणगर्ननसक्नु, शारीरिकरमानसिकरूपमाअसक्त, असहाय, एकल, वेवारिसेतथाजोखिममापरेकाज्येष्ठनागरिककोउचितसंरक्षणनहुनु,परिवारकोबाबुआमाप्रतिपूरागर्नुपर्नेदायित्वबहनरहेचाहमाक्रमशःहासहुँदैजानु,अनुकूलन प्रकृतिका भौतिक पूर्वाधार र सामाजिक संरक्षणका कार्यक्रम सञ्चालन नहुनु, संयुक्त परिवारको परम्परागत संस्कारमा विचलन हुन गई न्यूक्लियस परिवारमा रूपान्तरण हुँदै जानु, परम्परागत संस्कार तथा सम्मान गर्ने प्रचलनमा क्षयीकरण हुँदै जानुआदियसक्षेत्रमारहेकासमस्यातथाचुनौतीहुन् ।

५.६.३अवसर

जेष्ठ नागरिकको विशेष संरक्षण तथा सामाजिक सुरक्षाको हक संविधानद्वारा सुनिश्चित गरिनु, ज्येष्ठनागरिककोव्यवस्थापनस्थानीयसरकारकोअधिकारक्षेत्रभित्ररहनु, ज्येष्ठनागरिककोज्ञान, सीपरअनुभवलाईउपयोगगर्नेवातावरणसृजनहुँदैजानु, तीनैतहकासरकारकोनीति,कानुनतथायोजनामाज्येष्ठनागरिककासवाललाईसम्वोधनगरिनु,

सामाजिकविकाससंघरसंस्थापरिचालितहुनु सबै तहका सरकारले सामाजिक संरक्षणका कार्यक्रम सालबसालीरूपमा कार्यान्वयन गर्नु, सूचना प्रविधिको विकासले जीवनयापनमा सरलता ल्याउनु, अन्तर्राष्ट्रीय तथा राष्ट्रियरूपमा दिवस कार्यक्रमबाट समाजलाई उत्प्रेरित गराउनु, आदियसक्षेत्रकाअवसररहेकाछन्।

५.६.४ दीर्घकालीनसोच, लक्ष्यउद्देश्य

दीर्घकालीन सोच

ज्येष्ठनागरिककोमर्यादित तथा सम्मानित जीवनयापनका लागि सामाजिकसंरक्षण।

लक्ष्य

ज्येष्ठनागरिककोजीवन सहज, सम्मानित, रसुरिक्षतबनाई उनीहरूकोज्ञान, सीपरअनुभवलाई संस्कार र समाज रूपान्तरणमा उपयोगगर्ने।

उद्देश्य

१. ज्येष्ठनागरिककोउचितसम्मानरमर्यादाराख्दै संरक्षण गर्नु।
२. उनीहरूकोविशिष्ट ज्ञान, सीपरअनुभवको पुस्तान्तरण गर्नु।
३. परम्परागत संस्कार संस्कृतिका सबल पक्षलाई पुनर्जीवित तुल्याउनु।

५.६.५ रणनीतिरकार्यनीति

५.५.४.१ ज्येष्ठनागरिककोसामाजिकसंरक्षण तथा सुरक्षासँगसम्बन्धितनीति तथा कानुन तर्जुमा र परिमार्जनगर्ने ।

५.५.४.२ ज्येष्ठनागरिक,

एकलमहिलातथाअनाथरअसहायबालबालिकाएकीकृतग्रामनिर्माणव्यवस्थापनतथामिलनकेन्द्रकालागिआवश्य कजगगाजमिनतथास्थानकोव्यवस्थागर्ने

५.५.४.३ नीति निर्माणमा सहभागिता र स्रोत साधनमा पहुँच बढाई अपनत्व बढ़िगर्ने

५.५.४.४ प्रत्येकवडामाकम्तिमाएक-एकवटाएकीकृतसेवासुविधा (दिवासेवा, स्वास्थ्यसेवा, कानुनीसेवालगायतकासेवासुविधा) सहितकोज्येष्ठनागरिकमिलनकेन्द्रतथाचौतारीकोस्थापनारसञ्चालनगर्ने

५.५.४.५ असहायज्येष्ठनागरिक,

बालबालिकारएकलमहिलाकाएकलोपनाकोअन्त्यकालागिपारिवारिकवातावरणरसेवासुविधासहितकोएकीकृत ग्रामतथाआवासगृहनिर्माणतथासञ्चालनव्यवस्थापनगर्ने

५.५.४.६

ज्येष्ठनागरिकस्वास्थ्यउपचारकोषकोस्थापनागरिअसहायज्येष्ठनागरिककालागिस्वास्थ्यउपचारतथागरिवतथा विपन्नवर्गकाज्येष्ठनागरिककालागिनि:शुल्कऔषधिकोव्यवस्थामिलाउने। आफ्नोविशिष्ट प्रकारको ज्ञान, शिपरअनुभवकोसदुपयोगगरिसामाजिकतथाआर्थिकविकासमापुर्याएकोयोगदानकाआधारमाज्येष्ठनागरिकसम्मा नकार्यक्रमसञ्चालनव्यवस्थापनगर्ने

५.५.४.७ सामाजिकसुरक्षाभत्ताएवंपरिचयपत्रवितरणलाई सहजरसर्वसुलभबनाउने

- ५.५.४.८ जेष्ठनागरिककोलागिस्वास्थ्यअभ्यास (योगअभ्यास) केन्द्रस्थापनारसञ्चालनगर्ने
- ५.५.४.९ जेष्ठनागरिकलाईधार्मिकस्थल, पर्यटकीयस्थालगायतकास्थानमाभ्रमणकोव्यवस्थामिलाउने
- ५.५.४.१० सार्वजनिकयातायातकासाधनमाजेष्ठनागरिकका लागिनि:शुल्कआवतजावतकोव्यवस्थामिलाउने
- ५.५.४.११ ज्येष्ठनागरिककोज्ञान, सीपरअनुभवलाईउपयोगगर्नअवसरप्रदानगर्नुकासाथैअन्तरपुस्ताहस्तान्तरणगरिनेछ।
- ५.५.४.१२ आफ्नाआमाबाबुलाईसन्तानलेहेरचाहतथाउचितव्यवस्थापनगर्नुपर्नेपद्धतिकोथप्रवर्द्धनगरिनेछ।
- ५.५.४.१३ सामाजिक सुरक्षा भत्ता लगायतका सुविधा बैंकिङ प्रणालीमार्फत उपलब्ध गराउने।
- ५.५.४.१४ मानसिक स्वास्थ्यप्रति विशेष सहुलियत र सुविधा उपलब्ध गराउने।
- ५.५.४.१५ सन्ततिको आर्थिक उपार्जनको निश्चित अंश बाबुआमालाई योगदान पुर्याउने गरी सन्तालाई उत्प्रेरित गरिनेछ।
- ५.५.४.१६ अनिवार्य स्वास्थ्य बीमाको व्यवस्था गरी सबै प्रकारका जटिल तथा दिर्घ रोगको उपचारमा सहज बनाउने।
- ५.५.४.१७ दिगो विकासको लक्ष्य अनुरूप जीवन पर्यन्त शिक्षालाई व्यवहारमा रूपान्तरण गर्ने।

५.६.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७५/२०७६	लक्ष्य				योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
				२०७७/२०७८	२०७९/२०८०	२०८१/२०८२	२०८३/२०८४	
१.	ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी नीति तथा कानुन र तर्जुमा एवं कार्यान्वयन	संख्या		२	-	-	-	२
२.	ज्येष्ठ नागरिकका सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षणका कार्यक्रमलाई विद्युतीय माध्यमबाट कार्यान्वयन गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
३.	ज्येष्ठ नागरिकप्रति गरिनुपर्ने सम्मान, आदर र संरक्षण घर परिवार, समाज र राज्यको दायित्व सम्बन्धमा औपचारिक तथा अनौपचारिक शैक्षिक कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

४.	ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्रर स्वास्थ्यअभ्यास (योगअभ्यास) केन्द्र स्थापना तथा सञ्चालन	संख्या		१	१	१	३
५.	अन्तरपुस्ता सीप हस्तान्तरण कार्यक्रम	संख्या		-	१	-	१
६.	ज्येष्ठ नागरिक आश्रमको सुदृढीकरण	संख्या		-	१	-	१
७.	ज्येष्ठ नागरिक सम्मान कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
८.	स्वास्थ्य बीमाको माध्यमबाट सबै प्रकारका जटिल तथा दिघ रोगको उपचारमा प्रत्याभूति	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
९.	जीवन पर्यन्त शिक्षा	संख्या		३	३	३	९
१०.	नागरिक शिक्षा नैतिक शिक्षा र पूर्वीय दर्शनिका असल पक्षलाई शैक्षिक पाठ्यक्रममा समावेश गर्ने	संख्या		३	३	३	९

५.६.७ प्रमुख कार्यक्रम

- ज्येष्ठ नागरिकप्रति आदर, सम्मान, मर्यादा र संरक्षणमा घर परिवार समाज र स्थानीय सरकारको नैतिक जिम्मेवारी रहने गरी उपयुक्त नियमावली, निर्देशिकातथाकार्यविधि निर्माण
- ज्येष्ठनागरिकमिलनकेन्द्रतथाचौतारी, आरोग्यकेन्द्र, भजनशाला, पुस्तकालय, आश्रमकोस्थापनारसञ्चालन
- ज्येष्ठनागरिककोज्ञान, सीपरअनुभवलाई अन्तरपुस्ताहस्तान्तरणका लागि शैक्षिक संस्थामा आगन्तुक शिक्षक प्रणालीको विकास
- सवारी साधन अस्पताल तथा अन्य पूर्वाधार निर्माणलाई ज्येष्ठनागरिकमैत्री बनाउने, सार्वजनिक तथा निजी सेवा प्रवाहमा ज्येष्ठनागरिकमैत्री तथा छुट्टै डेस्क स्थापना गर्ने।

५.६.८ अपेक्षितउपलब्धि

पाका नागरिकलाई सम्मान र गौरवान्वित हुने गरि नीति कानुनको तर्जुमा एवं परिमार्जन भएको, ज्येष्ठ नागरिकप्रति हुने हिसा तथा दुर्व्यवहारमा उल्लेख्य कमी आएको, ज्येष्ठ नागरिक मिलन केन्द्र तथा चौतारी, आरोग्यकेन्द्र, भजनशाला, पुस्तकालय, आश्रमको स्थापना र सञ्चालनभएको, ज्येष्ठनागरिककोजीवनसम्मानितरसुरक्षतबनाई उनीकोविशिष्ट ज्ञान, सीपरअनुभवअन्तरपुस्ता हस्तान्तरण

गर्ने असल सामाजिक सांस्कृतिक परम्पराको पुनर्जीवन्त भएको, जेष्ठनागरिकमैत्री पूर्वाधार निर्माण तथा सेवाप्रवाहमा उल्लेख्य परिवर्तन भएकोहुनेछ ।

५.७ अपाङ्गताभएकाव्यक्ति

५.७.१ पृष्ठभूमि

संविधानतथाकानुनले अपाङ्गताभएकाव्यक्तिको नागरिक, राजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार सहित को सम्मान जनक जीवन यापन को अधिकार लाई स्थापित गरेको छ । अपाङ्गताभएकाव्यक्ति को शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी, उचित सम्मान र उपयुक्त अवसर प्रदान गरिए अपाङ्गताभएकाव्यक्ति को अधिकार लाई संरक्षण गर्न गाउँ पालिकाले ठोस नीति, योजना तथा कार्यक्रम तयार गरिए अगाडि बढ्न आवश्यक रहेको छ । शारीरिक तथा मानसिक रूपमा फरक देखिए पनि यस्ता व्यक्तिमा अद्भूत खालको कुनै न कुनै फरक प्रकृतिको क्षमता रहेको हुँदा क्षमता अनुसारको अवसर उपलब्ध गराउनुपर्ने हुन्छ । सामाजिक व्यवहार, चिन्तन, सोचाई दृष्टिकोणमा परिवर्तन गर्न सकिएमा पनि यस प्रकारको आत्मसम्मान र स्वाभिमानको ठूलो कदर भएको हुन्छ । विकास निर्माण तथा सेवा प्रवाहमा अपाङ्गताभएका व्यक्ति अनुकूल बनाउन सकिएमा अपाङ्गता भएका व्यक्ति, समाज र समग्र राष्ट्रले गौरव गर्ने र पर्यास लाभलिन सक्छ । सबै तहका सरकारबाट समावेशी, समन्यायिक, सन्तुलित र सहभागितामूलक शासन व्यवस्थाको प्रवर्द्धन नै संविधानको मर्म तथा भावनाको पालना हो ।

५.७.२ रप्रमुख समस्यातथाचुनौती

अपाङ्गता भएका व्यक्तिको आत्मसम्मान र स्वाभिमान प्रति सामाजिक व्यवहार, चिन्तन, सोचाई दृष्टिकोणमा साँघुरो एवं सहानुभूति मूलक देखिनु,

अपाङ्गतामैत्री शिक्षारूपैशक्षिक पूर्वाधार अभावमा अपाङ्गताभएकावालवालिका विद्यालयको पहुँच बाट बाहिरिनु,

अपाङ्गताभएकाव्यक्ति को लागि रोजगारी उपलब्ध गराउन नसक्नु,

सामाजिक सहभागिताराय आय आर्जन का अवसर मासमान पहुँच नहुनु र विभिन्न अवरोध,

विभेद असमान व्यवहार को अवस्था विद्यमान हुनु,

भौतिक संरचना अपाङ्गतामैत्री नहुनु, सूचनातथा सञ्चार प्रविधि अपाङ्गताभएकाव्यक्ति को लागि पहुँच युक्त हुन नसक्नु, अपाङ्गताको

वर्गीकरण अनुसारको व्यवहार तथा सेवा सुविधाको उपलब्ध गराउन

नसक्नु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्यातथाचुनौती रहेकाछन् ।

५.७.३ अवसर

नेपालको संविधानमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको हक्को प्रत्याभूति गरिनु; अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि दिगो विकासका लक्ष्य आदिमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि विभिन्न प्रावधान रहनु, राष्ट्रिय तथा स्थानीय परिवेशमा अपाङ्गता भएका व्यक्ति प्रतिको धारणामा परिवर्तन आउनु; उनीहरूको आत्मसम्मान, रोजगारी, आवतजावत, शैक्षिक अवसरमा सहज हुने गरि नीति कानुनको तर्जुमा र पालनाको प्रवृत्तिमा बढोत्तरी हुनु; सूचना प्रविधिको विकासले दैनिक जीवन यापनमा सहजीकरण गर्नु; सडक, भवन जस्ता भौतिक पूर्वाधार निर्माणमा अपाङ्गतामैत्री बनाउने नीतिगत तथा प्रचलन बढ्नु;

राजनीतिक, प्रशासनिक, सामाजिक क्षेत्रमा यस्ता वर्गका लागि विशेष संरक्षण र सहभागिताको सुनिश्चितता गरिनु, संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्वको अवधारणाले मूर्त रूप लिनु, यस्ता व्यक्तिको उपचार पद्धतिमा नवीनता आउनु र प्रविधिको विकासले उपयुक्त उपकरण उपलब्ध सरकार तथा गैरसरकारी संस्थाबाट गराइनु जस्ता महत्त्वपूर्ण अवसरकारूपमा रहेका छन्।

५.७.४ दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यरउद्देश्य

दीर्घकालीन सोंच

अपाङ्गताभएकाव्यक्तिकोराजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकार सहितकोमर्यादितजीवन।

लक्ष्य

अपाङ्गताभएकाव्यक्तिकोसबै शासकीय क्षेत्रमा पहुँचस्थापितगरिमर्यादिततथा न्यायोचित जीवनजीउनेवातावरणसिर्जनागर्ने।

उद्देश्य

अपाङ्गताभएकाव्यक्तिकोराजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार मार्फत सबै प्रकारका अवसरमासहज पहुँचस्थापितगरिमर्यादितजीवनजीउनेवातावरणबनाउनु।

५.७.५ रणनीतिरकार्यनीति

५.७.४.१

सबैप्रकारकाअपाङ्गताभएकाव्यक्तिकोहक अधिकार संरक्षण गर्न आवश्यक नीति निर्माण गरिप्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने।

५.७.४.२ गाउँपालिकाभित्र बसोबास गर्ने अपाङ्गताभएकाव्यक्तिको अभिलेख व्यवस्थापन गर्दै क्षमतापहिचान गर्ने।

५.७.४.३ अपाङ्गको अधिकार रक्षमता उपयोगकाविषयमाजनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

५.७.४.४ अपाङ्गताको पहिचान गरिसहायकतथा सहयोगी सामग्री वितरण गर्ने

५.७.४.५ सीपविकासकेन्द्रको स्थापना र सञ्चालन गर्ने

५.७.४.६

अपाङ्गबाट प्रवर्द्धित तथा सञ्चालित साथै अपाङ्गले मात्र रोजगारी प्राप्त गरिएकन मूना उद्योग वाव्यापार वाव्यवसाय सञ्चालन व्यवस्थापन मागा उँपालिकाले सहयोग र सञ्चेदारी गर्ने

५.७.४.७ अपाङ्गताको वर्गीकरण का आधार मापरिचय पत्र वितरण गर्ने

५.७.४.८

पूर्ण अपाङ्ग भई क्षमता को प्रयोग गर्न न सक्ने भएकाव्यक्ति कालागि पोषण सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने साथै स्वा

स्थिर उपचार को व्यवस्थामिलाउने

५.७.४.९ अपाङ्गता सचेतना कालागि सन्देश मूलक सामग्री को उत्पादन।

५.७.४.१० आपत्कालीन अपाङ्गता कोष को स्थापना र सञ्चालन।

- ५.७.४.११ नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय गर्दै अपाङ्गतासम्बन्धीसंघसंस्थाकोनियमन ।
- ५.७.४.१२ अनुगमनतथामूल्याङ्कन, अपाङ्गताक्षेत्रमाकामगर्नेसंस्थाकोक्षमताबृद्धि ।
- ५.७.४.१३ पुनर्स्थापनाकेन्द्रकोस्थापनारसञ्चालन ।
- ५.७.४.१४ अपाङ्गता भएका व्यक्तिप्रति गरिने विभिन्न प्रकारका अन्धविद्वास, विभेद र हिंसा अन्त्य गर्ने ।
- ५.७.४.१५ अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि सार्वजनिक सेवा प्रवाह गर्न एकीकृत प्रणालीको सञ्चालन
- ५.७.४.१६ सार्वजनिक तथा निजी क्षेत्रका पूर्वाधार निर्माण, सवारी साधन, सेवा प्रवाहका भौतिक तथा सूचना प्रविधिको विकास गर्दा अपाङ्गतामैत्री र सुविधायुक्त बनाउने ।

५.७.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७५/७०८	लक्ष्य				योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
				२०७७/७०८	२०७८/७०९	२०७९/७१०	२०८०/७११	
१.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिको हक अधिकार, मर्यादा, आत्मसम्मान र स्वाभिमानको प्रवर्द्धन हुने गरी नीति तथा कानून निर्माण	संख्या		२	-	-	-	२
२.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि सार्वजनिक सेवा प्रवाह गर्न एकीकृत प्रणाली (Single Window)	संख्या		१०	१०	१०	१०	१०
३.	अपाङ्गतामैत्री शिक्षण सिकाई प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या		८	८	८	८	२४
४.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिमाथि हुने हिसा तथा विभेद न्यूनीकरण सम्बन्धी कार्यक्रम	संख्या		८	८	८	८	२४
५.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई सामाजिक सुरक्षामा पहुँच पुऱ्याउन सचेतना कार्यक्रम	संख्या		८	८	८	८	२४
६.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई सरकारी तथा निजी क्षेत्रमा रोजगारीको पहुँच पुर्याउन क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	संख्या		८	८	८	८	२४
७.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिकालागि सहायक सामग्री वितरण	संख्या		८	-	-	-	८
८.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि सशक्तीकरण कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	१	३
९.	पूर्ण अशक्त र अति अशक्त अपाङ्गता भएका व्यक्तिका परिवारका लागि जीविकोपार्जन सहयोग	संख्या		१	१	१	१	३
१०.	सार्वजनिक तथा निजी क्षेत्रका पूर्वाधार निर्माण, सवारी साधन, सेवा	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

	प्रवाहका भौतिक तथा सूचना प्रविधिको विकास गर्दा अपाङ्गतामैत्री र सुविधायुक्त बनाउने ।						
११.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई सरकारी र निजी क्षेत्रमा रोजगारीका अवसर बढाउने ।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१२.	सार्वजनिक-निजी साझेदारीमा विशेष प्रकारको अपाङ्गताको लागि पुनर्स्थापना सेवा र आवश्यक स्वास्थ्योपचारको व्यवस्था गर्ने	संख्या		१	१	१	३

५.६.७ प्रमुख कार्यक्रम

- अपाङ्गता व्यक्ति सम्बन्धि एक-एक नीति मापदण्ड र कार्यविधि तर्जुमा गरी अपाङ्गताको वर्गीकरण अनुसार सेवा सुविधा सहलियत र संरक्षणका कार्यक्रमकार्यान्वयन ।
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि सार्वजनिक सेवा प्रवाह गर्न गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय र नौ वटै वडामा गरी दश वटा अपाङ्गमैत्री एकीकृत सेवा प्रणाली (Single Window) स्थापना र सञ्चालन ।
- पुनर्स्थापनाकेन्द्र तथा सीपविकास तथा उपयोगकेन्द्रको स्थापनारसञ्चालन

५.६.८ अपेक्षितउपलब्धि

अपाङ्गताभएकाव्यक्तिको राजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक अधिकारलाई सुनिश्चित एवं सुरक्षित बनाउन नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारसँगको समन्वयमा आवश्यक नीति कानुनको तर्जुमा भएको; सीप विकास तथा पुनर्स्थापना केन्द्रको स्थापना भएको; अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि सार्वजनिक सेवा प्रवाह गर्न गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय र नौ वटै वडामा गरी दश वटा अपाङ्गमैत्री एकीकृत सेवा प्रणाली (Single Window) स्थापना र सञ्चालन भएको, यसप्रकारका व्यक्तिको क्षमता, सीप, योग्यता, फरकपनाको अभिलेखाङ्कन भएको; सार्वजनिक पूर्वाधार निर्माण अपाङ्गतामैत्री भएको; सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक अवसरमापहुँच स्थापित गरिमर्यादित जीवन जीउनेवातावरण सिर्जना भएको, सामाजिक संरक्षणका कार्यक्रम प्रविधिमैत्री भई वास्तविक व्यक्तिले उपयुक्त लाभ सहज र सरल रूपमा प्राप्त गरेको हुनेछ ।

५.८.१ लैंगिक समानतातथा महिलासशक्तीकरण

५.८.१.१ पृष्ठभूमि

सबै नागरिक कानुनको रोहमा बराबर रहेका छन् । कसैप्रति उचोनिचो थिचोमिचो बैरभाव राख्न पाइदैन । जात भाषा धर्म संस्कृति भेषभूषा चालचलन रहनसहन वर्ण लिङ्ग क्षेत्रको राज्यमा समान अधिकार र अपनत्व रहेको हुन्छ । तर व्यवहारमा संगति देखिदैन । यसका लागि नियमन र कानुनको कार्यान्वयन आवश्यक रहेको हुन्छ । सबै तहका सबै सरकारले लैंगिक विभेद न्यूनीकरण गरी समतामूलक समाज निर्माण गर्नुपर्ने छ । यसैका लागि

उपयुक्त नीति निर्माण र र कानुनको कार्यान्वयनमा स्थानीय सरकार अझ नागरिकको नजिक रहेको छ। महिलालाई हेरेक क्रियाकलापमासह भागी हुन पाउने अवसरको सिर्जना गरिलैंगिक समानतातथा महिलासशक्तीकरण गर्नु पर्ने दायित्व तथा जिम्मे वारी गाउँ पालिकासमक्षरहेको छ। संविधान तथा कानुनले लैंगिक विभेदको अन्त्य गरिमहिलालाई लैंगिक भेदभाव विनासमान वंशीय हक,

सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी हक,

राज्यकासबैनिकायमा समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तको आधारमा सह भागी हुने हक लगायत मौलिक हक को प्रत्याभूति गरेका छन्।

। राष्ट्रिय प्रादेशिक तथा दिगोविकास कालक्ष्य मालैंगिक समानतातथा महिलासशक्तीकरण को विषय समावेश भएको छ। महिलाको क्षमता,

श्रम,

सीपरसूजनालाई विकास प्रकृया मालगाउने उपयुक्त अवसरको सिर्जना गरिसामाजिक समानता कायम गर्न ठोस नीति, योजना तथा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्ने आवश्यकतारहेको छ।

५.८.२ प्रमुख समस्यातथा चुनौती

पुरुष प्रधान रहेको नेपाली समाजमा महिलामाथि हुने व्यवहार र गतिविभेद हट्टन सक्नु, अशिक्षा, लैंगिक, सोंच, मूल्य, मान्यता, प्रथा, परम्परा कायमैरहनु, महिलातथा बालिकामाथि धेरेलु,

यौन जन्यतथा लैंगिकता माआधारित हिंसा विद्यमान हुनु, प्रदेश र स्थानीय तहबीच लैंगिक समानता सम्बन्धी नीति,

योजना तथा कार्यक्रम मासमञ्च स्थिता कायम गर्नु, परिवारिक र सामाजिक मूल्य, मान्यता र लैंगिक भूमिका मापरिवर्तन ल्याउनु,

महिलामाथि हुने सबै किसिम काहिं सा, विभेद र शोषण को अन्त्य गर्नु, धार्मिक संस्कार महिला मैत्री न हुनु,

राजनैतिक दलमा समेत महिलाको समान हैसियत कायम न हुनु,

सम्पत्ति माथि महिलाको पहुँच स्थापित गर्नु, महिला अधिकार काक्षेत्रमा वनेका कानुनको प्रभाव कारीकार्यान्वयन गर्नु, राज्यका सबै तह र तप्कामा लैंगिक मूल प्रवाहीकरण गर्नु, आर्थिक तथा सामाजिक जीवनमा सारभूत समानता स्थापित गर्नु, राष्ट्रिय आयमा महिलाको योगदान लेखाङ्गन गर्नु, नीति कानुन योजना र बजेट चक्रमा महिलाको अर्थपूर्ण सहभागिता प्रत्याभूत गर्नु यस क्षेत्रका समस्या तथा चुनौती हुन्।

५.८.३ अवसर

नेपालको संविधान ले समानता को हक अधिकार सुनिश्चित गर्नु, उद्योग वाणिज्य तथा कर कानुनले महिलालाई विशेष सहुलियत को व्यवस्था गर्नु, घर जग्गा लगायतका सम्पत्ति मा स्वामित्व बढाउन रजिष्ट्रेशन लगायतका शुल्क र सेवा शुल्कमा सहुलियत प्रदान गर्नु, आधारभूत भौतिक पूर्वाधार तथा सूचना प्रविधिको विकासले महिलाको दैनिक जीवन तथा सामाजिक आर्थिक जीवनमा उल्लेख्य योगदान पुऱ्याउनु, सार्वजनिक प्रशासनमा महिलाका लागि थप सुविधाका व्यवस्थाले सेवा प्रति आकर्षण बढाउनु, लैंगिक मैत्री संविधान तथा देशमालैंगिक मैत्री नीति तथा कानुन निर्माण हुनु, राज्यकातीनै तहमा महिलाको राजनैतिक सहभागिता उत्साह जनकरहनु,

राष्ट्रिय महिला आयोगको संवैधानिक अधिकार सहित क्षेत्राधिकार वृद्धि हुनु, केन्द्रमालैंगिक उत्तरदायी बजेट प्रणाली संस्थागत हुनु, सामाजिक संघ संस्थाका याशीलरहनु आदिय सक्षेत्रका अवसरहन्।

५.८.४ दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य

सोंच

लैंड्रिकसमानतामा आधारित समाज।

लक्ष्य

सबै प्रकारका लैंड्रिकविभेद तथा असमानताअन्तर्गते।

उद्देश्य

१. नीतिनिर्माणतथाविकासप्रकृयामामहिलाकोनेतृत्वदायीभूमिकाविकासगाँसोत, साधन, अवसरतथालाभमापहुँचसुनिश्चितगर्नु।
२. महिलाविरुद्धहुनेसबैप्रकारकाभेदभाव, हिसारशोषणकोअन्त्यगरिसमतामूलकसमाजनिर्माणगर्नु।
३. महिलाको योगदानलाई आयमा लेखाङ्कन गर्ने प्रणालीमा सहयोग गर्नु।

५.८.५ रणनीतिरकार्यनीति

- ५.८.१ लैंड्रिकसमानतातथामहिलासशक्तीकरणसम्बन्धी क्षेत्रगत नीति, कानुन, कार्यक्रमनीतिगत परिपूरक र परिपोषक हुने गरीतर्जुमागर्ने ।
- ५.८.२ महिलाविरुद्धहुनेसबैप्रकारकाहिसा, शोषणरविभेदरोकथामएवंनियन्त्रणकालागिकानुनीउपचारप्रणालीलाईसरल, सहज, प्रभावकारीरपहुँचयोग्यबनाइनेछ ।
- ५.८.३ महिलाको आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक क्षेत्रमा योगदान पुग्ने गरीयोजनातथाकार्यक्रममालैगिकउत्तरदायीबजेटकोव्यवस्थागरिनेछ ।
- ५.८.४ हिसापीडिततथाप्रभावितमहिलाकोराहततथाउद्धारकोपुर्नस्थापनाकेन्द्रसञ्चालनगरिनेछ ।
- ५.८.५ उद्यमशीलताकोमाध्यमबाटपिछुडिएकातथाविपन्नमहिलाकोआर्थिकसशक्तीकरणगर्नकोलागिजीविकोपार्ज नसुधारकार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ ।
- ५.८.६ महिलासहकारीसंस्थालाईमहिलाकाउत्पादनमूलकव्यवसायतथास्वरोजगारकोक्षेत्रमापरिचालनगर्नेवाताव रणसृजनागरिनेछ ।
- ५.८.७ सुरक्षितमातृत्वरप्रजनन्स्वास्थ्यअधिकारलाईथपसुनिश्चितगर्नीविशेषकार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ ।
- ५.८.९ औपचारिक तथा अनौपचारिक शिक्षा प्रणालीबाटपरम्परागत कुरीतिका आधारमा महिलामाथि थोपरिने आरोप लाज्ञाना निमिट्यान्न पार्ने ।
- ५.८.१० स्थायी सम्पत्तिमा महिलाको अनुपात बढाउन सुविधा तथा सहलियतको अवसर उपयोगमा उत्प्रेरित गर्ने ।
- ५.८.११ सारभूत लैंड्रिक समानता प्राप्तिको लागि पुरुषको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।
- ५.८.१२ महिला विरुद्ध हुने सबै प्रका हिंशा शोषण र भेदभाव अन्त्यका लागि निरोधात्मक तथा संरक्षणात्मक उपायद्वारा न्यायमा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने ।

५.८.१३ सिमान्तकृत वर्ग तथा समुदायका महिलालाई तालिम, अनुदान, सहभागिता, सशक्तिकरण, क्षमता विकास, सहकारीकरणलगायतका कार्यक्रम मार्फत मूलप्रवाहीकरण गर्ने।

५.८.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१.	लैंगिक समानता प्रवर्द्धन हुने गरी क्षेत्रगत नीति तथा कानुनमा परिपूरकता र परिपोषकताको अवलम्बन	संख्या		२	२	२	६
२.	सार्थक लैंगिक समानताका लागि पुरुषको सक्रिय सहभागिता प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
३.	महिला, अपाङ्गता तथा अन्य अल्पसंख्यकका लागि प्रतिस्पर्धात्मक परीक्षा तयारी कक्षा सञ्चालन	संख्या		२	२	२	६
४.	लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यकप्रतिको विभेद न्यूनीकरण सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
५.	लैंगिक हिसा पीडितको लागि कानुनी उपचारको व्यवस्था गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६.	लैंगिक उत्तरदायी शासन कायम गर्ने प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७.	लैंगिक हिसा विरुद्ध शून्य सहनशीलताको नीति कार्यान्वयनमा सामाजिक कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८.	एकल, पिछडिएका तथा विपन्न महिला संरक्षण तथा सशक्तीकरण	संख्या		१	१	१	३
९.	महिला विकास कार्यक्रमद्वारा प्रवर्द्धन	संख्या		१	१	१	३

	महिला संस्थाहरूलाई प्रोत्साहन कार्यक्रम						
१०.	महिलाले गर्ने घरायसी कामको समय र श्रमको वचत गर्ने प्रविधिको प्रयोगमा प्रोत्साहन कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
११.	सुरक्षित मातृत्व र प्रजन्म अधिकार सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
१२.	महिलाहरूको लागि सीप तथा व्यवसायिकता विकास तालिम एवम् महिला उद्यमीको लागि सहुलियत ऋण प्रदान गर्ने	संख्या		२	२	२	६
१३.	लैङ्गिक समानता तथा सशक्तीकरण मापन सूचकको निर्माण तथा प्रभावकारी अनुगमन मूल्यांकन र नियम गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१४.	सिमान्तकृत वर्ग तथा समुदायको महिलालाई तालिम अनुदान सहभागिता सहकारीकरण लगायतका उपकरणको प्राथमिकताका आधारमा मूलप्रवाहीकरण कार्यक्रम	संख्या		४	४	४	१२
१५.	लैङ्गिक लेखापरीक्षण कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

५.८.७ प्रमुख कार्यक्रम

- सबै प्रकारका क्षेत्रगत नीति तथा कानुनका बीचमा परिपूरक तथा परिपोषक सम्बन्ध हुने गरी लैङ्गिकसमानतातथामहिलासशक्तीकरणसम्बन्धीनीति तथा कानुनको तर्जुमाएवं परिमार्जन संशोधन कार्यान्वयन
- प्रत्येक आर्थिक वर्षमा लैंगिकउत्तरदायीबजेट, लैंगिक लेखापरीक्षण गर्ने ।
- राहततथाउद्धारकोपुर्नस्थापनाकेन्द्रसञ्चालन
- महिलासहकारीसंस्था स्थापना विस्तार सञ्चालनका लागि क्षमता विकास अनुदान सहयोग तथा अन्य सहुलियत उपलब्ध गराउँदै आर्थिक सामाजिक सांस्कृतिक व्यवसायिक विकास
- स्थानीय तहबाट शैक्षिक सामग्री, भौतिक पूर्वाधार, सारभूत सहभागिता, सेवा प्रवाहको संरचना, सामाजिक आचरण, बजेट विनियोजन लगायतका क्षेत्रमा महिलामैत्री बनाई नमूना लैंगिक उत्तरदायी शासनको प्रवर्द्धन

५.८.दअपेक्षितउपलब्धि

योजनाअवधिकोअन्तमागाउँपालिकाकोराजनैतिक,आर्थिक,

सामाजिकजस्ताक्षेत्रकोनीतिनिर्माणितथाविकासप्रकृयामामहिलाकोनेतृत्वदायीभूमिकाविकासभईसोत,

साधन,

अवसरतथालाभमापहुँचस्थापितभएको;

लैंगिकहिंसामुक्तक्षेत्रहुने

गरीलैंगिकउत्तरदायीबजेटकोव्यवस्थाभएको;सुरक्षितमातृत्वरप्रजनन्स्वास्थ्यका

कार्यक्रमबाट

दुई

तिहाई

जनसंख्यालाभान्वित भएको;महिलासहकारीको स्थापनाबाट महिलाको आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, व्यवसायिक र राजनीतिक क्षमता सुदृढ भएको;नीति, योजना, बजेट, कार्यक्रम र सार्वजनिक सेवा प्रवाहको ढाँचा र सामाजिक व्यवहारमा लैंगिक समानताप्रति रूपान्तरण हुन गई नमूना लैंगिक उत्तरदायी शासन प्रवर्द्धन भएकोहुनेछ।

५.९सामाजिकसुरक्षातथासंरक्षण

५.९.१पृष्ठभूमि

लोकतन्त्रको स्थायित्व, शान्ति, सुशासन, समानता, राष्ट्रिय एकता र सद्भावका लागि गरिब तथा विपन्न वर्ग तथा समुदायप्रति राज्यको विशेष संरक्षणकारी भूमिका निहित रहेको हुन्छ। लोककल्याणकारी राज्यले तृणमुलमा रहेका नागरिकलाई राज्यबाट उपलब्ध गराउन सक्ने विविध सेवा, सुविधाको उपयोग गर्दै गरिबी न्यूनीकरण र असमानताको

अन्त्य

गरिनुपर्दछ।

संविधानलेनागरिककोसामाजिकसुरक्षातथासंरक्षणकोहकलाईसुनिश्चितगरेकोछ। नेपालसरकारले आर्थिकतथासामाजिकरूप लेविपन्न, अशक्तरअसहायअवस्थामारहेकाविपन्नएकलमहिला, पूर्णअपाङ्गताभएकाव्यक्ति, बालबालिका, ज्येष्ठनागरिक, आफ्नोहेरचाहआफैगर्ननसक्नेतथालोपोन्मुखजातिकानागरिक, दलितआदिलाईलक्षितगरिस्वास्थ्यउपचारसेवा, स्वास्थ्यबीमा, छात्रवृत्ति, निर्वाहमुखीभत्तालगायतविशेषव्यवस्थासहितसंरक्षणकोव्यवस्थागर्दैआएकोअवस्थाछ। खाद्यान्न पोषण स्वास्थ्य शिक्षा कृषि श्रम तगा रोजगारी लगायतका क्षेत्रमा सामाजिक सुरक्षा र संरक्षणका लक्षित कार्यक्रम सञ्चालित छन्। गाउँपालिकालेनेपाल

सरकारतथाप्रदेशसरकारसँगसमन्वयरसहकार्यगर्दैयसकाअतिरिक्तसामाजिकसुरक्षातथासंरक्षणप्रणालीलाईअझसुदृढवनाउन आवश्यकदेखिन्छ।

५.९.२प्रमुखसमस्यातथाचुनौती

सामाजिकसुरक्षातथासंरक्षणकालक्षित

कार्यक्रमलाईप्रभावकारीबनाउनआवश्यकस्रोतसाधनअपर्याप्तहुनु,

सामाजिकसुरक्षाकार्यक्रमप्रभावकारीव्यवस्थापननहुँदासंघ,

प्रदेशसँगकोसमन्वयप्रभावकारीनहुनु,

गाउँपालिकामासम्बन्धितनीतितथा

कानुनी

पूर्वाधार

अपर्याप्त

हुनु,सामाजिकसुरक्षातथासंरक्षणसेवाकोएकीकृत्सूचनाप्रणालीलाईकार्यान्वयनमाल्याउनु,

एकीकृतथाङ्कोव्यवस्थापनगर्नु,योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा प्रणालीमा सबैको आवद्धता बढाउनु, जेष नागरिकको जनसंख्याको अनुपात बढ्दै जाँदा राज्यकोषमा पर्ने थप दायित्वको सुनिश्चित गर्नु, सबै तहका सरकारका बीचमा स्रोतको न्यूनताका बावजुद सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रम घोषणा गर्ने प्रतिस्पर्धा देखिनु, सामाजिक सुरक्षा

तथा संरक्षणमा बजेटको ठूलो हिस्सा छुट्याउनु पर्दा पुँजीगत बजेटको आकार संकुचन र सुकै जानु, आदियसक्षेत्रकासमस्यातथाचुनौतीहुन्।

५.९.३ अवसर

नेपालकोसंविधानलेसामाजिकसुरक्षातथासंरक्षणकोविषयलाईमौलिकहककोरूपमाव्यवस्थागर्नु, राज्यका सिद्धान्त र नीतिले लोककल्याणकारी राज्यकोरूपमा उदघोष गर्नु, सामाजिकसुरक्षातथासंरक्षणकोविषयतिनैतहकासरकारसाझाअधिकारक्षेत्रमापनु, नेपालसरकारलेयोगदानमाआधारितसामाजिकसुरक्षायोजनाकार्यक्रमलागृहनु, योगदानमा आधारित सामाजिकसुरक्षाकोषस्थापना गरिनु, निजी क्षेत्र संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्वप्रति गम्भीर रहनु, एकीकृतसूचनाप्रणालीलाईलागूगरिनु, जोखिम बहनका लागि बिमा क्षेत्रको विविधीकरण र बजार विस्तार हुनु, गरिबीको अनुपात घट्दै जानु, सूचना प्रविधिको भरपर्दो प्रयोगबाट यस्ता कार्यक्रम खास लक्षित वर्गमा पहुँच हुन गई स्रोतको समुचित र प्रभावकारी कार्यान्वयन हुनुजस्तायसक्षेत्रकाअवसरहुन्।

५.९.४ दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यरउद्देश्य

सोंच

गरिबी न्यूनीकरण र लोककल्याणकारी कार्यका लागि सामाजिकसुरक्षाप्रणाली।

लक्ष्य

सामाजिकसुरक्षारसंरक्षणकाकार्यक्रम दिगो र तथ्याङ्कमा आधारितवनाउँदै सामाजिक समानता अभिवृद्धि गर्ने।

उद्देश्य

सामाजिकसुरक्षातथासंरक्षणकाकार्यक्रममालक्षितवर्गकानागरिककोपहुँचसुनिश्चितगरिसम्मानजनकजीवनयापनकाअवसरप्रदानगर्नु।

५.९.५ रणनीतिरकार्यनीति

५.९.४.१ नेपाल सरकारतथाप्रदेशसरकारसँगसमन्वयतथासहकार्यगरिज्येष्टनागरिक, एकलमहिला, अपाङ्गताभएकाव्यक्ति, लोपोन्मुखसमुदायकानागरिक, दलितबालबालिकालगायतलाईउपलब्धगराइनेसामाजिकसुरक्षाभत्ता, स्वास्थ्यबीमा, जीवनबीमा, दुर्घटनाबीमा, शैक्षिक छात्रवृत्ति, पोषणलगायतकासामाजिकसुरक्षा तथा संरक्षणकाकार्यक्रमसञ्चालनगर्ने।

५.९.४.२ लक्षितवर्गकोसूचना

तथ्यांकअद्याबधिकगरिविकासकार्यक्रमतथाआयोजनामालक्षितवर्गकासामाजिकसुरक्षासवाललाईमूलप्रवाहीकरणगरिनेछ। तथा

- ५.९.४.३ हिसापीडित,
शारीरिकरूपले अशक्त,
अपाङ्गताभएकातथाविशेषजोखिममारहेकाविपन्नवर्गकानागरिककालागिविशेषकार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछु।
- ५.९.४.४ समाजमा परम्परागत संस्कृतिकरूपमा जरा गाडेर बसेका सामाजिककुरीति तथा विकृतिनिमिट्यान्न पार्नेरमर्यादितजीवनबारेशैक्षिकतथाजनचेतनामूलककार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछु।
- ५.९.४.५ योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा आवद्धता बढाउन प्रोत्साहनका कार्यक्रम गर्ने।
- ५.९.४.६ सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षणका कार्यक्रमलाई सबै तहका सरकार तथा सबै निकायबाट फरक फरक रूपमा नदिई एकीकृत प्रणालीका माध्यमबाट कार्यान्वयन लैजाने।
- ५.९.४.७ शैक्षिक छात्रवृत्ति प्राप्त जनशक्तिलाई स्थानीय उत्पादन, रोजगारी सिर्जना, उद्यमशीलता विकास, व्यवसायिकता र नवप्रवर्तनमा सहभागी र योगदान पुरयाउने गरी कार्यक्रमको मोडालिटी परिवर्तन गर्ने।

५.९.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष ३/४ २०२१	लक्ष्य				योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
				५/६ २०२०	६/७ २०२१	७/८ २०२२	८/९ २०२३	
१.	सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी नीति तथा कानुन र मापदण्ड निर्माण तथा नियमन	संख्या		२	-	-	-	२
२.	सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा सहजीकरण (जेष्ठ नागरिक, एकल महिला, अपांगता, लोपोन्मुख, दलित आदि)	संख्या		२	२	२	२	६
३.	सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा पहुँच वृद्धि सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या		२	२	२	२	६
४.	सामाजिक सुरक्षा तथा लक्षित वर्गको पहिचान र एकीकृत सूचना प्रवाह	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
५.	नेपाल सरकारको योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा पहुँच वृद्धि गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

सहयोग गर्ने						
६.	सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा बहुनिकायगत समन्वय गरी एकीकृतरूपमा कार्यान्वयन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७.	परम्परागत सामाजिक कुरीति विरुद्ध सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या	२	२	२	६
८.	मयादित सामाजिक जीवनका लागि विद्यालयमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या	२	२	२	६
९.	निजी तथा गैरसरकारी क्षेत्रबाट योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा आवद्धता बढाउन प्रोत्साहनका कार्यक्रम	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१०.	शैक्षिक छात्रवृत्ति प्राप्त जनशक्तिलाई स्थानीय उत्पादन, रोजगारी सिर्जना, उद्यमशीलता विकास, व्यवसायिकता र नवप्रवर्तनमा सहभागी र योगदान पुरयाउने गरी कार्यक्रमको मोडालिटी परिवर्तन गर्ने।	संख्या	४	४	४	१२

५.९.७ प्रमुख कार्यक्रम

- नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारका नीति अनुकूलका सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी नीति तथा कानून र मापदण्ड निर्माण तथा नियमन
- यथार्थ सूचना र तथ्याङ्कमा आधारमा सामाजिकसुरक्षाभत्ता, स्वास्थ्यबीमा, जीवनबीमा, दुर्घटनाबीमा, शैक्षिक छात्रवृत्तिलगायतकोसामाजिकसुरक्षाकार्यक्रमसञ्चालन
- अध्ययन पुरा गरेपश्चात निश्चित समय स्थानीय उत्पादन, रोजगारी सिर्जना, उद्यमशीलता विकास, व्यवसायिकता र नवप्रवर्तनमा सहभागी र योगदान पुरयाउने गरी समझौता गराई शैक्षिक छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने गरी कार्यक्रमको मोडालिटी परिवर्तन गर्ने।

५.९.८ अपेक्षितउपलब्धि

योजना पुरा हुँदा यथार्थ तथ्याङ्कमा आधारित रही वास्तविक लक्षित वर्गको सामाजिकसुरक्षातथासंरक्षणकाकार्यक्रममापहुँचसुनिश्चितभएको; नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारका नीति अनुकूलका सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी नीति तथा कानून र मापदण्डको तर्जुमा गरी यसै बमोजिम कार्यान्वयन तथा नियमन

भएको, सामाजिकसुरक्षाभत्ता, स्वास्थ्यबीमा, जीवनबीमा, दुर्घटनाबीमा, शैक्षिक छात्रवृत्ति, यातायात सहलियत, अनुदानलगायतकासामाजिकसुरक्षाकार्यक्रमसञ्चालनभएका; अध्ययन पुरा गेरेपश्चात निश्चित समय स्थानीय उत्पादन, रोजगारी सिर्जना, उद्यमशीलता विकास, व्यवसायिकता र नवप्रवर्तनमा सहभागी र योगदान पुरयाउने गरी सम्झौता गराई शैक्षिक छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने गरी कार्यक्रमको मोडालिटी परिवर्तन भएको, नौवटै वडातहमा पुग्ने गरी विद्युतीय माध्यम तथा भौतिक उपस्थितिको माध्यमबाट जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरि समाजमा रहेका कुरीति र विकृतिको परम्परागत व्यवहारमा आमूल सुधार हुन गई सम्मानजनकजीवनयापनकाअवसरस्थापितभएकोहुनेछ।

५.१० सामाजिकसंघसंस्था

५.१०.१ पृष्ठभूमि

आर्थिकतथासामाजिकविकासकासहयोगीतथासाझेदारकोरूपमासामाजिक संघसंस्थाले स्वतन्त्ररूपमा वा सरकारसँगसहकार्यगर्दैआइरहेकाछन्। विशेष गरी सामाजिक अभियान जागरण सचेतना क्षमता विकास लक्षित वर्ग एवं समुदायको उत्थानका कार्य सामाजिक संस्थाबाट प्रभावकारीरूपमा सञ्चालन हुँदै आएका छन्। सामाजिकसंघसंस्थालाईएउटैछातामुनिसमेटीविकासप्रयासमालगाउनेवातावरणनिर्माणगर्नुरुउनीहरुबाटप्रवाहहुनेस्रोतकोउपयोगलाईवार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा समावेश गरिपारदर्शीबिनाईप्रभावकारीसेवारजनताकोजीवनस्तरमासुधारगर्नेगराउनेतर्फजोडिनुआवश्यकछ। गाउँपालिकाकोनीतितथायोजनामासामाजिकसंघसंस्थाकोकार्यक्रममादोहोरोपनाआउननदिनसामाजिकसंघसंस्थासँग नीति योजना रकार्यक्रममा समन्वय सहकार्य तथा साझेदारीमा विश्वासको वातावरण अझ फरकिलो बनाउनुपर्ने आवश्यकता रहेकोछ। सरकारका वहुपात्रमध्येका यस्ता संघसंस्थालाईपारदर्शिता र आर्थिक अनुशासनका आधारमा आफ्नाक्रियाकलाप कार्यान्वयनको अवसर उपलब्ध गराउनु गाउँपालिकाको सामाजिक काम पनि हो।

५.१०.२ प्रमुखसमस्यातथाचुनौती

सामाजिकसंघसंस्थाबाट सञ्चालन हुने क्रियाकलापपारदर्शी, आर्थिक अनुशासनको पालनारप्रभावकारीबनाउननसक्नु, सामाजिकसंघसंस्थाकोकार्यक्रममादोहोरोपनाहुनु, परियोजनाकोप्रभावकारीसुपरीवेक्षण, अनुगमनतथामूल्याङ्कनहुनु, एकीकृतसूचनातथातथ्याङ्कप्रणालीनहुनु, सामाजिकसंघसंस्थामार्फत्वैदेशिकसहायतापरिचालनभैरहेकोभएतापनिलगानीअनुसारअपेक्षितप्रतिफलहासिलहुननसक्नु, बजेटको अधिकतम रकम सफ्टवेर कार्यक्रममा सकाई मूल कार्यक्रममा न्यून लगानी गरिनु, संघसंस्थाको उद्देश्य विपरितका क्रियाकलाप सञ्चालन गरिनु, यसक्षेत्रकासमस्यातथाचुनौतीहुन्।

५.१०.३ अवसर

निश्चित समूह (....व्यवसायी संघ) को स्वार्थ रक्षा तथा हित प्रवर्द्धनका लागि बलियो संस्था गठन गर्न पाइनु, संविधानतथाकानुनलेसामाजिकसंघसंस्थालाईविकाससाझेदारकोरूपमास्वीकार गर्नु, आर्थिकसामाजिकविकासकोक्षेत्रमासामाजिकसंघसंस्थाखुल्नेकमबढ्नुरगाउँपालिकामासमेतकार्यगर्नाकर्षितहुनु,

सार्वजनिक नीति कानुनमा सामाजिक संघसंस्थामार्फत सेवा तथा कार्य सञ्चालन गर्न सकिने गरिने प्रबन्ध मिलाइनु, सरकारको दृष्टि नपुगेको क्षेत्र तथा समुदायको उत्थान गर्नु, सार्वजनिक निकायलाई सहयोग, खबरदारी र पृष्ठपोषण प्रदान गर्न सकिनेयसक्षेत्रकाअवसरहन्।

५.१०.४दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यरउद्देश्य

दीर्घकालीन सोंच

आर्थिकसामाजिकतथा सांस्कृतिकविकासमा स्वस्थरूपमासामाजिकसंघसंस्थाको परिचालन।

लक्ष्य

पारदर्शी र जनभावना अनुकूलसामाजिकसंघसंस्थालाईविकाससहयात्रीकोरूपमा परिचालन गर्दैनागरिकको सामाजिकतथाआर्थिक तथा नेतृत्व विकासगर्ने।

उद्देश्य

१. गाउँपालिकाको आवश्यकता,प्राथमिकता, सम्भावनाको क्षेत्रमासंघसंस्थाको स्वतन्त्र र साझेदारीका आधारमा नेतृत्व विकास,आर्थिक-सामाजिक विकास तथासांस्कृतिक उन्नयनमा क्रियाशील बनाउनु ।
२. संघसंस्थाकोउचित परिचालन, समयानुकूल व्यवस्थापनरस्वस्थ नियमन गर्नु।

५.१०.५रणनीतिरकार्यनीति

५.१०.४.१ सामाजिकसंघसंस्थापना, स्वीकृति, आवद्धता,सञ्चालन, व्यवस्थापन, परिचालनतथानियमनकोलागिआवश्यकनीति, कानुनरमापदण्डतर्जुमागर्ने।

५.१०.४.२ सामाजिकसंघसंस्थासँग गरिने सहकार्य तथा साझेदारीकाकार्यक्रमलाईगाउँपालिकाकोवार्षिकबजेटतथाकार्यक्रममासमाबेशगरिसञ्चालनगर्ने।

५.१०.४.३ सामाजिकसंघसंस्थाबाटगाउँपालिकामासञ्चालनगरिनेकार्यक्रमकोआचारसंहितातथामापदण्डतर्जुमागरि कार्यान्वयनगर्ने।

५.१०.४.४ सामाजिकसंघसंस्थाबाटसञ्चालितहुनेकार्यक्रमकोतर्जुमा,कार्यान्वयनतथाअनुगमनमूल्यांकनमाजनसहभा गितासुनिश्चितगर्ने।

५.१०.४.५ सामाजिकसंघसंस्थाकाकार्यक्रमलाईपारदर्शीबनाउनेरसञ्चालितकार्यक्रमलाईउपलब्धिमूलकबनाउनेप्रया सगरिनेछ।

५.१०.४.६ सामाजिक संघसंस्थालाई मर्यादित, अनुशासित र सुशासनयुक्त बनाउन अनुगमन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गरिनेछ।

५.१०.४.७ सामाजिक संघसंस्थाको सामाजिक लेखा परीक्षण, वित्तीय लेखा परीक्षण, व्यवस्थापकीय परीक्षण कार्यको थालनी गर्ने।

५.१०.४.८ सरकार तथा यस्ता संघसंस्थाका बीचमा निरन्तर सूचना, तथ्याङ्क, र प्रतिवेदनको आदानप्रदानका लागि मोबाइल एप्सको विकास गरी उपयोगमा ल्याइनेछ।

५.१०.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रिवर्षीय लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७६/७७	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
				२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१	सामाजिक संघसंस्था दर्ता, नवीकरण, स्थानान्तरण, लागानी, प्रतिवेदन, नियमन सम्बन्धी नीति तथा कानुन र मापदण्ड निर्माण	संख्या		१	१	१	३
२	नेतृत्व विकास र आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक समुन्नति हुने गरी क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने प्रबन्ध मिलाउने	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३	संस्थागत उत्तरदायित्व तथा सुशासन प्रवर्द्धन गर्ने सामाजिक लेखा परीक्षण, वित्तीय लेखा परीक्षण, व्यवस्थापकीय परीक्षण कार्यको थालनी	संख्या		३	३	३	९
४	संस्था सञ्चालन सम्बन्धी आचारसंहितात थामापदण्डतर्जुमागरिकार्यान्वयन गर्ने।	संख्या		१	-	-	१
५	सूचना, तथ्याङ्क, र प्रतिवेदनको आदानप्रदानका लागि मोबाइल एप्सको विकास गर्ने	संख्या		१	-	-	१

५.१०.७ प्रमुख कार्यक्रम

- संघसंस्था दर्ता नवीकरण सञ्चालन आवद्धता सम्बन्धी एक-एक वटा स्थानीयनीति, कानुनरमापदण्डतर्जुमा
- आर्थिक तथा सामाजिक विकासका लागि कृषि, वन तथा पशुमा आधारित उद्यमशीलता र व्यवसाय सञ्चालनका लागि वित्तीय स्रोत, प्रविधि, व्यवस्थापनमा, सामाजिक संघसंस्था र गाउँपालिका बीचमा साझेदारी
- नमूनाकोरूपमा सामाजिक परीक्षण, वित्तीय परीक्षण, व्यवस्थापन परीक्षणको थालनी
- सामाजिक संघसंस्थाको तथ्याङ्क क्रियाकलाप प्रतिवेदनलाई निश्चित मापदण्डमा आधारित बनाउने

५.१०.९ अपेक्षितउपलब्धि

योजना कार्यान्वयनकोअन्तमासामाजिकसंघसंस्थापरिचालन, व्यवस्थापनरनियमनप्रणाली सम्बन्धी नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था गरिएको हुने; गाउँपालिकाको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा सामाजिक संघसंस्थामार्फत परिचालित हुने बजेट समावेश भएको हुने; निश्चित मापदण्डमा आधारित रही संघसंस्था दर्ता, नवीकरण कार्यक्रम सञ्चालनभएको; प्रतिवेदनतथा परीक्षणबाट पारदर्शिता तथा आर्थिक अनुशासनमा सुधार भएको;गाउँपालिकाकोप्राथमिकताकोआर्थिकसामाजिकक्षेत्रमासामाजिकसंघसंस्थाकाकार्यक्रमप्रभावकारीरूपमासञ्चालनभएको;कृषि, वन तथा पशुमा आधारित उद्यमशीलता र व्यवसाय सञ्चालनका लागि वित्तीय स्रोत, प्रविधि, व्यवस्थापनमा, सामाजिक संघसंस्था र गाउँपालिका बीचमासाङ्गेदारीका कार्यक्रम सञ्चालन भएकोहुनेछ ।

परिच्छेद ६ भौतिकपूर्वाधार

६.१.१ पृष्ठभूमि

वगनासकाली गाउँपालिका पूर्वाधार विकासका दृष्टिले हालसम्म पनि निकै पछाडि रहेको छ । पूर्वाधार विकासको अभावमा गाउँपालिका अन्य विकासका सम्भावना समेत पछाडि परेका छन् । विकास प्रकृयालाईनिश्चितदिशामालैजानभौतिकपूर्वाधारकोनिर्माणपहिलोतथामहत्त्वपूर्णशर्त हो । आर्थिकतथासामाजिकविकासकालागिभौतिकपूर्वाधारकोनिर्माणलेमार्गप्रिशस्तगर्दछ ।

स्थानीयआवश्यकतामागरसम्भावनामाआधारितभौतिकसंरचनाबनाउनुबढीदिगोतथाउपयोगीहुनेदेखिन्छ ।

राष्ट्रियतथाप्रदेशकोप्राथमिकतारादिशानिर्देशलाईमार्गनिर्देशक सिद्धान्तकोरूपमाअवलम्बनगरिनुपर्दछ ।

आन्तरिकस्रोतकोदिगोउपयोगहुनेरोजगारीकाअवसरासिर्जनाहुनेगरिबीनिवारणमासहयोगपुग्नेजस्ताक्षेत्रलाईप्राथमिकतामाराखिनुपर्दछ ।

सूचनाप्रविधिकोसञ्चालभरपर्दोसस्तोमितव्ययीविश्वसनीयबनाउदैनागरिकलाईयसकोउपयोगतथाप्रतिफलप्रसिमासहयोगहुनेगरिविकासरविस्तारगरिनुपर्दछ ।

यसलेगर्दागार्हस्थतथाऔद्योगिकीकरणमामहत्त्वपूर्णयोगदानपुग्नजान्छ ।

आर्थिककेन्द्रलाईमध्यनजरराख्नेशहरीकरणदिगोवातावरणमैत्रीरेसिलेन्टप्रकृतिकोबनाउनुपर्दछ । सडक, पुल, खानेपानी, सिंचाइ, उर्जातथा व्यवस्थित वस्ती विकासको माध्यमबाट समग्र गाउँपालिकाको आर्थिक सामाजिक विकासमा योगदान पुग्ने गरी गाउँपालिकाका पूर्वाधार विकासका योजना तथा कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

६.१.२ प्रमुखसमस्यातथाचुनौती

सडकलाई	मात्र	प्रथमिकतामा	राखी
जथाभावीसडकविस्तारगरिनु,वातावरणीयप्रभावलाईबेवास्तागरिनु,आर्थिकतथासामाजिकविकाससँगपूर्वाधारनिर्माणलाईतादा त्म्यतानराखिनु,स्थानीयनागरिककोमागआवश्यकताभन्दासीमितस्वार्थसमूहप्रेरितपूर्वाधारनिर्माणलाईप्राथमिकतादिइनु,आवश्यकताअनुरूपकोपुँजीकोउपलब्धतानहुनु,अन्तरनिकायएवंअन्तरसरकारसमन्वयकमजोररहनु,निजीक्षेत्रपुँजीप्रविधिव्यवस्था पनउपकरणमासमयसापेक्षसक्षमनहुनु,नागरिकसमाजकोनिगरानीकमजोरदेखिनु,मूलभूतसमस्यातथाचुनौतीदेखिएकाछन् ।			

६.१.३ अवसर

संघीयशासनप्रणालीकाकारणस्थानीयनागरिकले आफ्नोसरकारनिर्माणस्थानीयस्रोततथासाधनकोदिगोपरिचालनमाप्रत्यक्षसह भागीहुनसक्नेअवसरप्राप्तगरेकाछन्। आफ्नाआयोजनाछनौटमासहभागितातथाप्राथमिकतानिर्धारणमायोगदानगर्नसकेकाछन्।

पूर्वाधारनिर्माणमाअनुगमनतथाखबरदारीगरीसमयमैगुणस्तरीयपूर्वाधारनिर्माणमासहयोगगरिरहेकाछन्। भौतिकपूर्वाधारनिर्माणमारोजगारीकाअवसरप्राप्तगर्ने, स्थानीय उत्पादनको वजारीकरण गर्ने र ग्रामीण जीवनयापनमा सहजीकरण गर्ने दिशामा गाउँपालिका अग्रसर हुनु आदिलाई अवसरकोरूपमा लिन सकिन्छ।

६.१.४ जोखिमपक्ष

आवश्यकपुँजीतथाप्रविधिको न्यूनतारव्यवस्थापकीयअसक्षमताकाकारणपूर्वाधारनिर्माणकार्यबीचमाअलपत्रछोडिने रगुणस्तरहीनपूर्वाधारनिर्माणहुनेजोखिमबढ़नेसम्भावनारहेकोछ।

यसैगरीपूर्वाधारनिर्माणसन्तुलितएवंमागकाआधारमानबनीशक्तिरप्रभावकाआधारमाअसन्तुलिततथाअव्यवस्थितहुनेखतराब ढनसक्नेदेखिन्छ।

भौतिकपूर्वाधारकोलगानीविस्ताररव्यापकहुँदैगाउँबस्तीसम्मपुगदापूर्वाधारउत्पादनसँगनजोडिदाबसाइँसराईकोतीब्रतालेगाउँबस्तीरित्तिनेखतरासमेतप्रबलरहेकोछ।

६.१.५ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीनसोंच

लगानीको प्राथमिकता पूर्वाधार, गाउँपालिका समृद्धिको आधार

लक्ष्य

ग्रामीण पूर्वाधार विकासको माध्यमबाट आर्थिक सामाजिक विकास गर्ने

उद्देश्य

१. आधारभूत ग्रामीण पूर्वाधारहरूको विकास गर्नु
२. पूर्वाधार विकासलाई गुणस्तरीय र दिगो वनाउनु
३. रोजगारीकाअवसरकोविस्तारगर्नु
४. आर्थिक तथा सामाजिकसूचकमासुधारगर्नु

६.१.६ रणनीतितथाकार्यनीति

१. पूर्वाधार विकासलाई समग्र विकासको संवाहककोरूपमा विकास गर्दै लैजाने
२. पूर्वाधारनिर्माणरविकासमास्थानीयस्रोतकोपरिचालनमाप्राथमिकतादिने
३. प्रतिस्पर्धात्मकबजारतथावातावरणलाईप्राथमिकतातथाप्रवर्द्धनगर्ने
४. दिगो,समन्यायिक,सन्तुलित विकासमापूर्वाधारमा गरिनेलगानीलाईव्यवस्थिततुल्याउने
५. पूर्वाधार विकासको मापदण्ड तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।

६.१.७ प्रमुखकार्यक्रम

१. सडकपूर्वाधारनिर्माण
२. ग्रामेलसडककोस्तरोन्नतिगरीपक्षीसडकमारूपान्तरण
३. कच्चीतथाधुलेएवंहिउँदयाममासञ्चालनहुनेसडकलाईस्तरोन्नतिगर्दैग्रामेलसडकबनाईवर्षैभरीसञ्चालन
४. सार्वजनिकसेवाप्रवाहकालागिएकीकृतसार्वजनिकप्रशासनइकाईभवननिर्माण
५. बडाकेन्द्रमावडाकार्यालयलगायतकासार्वजनिकसेवाप्रवाहगर्नएकीकृतप्रशासनिकपरिसरनिर्माण
६. आधारभूतखानेपानीसेवाकोउपलब्धता
७. विद्युतीकरणनपुगेकास्थानमावैकल्पिकऊर्जाकोव्यवस्था
८. विद्युतीकरणपुऱ्याउनसकिनेस्थानमानेपालविद्युतप्राधिकरणसँगकोसहकार्यतथासाझेदारीमाविद्युतीकरण
९. कृषियोग्यभूमिमासिंचाईसुविधा, संभाव्यताका आधारमा लिफिटड सिंचाइ आयोजना
१०. सूचनातथाप्रविधि पूर्वाधारको विकास, विस्तारएवंसुदृढीकरण

६.१.८ अपेक्षितउपलब्धि

आर्थिकविकासकालागिकृषिबजारकेन्द्रव्यवस्थितभएको, सामाजिकविकासकालागिशिक्षास्वास्थ्यखानेपानीतथासरसफाईका भौतिकपूर्वाधारनिर्माणभएकोरसांस्कृतिकविकासकालागिकलाकेन्द्रप्रतिष्ठानस्थापनाभएकोहुनेछ।

सडकपूर्वाधारविद्युतीकरणबैकल्पिकऊर्जादिगोसुरक्षितव्यवस्थितशहरीकरणकोविकासभएकोहुनेछ।

पक्षीसडक, ग्रामेलसडकनिर्माणभएकोहुनेछ।

गाउँपालिकाकेन्द्रमासार्वजनिकसेवाप्रवाहकालागिएकीकृतप्रशासनिकप्लाजाभवननिर्माणसम्पन्नभएकोहुनेछ। आधारभूतसार्वजनिकविद्यालयभवननिर्माणतथामर्मतसम्भारसम्पन्नेहुनेछन्। आधारभूतखानेपानीतर्फप्रत्येक घरमा धारा जडानभएकाहुनेछन्साथै गाउँपालिकाको खेती योग्य जमीनमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध भएको हुनेछ।

६.२ लघुजलविद्युततथाऊर्जा

६.२.१ पृष्ठभूमि

वगनासकाली गाउँपालिकालाई प्राप्त हुने अनुदान तथा आन्तरिक आम्दानीको अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा जल विद्युतमा लगानी गर्न सक्ने देखिदैन। संघ, प्रदेश र निजी क्षेत्रसंगको सहकार्य तथा सहलगानीमा लघु जलिविद्युत आयोजना संचालन गर्न सकिने संभावना चाहि रहेको छ। संभाव्यताको आधारमा लघु जल विद्युतको विकासमा गाउँपालिकाले प्राथमिकता दिनु पर्ने देखिन्छ।

आर्थिकतथासामाजिकविकासकालागिऊर्जाकोभरपर्दोतथाआवश्यकताअनुसारकोउपलब्धताहुनुपर्दछ।

ऊर्जाकोपर्यासउपलब्धताबाटमात्र औद्योगिकीकरणव्यवसायीकरणमासहजताआउनेहुन्छ।

महिलाकोजीवनस्तरमासुधारबालबालिकाकोपठनपाठनमासुधारएवंस्वस्थवातावरणबनाउनपनि ऊर्जाकोमहत्त्वपूर्णभूमिकारहे कोहुन्छ।

जलिविद्युतकोउत्पादनप्रसारणतथाखपतकोकार्यलेस्थानीयरोजगारीसिर्जना, बचत, लगानीरनउद्यमशीलताप्रवर्द्धनमायोगदानपुऱ्याउने हुंदा जलिविद्युतमा लगानी र सहकार्यका कार्यक्रम तर्जुमामा गाउँपालिकाले योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्नु पर्ने आवश्यकता रहेको छ।

६.२.२ समस्यातथाचुनौती

जलविद्युतउत्पादनको लागि पर्यास आर्थिक स्रोत तथा लगानीको अभाव रहनु, हालसम्म विद्युत उत्पादन र अनुमति प्रदान गर्ने सम्पूर्ण अधिकार संघ सरकारमा निहीत रहनु, सर्वेक्षण अनुमति देखि विद्युत खरिद समझौता गर्दा सम्मका कार्य प्रक्रिया, जग्गा व्यवस्थापन र वातावरणीय अध्ययन कार्य झन्झटिला र केन्द्रीकृत हुनु, विद्युत वितरण प्रणालीको गुणस्तर खाना पकाउन तथा उद्योग सञ्चालन गर्नलाई समेत मिल्ने गरी विस्तार हुन नसक्नु, आदिजलविद्युत क्षेत्रका प्रमुख समस्या तथा चुनौतीहरू हुन् ।

६.२.३ अवसर

नेपाल सरकारको आगामी १२ वर्षमा १५,००० मेगावाट विद्युत उत्पादन गर्ने र प्रतिव्यक्ति प्रति वर्ष विद्युत खपत १,५०० किलोवाट पुर्याउने लक्ष्य भएको र जलविद्युत आयोजना प्रवद्धनमा वित्तीय संस्था तथा निजी क्षेत्रको सहभागिता बढ़ाइ जानु, जलविद्युतिकासको लागि चाहिने सडक, प्रसारण लाइन तथा सब स्टेसन जस्ता भौतिक पूर्वाधारहरू निर्माणलाई संघ तथा प्रदेशसरकार दुवैले प्राथमिकतामा राख्नु, अन्तरदेशीय प्रसारण लाइनहरूको निर्माण हुनु तथा नेपाल सरकार र भारत तथा बंगलादेश सरकारबीचनेपालबाट विद्युत निर्यात गर्ने समझदारी हुनु, नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारले विद्युतीय सवारी साधन तथा चुलोप्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्दै लैजाने नीति लिनु आदि जलविद्युत उत्पादन तथा व्यवस्थापन क्षेत्रका अवसरहरू हुन् ।

६.२.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

औद्योगिकीकरणकालागिपूर्णविद्युतीकरण

लक्ष्य

जलस्रोतकोउपयोगगर्दैऊर्जाउत्पादन,उपयोगर निकासी

उद्देश्य

१. हरितऊर्जाकोउत्पादनतथाउपयोगबढाउनु
२. उत्पादितविद्युतीयऊर्जाकोवहआयामिकउपयोगगर्नु
३. विद्युतव्यवस्थापनलाईदिगोरभरपर्देवनाउनु ।

६.२.५ रणनीतितथाकार्यनीति

६.२.५.१ जलविद्युतकम्पनीलाईलाइसेन्सजारीगर्नावश्यकसिफारिशतथासहजीकरणगर्ने ।

६.२.५.२ सार्वजनिक-निजीसाझेदारीलगानीकोवातावरणबनाउने ।

६.२.५.३ प्रसारणलाइनलाईदिगोबनाउन संघीय सरकारतथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय गर्ने

६.२.५.४ प्राविधिक तथा आर्थिक हिसाबले आकर्षक जलविद्युत आयोजना पहिचान र विकास गरी ऊर्जा सुरक्षामा योगदानपुऱ्याउनु र ग्रामीण दिगो अर्थतन्त्रको आधारशीला तयार गर्ने ।

६.२.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७५/७६	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजन्मालक्ष्य
				२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१.	गाउँपालिकाको उर्जा नीति तर्जुमा गर्ने	संख्या		१	-	-	१
२.	उर्जा आयोजना अध्ययन, निर्माणर व्यवस्थापनमा आइपर्ने समस्या समाधानका लागि सहजीकरण समिति गठन	संख्या		१	-	-	१
३.	विद्युत नपुगेका बस्तीमा वितरणका लागि विद्युत प्राधिकरणसँग सहकार्य	संख्या		१	१	१	३
४.	निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा लघु जलविद्युत आयोजनामा निर्माण र लगानी	संख्या		-	-	१	१
५.	पुराना कोठेपोल प्रतिस्थापन कार्य	संख्या		३००	३००	३००	९००
६.	ट्रान्सफर्मर जडान तथा स्तरोन्नति	संख्या		२	२	१	५
७.	विद्युत चुहावट नियन्त्रणमा सहयोग	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

६.२.७ प्रमुख कार्यक्रम

१. विद्युतीकरणका लागि विद्युत प्राधिकरणका शाखासँग सहकार्य तथा साझेदारी गर्ने
 २. लघु जलविद्युत उत्पादन गर्न निजी क्षेत्रसँग समन्वय गर्ने
 ३. सबै वडामा विद्युतीकरण गर्ने
 ४. संघीय सरकार तथा प्रदेश सरकार सँग आवश्यकता
- सबै घरधुरीमा विद्युतीकरण गर्न साझेदारी सहकार्य र सहलगानी गर्ने

अनुसार

६.२.दअपेक्षितउपलब्धि

१. सबै घरधुरीजलविद्युत तथावैकल्पिकऊर्जाबाटलाभान्वितभएकाहुनेछन्।
२. विद्युतीकरणकालागिनेपालविद्युतप्राधिकरणसँगविद्युतविस्तारकालागिसमझपत्रमाहस्ताक्षरभएकोहुनेछ।
३. संघीयसरकारतथाप्रदेशसरकारलेविद्युतीकरणकार्यक्रममाप्राथमिकतादिएकोहुँदासहलगानीतथासाङ्गेदारीकार्यभएकोहुने छ।

६.३ नवीकरणीयऊर्जा

६.३.१ पृष्ठभूमि

पृथ्वीको गर्भमा रहेको खनिज उर्जाको भण्डारण सकिदै जाँदा विश्वभर प्रयोग हुने दुई तिहाई बढीको व्यापारिक उर्जाकोस्रोतको विकल्प बारे संसारभर अध्ययन, अनुसन्धान र उत्पादन भैरहेका छन्। त्यो सँगै नवीकरणीय उर्जालाई थप प्रतिस्पर्धीर ग्रीड इन्टर्योक्टिभ वनाउन व्याट्री स्टोरेज प्रविधिको घट्दो मूल्यले पनि सहयोग गरिरहेको छ। यसवाट दुर्गम क्षेत्रमारहेका राष्ट्रिय प्रसारणभन्दा बाहिरका गाउँहरूमा विद्युतीकरणको दीर्घकालीन समाधान भएका छन्। विद्युत उत्पादनबाहेकवायोग्याँस, वायोमास, वायोइन्धन जस्ता क्षेत्रमा पछिल्ला वर्षहरूमा भएका अध्ययनले निकै उर्जादिक्ष र प्रयोगकर्ता मैत्रीप्रविधिहरू विकास भैरहेका छन्। दिगो विकास लक्ष्य (२०१५-२०३०) तथा नेपालको संविधानले पनि नवीकरणीय उर्जाकोविकास गरी आधारभूत आवश्यकता परिपूर्ति गर्नका लागि सुपथ र सुलभ रूपमा भरपर्दो उर्जाको आपूर्ति गर्ने नीति अङ्गीकारगरेको छ। राष्ट्रिय प्रसारण लाइन पुङ्याउन सम्भाव्यता नभएका तथा छरिएर रहेका बस्तिहरूमा आधुनिक उर्जाको पहुँचपुर्याउन, शहरी क्षेत्रमा बढ्दो उर्जा मागको ब्यवस्थापन गर्न र परम्परागत तथा आयातित उर्जा माथिको निर्भरतालाई कमगर्न विभिन्न किसिमका नवीकरणीय उर्जाको प्रवर्द्धन, विकास तथा दिगो ब्यवस्थापन गरी यस क्षेत्रलाई मूल प्रवाहमा ल्याउनजस्तूरी छ। नवीकरणीय उर्जा क्षेत्रमा नेपालमा भैरहेका कार्यहरूमा लघु जलविद्युत, सुधारिएको पानी घट्ट, सौर्य उर्जा, वायुउर्जा, सुधारिएको चुलो, सौर्य कुकर, विद्युतीय चुलो र बायोग्याँस आदि रहेका छन्।

६.३.२ समस्यातथाचुनौती

उपभोक्तासमेतकोसहभागितासहलगानीकाक्षेत्रमासाङ्गेदारीगरीउत्पादितऊर्जालाईवितरणतथादिगोरूपमाउपयोगएवंव्यवस्था पनगर्ने रउद्यमशीलतातथारोजगारीकाअवसरबढाउनकृषितथापशुपालनकालागिसहुलियतदरमाऊर्जाउपलब्धगराउने तथा वैकल्पिक ऊर्जा विकासमा निजी क्षेत्रको लगानीअपेक्षाकृत रूपमा आकर्षित हुन नसक्नु, स्थानीय तहमा वैकल्पिक ऊर्जाको प्रवद्धन, विकास र ब्यवस्थापन दक्षता उपलब्धनहुन जस्तासमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन्।

६.३.३ अवसर

सानोलगानीर

पुँजीबाटउत्पादनगरीउपभोगगर्नसकिनु,स्थानीयस्रोतकोउपलब्धतारमागकाआधारमाऊर्जाउत्पादनगर्नसकिनु,वातावरणसंरक्षणकालागिजनस्तरमाचेतनाविस्तारहुँदैजानु,गैरसरकारीक्षेत्रलेयसक्षेत्रमालगानीकालागिउत्प्रेरितरहनु,संघीयसरकारकोवित्तीयतथामौद्रिकनीतिमार्फतयसलाईप्रवर्द्धनतथासहुलियतदिनेनीतिलिइनुयसक्षेत्रकालागिमहत्त्वपूर्णअवसरहेकाछन्।

६.३.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

नवीकरणीय ऊर्जाको वहुउद्देश्यीय क्षेत्रमा विस्तारःआर्थिकतथा सामाजिकविकास

लक्ष्य

नवीकरणीय ऊर्जाको प्रवर्द्धन र विकास

उद्देश्य

१. नवीकरणीय ऊर्जाको माध्यमबाट ग्रामीण विद्युतीकरण र उद्योग सञ्चालन गरी रोजगार सिर्जना गर्नु
२. फोहरव्यवस्थापनतथाऊर्जाउत्पादनलाईएकीकृतकार्यक्रमकारूपमाविकासगर्नु
३. बैकल्पिकऊर्जालाईमहत्वपूर्णऊर्जाकोआधारकारूपमाविकासगर्नु
४. रोजगारीकाअवसरकासाथैऊर्जाकोवहुआयामिकउपयोगतर्फकेन्द्रितगर्नु

६.३.५ रणनीतितथाकार्यनीति

६.३.५.१ बस्तीबाटउत्सर्जनहुनेफोहरलाईऊर्जामापरिणतगर्नसंघीय

सरकारतथाप्रदेशसरकारबाटसमपूरकतथाविशेषअनुदानप्राप्तगर्ने।

६.३.५.२ दैनिकगार्हस्थकार्यतथासानातथाघरेलुउद्यममाऊर्जाकोउपयोगबढाउनमागरआपूर्तिकोसन्तुलनमिलाउने।

६.३.५.३ अतिरिक्तऊर्जाशक्तिराष्ट्रियविद्युतप्रसारणलाईनमाजोड्ने।

६.३.५.४ कृषि,पशुपालन,सिंचाई,पर्यटन,औद्योगिकप्रयोजनकालागिऊर्जाकोउपयोगबढाउने।

६.३.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७५/७६	लक्ष्य			योजनाअवधि कोजम्माल क्षय
				२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१.	नवीकरणीय ऊर्जा सम्बन्धी नीति तर्जुमा	संख्या		१	-	-	१
२.	सौर्य तथा बायुऊर्जा उत्पादन गर्ने सकिने ठाउँ पहिचान तथा सम्भाव्यता अध्ययन	संख्या		-	-	१	१
३.	विद्युत नपुगेका र तत्काल वितरण लाईन पुन्याउन सम्भव नरहेका घरहरूमा सौर्य ऊर्जा जडान	संख्या		१०	१०	१०	३०

४.	लघु जलविद्युत निर्माण, मर्मतसम्भार तथा स्तरन्त्रोति गरि सञ्चालनमा ल्याउने	संख्या		१	१	१	
५.	नवीकरणीय ऊर्जामा आधारित रहेर सञ्चालित घरेलु उद्योग र पर्यटन व्यवसायलाई आवश्यकताका आधारमा सौर्य ऊर्जा प्रयोगको लागि प्रोत्साहन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६.	लिफ्ट सिंचाई आवश्यकता रहेका ठाउँमा सौर्य ऊर्जा प्रयोगको लागि प्रोत्साहन	संख्या		-	-	१	
७.	लिफ्ट खानेपानी आयोजना आवश्यकताका रहेका ठाउँमा सौर्य ऊर्जा प्रयोगको लागि प्रोत्साहन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८.	विद्युतीय चुलो प्रयोग प्रवर्द्धन (परिवार)	संख्या		३०	३०	३०	
९.	सुधारिएको चुलो प्रवर्द्धन सहयोग कार्यक्रम	संख्या		३०	३०	३०	

६.३.७ प्रमुखकार्यक्रमतथा आयोजना

१. बैकल्पिक ऊर्जाउत्पादन तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम
२. विद्युतको पहुँच नभएको वडामासौर्य ऊर्जाजडान
३. सौर्य ऊर्जाको लागि अनुदानउपलब्धहुने
४. सामुदायिकविद्यालयमाबैकल्पिक ऊर्जाजडानएवंविस्तारमासहजीकरण
५. दिगोविकासकोलक्ष्यप्राप्तिका लागिगैरसरकारीसंस्था तथा निजी क्षे त्रसँगसमेतसाझेदारी

६.३.८ अपेक्षितउपलब्धि

बैकल्पिक ऊर्जाजडानकालागिबैकल्पिक ऊर्जकिन्द्रसँग सहकार्य स्थापित भएकोहुनेछ ।
 संघीयसरकारतथाप्रदेशसरकारलेविद्युतीकरणकार्यक्रममाप्राथमिकतादिएकोहुँदासहलगानीतथासाझेदारीकार्यभएकोहुनेछ ।
 बैकल्पिक ऊर्जाजडानतथाविस्तारबाट समुदाय तथा सामुदायिकविद्यालयलाभान्वितभएकाहुनेछन् ।

६.४ सङ्कपूर्वाधार

६.४.१ पृष्ठभूमि

विकास प्रकृयालाई ठोस गति तथा दिशा प्रदान गर्न सडकको उपलब्धता प्रारम्भिक शर्त हो। सडक विकासले उत्पादकत्व वृद्धि गर्न, स्वास्थ्य र शिक्षा सेवामा पहुँच उपलब्ध गराउदैरोजगारी सिर्जना गर्न, गरिबी न्यूनीकरण गर्न र समग्र सामाजिक र आर्थिक विकासमा टेवा पुर्याउन उल्लेखनीय योगदानगर्दछ । सडक सञ्चाल अन्तर्गत आउने विभिन्न खोलानालाहरूमा पुल निर्माण तथा मर्मतले बाहेमासे आवतजावतकोप्रत्याभूति गराउँदछ ॥ १ ॥

बाहेमहिनासुरक्षितवरबाटसवारीसाधनसञ्चालनगर्नसकिनेसडकपूर्वाधारआजकोआवश्यकताहो ।

हिउँदैधुलेसडकलेएकातिरअसुरक्षाथपेकाछुन्भनेअर्कोतर्फसवारीधनीरउपभोक्ताकोलागतएवंसमयमहङ्गेबनाएकाछन् ।
हालसम्यसस्थानीयतहमापक्कीसडक (मुख्य सडक बाहेकका

क्षेत्र)नभएतापनिग्राभेलतथाकच्चीसडकभनेसबैबडाकेन्द्रमापुगिसकेकोछ ।

करिब८०प्रतिशतजनसंख्यासडकसञ्चालभित्ररहेकाछन् ।

आगामीदिनमाग्राभेलसडकलाईपक्कीसडकमारकच्चीसडकलाईग्राभेलसडकमास्तरोन्नतिगरीसुरक्षित,लागतप्रभावीरसमयबचत हुनेगरीसडकपूर्वाधारकोविकासतथाविस्ताको लागि गाउँपालिकाले पहिलो प्राथमिकता दिनु पर्ने देखिन्छ ।

६.४.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

सडकको स्पष्ट वर्गीकरण नहुन, मापदण्डविना योजना पहिचानतथा छनौट हुनु, आवश्यक पूर्वतयारीविना योजना कार्यान्वयनमा लैजानु, दक्ष श्रमिक तथा अन्य विषयगत जनशक्ति उपलब्धतामा कमी रहनु, गुणस्तरीय निर्माण सामग्रीका साथै नदीजन्य निर्माण सामग्रीको सहज उपलब्धता हुन नसक्नु, बजेटको विनियोजन र सञ्चालनकुशलताको अभाव हुनु, आयोजना व्यवस्थापनमा सुशासनकायम राख्न गर्नुपर्ने उपायहरूको अवलम्बन नहुनु, ठेक्का व्यवस्थापनमा कमजोरी रहनु, सडक लम्बाइ वृद्धिका साथै मर्मतसम्भारको दायित्व वृद्धि भए अनुरूप स्रोत व्यवस्थापन नहुनु, आदि यस क्षेत्रका समस्याहरू रहेका छन् ।

६.४.३ अवसर

सडक निर्माणमा स्थानीय तह, प्रदेश र संघ सरकार बीचको साझेदारी थप मजबुद र बलियो हुँदै जानु, प्राविधिकजनशक्तिकोउपलब्धताबढ्नु,अस्फाल्डपिचकोसट्टाढलानपिचदीर्घकालीनरूपमासस्तोहुनु,सडक पूर्वाधार विकासका लागि गाउँपालिकाको वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रमकमा प्राथमिकता दिनु र ग्रामीण क्षेत्रको टोलस्तर सम्म सडक संजाल विस्तार हुँदै जानु यस क्षेत्रका अवसरहुन् ।

६.४.४ दिर्घकालीन सोच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीनसोच

सडकपूर्वाधारको विस्तारःआर्थिक,सामाजिकक्षेत्रमा विकास

लक्ष्य

सडक पूर्वाधार विकास र विस्तार मार्फत सर्वसाधारणको जीवन यापनलाई सहज बनाउँदै स्थानीय स्रोत साधनको उपयोगलाई र समतामूलक आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने ।

उद्देश्य

१. गाउँपालिकाको सबै क्षेत्रमा सडक पूर्वाधार विकास, विस्तार रस्तरोन्नति मार्फत दिगो, भरपर्दो र सुरक्षित पक्की सडक निर्माण गर्ने
२. सडक पूर्वाधार विकाससंग शिक्षा, स्वास्थ्य, सरसफाइरउद्यमशीलता आदिको सम्बन्ध स्थापित गर्दै जाने ।

६.४.५ रणनीतितथा कार्यनीति

६.४.५.१ गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक गतिविधिलाई सन्तुलित, समावेशी, गतिशील बनाउनयोगदान पुर्याउन सक्नेरणनीतिक सडक सञ्चाल सुदृढगर्ने ।

६.४.५.२ छिटो, भरपर्दो र वातावरण मैत्री सडक सञ्चाल विकास गर्न सहयोगी हुने प्रविधि तथा उपायहरू अबलम्बन गर्ने ।

६.४.५.३ संघीय सरकार, प्रदेश सरकार सँगको सहकार्य र सहलगानीमा सडक निर्माणलाई प्रथमिकता दिने ।

६.४.५.४ सर्वसाधारणनागरिकको दैनिक आवागमन सुरक्षित एवं भरपर्दो सडक पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।

६.४.५.५ आर्थिक वृद्धिलाई योगदान पुग्नेगरी सुरक्षित सडक पूर्वाधार को पहुँचर सुविधाविस्तार गर्ने ।

६.४.५.६ कृषि, उद्योग, व्यापार, जलविद्युत्, पर्यटन, शिक्षार स्वास्थ्य सेवा मापहुँच बढाउने गरी अन्य स्थानीय तहत थाप्रदेश कारणनीतिक सडक सञ्चाल सँग आवद्धता बढाउने ।

६.४.५.७ वडाकेन्द्र देखिगा उँपालिकाकेन्द्र सम्मकासडक पक्की तथा ग्रामभेलगरी वर्षेभरी सञ्चालन माआउनेबनाउने ।

६.४.५.८ सरकार-समुदाय-निजी क्षेत्र सञ्चालनमार्फत लगानी तथा सहकार्यलाई निरन्तरताएवं प्राथमिकतादिने ।

६.४.५.९ सडक पुल निर्माण कालागि संघीय सरकार तथा प्रदेश सरकार सँग सञ्चालन तथा सहकार्य गर्ने ।

६.४.५.१० वातावरण मैत्री एवं सुरक्षित पारस्थितिक प्रणाली कालागि सडक को दायाँ बायाँ हरियाली कायमगर्न कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

६.४.५.११ सार्वजनिक निर्माण मासार्वजनिक-निजी सञ्चालन निर्माण (पीपीपी); सञ्चालन तथा हस्तान्तरण (अपरेटएण्डट्रान्सफर), डिजाइन, फाइनान्स, निर्माण, सञ्चालन तथा हस्तान्तरण (डीएफसीओटी) जस्ता उपयुक्त मोडल अबलम्बन गर्ने ।

६.४.५.१२ ज्येष्ठ नागरिक, बालबालिका तथा अपाङ्ग मैत्री सडक डिजाइन तथा निर्माणको सुनिश्चिततागर्ने ।

६.४.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य				योजना अवधिको जम्मा लक्ष्य
			७/७०	८/७०	९/७०	१०/७०	११/७०	
१.	यातायात पूर्वाधार विकास सम्बन्धी नीति कानुन एवं गुरुयोजना तर्जुमा	संख्या		१				१

	तथा कार्यान्वयन						
२.	वडाकेन्द्र र गाउँपालिका केन्द्र जोड्ने मूल सडक स्तरउन्नोति तथा कालोपत्रे	संख्या		२	२	२	६
३.	सडकपहुँच पुगेका तर पुल अभावको कारण वर्षायाममा यातायात सञ्चालन हुन नसकेका सडक खण्डमा मोटरेपुल निर्माणमा संघ प्रदेश सरकारसँग सहकार्य	संख्या		२	२	२	६
४.	गाउँपालिकाभित्रका विभिन्न सडकलाईफराकिलो,ग्राभेलिङ, घुम्ती सुधार र स्तरोन्नति गर्ने	संख्या		२	२	२	६
५.	गाउँपालिका क्षेत्रमा पूर्वाधार निर्माणलाई एकीकृत रूपमा सञ्चालन	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६.	सवारी नियमको जानकारी गराउने,नियमन गर्ने र नियन्त्रण गर्नको लागि आवश्यक नीतिगत सुधार सहित कार्यक्रम कार्यान्वयन	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

६.४.७ प्रमुखकार्यक्रम

- यातायात पूर्वाधार सम्बन्धी नीति, दिर्घकालीन योजना तथा रणनीति तर्जुमा।
- पक्की सडक सडकपुल जस्ता ठूलो लगानी आवश्यक पर्ने पूर्वाधार निर्माणका लागि नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारसँग साझेदारी तथा सम्पूरक अनुदान मार्फत कार्यान्वयन गर्ने।
- छिमेकी स्थानीय तहसँगको साझेदारीमा रणनीतिक सडक विस्तार तथा सुदृढीकरण गर्ने।
- सडक यातायात सुरक्षित, भरपर्दो तथा वातावरणमैत्री बनाउन शैक्षिक पाठ्यक्रम, अनौपचारिक शिक्षा, सूचना प्रविधिको प्रयोग, प्रचलित कानुनको पूर्ण कार्यान्वयनगाउँ ढुवानी तथा यात्रुवाहक सवारी सेवालाई सेवामा आधारित उद्योगको रूपमा विकास गर्ने।

६.४. दअपेक्षितउपलब्धि

सडक स्तरोन्नति भई कालोपत्रे तथा ग्रामेल भएको हुनेछ । सबै वडामा सडक सञ्चाल विस्तार भई पहुँच स्थापित भएको हुनेछ र सडक सञ्चालको विकास र विस्तारसँगै स्थानीय उत्पादन र आर्थिक क्रियाकलापमा महत्वपूर्ण योगदान भउको हुनेछ ।

६.५ सिंचाई

६.५.१ पृष्ठभूमि

नयाँ खेतीका विधि तथा ढाँचाहरूको अभ्यास गर्न र उत्पादकत्व बढाई खाद्य सुरक्षा तथा गरिबी निवारणमा योगदान पुर्याउन सिंचाईको मुख्य भूमिका रहने गर्दछ । कृषियोग्यभूमिमासिंचाइकोउपलब्धतालेकृषिक्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउने अबसरकोरूपमाविकासगर्नसम्भवरहेकोछ ।

आकाशेपानीमाभरपर्नेहाम्नोकृषिप्रणालीकाकारणखेतीयोग्यभूमिकोपूर्णएवंसार्थकउपयोगगर्नसकिएकोछैन । बाहैमहिनासिंचाइकोसुविधाउपलब्धहुनसकेमाकृषकलेमौसमीतथाबेमौसमीखेतीपातीगरीआर्थिकउपार्जनगार्दैबाहिरबाटखरिद गरिनेकृषिउपजलाईविस्थापनगर्नसक्छन् ।

६.५.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

कृषिकर्ममारहेकाकर्मजीविकालागिउपयुक्ततथाबाहैमहिनासिंचाइसुविधाउपलब्धगराउनपुँजीप्रविधिलगानीकोअपर्याप्तिहुनु, सिंचाई गुरुयोजना बनाई योजनाबद्ध विकास तथा व्यवस्थापन गर्न नसक्नु, दिगो सिंचाईको व्यवस्था गर्न नसक्दाउत्पादकत्व कम हुने र खाद्यान्न उत्पादन प्रति कृषक तथा समुदायको उत्साहजनक आकर्षण नहनु, यसक्षेत्रकाचुनौतीरहेकाछन् ।

६.५.३ अवसर

वगनासकाली गाउँपालिकामा काली गण्डकी नदीको पानी लिफिटड गरी सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराउने प्रशस्त संभावना रहेको छ ।

तीनैतहकासरकारले आर्थिकसमृद्धिकालागिसिंचाईकाक्षेत्रमालगानीकालागिप्राथमिकतानिर्धारणगरेकाछन् ।

सार्वजनिकतथानिजीक्षेत्रकाक्षेत्रकाबीचमासहकार्यसहलगानीगर्नसक्नेवातावरणअनुकूलबन्दैगएकोछ ।

राजनीतिकस्थिरतातथागतिशीलसरकारकोउपस्थितिलेनीतिगतस्थिरतारदीर्घकालीनयोजनातजुमाकार्यलाईसबैक्षेत्रबाटसहयोगहुँदै जाने र विदेशमा सिप आर्जन गरी आएका युवाहरूलाई सिंचाई सेवाको उपलब्धताबाट कृषि लगायत व्यवसायिक पेशामा आकर्षित गर्न सकिने संभावना समेत रहेकोछ ।

६.५.४ दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

सिंचाइसुविधाको उपलब्धता :कृषिक्षेत्रमाउत्पादनशीलता

लक्ष्य

सिंचाइउपलब्धगराउँदैगार्हस्थउत्पादनमाकृष्णेत्रकोयोगदानवृद्धिगर्ने

उद्देश्य

१. संभाव्य सबै क्षेत्रमा सानासिंचाइलाईविस्तारगर्नु ।
२. सिंचाईको उपलब्धता संगै कृषि क्षेत्रको विस्तार गर्नु ।
३. सिंचाई प्रणाली तथा नदीको दिगो तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु ।

६.५.५ रणनीतितथाकार्यनीति

६.५.५.१ भूमि प्रयोग नक्सा, खेतीको परिदृश्य, खेती अनुसार पानीको आवश्यकता र स्रोत पहिचानर सम्भावित सिंचाई योजनाका परिदृश्यहरू समेत प्रतिविम्बित हुने गरी विस्तृत “सिंचाई गुरुयोजना” तयार गर्ने ।

६.५.५.२ परम्परागत कृषक कुलोहरू तथा जीर्ण सिंचाई आयोजनाहरूको भौतिक पूर्वाधारको स्तरोन्नति वा आधुनिकीकरण गरी बाहै महिना सिंचाई सुविधा पुऱ्याइनेछ ।

६.५.५.३ आकाशेपानीलाईभण्डारणगरीपुनर्भरणकोक्षेत्रनिर्माणगर्ने ।

६.५.५.४ साना-सानापानीकास्रोतलाईसंकलनगर्ने ।

६.५.५.५ परम्परागतपोखरीतथापानीकामुहानलाईदिगोबनाउनवृक्षारोपणगर्ने ।

६.५.५.६ लिफ्टसिंचाइलाईप्रबर्द्धनगर्ने ।

६.५.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७८/७९ २०७९/८०	लक्ष्य				योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
				२०७७/७८ २०८०	२०७९/८० २०८१	२०८०/८१ २०८२	२०८१/८२ २०८३	
१.	सिंचाइ गुरुयोजना तर्जुमा			१	-	-	-	१
२.	मुख्य कृषि कार्यक्रम सञ्चालित क्षेत्रमा सिंचाई विकास कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या		२	२	२	२	
३.	करेसाबारी सिंचाई आयोजना (धाराबाट बगेर खेर गइरहेको र आकाशको पानी पोखरीमा संकलन गरी घरधुरी स्केलका करेसाबारी सिंचाई गर्ने कार्यक्रम)	संख्या		१०	१०	१०	१०	३०
४.	सिंचाई प्रणालीको मर्मत सम्भार,नवीकरण र सुदृढीकरण	संख्या		२	२	२	२	६

५.	नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाई विकास कार्यक्रम	संख्या		२	२	२	६
६.	१२ महिना सिंचाई पुगेका तर वर्षको एक खेती मात्र भइरहेका ठाउँ पहिचान गरी १२ महिना सिंचाई पुगेका तर वर्षको एक खेती मात्र भैरहेका ठाउँमा उच्च मूल्य पर्ने कम्तिमा दुई खेती गर्ने प्रोत्साहन विकास र कार्यान्वयन	संख्या		१	१	१	३
७.	जोखिममा रहेका सिंचाई आयोजनाका मुहान संरक्षण कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
८.	प्लाष्टिक पोखरी निर्माण तथा सिंचाई प्रोत्साहन	संख्या		१	१	१	३
९.	कालीगण्डकी लिपिटड सिंचाई आयोजना संचालन	संख्या				१	१

६.५.७ अपेक्षितउपलब्धि

कृषियोग्यभूमिमाबाहैमहिनासिंचाईप्रबन्धरहेकोहुनेछ।

सिंचाईकाआधुनिकप्रविधिप्लाष्टिकपोखरीथोपासिंचाईआकाशोपानीसंकलनकोविकासएवंविस्तारभएकोहुनेछ।

सानासिंचाईयोजनानिर्माणरविस्तारमाकृषकसहकारीनिजीक्षेत्रसँगसाझेदारीभएकोसंघीयसरकारप्रदेशसरकारसँगमझौलातथाठूलासिंचाईआयोजनाकार्यान्वयनकालागिसमपूरकलगानीभएकोबैकल्पिकऊर्जाकोमाध्यमबाटलिपटसिंचाईआयोजनासञ्चालनभएकोहुनेछ।

६.६ खानेपानीतथासरसफाई

६.६.१ पृष्ठभूमि

आधारभूत आवश्यकतामा रहेकोखानेपानीलाई नेपालको संविधानले मौलिकहकको रूपमा व्यवस्था गरेको छ।

गाउँपालिकामा आधारभूत स्तरको खानेपानी सुविधाबाट लाभान्वित जनसंख्या ७०प्रतिशत पुगेको छ भने मध्यम तथा उच्च स्तरको खानेपानी सुविधाबाट ३५ प्रतिशत जनसंख्या मात्र लाभान्वित छन्। वगनासकाली गाउँपालिकालाई खुल्ला दिशामुक्त घोषित भैसकेका छन्।

नेपालकोभूगोलसानोरहेकोमात्राजिलपछिकोदोस्रोठलोपानीकोस्रोतभएकोमुलुककोरूपमारहेकोछ।

पानीउपलब्धताकाआधारमाउपयुक्तनीतियोजनारसन्तुलितबजेटव्यवस्थापनगर्नसकेमाहरेकघरधुरीआधारभूतखानेपानीकोसु

विधाप्रासादर्नसक्छन्।

आधारभूतखानेपानीकोसुविधापुगिसकेपछिस्वस्थखानेपानीउपलब्धगराउनेसरकारकोउद्देश्यरहेकोछ ।

यसैलाईपरिपूर्तिगर्नसंघतथाप्रदेशसरकारबाटएकघरएकधाराकार्यक्रमलाईकार्यान्वयनमालगिएकोछ ।

हेरेकघरधुरीमास्वस्थखानेपानीकोउपलब्धतागराउनसकेमामात्रस्वस्थनागरिककोविकाससम्भवछ ।

खानेपानीकोसुविधासँगसँगैसरसफाइकार्यक्रमकोपनिविकासगरिएकोछ ।

हेरेकघरविद्यालयसार्वजनिकस्थलमाशौचालयकोव्यवस्थागर्नेसरकारकोनीतिकोनिरन्तरतालाईसहयोगपुन्याउनुयससरकारकोजिम्मेवारीतथाकर्तव्यरहेकोछ । स्वस्थ नागरिक उत्पादनमा योगदान पुर्याउन र समग्रआर्थिक सामाजिक विकासको आधारशीला तयार गर्न गुणस्तरीय खानेपानी र सरसफाईको सुविधाको व्यवस्था गर्नु सरकारकोदायित्वरहेको हुँदा खानेपानी तथा सरसफाई क्षेत्रलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी कार्य गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

६.६.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

खानेपानीकास्रोतरभौगोलिकविकटताहामाप्राकृतिकचुनौतीकारूपमारहेकाछन्।

ग्रामीणक्षेत्रकोबस्तीपातलोरछरिएररहेकाकारणपनियस्तोसुविधाउपलब्धगराउनसमस्यादेखिएकोछ । गुरुयोजना बनाई खानेपानीको विकास तथा व्यवस्थापन हुन नसक्नु, तीन तहका सरकार बीच कार्यक्षेत्र स्पष्ट नहुनु, सरसफाई तथा स्वच्छ खानेपानीको क्षेत्रमा पर्याप्त लगानी नहुनु, जस्तासमस्यातथाचुनौतीको रूपमा रहेका छन्।

६.६.३ अवसर

दिगोविकासकालक्ष्यले आधारभूतथास्वस्थखानेपानीसरसफाईलाईप्रमुखलक्ष्यकारूपमासमावेशगरीसन् २०३० सम्ममालक्ष्यप्राप्तिरिसक्नेसमयसीमानिर्धारणगरिसकेकोछ । खानेपानी तथा सरसफाई क्षेत्र तीनै तहका सरकारको उच्च प्राथमिकतामा पर्नु, खानेपानी तथा सरसफाईको क्षेत्रमा निजीतथा अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रको चासो तथा लगानी आकर्षण हुँदै जानु, आयोजनाको छनौट, सञ्चालन र व्यवस्थापनमा उपभोक्तातथा समुदायको थप चासो हुँदै जानु आदि अवसरकोरूपमा रहेका छन् ।

६.६.४ दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

स्वास्थ्य र स्वच्छताको लागि गुणस्तरीय खानेपानी तथा सरसफाईको उपलब्धता

लक्ष्य

आधारभूतखानेपानीतथासरसफाईकोसुविधाबाटसामाजिकपरिसूचकमासुधारगर्ने ।

उद्देश्य

- आधारभूतखानेपानीतथासरसफाईनपुगेकोक्षेत्रमासुविधापुन्याउने
- आधारभूतखानेपानीपुगेकोस्थानमास्वस्थखानेपानीकोसुविधापुन्याउने

३. खानेपानीतथासरसफाईबाटहुनेरोगकोरोकथामतथान्यूनीकरणमासहयोगपुन्याउने
४. महिलाकोजीवनस्तरतथाआर्थिकक्षेत्रमासहभागिताबढाउने

६.६.५ रणनीतितथाकार्यनीति

- ६.६.५.१ आधारभूत खानेपानी सुविधा नपुगेका क्षेत्रलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी खानेपानी आयोजना निर्माण तथा सुविधा विस्तार गर्ने ।
- ६.६.५.२ परम्परागतखानेपानीकामुहानकुवा, पॅंधेराकोसंरक्षणगर्ने ।
- ६.६.५.३ खानेपानीकासोतसंरक्षणकालागिवृक्षारोपणगर्ने ।
- ६.६.५.४ सडक, भवनजस्तापूर्वाधारनिर्माणमावातावरणसंरक्षणलाई ध्यानदिने ।
- ६.६.५.५ संघीय सरकारतथाप्रदेशसरकारकोबजेटतथालगानीलाई सहजीकरणतथामागविस्तारगर्ने ।
- ६.६.५.६ संघीय सरकारतथाप्रदेशसरकारकोलगानीमास्थानीयसरकारकोसहलगानीगर्ने ।
- ६.६.५.७ घरघरमाखानेपानीतथासरसफाईकोसुविधाबाट महिलाकालागिप्राप्त हुनेखालीसमय आर्थिकउत्पादनतर्फ लगाउनउत्प्रेरितगर्ने ।
- ६.६.५.८ शत प्रतिशत घरमा आधारभूत शौचालय तथा सरसफाई सुविधाको व्यवस्था गर्ने ।

६.६.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७५/७६	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
				२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१.	फोहोर पानीको उचित व्यवस्थापनको लागि मापदण्ड निर्धारण	संख्या		१	-	-	१
२.	फोहोर व्यवस्थापन गुरुयोजना निर्माण	संख्या		१	-	-	१
३.	खानेपानी सुविधाको तथ्याङ्क अद्यावधिक गरि खानेपानी गुरुयोजना निर्माण गर्ने	संख्या		१	-	-	१
४.	आधारभूत खानेपानी नपुगेका सबै घरधुरीमा खानेपानी पुन्याउने	प्रतिशत		६०	७०	८०	
५.	खानेपानी आयोजना मर्मतसम्भार	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

	र व्यवस्थापनको लागि उपभोक्ता समिति र प्राविधिक जनशक्तिको क्षमता र दक्षता अभिवृद्धि						
६.	जलाधार क्षेत्रको संरक्षण सम्बन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७.	जलवायु परिवर्तन र मानवीय हस्तक्षेपको कारणवाट खानेपानीको स्रोतमा पर्ने गएको असरको अध्ययन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८.	सबै सामुदायिक भवन, सार्वजनिक स्थल, विद्यालय तथा निजी घरहरूमा शौचालय निर्माण कार्य सञ्चालन	संख्या		५	५	५	१५
९.	फोहोरमैला व्यवस्थापनको लागि स्थानीय समुदायसँग सघन सहकार्य गर्दै जनचेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१०.	अपाङ्गमैत्री, महिलामैत्री तथा बालमैत्री शौचालय निर्माण	संख्या		३	३	३	१२
११.	सार्वजनिक-निजी क्षेत्र सहकार्यमा फोहोर मैलाबाट बायो र्यास, प्राङ्गारिक मल उत्पादन गर्न सम्भाव्यता अध्ययन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१२.	विद्यालयका विद्यार्थी तथा समुदाय लक्षित सरसफाई सम्बन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम तथा तालिम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

६.६.७ प्रमुख कार्यक्रम

१. सबै घरधुरीमा आधारभूत खानेपानी सुविधा
२. आधारभूत खानेपानी पुगेका घरधुरीमा स्वस्थ खानेपानी सुविधा स्तरोन्नति
३. सरसफाई कालागि विद्यालय तथा अनौपचारिक शिक्षात् थाजनचेतना कार्यक्रम

४. खुलादिशामुक्तक्षेत्रकोप्रभावकारिताविस्तार
५. खानेपानीकामुहानतथास्रोतमासरसफाईतथासुरक्षा
६. संघीयसरकारतथाप्रदेशसरकारसँगविशेषअनुदानमार्फतआधारभूतएवंस्वस्थखानेपानीविस्तार
७. सरसफाईतथास्वास्थ्यशिक्षारज्ञानकालागैरसरकारीक्षेत्रसँगसाझेदारीसहकार्यतथासहजीकरण

६.६.८ अपेक्षितउपलब्धि

स्थानीयतहकासबैघरधुरीमाआधारभूतहकोखानेपानीतथासरसफाइसुविधाउपलब्धभएकोहुनेछ । परम्परागतपानीकास्रोतरमुहानकुवापैधेराइनारकोसंरक्षणरसुधारभएकोपानीकास्रोतकोदिगोपनाकालागिवृक्षरोपणभएको रसरसफाईप्रतिविद्यालयशिक्षा, अनौपचारिकशिक्षागैरसरकारीक्षेत्रसँगकोसमन्वयमाकार्यान्वयनभएकोहुनेछ । आधारभूतखानेपानीमाउल्लेख्यलगानीकालागिसंघीयसरकारतथाप्रदेशसरकारकोविशेषअनुदानकार्यक्रममार्फतभएकोहुनेछ ।

६.७. आवास र बस्ती विकास तथा पुनर्निर्माण

६.७.१ पृष्ठभूमि

व्यवस्थित र सुरक्षित आवास समृद्ध गाउँपालिका विकासको आधारशिला हो । नेपालको संविधानले अव्यवस्थित बसोबास, योजनाबद्ध, पूर्ण पूर्वाधार, बातावरणमैत्री आवासलाई नागरिकको सुरक्षितआवासको हकलाई प्रत्याभूति गरेको छ । भौगोलिक हिसाबले विकट र छरिएर रहेका तथा विपदको जोखिममा रहेका घरपरिवारलाई सुविधासम्पन्न, बातावरणमैत्री आवासको व्यवस्थापन र विपन्न तथा शहरी क्षेत्रमा अनधिकृत तथा अव्यवस्थितरूपले बसोबास गरेका घर परिवारलाई उचित व्यवस्था गर्न यस क्षेत्रलाई प्राथमिकता राखी गाउँपालिकाले कार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

६.७.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

आवासको निर्माण गर्दा परम्परागत तरिकाले निर्माण गर्नु, प्राविधिकको परामर्श नलिनु, निर्माण सामाग्री कम गुणस्तर र खर्चिलो हुनु, सुरक्षित, स्वास्थ्य र सुविधायुक्त आवास नहुनु, , भू-उपयोग नीतिलाई कार्यान्वयन गर्न नसकिनु, गाउँपालिकाले निर्धारण गरेको मापदण्ड विपरित आवास निर्माण हुनु तथा मापदण्ड अनुसार भएको वा नभएकोअनुगमन गर्ने कार्य प्रभावकारी नहुनु जस्ता समस्या र चुनौती रहेका छन् ।

६.७.३ अवसर

गाउँपालिकामा प्राविधिक जनशक्तिको उपलब्धता हुँदै जानु, भवन निर्माणको लागि मापदण्ड निर्धारण हुनु, विकट र विपद्को उच्च जोखिममा रहेका गरिब, न्यून आय भएका परिवारको लागि जनताकोलागि न्यून लागतका आवास कार्यक्रम सञ्चालन हुनुआदिलाई अवसरकोरूपमा लिन सकिन्छ ।

६.६.४ दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

सुरक्षितरव्यवस्थितबस्तीविकास

लक्ष्य

व्यवस्थितबस्तीविकास र अन्य विकासलाई एक आपसमा आवद्ध गर्ने

उद्देश्य

१. सुरक्षितबस्तीविकासकालागि आधारभूतपूर्वाधारकोनिर्माणगर्नु
२. स्थानीयस्रोततथासाधनकोसमुचितउपयोगगर्दैदिगोबस्तीविकासगर्नु
३. एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गरी अनधिकृत, अव्यवस्थित र छारिएर रहेका विपन्न र सीमान्तकृत घर परिवारलाईएकताबद्ध गर्नु ।

६.८.५ रणनीतितथाकार्यनीति

६.८.५.१ भौगोलिक हिसाबले बिकट र छारिएर रहेका तथा विपद्को जोखिममा रहेका र सीमान्तकृत र परिवारलाई आधारभूत सुविधा सहितको एकीकृत बस्ती निर्माण गरी स्थानान्तरण गर्ने

६.८.५.२ स्थानीयस्रोतकारूपमारहेकाकाठ, ढुङ्गा, बालुवा, गिटीकोसंरक्षण उपयोगगर्ने ।

६.८.५.३ लोकमार्ग क्षेत्रमा हुन सक्ने थप बस्ती विस्तारलाई निरुत्साहित गर्ने ।

६.८.५.४ कृषियोग्य जमिनमा हुने गरेको जग्गा प्लाटिङ्झलाई नियन्त्रण गरीव्यवस्थित गर्ने

६.८.५.५ पुनर्निर्माण हुन बाँकी रहेका निजी आवास, सार्वजनिक भवन, विद्यालय र स्वास्थ संस्था पुनर्निर्माणका लागि संघ तथा प्रदेश सरकार र पुनर्निर्माण प्राधिकरणसंग समन्वय गरी सम्पन्न गर्ने ।

६.८.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	
१	एकीकृत बस्ती विकास गर्ने जग्गा प्राप्ति कार्य सहज बनाउन नीतिगत व्यवस्था	संख्या		१	-	-	१
२	लोकमार्ग क्षेत्रमा हुन सक्ने थप बस्ती विस्तारलाई निरुत्साहित गर्न नीतिगत व्यवस्था	संख्या		१	-	-	१
३	कृषियोग्य जमिनको संरक्षण गर्न नीतिगत व्यवस्था	संख्या		१	-	-	१

४	भौगोलिक हिसाबले विकट र जोखिममा रहेका बस्ती पहिचान गर्दै सुरक्षित बस्ती विकास कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
५	सिमान्तकृत,लोपोन्मुख,र विपन्नका लागि जनता आवास कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
६	सामाजिक सामुदायिक आवास निर्माण	संख्या		१	१	१	३
७	भूकम्पबाट क्षतिग्रस्त भवन निर्माण सामग्रीको सहज व्यवस्था	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

६.८.प्रमुखकार्यक्रम

१. सहकारीआवाससम्बन्धीनीतितथानिर्देशिकातर्जुमा ।
२. सरकारीएवम्सार्वजनिकभवन,मठमन्दिरएवम् अन्यधार्मिकसम्पदाहरूकोनियमितमर्मतसम्भारगर्नेनिर्देशिकातर्जुमातथा कार्यान्वयन ।
३. व्यवस्थितबस्तीविकासतथा आवासव्यवस्थापन
४. छारिएरहेकोबसोवासलाईव्यवस्थितगर्नपूर्वाधारसहितनमूनाएकीकृतबस्तीविकास ।
५. क्षमताविकासअन्तररगतप्रशासनमासंलग्नप्रशासनिकतथाप्राविधिककमचारी,निर्माणव्यवसायी,कालिगढलाईभवनसंहिता तथाभूकम्पप्रतिरोधीभवननिर्माणसम्बन्धीसीपमूलकतालिमप्रशिक्षकप्रशिक्षणतालिमसञ्चालन ।
६. दलित,सीमान्तकृत,गरिब,ग्रामीणक्षेत्रमालक्षितजातजातितथावर्गसमुदायकालागि आवाससंरचनालगायतजनताआवासनिर्माणमासहजीकरणतथासमन्वय ।
७. सार्वजनिकभवनतथा आवासव्यवस्थापन
८. प्रशासनिकप्लाजा,एकीकृततथा अन्यसरकारीभवन,
९. क्षेत्रीयस्तरकासभाहलकोनिर्माण ।
१०. प्राचीनतथाएतिहासिकभवनकोपूर्ननिर्माणरअन्यभवनप्रबलीकरण ।

६.९.अपेक्षितउपलब्धि

व्यवस्थित बस्ती विकासको लागि नीति तथा कानून तर्जुमा भएको हुने,छारिएरहेकोबसोवासलाईव्यवस्थितगर्नपूर्वाधारसहितनमूनाएकीकृतबस्तीविकासभएको हुनेछ ।

सुरक्षितबस्तीविकासकालागि आधारभूत पूर्वाधारकोनिर्माण भएको हुने साथै सार्वजनिकभवनतथा आवासव्यवस्थापन संस्थागत भएको हुनेछ ।

६.९ भवननिर्माण

६.९.१ पृष्ठभूमि

सामाजिक तथा आर्थिक विकासको लागि भवन निर्माण क्षेत्रको महत्वपूर्ण योगदान रहेको हुन्छ । विपदबाट जो गिनतथा स्वस्थ जीवनकानि मित्त सुरक्षित एवं भौगोलिक अवस्थिति अनुकूलको भवननिर्माण तथा उपयोग सबैना गरिको संवैधानिक अधिकारको रूपमारहेकोछ ।

गाउँपालिका भित्र भवननिर्माण लाई सुरक्षित बनाउन भवन संहिताको पालनालाई प्रभावकारी बनाउँदै लैजान नीतिगत, कार्यक्रमगत तथा जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालनमा जोड दिनु पर्ने देखिन्छ ।

६.९.२ प्रमुख समस्यातथा चुनौती

ग्रामीण क्षेत्रमा परम्परागत घर निर्माणको वाहुल्यता रहनु, भवन आचार संहिता पूर्णरूपमा कार्यान्वयन नहुनु, भवन निर्माण मापदण्डमा एकरूपकर्ता नहुनु र छोटो समयमा नै मापदण्ड परिवर्तन भैरहनु, इन्जिनियरको सुपरीवेक्षण बिना भवन निर्माण हुनु, भवन निर्माण गर्ने कामदार तथा प्राविधिकको क्षमतातथा दक्षता वृद्धि हुन नसक्नु, गरिबी, कानुनको न्यूनजानकारी, सार्वजनिक निकायको उदासिनता

कारणले सार्वजनिक तथा निजी भवन मापदण्ड अनुसार बनान सक्नु यस क्षेत्रका समस्या तथा चुनौतीहरू हुन् ।

६.९.३ अवसर

२०७२ सालको विनासकारी भूकम्पले हामीलाई सुरक्षित तथा भरपर्दो भवन निर्माण आवश्यक पर्ने पाठ्सिकाइ सकेकोछ ।

समयसमयमा हुनेबाढी पहिरो भूक्षयका कारणले भौगोलिक संरचनामाटोको अवस्था को विश्लेषण गर्दै भवन निर्माण माध्यान पुऱ्याउनुपर्ने विषयमा शिक्षालिने अवसर प्राप्त भएकोछ ।

त्यसै गरीवि श्वव्यापी विपद्को जानकारी बाट हामीलाई थप सजग बनाएकोछ ।

आर्थिक सामाजिक विकासबाट सुरक्षित भवन निर्माण माथि अभिप्रेरित हुने अवसर प्राप्त भएकोछ ।

६.९.४ दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य उद्देश्य रणनीति तथा कार्यनीति

दीर्घकालीन सोंच

मापदण्डमा आधारित सुरक्षित तथा व्यवस्थित सार्वजनिक तथा निजी भवन निर्माण

लक्ष्य

सुरक्षित, किफायती, वातावरणमैत्री र इंजिनियरिङ्को माध्यमबाट सार्वजनिक तथा निजी भवन निर्माण

उद्देश्य

- भवन निर्माण मापदण्डको महत्व र आवश्यकता वरिमा सर्बसाधारणलाई सचेत गराउनु
- सार्वजनिक तथा निजीभवन निर्माणबाटविपद्कोसामनागर्नेतथावातावरणअनुकूलबनाउनु
- स्थानीयसिपकौशलक्षमताअनुभवलाई मापदण्डमा आधारित वनाईसोततथासाधनकोपरिचालनरउपयोगबढाउनु

६.९.५ रणनीतितथाकार्यनीति

६.९.५.१ आवासनभएकाविपन्नतथालक्षितसमूहकालागिसुरक्षिततथाकिफायतीआवासकोव्यवस्थागर्नसहजीकरणगर्ने

६.९.५.२स्थानीय निर्माण सामग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित, बलिया र किफायती भवनहरू निर्माण गर्नु ।

६.९.५.३सार्वजनिकनिकायकालागिआवश्यकपर्नेभवनवहुउपयोगीरुहउद्देश्यीयहुनेगरीसुरक्षिततथावातावरणमैत्रीहुनेगरीडि जाइनिङ,इञ्जिनियरिङ्गतथानिर्माणगर्ने ।

६.९.५.४भवन डिजाइन,निर्माण तथा सुपरीवेक्षणका कार्यमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने ।

६.९.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७५/७६	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
				२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१	भवन संहितासम्बन्धी नीति तथा कानुन निर्माण र कार्यान्वयन	संख्या		१	१		२
२	निजी क्षेत्रसँग समन्वय गरी स्थानीय तह स्तरिय नमूना भवन मोडल विकास गर्ने	संख्या		५	५	५	१५
३	सुरक्षित र किफायती निजी भवन निर्माण गर्न घर निर्माणको बेला प्राविधिक Supervision सहयोग	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४	सुरक्षित,किफायती,वातावरणमैत्री र पहिचानयुक्त भवन निर्माणको लागि चेतनामूलक कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
५	भवन निर्माणमा काम गर्ने जनशक्तिको क्षमता विकास कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३

६	भवन निर्माणमा स्थानीय सामग्रीको प्रयोग वृद्धि गर्ने प्रोत्साहन कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	२
७	सरकारी भवन मर्मत संभार तथा निर्माण संरचनागत सुधार	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

६.९.७ प्रमुख कार्यक्रम

१. गाउँपालिकाकार्यपालिकाको एकीकृत प्रशासनिक भवन निर्माण
२. भवन संहिता पालनाको लागि कार्यबिधि निर्माण तथा जनचेतना मूलक कार्यक्रम संचालन
३. शिक्षास्वास्थ्य कृषिपशुपन्धी पूर्वाधार क्षेत्रकाविषयगत शाखाफरक फरक भवन मासञ्चालन
४. सबैवडाकावडाकार्यालय भवन निर्माण
५. सभाहलनिर्माण
६. व्यापारिक कम्प्लेक्स निर्माण
७. आर्थिक केन्द्रमाकृषि उपज संकलन तथा बजारीकरण लगायका वहुउद्देशीय भवन निर्माण
८. विशिष्ट व्यक्ति को लागि पाहुनाघर निर्माण

६.९.८ अपेक्षित उपलब्धि

सार्वजनिक सेवा प्रवाह कालागि एकीकृत सुरक्षित सुविधा सम्पन्न प्रशासनिक भवन निर्माण भएको हुनेछ।

वडाकार्यालय व्यवस्थित तथा सुविधा जनक रूपमा सञ्चालन गर्ने वडाकेन्द्रमावडा प्रशासनिक भवन निर्माण भएको हुनेछ। भवन निर्माण कालागि निश्चित मापदण्ड कार्यान्वयन भएको हुनेछ।

६.१० यातायात व्यवस्थापन

६.१०.१ पृष्ठभूमि

आर्थिक विकास को महत्त्व पूर्ण खिम्बाको रूपमा समेत यातायात क्षेत्र रहेको छ।

सरकार आफै लेयातायात उद्योग सञ्चालन कालागि पुँजी जनशक्ति लागत व्यवस्थापन काहिसावले पनि प्रभावकारी हुँदैन।

अहिले को खुलात थाप्रतिस्पर्धात्मक बजार को अवधारणा अनुसार सरकार को मुख्य भूमिका प्रवर्द्धक, नियामक

रउत्प्रेरक को रूपमा नै उपयुक्त हुन्छ।

यातायात सेवालाई भरपर्दो सुरक्षित सस्तो सरल सहज बनाउन स्तरीय सडक निर्माण तथा नियमित मर्मत संभार गर्नु पर्दछ।

शहरी करणको चाप र ग्रामीण भेक सम्म पनि सडक सञ्चाल विस्तार हुँदै गरेको सन्दर्भमा सबै नागरिकलाई किफायती, सुरक्षित, प्रदूषणरहित र सुविधा सम्पन्न यातायात सेवाको प्रत्याभूति गराउन यातायात व्यवस्थापन क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखी कार्य गर्नु पर्ने आवश्यकता छ।

६.१०.२ प्रमुख समस्यायातथा चुनौती

अधिकांश सडक साँघुरा हुनु, निजी सवारी साधनहरूको संख्या बढ्दै जानु, ट्राफिक नियमको प्रभावकारी कार्यान्वयनहुन नसक्नु, सडक दुर्घटनामा कमी आउन नसक्नु, अव्यवस्थित सडक मर्मत सम्भारका कारण यातायात ब्यवस्थापनमासमस्या आउनु, सवारी साधनको नियमित र व्यवस्थित परीक्षण प्रणाली नहुनु, विकटभौगोलिक अवस्थाहुन, प्रचलित नेपालकानुनको पूर्णपरिपालनानहुनु, न्यून ट्राफिक प्रहरीको संख्यारहनु, ट्राफिक संकेत को प्रबन्धन गरिनु, सिन्डीकेट तथा कार्टेलिङ्को नियन्त्रण हुनन सक्नु जस्ता समस्या तथा चुनौती रहेकाछन्।

६.१०.३ अवसर

सडक रेलहवाइरोपवे जस्तायात यातायात सञ्चालको विकास विस्तार र गुणस्तरियताका यमर्ग आवश्यक अवसर पनि प्राप्त एको छ। आर्थिक सामाजिक विकास कालाग्नी यातायात क्षेत्रमालगानीका अवसर माव्यापकता आएको छ। यातायात ब्यवस्थापनका नयाँ प्रविधि भिंविधि याउन निजी क्षेत्रको क्षमता वृद्धि हुदै जानु, शहरी करण सँगै सवारी साधनहरूको माग बढ्दै जानु, अपाङ्ग मैत्री सडक निर्माणमा तीनै तहका सरकार प्रतिबद्ध रहनु, चाकला र गुणस्तरीय सडक निर्माणमा तीनै तहका सरकार तथा समुदायको चासो बढ्नु आदि यस क्षेत्रका अवसरका रूपमा रहेका छन्।

६.१०.४ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य उद्देश्य रणनीति तथा कार्यनीति

दीर्घकालीन सोच

सबैको पहुँचमा प्रविधिमा आधारित सुरक्षित यातायात प्रणाली
लक्ष्य

यातायात प्रणालीको दिगो तथा वैज्ञानिक ब्यवस्थापन गर्ने

उद्देश्य

१. यात्रुआवागमन तथा मालसामान ओसारपसारकार्यलाई भरोसायोग्य सुरक्षित तथा मितव्यी बनाउँदै आर्थिक तथा सामाजिक विकास समायोगदान बढाउनु।
२. किफायती, सुरक्षित, प्रदूषण रहित, सुविधासम्पन्न, प्रतिस्पर्धी र प्रभावकारी यातायात प्रणालीको विकास गर्नु।

६.१०.५ रणनीति तथा कार्यनीति

६.१०.५.१ सुरक्षित यातायात कालाग्नी ट्राफिक पूर्वाधार तथा सवारी साधन माजी पीएस प्रणाली जडान गर्ने।

६.१०.५.२ विद्युतीय सवारी साधनको सञ्चालन माउंट प्रेरित एवं सहजीकरण गर्ने।

६.१०.५.३ रूट परमिट प्रतिस्पर्धी बनाउन कानुनीत थाव्यवहारिक योजना बनाइ प्रदेश सरकार सँग आवश्यक समन्वय र सहकार्यग ने।

६.१०.५.४ नियमित र निरन्तर रूपमाया यातायात कावहुआया मिक पक्षमा औपचारिक तथा अनौपचारिक अनुशिष्ठण कार्यगर्ने।

६.१०.५.५ प्रविधिको प्रयोग गर्दै सडक दुर्घटनालाई न्यूनीकरण गर्ने।

६.१०.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.	कार्यक्रम	इ	आधा	लक्ष्य	योजना अवधिको
------	-----------	---	-----	--------	--------------

सं.		का ई	रवर्ष २०७५/२०८०				जम्मालक्ष्य
				२०७०/२०८१	२०७१/२०८२	२०७२/२०८३	
१	सुरक्षितएवंभरपर्दोयातायातसेवासञ्चालनकालागिमापदण्डनिर्माण	सं ख्या		१			१
२	शहरीतथाग्रामीणयातायातप्रणालीमानियमिततारसुरक्षाव्यवस्था	सं ख्या	निर न्तर	निर न्तर	निर न्तर	निर न्तर	
३	सुरक्षितआवागमनकालागिट्राफिकलाइट,ट्राफिकसंकेत रसडकसुरक्षासम्बन्धीशैक्षिकसचेतनातथापूर्वाधारनिर्माणमासहयोग	सं ख्या	निर न्तर	निर न्तर	निर न्तर	निर न्तर	
४	वातावरणसंरक्षणतथाप्रवर्द्धनरउपभोक्ताहितकालागिपुरानासवारीकोवि स्थापनरविद्युतीयसवारीसञ्चालनमासहयोगसहजीकरण	पट क	निर न्तर	निर न्तर	निर न्तर	निर न्तर	
५	सूचनाप्रविधिमाआधारितयातायातकासवारीकोअभिलेखांकन,नियमनरउ ^त त्प्रेरणा	सं ख्या		१	१	१	३

६.१०.७ अपेक्षितउपलब्धि

गाउँपालिकामा

सार्वजनिकयातायातसेवासुरक्षितभरपर्दोरउपयोगीबनाउनयातायातसेवासञ्चालनसम्बन्धीमापदण्डतर्जुमाभईकार्यान्वयनभए
कोहुनेछ। यातायातव्यवसायीनाफामुखीभन्दासेवामुखीव्यवसायकोरूपमासञ्चालनकालागिउत्प्रेरितभएका
हुने,ट्राफिकसंकेतलाइटनियमकाबारेमासचेतनाकार्यक्रमविस्तारभएकोहुने,प्रदेशसरकारबाटसवारीसाधनकरकोदरतथादर्तान
वीकरणकादरतोकदाविद्युतीयसवारीसाधनरसुरक्षितसवारीसाधनसञ्चालनमासहलियतरउत्प्रेरणादिनेगरीविशेषसुविधाकाकार्य
क्रमघोषणाभएकोहुनेछ।

६.११ सूचनातथासञ्चारप्रविधिपूर्वाधार

६.११.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले पूर्ण प्रेस स्वतन्त्रता, प्रकाशन तथा प्रसारण स्वतन्त्रता, सञ्चार एवम् सूचनाको हकलाई मौलिक
हककोलरूपमा उल्लेख गरेको छएकाइसौशताब्दीकोविकासकोआधारस्तम्भकोरूपमासूचनातथाप्रविधिक्षेत्रहेकोछ।
आटिफिसियलइन्टेलीजेन्सकोविकासरविस्तारले एकातिरमानवजीवनमाअमूल्यसहयोगपुऱ्याएकोछभनेअर्कोर्तफ्मानवकोरो
जीरोटीमाथिधावाबोलिरहेकोछ।

सूचनातथासञ्चारकोनिरन्तरअनुसन्धानविकासविस्तारलेविश्वलाईएकाकारमात्रबनाएकोछैनयसबाटहुनेलाभरहानीसंसारमात्रु

न्तैफैलिरहेकाछन्।

औषधिउपचारकोविकासरप्रयोगक्षणभरमासंसारमाप्रयोगसिद्धभएकोछु। प्रविधिकोविकासले मानवजीवनजति सहज बन्दै गएको छ त्यतिनै इनैजोखिमपूर्णपनि बन्दैगएकोछु।

सूचनातथाप्रविधिमाहुनेसानोतिनोरोकावटतथाअवरोधबाटदैनिकजीवनठप्पहुनेअवस्थासिर्जनाहुँदैगएकोछु। यसर्थ गाउँपालिकाको विकास र समृद्धिमा सूचना प्रविधिको प्रयोगमा जोड दिनु बवश्यक देखिन्छ।

६.११.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

स्थानीय तहसम्म इन्टरनेट सेवा र अन्य सञ्चारका माध्यमको उपलब्धता नहुनु र उपलब्ध सञ्चार माध्यमहरू समेत शहर केन्द्रित हुनु, सञ्चार संस्थाहरूको संख्यात्मकसँगै गुणात्मक विकास हुन नसक्नु, कृषितथापशुपालनउद्योगव्यवसाय, अध्ययनअध्यापन, स्वास्थ्यउपचारजस्तादैनिकजीवनलगायतकाहरेकपक्षमासूचना तथासञ्चारकोसहीसदुपयोगतथासस्तोतथाभरपर्देवनाउनु, सार्वजनिकक्षेत्रमाभएकोन्यूनसेवासुविधाकाकारणउम्दाजनशक्तिला ईसेवामाप्रवेशगराउनु, उत्प्रेरितगराईसेवामाटिकाइराख्नु आदि यस क्षेत्रका समस्या तथाचुनौतीरहेकाछन्।

६.११.३ अवसर

सूचना तथा सञ्चार सम्बन्धी अधिकार संविधानमा नै मौलिक हकका रूपमा प्रत्याभूति गर्नु, युवाजनशक्तिसूचनातथाप्रविधिकोअध्ययन, अनुसन्धान, विकास, विस्तारतथाउपयोगमाउत्प्रेरितएवंसक्षमरहनु, विश्वव्यापी करणबाटलाभप्राप्तहुनु, कृषिउद्यम, रोजगारी, शिक्षा, स्वास्थ्यसेवामासहजतारसुगमहुनु, दैनिकजीवनमासहजताहुनु, डिजीटलसाक्ष रताकोविस्तारहुनु, डिजिटलफासलान्यूनहुँदैजानु, सामाजिकअसमानताकुरीतिछुवाछुतन्यूनीकरणमायोगदानपुऱ्याउनु, कुलगाहै स्थउत्पादनमायोगदानबढाउनु, कृत्रिमबौद्धिकताकोबृद्धिहुनु, सफ्टवेयरकोनिर्यातबाटबैदेशिकमुद्राप्राप्तिमाउल्लेख्यसहयोगपुऱ्याउनुलगायतकाअवसरप्राप्तभएकाछन्।

६.११.४ दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

गाउँपालिकाको विकास र समृद्धिमा सूचना प्रविधिको उपयोग

लक्ष्य

सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई विकास मेरुदण्डका रूपमा ग्रहण

उद्देश्य

१. सार्वजनिकसेवारकार्यतथाउद्यमशीलतामासूचनाप्रविधिकोअधिकतमउपयोगबढाउँदै आर्थिकसामाजिकसमृद्धिरसामाजिक न्यायकोविकासगर्ने

२. सूचना प्रविधिको व्यवसायलाई सुरक्षित भरपर्दो र आकर्षक बनाउने।

६.११.५ रणनीतितथाकार्यनीति

६.११.५.१ सूचना र सञ्चार क्षेत्रको विकासको लागि नीतिगत र कानूनी पूर्वाधार तयार गर्ने

६.११.५. २ सूचना प्रविधि को अनुसन्धान, विकास र उपयोग मागा उंपालिका तथा निजी क्षेत्र को सहभागिता बढ़ाउंदै आर्थिक, सामाजि
कर साँस्कृतिक क्षेत्र को विकास गर्ने।

६.११.५. ३ सुरक्षित एवं भरपर्दो सरकारी तथा इलेक्ट्रॉनिको विकास गर्ने।

६.११.५. ४ सार्वजनिक सेवा प्रवाह तथा विकास निर्माण माथि कितम् रूपमा सूचना प्रविधि को उपयोग बढाई लागत, समय, गुणस्तर,
विश्वासनीयता र पारदर्शिता को प्रवर्द्धन गर्ने।

६.११.५. ५ सूचना प्रविधि मा आधारित रोजगारी को बढ़ि गर्ने।

६.११.५. ६ सामाजिक न्याय तथा सांस्कृतिक कुरीति न्यूनीकरण मासूचना तथा प्रविधि को विकास र उपयोग मासमाज का सबै वर्गता
क्षेत्रलाई सहभागी गराउने।

६.११.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७५/७६	लक्ष्य			योजना अवधि को जम्मा लक्ष्य
				२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	
१.	सूचना तथा सञ्चार नीति तथा कानून तर्जुमा र कार्यान्वयन	संख्या		१	१		२
२.	सूचना प्रविधि मा क्रियाशिल प्राविधिक को तथ्याङ्क संकलन	संख्या		१			१
३.	सूचना प्रविधि जनशक्ति सशक्तीकरण कार्यक्रम	संख्या		१		१	२
४.	सूचना प्रविधि क्षेत्रको विकास र व्यवस्थापन	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
५.	डिजिटल साक्षरता (Digital Literacy) अभियान सञ्चालनको लागि आधारभूत मापदण्ड र पाठ्यक्रम निर्माण	संख्या			१		१
६.	स्थानीय तहस्तरीय डिजिटल साक्षरता (Digital Literacy) कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या		१	१	१	३
७.	नेपाल सरकार र प्रदेश	संख्या			१	३	

	सरकारसँगको साझेदारीमा माध्यमिक विद्यालयमा आधुनिक सूचना प्रविधि अध्ययन कक्षा स्थापना						४
८.	सबै वडाका केन्द्रमा इन्टरनेट विस्तार	संख्या		सबै	सबै	सबै	

६.११.६ प्रमुखकार्यक्रम

१. सूचनाकोहककोकार्यान्वयनमाअग्रसरता
२. सूचनाकोहककोकार्यान्वयनरअभ्यासकोपरीक्षण।
३. लोककल्याणकारीविज्ञापनमासूचनाकोहकसम्बन्धीसन्देशमूलकसामग्रीकोप्रकाशनरप्रसारण।
४. सूचनाकोहकसम्बन्धीएनबमोजिमसार्वजनिकसूचनाकोवर्गीकरण।
५. सबैक्षेत्रमात्रोडव्यान्डइन्टरनेटकोपहुँचसञ्चालनिर्माणमापहल।
६. छापातथाविद्युतीयसञ्चारमाध्यमकोविकास,विस्ताररसुदृढीकरण
७. आमसञ्चारसम्बन्धीमापदण्डनिर्माण।
८. सूचनातथाप्रविधिकोविकासमारौसरकारीक्षेत्रसँगसाझेदारीतथासहकार्य।
९. सामान्यप्रशासनतथाविकासप्रशासनमासूचनाप्रविधिकोव्यवस्थितउपयोग।
१०. युवातथाविज्ञनप्रविधिसंकायलक्षितसूचनाप्रविधितालिम,सूचनाप्रविधिमेलारप्रदर्शनीसञ्चालन।
११. स्थानीयराजपत्रपोर्टलवामोबाइलएप्सको उपयोग।
१२. आमसञ्चारसामाजिकसञ्चालरप्रविधिकोउपयोगबाटसामाजिकआर्थिकभौतिकएकीकरणरसदभावनाविस्तार।

६.११.७अपेक्षितउपलब्धि

सार्वजनिकनिकायमानियमितरूपमासूचनावर्गीकरणगरीउपयुक्तसूचनासार्वजनिकगर्दैपारदर्शिताअवलम्बनभएकोहुनेछ। योजनाअवधिमाप्रत्येकघरधुरीमामोबाइलफोनकोसुविधाप्रयोगगर्नसक्नेगरीभरपर्दोमोबाइलनेटवर्कसेवाइन्टरनेटसेवापुगेकोहुनेछ। संघीय तथा प्रदेश सरकारको सहयोगमासबैवडाकेन्द्रमाअष्टिकलफाइबरसञ्चालपुगेको,सूचनाप्रविधिकोविकासतथाविस्तारकोलागिगैरसरकारीक्षेत्रकोसहकार्यमाविभिन्नप्रकारकाप्रविधिमेलासञ्चालनभएको,सार्वजनिकतथानिजीसञ्चारमाध्यमबाटसांस्कृतिकमूल्य-मान्यतासंरक्षणतथासामाजिकसदभावअभिवृद्धिभएको रसूचनातथाप्रविधिकोमाध्यमबाटसार्वजनिकसेवातथाकार्यव्यवस्थितरूपमासञ्चालनभएकोहुनेछ।

परिच्छेद ७

सुशासनरलोकतन्त्र

७.१ सुशासन र लोकतन्त्र

७.१.१ पृष्ठभूमि

सुशासनको अभावमा समृद्ध गाउँपालिकाको परिकल्पना अधुरो रहन जान्छ ।

जनसहभागिता, कानुनकोशासन, पारदर्शिता, जवाफदेहिता, सहमतीयपद्धति, समावेशिता, सामाजिकन्यायजस्ता

बिषयसुशासनतथालोकतन्त्रकाआधारस्तम्भकारूपमारहेकाछन् । लोकतन्त्रमापूर्णप्रेसस्वतन्त्रता, स्वच्छएवंस्वतन्त्रन्यायपालि का/न्यायप्रणाली, शासकीयशक्तिकोसन्तुलितपृथकीकरण, नागरिकसमाजकोनिगरानी, संवैधानिकनिकायकोस्वायत्ता, रप्रभाव कारिताजस्ताक्षेत्ररहेकाहुन्छन् ।

लोकतन्त्रकोविकल्पअझसुधारिएकोलोकतन्त्रनैहो ।

सुशासनलेसमाजमान्याय, नैतिकता, समानता, समावेशिता, सहभागिता, सक्षमता, समृद्धि, सामाजिकन्यायरसन्तुलनजस्ताविविधप्रकारकोवकालतरप्रवर्द्धनगर्दछ । यसर्थ गाउँपालिकाले जनताप्रति उत्तरदायी भई प्रभावकारी सेवा प्रदान गर्ने, विकास निर्माणलाई गुणस्तरिय बनाउने, आर्थिक अनुशासन कायम गर्ने दिशाका केन्द्रित भई काम गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

७.१.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

सूचना सञ्चालको व्यवस्था गर्नु, सरकारी एवम् सार्वजनिक सम्पत्तिको बढ्दो अतिक्रमण रोक्नु, पर्यास स्रोत साधनको व्यवस्था गर्नु, जिम्मेवार निकाय बीच समन्वय कायम गर्नु, शासकीयक्षेत्रमासबैपक्षकोसन्तोषजनकउपस्थितिगराउनु, सबैपक्षकोसार्थकसहभागिताकोअवसरप्रदानगर्नु, निष्पक्षरतटस्थसे वाप्रवाहगर्नु, सार्वजनिकक्रियाकलापकोपूर्णपारदर्शिताअवलम्बनगर्नु, उपलब्धस्रोततथासाधनकोदक्षतापूर्णएवंकुशलपरिचालन गर्नु, नैतिकचरित्रइमान्दारितासदाचारिताकोउच्चरूपमापालनरअभ्यासगर्नु, सामाजिकन्यायस्थापितगर्नु, सन्तुलितरसमन्यायिक विकासकोअभ्यासगर्नु, व्यवसायिकतारसार्वजनिकसामाजिकउत्तरदायित्वकाबीचमासामञ्चस्यतास्थापितगर्नु, लगायतकाविषय समस्यातथाचुनौतीकारूपमारहेकाछन् ।

७.१.३ अवसर

जनचेतनामा अभिवृद्धि हुनु, अनुसन्धान प्रविधिमा द्रुत विकास हुनु, सूचना प्रविधि तथा सञ्चार सुविधाको तीव्र विकास र विस्तार हुनु । राजनीतिकस्थिरताकानुनीस्थिरतारतीनैतहकासरकारकोअग्रसरताएवंगतिशीलतालेगर्दाआर्थिक तथासामाजिकविकास गर्दै सुशासनलाई संस्थागत गर्दै जाने अवसर प्राप्तभएको छ ।

७.१.४ दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

जनताप्रति पूर्ण उत्तरदायी स्थानीय सरकार

लोकतान्त्रिकमूल्यरमान्यतातथासुशासनकोमहत्तमअभ्यासबाटशान्तिकायम गर्दै आर्थिक, सामाजिकरभौतिकविकासगर्ने

उद्देश्य

१. शान्ति, सुव्यवस्था र अमनचयन कायम गरी नागरिकको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्नु ।
२. लोकतान्त्रिकप्रणालीसुशासनकोअभ्यासबाटआर्थिकसमृद्धि हासिल गर्नु।
३. स्थानीय सरकार र जनताबीचको सम्बन्ध सुमधुर बनाउनु ।

७.१.५ रणनीतितथाकार्यनीति

७.१.५.१ शान्ति, सुव्यवस्था र अमनचयन कायमगर्न संघ र प्रदेश सरकारसंग समन्वय स्थापित गर्ने

७.१.५.२ सार्वजनिककानुनतर्जुमा र कार्यान्वयनलाईलोकतान्त्रिकरपारदर्शीबनाउने

७.१.५.३ सार्वजनिक

परीक्षण,

सार्वजनिकसुनुवाई, सार्वजनिकलेखापरीक्षणनागरिकनिगरानीआम्दानीरखर्चकोनियमितसार्वजनिकीकरणजस्तापा
रदर्शिताकाऔजारकोअधिकतमाउपयोगगर्ने

७.१.५.४ नीतिकानुनयोजनाबजेटतर्जुमातथाकार्यान्वयनमासवर्पक्षीयसहभागिताकोसुनिश्चितगर्ने

७.१.५.५ खुलाबजेटप्रणालीकोअभ्यासकोथालनीगर्ने

७.१.५.६ प्रचलितकानुनतथानीतिकोप्रभावकारितारप्रभावकोपरीक्षणगर्ने

६.१.१.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्र.सं.	कार्यक्रम
१	सुशासनरविकासकालागिमापदण्डमार्गदर्शनितथाआचारसंहितानिर्माण
२	सूचनाप्रविधिमाआधारितसार्वजनिकसेवाप्रवाहतथाविकासप्रशासनसञ्चालन
३	नागरिकबडापत्रकोकार्यान्वयन
४	सार्थकजनसहभागितामाआधारितनीति, कानुन, योजना, बजेटतथाकार्यक्रमतर्जुमारकार्यान्वयनप्रदेशतथास्थानीयशासकीयसुधारका (पीएलजीएसपी)को कार्यान्वयन
५	खुलाबजेटप्रणालीकोअभ्यासतथाप्रवर्द्धन
६	सार्वजनिकखर्चकोविद्युतीयमाध्यमबाटनियमितसार्वजनिकीकरण

७	सामाजिकपरीक्षण, सार्वजनिकपरीक्षणरसार्वजनिक सनुवाइ
८	आर्थिकअनुशासनतथावित्तीयउत्तरदायित्वकालागिसंघीयसरकारतथाप्रदेशसरकारलाईनियमितवित्तीयप्रतिवेदन
९	सूचनाप्रविधितथाअभिलेखव्यवस्थापन
१०	सूचनाप्रविधिकोप्रयोगबाटसेवाप्रवाहमासुधार
११	शान्ति, सुव्यवस्था र अमनचयन कायमगर्न संघ र प्रदेश सरकारसँग समन्वय

७.१.७ प्रमुख कार्यक्रम

७.१.८ अपेक्षितउपलब्धि

सुशासनकामूलभूत मान्यता स्थापनाको लागि
 नीतिगतव्यवस्थाभएको, सार्वजनिकनिकायकाक्रियाकलापरकोषकोआयव्ययलाईपारदर्शीतुल्याइएको, संघीयसरकारतथाप्रदेशसरकारलाईवित्तीयविवरणरआर्थिकविवरणनियमितरूपमाप्रतिवेदनप्रेषितगरिएको, कानुनमाआधारितरहेरजनशक्तिकोव्यवस्थापनगरिएको, सूचनाप्रविधिकोउपयुक्तविकासरउपयोगगाउँसार्वजनिकप्रशासननिष्पक्षतटस्थलागतप्रभावीरकुशलबनाइएको हुनेछ । स्रोतपरिचालनएवंवितरणमासमानतासन्तुलनन्यायविवेकसमावेशिताकोअवलम्बनबाटसुशासनकायम हुन गई सार्वजनिक सेवा प्रवाह प्रभावकारी भएको, विकास निर्माणका काममा गुणस्तरियता कायम भएको र जनतासंगको सम्बन्ध सुमधुर भएकोहुनेछ ।

७.२ न्यायप्रणाली

७.२.१ पृष्ठभूमि

संविधानले गरेको व्यवस्था र मर्म अनुरूप कानून निर्माण गरी न्यायमा सबैको सरल र सहज पहुँच स्थापित गरीन्यायमासहजपहुँच, शीघ्रन्यायप्राप्ति, सस्तोरसुलभसुविधाभएमामात्रनागरिकलेन्यायप्रतिभरोसातथाविश्वासगर्द्धन् । ढिलोन्यायदिनुभनेकोन्यायनदिनुसरहोभनेकानुनीमान्यतारहीआएकोछ । न्याय प्रणालीको प्रस्थान विन्दु स्थानीय तहको न्यायिक समितिलाई न्याय सम्पादन र व्यवस्थापनमा सक्षम एवम् प्रणालीबद्ध बनाई न्याय सम्पादन र व्यवस्थापनमा प्रभावकारिता कायम गर्न आवश्यक छ ।

७.२.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

स्थानीयतहमान्यायसम्पादनकालागिस्थापितन्यायिकसमितिमान्यायतथाकानुनकोपर्यासज्ञाननहुनु, राष्ट्रियतथाअन्तर्राष्ट्रियकानुनमाभएकानवीनतमविधिरपद्धतिकोयथेष्टजानकारीनहुनु, समयसमयमातालिमतथाअभिमुखीकरणमानिरन्तरतानहुनुसमस्याएवं चुनौतीरहेकाछन् । यसैगरीपीडितपक्षलाईसंविधानअनुकूलकानुनीसहायताउपलब्धगराउनुअर्कोचुनौतीरहेकोछ । न्यायसम्पादनकालागिस्थानीयतहमाकार्यरतकर्मचारीमापर्यासज्ञानसीपअनुभवनहुनुपनिसमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन् ।

७.२.३ अवसर

राज्यशक्तिको बाँडफाँड गरिएकोले तीनै तहलाई आ-आफ्नो क्षेत्रमा कानून निर्माण गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने महत्वपूर्ण अवसर प्राप्त हुनु, न्याय प्रणाली सूचना प्रविधिमैत्री हुँदै जानु, स्थानीय न्यायिक समितिको व्यवस्था हुनु आदि

अवसरका

रुपमा

रहेका

छन्

।

स्थानीयजनताकास्थानीयसमस्याजनप्रतिनिधिवान्यायिकसमितिमारहेकापदाधिकारीलाईहुनेभएकोलेन्यायसम्पादनमानिष्पक्ष ता, शीघ्रताएवंकिफायतीहुनेअवसरसरकारतथानागरिकदुबैलाईप्राप्तभएकोछ ।

७.२.४ दीर्घकालीनसोच, लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोच

निष्पक्ष र पहुंचयुक्त न्याय प्रणालीको विकास

लक्ष्य

छारितोतथासहजन्यायप्रणालीबाटकानुनीशासनकोसुदृढीकरणगर्ने

उद्देश्य

१. न्यायिक प्रक्रियालाई सरल, अनुमानयोग्य, पारदर्शी र सूचना प्रविधिमैत्री बनाउनु

२. स्थानीय स्तरका विवाद तथा मुद्वाहरूलाई समयमैन्यायनिरूपणगर्दैन्यायपूर्णसमाजनिर्माणगर्नु

७.२.५ रणनीतितथाकार्यनीति

७.२.५.१ न्यायिक सम्पादनलाई प्रभावकारी बनाउन नीतिगततथाकानुनीआधारनिर्माण गर्ने

७.२.५.२ न्यायिक समितिमा रहने पदाधिकारीको क्षमतागरी संस्थागत क्षमता समेत बढाउने

७.२.५.३

अन्तरसरकारतथान्यायरक्तानुनकाक्षेत्रमासंलग्ननिजीतथागैरसरकारीक्षेत्रसँगसहकार्यसमन्वयरसम्मिलनकाका र्यलाईप्रवर्द्धनगर्ने ।

७.२.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७५/७६	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
				२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१	आवश्यक नीति तथा कानुन तर्जुमा गर्ने ।	संख्या		१			१
२	न्यायिक समितिका सदस्य र सम्बन्धित कर्मचारीको क्षमता विकास	संख्या		१	१	१	३

३	न्यायिक इजलासको लागि आवश्यक पूर्वाधार र प्रविधिको व्यवस्था	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४	बडा तहमा स्थानीय मेलमिलाप समितिको गठन	संख्या		९			९
५	स्थानीय मेलमिलापकर्ताको क्षमता विकास	संख्या		१	१	१	३

7.1.7 प्रमुख कार्यक्रम

7.2. अपेक्षितउपलब्धि

त्रिवर्णीय योजनाको अन्तमा न्यायिक समितिमा रहने पदाधिकारी तथा कार्य सम्पादनसंग सम्बन्धित कर्मचारीको मुद्दा अनुसन्धानगर्ने, छलफल गर्नेर विवाद निरूपण गर्न सक्ने क्षमताको विकास भएको हुन्छ । ।

7.3 संघीयशासनप्रणालीकोसुदृढीकरण

7.3.1 पृष्ठभूमि

विभिन्न जात, जाति, वर्ग, क्षेत्र, लिङ्ग र समुदायका नागरिकहरूको स्वामित्व, सहभागिता र पहुँच अभिवृद्धि गर्दै विविधताकोव्यवस्थापनका माध्यमबाट राष्ट्र निर्माण गर्ने उद्देश्यका साथ संघीय शासन प्रणाली लागू भएको छ स्थानीयसरकारकोशासकीयशैलीकुशलतादक्षताक्षमतासंस्कारसदाचारिताबाटसंघीयताप्रतिसाधारणनागरिककोअवधारणा स्थापितहुन्छ ।

स्थानीयकार्यपालिका,व्यवस्थापिकारन्यायपालिकाबाटसम्पादनहुनेसेवाप्रवाह,विकासनिर्माण,न्यायसम्पादन,सरकारकोनिगरा नी,निष्पक्षता,सन्तुलितविकास,सामाजिकन्याय,कानुनीशासनजस्तालोकतन्त्रकाआधारभूतमूल्यमान्यतालाईसंस्थागतरूपमा स्थापितर्गन्तर्सकिएमासंघीयताकोपरिकल्पनासाच्चिकैसार्थकरलाभकारीहुनेछ ।

सार्वजनिकवित्तकोसम्भावनालाईअधिकतमपरिचालनगर्दैसाधनतथास्रोतकोकुशलतथादक्षतापूर्णत्वरलेप्रगतिशीलआधारबाट वितरणतथापुनर्वितरणगरिएमाआर्थिकसामाजिकप्रविधिगतभौतिकरसांस्कृतिकविकासकोआधारबलियोरदिगोहुनेछ ।

स्थानीयतहसंघीयशासनकोप्रणालीमा जनताको सबैभन्दा नजिक रहेर शासकीय अभ्यास गर्ने सरकारको रूपमारहेकछन् ।

7.3.2 प्रमुख समस्यातथाचुनौती

संघीयता कार्यान्वयनको स्पष्ट मार्गचित्र तयार भइ नसक्नु, संघ,प्रदेश र स्थानीय तहका सरकार बीच अन्तरसम्बन्ध परिभाषित भए तापनि कार्यान्वयनमा प्रष्टता नहुनु, एक अर्को सरकारबीच अपेक्षित समन्वय कायम हुन नसक्नु र प्रदेश तथा स्थानीय तहको क्षमता विकासको स्पष्ट योजना

नवन्त्रु, सार्वजनिक वित्तस्रोतको परनिर्भरताका कारणगाउँ पालिकाले दीर्घकालीन सोचमा स्पष्टताल्या उनसके कोछैन् ।

गाउँ पालिकाको नीति, कानून, योजना, बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन मालै जान आवश्यक पर्ने जनशक्ति को न्यूनतारहेकोछ ।

न्यूनजनशक्ति पनि आफ्नो क्षेत्र अनुसार अनुभवी दक्षरकाविलदेखिनसके कोछैन् ।

स्रोतर

योजनाका बीचमातीन तहका सरकारका बीचमा अझै अन्यौल अस्पष्टता अलमलरहेकोछ । यी संघीयता कार्यान्वयनका प्रमुख समस्याको रूपमा रहेका छन् ।

७.३.३ अवसर

आफ्नो नीतिका नुन योजना बजेट तथा कार्यक्रम आफैछ, नौटंठ तथा कार्यान्वयन गर्न पाउने अधिकार लेना गरिका मा अपनत्वगौरवरस्वा भिमानीभएको महशुस गरेका छन् । राजनीतिक प्रतिबद्धता सहितको निर्वाचित स्थिर सरकार, प्रशासनिक संरचना र आवश्यक आधारभूत कानूनहरूको उपलब्धता, संघीयता कार्यान्वयनका लागि सहयोगी वातावरण, सकारात्मक नागरिक सोच जस्ता अवसरहरू रहेका छन् ।

७.३.४ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य उद्देश्य रणनीति तथा कार्यनीति

दीर्घकालीन सोच

स्थानीय सुशासन मार्फत संघीय शासन प्रणालीको सुदृढीकरण

लक्ष्य

स्थानीय तहलाई नै संघीय शासन का आधार स्तम्भका रूपमा विकास गर्ने

उद्देश्य

१. संघीय शासन प्रणालीबाट प्राप्त हुने लाभको समन्वयिक वितरण गर्नु ।

२. जनताको नजिकमा रहेर क्षिटो छारितो सेवा प्रवाह हुने वातावरण सिर्जना गर्नु ।

३. राजनीतिक एवम् प्रशासनिक नेतृत्व विकासको माध्यमबाट संघीयता सुदृढीकरण गर्नु ।

७.३.५ रणनीति तथा कार्यनीति

७.३.५.१ नीति, योजना, कानून तर्जुमा गर्दा सामाजिक, आर्थिक, भौगोलिक रूपले पिछडिएका वर्ग तथा क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा दिने

७.३.५.२ नीति तथा कानून नेपालको संविधान संघीय कानून र प्रदेश कानून अनुकूल तर्जुमा एवं कार्यान्वयन गर्ने

७.३.५.३ स्थानीय आवश्यकता माग संभावना अनुसार नै सार्वजनिक वित्तको परिचालन योजना बजेट तथा कार्यक्रमको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने

७.३.५.४ वित्तीय अनुशासन नर उत्तर र दायित्वलाई सर्वोपरी ठानी उपलब्ध स्रोतको कुशलता र दक्षता पूर्णत वरले उपयोग गर्ने

७.३.५.५ सेवा प्रवाह विकास निर्माण न्यायाय सम्पादन वातावरण संरक्षण सामाजिक न्याय य र सञ्चालित विकास गर्ने ।

७.३.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७८/७९	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	
१	सेवा प्रवाह सम्बन्धी कार्यविधि, निर्देशिका र मापदण्ड निर्माण गर्ने।	संख्या		१			१
२	वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट बनाउँदा स्थानीय तहमा पिछाडिएका वर्ग तथा क्षेत्रलाई प्राथमिकता दिने र मूल्याङ्कन गर्ने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३	संघीयता कार्यान्वयन गर्नालाई आवश्यक नीति तथा कानूनको निर्माण गर्ने।	संख्या			१		१
४	स्थानीय तह मातहतका निकायको संरचना निर्माण, क्षमता अभिवृद्धि तथा पूर्वाधार विकास गर्ने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
५	संघीयता कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संगठन संरचनाको निर्माण गर्ने।	संख्या		१			१
६	साझेदारी कार्यक्रमको मोडल विकास गर्ने।	संख्या			१		१
७	समाज नेतृत्व विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८	कर्मचारीको क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या		२	२	२	६
९	संघीयताको सफल कार्यान्वयनका लागि अध्ययन	संख्या		१			१

७.४ स्थानीयतहकोसन्तुलितविकास

७.४.१ पृष्ठभूमि

गाउँपालिकाले आफ्नो प्रशासनिक सीमा भित्रको सबै क्षेत्र , वर्ग र समुदायलाई समेट्ने गरी कार्यक्रम तथा आयोजना तर्जुमा गर्नु पर्दछ । सन्तुलित र समन्यायिक विकासले मात्र संघीयशासनप्रणालीको आधारनिर्माणगर्न सक्छ ।

संघतथाप्रदेशसरकारबाटगरिनेवित्तीयहस्तान्तरणलेसन्तुलिततथासमन्यायिकविकासलाईमहत्वपूर्णयोगदानपुऱ्याउँछ ।

गाउँपालिकाले

संविधानबमोजिमनागरिककाआधारभूतआवश्यकताउपलब्धगराउनेरस्थानीयसरकारकोकार्यजिम्मेवारीवित्तीयस्रोतकोउपलब्धताअनुसारयोजनातथाकार्यक्रमस्रोतसाधनकोवितरण गरी सन्तुलित विकासमा जोड दिनु पर्ने आवश्यक्ता रहेको छ ।

७.४.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

विगतको लगानी ग्रामीण क्षेत्रमा न्यून हुनु र क्षेत्रीयसन्तुलनको योजना तयार भए पनि व्यावहारिक रूपमा कार्यान्वयन नहुनु,स्थानीय जनताको आर्थिक, सामाजिक, भौगोलिक विकासको आकांक्षा बढ्दोरूपमा रहनु; आन्तरिक स्रोतको सम्भाव्यता र परिचालनको अवस्था साँघुरो हुनु; सन्तुलित विकासका लागि भौगोलिक विषमता हुनुआदि समस्या तथा चुनौती रहेका छन् ।

७.४.३ अवसर

संघीयता सहितको संरचना कार्यान्वयनमा आउनु, पिछडिएको क्षेत्र र वर्गलाई विशेष प्राथमिकता दिने नीतिगत व्यवस्थाहुनु, गरिबी निवारण तथा रोजगारीका लागि विशेष कार्यक्रम सहित संस्थागत व्यवस्था हुनु, स्थानीयतहलाई नीतितथाकानुनतर्जुमारकार्यान्वयनगर्नेयोजनातथाबजेटतर्जुमारकार्यान्वयनगर्नेस्थानीयस्रोतकोदिगोउपयोग गर्नेसार्थकजनसहभागिताबढाउनेस्रोततथासाधनकोसन्तुलितरसमन्याधिकवितरण रपुनर्वितरण गर्न पाउने आधार सिर्जना भएको छ। यसलाई महत्वपूर्णअवसरकोरूपमा निल सकिन्छ।

७.४.४ दीर्घकालीनस्रोत,लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनस्रोत

सन्तुलितविकासको आधार समतामूलक समाजको निर्माण

लक्ष्य

सन्तुलित विकास गरी जनताको जीवन स्तरमा सुधार गर्नु

उद्देश्य

नीतिगतर कार्यक्रमगत व्यवस्था गरी सबै क्षेत्रमा सन्तुलित विकास गर्नु।

७.४.५ रणनीतितथाकार्यनीति

७.४.५.१ विकट र पिछडिएका क्षेत्रमा समन्याधिक विकास गर्ने।

७.४.५.२ स्थानीयस्तरमा उपलब्ध स्रोत साधनको सम्भाव्यताका आधारमा लगानी वृद्धि गरी सन्तुलित विकास गर्ने।

७.४.५.३ नीति तथाकानुनमापरिस्थितिपरिवेशप्रतिवद्धताअनुरूपकोव्यवस्थागर्ने

७.४.५.४ योजना, बजेटतथाकार्यक्रमलाई पूर्णरसार्थक, जनसहभागितामूलकबनाउँदै कार्यान्वयनयोग्यबनाउने।

७.४.५.५ संघतथाप्रदेशसरकारबाट प्राप्तहुनेवित्तीयहस्तान्तरणको अधिकतमउपयोगगाँदै कार्यसम्पादनमाप्राप्तहुनेथपवित्तीयहस्तान्तरणकोस्रोतप्राप्तिमाजोडिने।

७.४.५.६ सरकारकोन्यूनउपस्थितिरहेकास्थानमासहकारी, निजी, सहकारीतथासामुदायिक क्षेत्रसँग सहकार्यसमन्वयरहातेमा लोगाँदैसेवाप्रवाहतथाविकासनिर्माणकाकार्यमाउत्प्रेरितगर्ने।

७.४.५.७ सार्वजनिकक्षेत्रकाअवसरलाई विकासको अवस्थाअौषत अवस्थाभन्दापछाडिरहेकाक्षेत्रलाई प्राथमिकीकरणगरीबरा बरीमैदान (इक्वायलफुटिङ, लेभलिङ्गदप्लेइङ्गफिल्ड) बनाउन अग्रसरहने।

७.४.५.८ मानवसंसाधनलाई उच्चतमरूपमाउपयोगगर्ने।

७.४.५.९ प्राकृतिक एवम् मानवीय सम्पदाहरूको पहिचान गरी बढी प्रतिफल दिने आयोजना र कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकता दिने र पिछडिएका क्षेत्रमा कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था गर्ने।

७.४.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७८/७९
१	वार्षिकबजेटतर्जुमागर्दाआर्थिकसामाजिकभौतिकविकासलेपछिपरेकावडामालगानीविस्तार	संख्या	
२	सामाजिकसांस्कृतिकपरम्पराबाटपछिपरेका क्षेत्रमाशैक्षिककार्यक्रमकोविस्तार	संख्या	
३	गरिबीबढीदेखिएकावस्तीवडामारोजगारीसिर्जनापरम्परागतसीपमासशक्तीकरणकृषितथापशुव्यवसायमाअनुदान	संख्या	
४	आयोजनाहरू छनौट गर्दा पिछडिएको क्षेत्रलाई प्राथमिकता दिन	पटक	
५	सार्वजनिक निजी साझेदारी मार्फत् पिछडिएका क्षेत्र लाभान्वित हुने गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या	
६	स्थानीय स्रोत साधनमा आधारित आर्थिक क्रियाकलापद्वारा उद्यमशीलता ररोजगारी सिर्जना	पटक	
७	स्थानीय मौलिक संस्कृति र पर्यटकीय स्थलको प्रचारप्रसार गरी पर्यटन प्रवद्धन	पटक	
८	सबै वडा केन्द्रमा सडक पूर्वाधारको विकास गर्न संघ र प्रदेश सरकारका बीच सहसम्बन्ध र सम्भावनाको उच्चतम उपयोग	संख्या	

७.४.७ प्रमुखकार्यक्रम

- वार्षिकबजेटतर्जुमागर्दाआर्थिकसामाजिकभौतिकविकासलेपछिपरेकावडामालगानीविस्तार
- सामाजिकसांस्कृतिकपरम्पराबाटपछिपरेकाक्षेत्रमाशैक्षिककार्यक्रमकोविस्तार
- गरिबीबढीदेखिएकावस्तीवडामारोजगारीसिर्जनापरम्परागतसीपमासशक्तीकरणकृषितथापशुव्यवसायमाअनुदान।

७.४.८ अपेक्षितउपलब्धि

सडकपूर्वाधारनपुगेका बस्तीतथावडामाकच्चीसडकसञ्चालविस्तारभएकोविद्यालयभवननभएको
.....माविद्यालयभवननिर्माणभएकोप्राकृतिकस्रोतकोपरिचालनबाटसरकारलेआम्दानीगरेका
माथपलगानीतथायोगदानविस्तारभएकोहुनेछ।
सन्तुलितसमन्यायिकसमावेशीभौतिकपूर्वाधाररसामाजिकपूर्वाधारविकासमासंघीयसरकारतथाप्रदेशसरकारबाटसम्पूरकलगा
नीतथाविशेषलगानीभएकोहुनेछ।

७.५ शासकीयसुधार

७.५.१ पृष्ठभूमि

सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक बनाउँदै गाउँपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवा सुविधामा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्ने लक्ष्य

छ। परिवर्तितराजनीतिकतथासंवैधानिकव्यवस्थालाईमध्यनजरगरीसमग्रशासकीयव्यवस्थामासुधारहुनुपर्दछ।

संविधानराजनीतिकव्यवस्थारकानुमापरिवर्तनलाईशासनकापात्रले आत्मसातगरिनुपर्दछ।

सार्वजनिकप्रशासन, सहकारीक्षेत्र, निजीक्षेत्र, गैरसरकारीक्षेत्र, नागरिकसमाज, सामुदायिकक्षेत्रलेपनिविगतमागरिएकानीतिगततथा व्यवहारगतपक्षमासुधारगरिनुपर्दछ। परम्परागत कार्यशैली र कार्यसम्पादन प्रकृयामा सुधार गरी सर्वसाधारणमासुशासनको प्रत्याभूति गर्दै संघीयताप्रतिको विश्वास बढाउँदै जानु पर्ने देखिन्छ।

७.५.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

एकात्मकरकेन्द्रीकृतशासनप्रणालीमालामोसमयअभ्यस्तभएकोलेसोहीअनुसारकाकार्यसंस्कारकार्यशैलीकोअवलम्बनगरिनु, स्थानीय तहको कार्य जिम्मेवारी बमोजिमको क्षमता अभिवृद्धि नहुनु, सार्वजनिक सेवा प्रवाहको क्षेत्रमा प्रचलितविकास एवम् प्रविधिको समुचित उपयोग गर्न नसक्नु, पारदर्शिता र जवाफदेहिताको प्रणालीमा पूर्ण रूपमा विकास भईनसक्नु, संघप्रदेश र स्थानीय तहबीच अपेक्षित समन्वय नहुनु, पर्यास दक्ष जनशक्ति उपलब्ध नहुनु प्रमुख समस्या तथा चुनौतीकारूपमा रहेका छन्

७.५.३ अवसर

राज्यका तीनै तहमा निर्वाचन सम्पन्न भई स्थिर सरकार गठन हुनु, साक्षरता दर बढ्नु, नागरिकले आफ्नो घरदैलोमै सरकारीसेवा र सुविधा पाउने अवस्था सिर्जना हुनु, गाउँपालिकाको काम कारबाहीमा नागरिक स्तरबाट निगरानी गर्न सक्ने वातावरणतयार हुनु, आयोजनाको छुनौट, प्राथमिकीकरण र कार्यान्वयनमा जनसहभागिता बढ्ने वातावरण वन्नु आदि यस क्षेत्रका अवसरकारूपमा लिन सकिन्छ।

७.५.४ दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

सार्वजनिक सेवामा सुधारका लागि शासकीय सुधार।

लक्ष्य

चुस्त संरचना, जनताप्रति उत्तरदायी कार्यशैली र सूचना प्रविधिको उपयोगमार्फत प्रभावकारी सेवाप्रवाह।

उद्देश्य

गाउँपालिकाको काम कारबाहीलाई भ्रष्टाचारमुक्त, पारदर्शी, जनउत्तरदायी, नागरिकमैत्री तथा प्रविधिमैत्री बनाई शासन व्यवस्थामा जनविश्वास अभिवृद्धि गर्नु।

७.५.५ रणनीतितथाकार्यनीति

७.५.५.१ कानून तथा व्यवहारमा सुधार गरी सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउने ।

७.५.५.२ सार्वजनिकक्षेत्रमाहुनेअस्वाभाविककियाकलाप,आम्दानीखर्चव्यवहारप्रवृत्तिलाईरोकथामतथान्यूनीकरणगर्ने ।

७.५.५.३ राजनीतिप्रशासनरनिजीक्षेत्रकाबीचमारहेकोबिचौलियासाँठगाँठ

(मिडियटरनेक्सस)

लाईप्रविधिकोउपयोगगाँडैन्यूनीकरणगर्ने ।

७.५.५.४ प्रतिस्पर्धात्मकबजारयोग्यताप्रणालीकोअवलम्बनगाँडैलोकतान्त्रिकअभ्यासलाईसार्थकताप्रदानगर्ने ।

७.५.५.५ नागरिकसमाजगैरसरकारीसंस्थाबाटहुनेस्वस्थशासकीयअभ्यासकालागिनिगरानीनियमनिर्देशनपालनागर्नेकार्यमा
अग्रसरतालिने ।

७.५.५.६ सार्वजनिकस्रोतकोसंकलनरखर्चकानुनबाहेकगर्ननहुनेकानुनीव्यवस्थालाईसधैहदयङ्गमगर्ने ।

७.५.५.७ आर्थिकपारदर्शिताकालागिसार्वजनिकसुनुवाई,सामाजिकरसार्वजनिकपरीक्षण,विद्युतीयसार्वजनिकीकरणकाअभ्यास
लाईनियमितरसार्थकबनाउँदैलैजाने ।

७.५.५.८ पदाधिकारी तथा कर्मचारीको कार्यसम्पादनलाई मापन योग्य बनाउने ।

७.५.५.९ सरकारी कामकारवाहीलाई मितव्यी बनाउन र एउटै काममा एक भन्दा बढी निकायले दोहोरो खर्च गर्न
नसक्ने वातावरण सिर्जना गर्न आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्ने तथा निश्चित मापदण्डका आधारमा
खर्च गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

७.५.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधि कोजम्मालक्ष्य
			२०७५/७०	२०७६/७१	२०७७/७२	२०७८/७३	
१.	स्थानीय सेवासम्बन्धी कानुन निर्माण गर्ने	संख्या		१	१	१	३
२.	कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन प्रणाली (पुरस्कार)	संख्या		१	१	१	३
३.	सबै कार्यालयहरूलाई प्रविधिमैत्री बनाउने	संख्या		३	३	३	९
४.	नियमित वेबसाइट अध्याबधिक गर्ने ।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
५.	सबै वडा कार्यालयहरूमा सुझाव पेटीका र नागरिक वडापत्र राख्ने	संख्या		९			९
६.	सदाचारबाटे प्रशिक्षण दिने ।	संख्या		३	३	३	९
७.	कार्यक्रममा दोहोरोपना घटाउन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

	कम्प्युटर सफ्टेवयर बनाई कार्यान्वयन गर्ने ।						
८.	निर्माण सम्पन्न आयोजनाको सार्वजनिक परीक्षण र सामाजिक परीक्षण जस्ता सबै विधिको प्रयोग गर्ने ।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
९.	स्थानीय तहको शासकीय सुधारका लागि प्राविधिक सहयोग प्रदान (अभिमुखीकरण कार्यक्रम) गर्ने ।	संख्या		१	१	१	३
१०.	सार्वजनिक पद धारण गरेका व्यक्तिले सदाचारलाई जीवनशैलीकै रूपमा अनुसरण गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

७.५.७ प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना

१. नीति तथा कानून तर्जुमा
२. सूचना प्रविधिको प्रयोग
३. क्षमता विकास कार्यक्रम संचालन
४. सार्वजनिक परीक्षण, सामाजिक परीक्षण र सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रम संचालन
५. कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन प्रणालीको उपयोग
६. आचार संहिता निर्माण र पालना

७.५.८ अपेक्षित उपलब्धि

त्रिवर्षीय योजनाको अन्तमा चुस्त संरचना, जनताप्रति उत्तरदायी कार्यशैली र सूचना प्रविधिको उपयोग भएको हुने पारदर्शिता र जवाफदेहिताको प्रणालीमा पूर्ण रूपमा विकास भई गाउँपालिकाको विकास निर्माण तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सुधार भई समग्र शासकीय पक्षमा सुधार भएको हुनेछ ।

७.६ प्रशासनिक सुशासन

७.६.१ पृष्ठभूमि

नागरिकको समृद्धि तथा सुखी जीवनको सुनिश्चितता गर्नु प्रशासनिक सुशासनको प्रमुख लक्ष्य हो । सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, निष्पक्ष, पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक बनाउँदै राज्यबाट प्राप्त हुनेसेवा सुविधामाजनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्नु सबैहकासरकारको महत्त्वपूर्ण जिम्मेवारी तथा दायित्वरहेकोछ ।

सार्वजनिक प्रशासनमा सुशासनकाय मगर्ने सम्बन्धमा विभिन्न प्रयास भइरहेकाछन् ।

सर्वसाधारणजनताको दैनिक कामपर्ने प्रत्यक्षजनसम्पर्क हुनेके ही कार्यालयहरूमाना गरिक बढापत्रलागु गरिएकोछ ।
सरकारी कार्यालय सूचना प्रविधि मैत्री बनाई छ रितोरपार्दशी सेवा प्रवाह माजोड दिई प्रशासनिक सुशासनको कार्यलाई योजनाबद्ध ढंगले अघि बढाउने कार्य आवश्यक भएको छ ।

७.६.२ प्रमुख समस्यातथा चुनौती

कर्मचारीमा सुशासन कायम गर्न चाहिने सीप र ज्ञानको कमी, सुशासन कायम गर्न राष्ट्रसेवक कर्मचारीलाई दिशानिर्देश गर्ने संयन्त्रको कमी, स्थानीय निजामति सेवा सम्बन्धी कानूनको अभाव, प्रशासनिक क्षेत्रमा बढ्दो राजनीतिक हस्तक्षेप, प्रशासनिक अनुशासनमा हास, न्यून वेतनधारी कर्मचारी, पूर्वानुमान योग्य वृत्ति विकास प्रणालीको अभाव, प्रोत्साहन र प्रशिक्षणको अभाव आदि प्रमुख समस्या हुन् ।

७.६.३ अवसर

संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा जननिर्वाचित स्थायी सरकार गठन हुनु, संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा कर्मचारी समायोजन हुनु, संविधानको मर्म र जनताको चाहना अनुरूप सुशासनको व्यवस्थापन गर्न विभिन्न आवश्यक ऐन, नियम तर्जुमा हुनु, सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको प्रयोग अभिवृद्धि हुनु, अवसरको रूपमा रहेका छन् ।

७.६.४ दिर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीन सोच

जवाफदेही र सक्षम स्थानीय सेवा प्रवाह ।

लक्ष्य

सार्वजनिक प्रशासनलाई जनउत्तरदायी सेवा मूलक तथा विकास मैत्री बनाउने ।

उद्देश्य

गाउँ पालिकाको

सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, नतीजामुखी, जवाफदेही र प्रवाहमा रारदशी बनाई सार्वजनिक सेवा प्रवाह र विकास प्रक्रियालाई व्यवस्थित गर्नु ।

७.६.५ रणनीतिरकार्यनीति

७.६.५.१ जवाफदेही, नागरिक मैत्री र जनउत्तरदायी सेवा प्रवाह गर्न संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी विद्यमान संगठन संरचनामा परिर्माजन गर्ने ।

७.६.५.२ सार्वजनिक सेवा हरूलाई गुणस्तरीय र सर्वसाधारणको पहुँच योग्य बनाउन सञ्चाय शासन प्रणाली अनुरूप प्रशासन संयन्त्रको विकास गर्ने ।

७.६.५.३ सार्वजनिक निकाय कासम ग्रन्थियाकलापकाचरणमा सूचना मानागरिक सहभागिता बढाउने ।

७.६.५.४ राष्ट्रसेवक हरूलाई काम प्रतिपरिणाम मुखी उत्तरदायी बनाउने ।

७.६.५.५ सार्वजनिकनिकायकानिर्णयरप्रगतिकासूचनाविद्युतीयतथाआमसञ्चारकामाध्यमबाटनियमितरूपमासार्वजनिकीकरण गर्ने

७.६.५.६ सार्वजनिकसेवाप्रवाहलाईगुणस्तरीय,

समावेशीएवम्सहजबनाउनविद्युतीयशासनप्रणालीकोअवलम्बनगरीप्रशासनिककार्यविधिलाईसरलीकरणरसङ्गेष्ठ पीकरणगरिनेछ ।

७.६.५.७सेवाप्रवाहलाईजनउत्तरदायीबनाउनक्षतिपूर्तिसहितकोबडापत्रकार्यान्वयनमाजोड दिइनेछ ।

७.६.५.८जनगुनासोलाईप्रत्यक्षरूपमाअनुभूतगर्नेगरीव्यवस्थापनगरिनेछ ।

७.६.५.९आयोजनास्थलमाआयोजनाकोविस्तृतविवरणखुलेकोहोर्डिङ्डबोर्डराखेव्यवस्थालाईअनिवार्य बनाइनेछ ।

७.६.५.१०भ्रष्टाचारविरुद्धकोशून्यसहनशीलताकोनीतिअनुरूपासार्वजनिकप्रशासनमासदाचारिता अभिवृद्धिगरिनेछ ।

७.६.५.११आयोजना कार्यान्वयनमा पारदर्शिताको अभिवृद्धि गर्दै जिम्मेवार पदाधिकारीको कार्य जिम्मेवारी र जवाफदेहिता तोकेर कार्य सम्पादन सूचकसहितको कार्यसम्पादन समझौता गर्ने कानूनी व्यवस्था गर्ने ।

७.६.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र .सं .	कार्यक्रम	इ कार्ड २०७५/२०७६	आधा रवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधि कोजम्मालक्ष्य
			७/७/७८	८/८/७८	९/९/७८	०/०/७८	
१.	संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गर्ने ।	सं ख्या	१	-	-	-	१
२.	स्थानीयनिजामतीसेवा सम्बन्धीनीतिर्जुमा,निजामतीसेवाएनरनियमावलीकोतर्जुमा गर्ने	सं ख्या	३	-	-	-	३
३.	विद्युतीय शासन पद्धति लागुगर्ने ।	सं ख्या	१	३	६	९	१०
४.	अध्यक्ष र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र शाखा प्रमुख बिच कार्य सम्पादन समझौता गर्ने कानूनी व्यवस्था गर्ने ।	सं ख्या	१	-	-	-	१
५.	कार्यसम्पादनतथास्वस्थकार्यमाआधारितप्रोत्साहनप्रणालीअवलम्बनगरीव्यक्तिकोकार्यालयकोकार्यप्रगतिसँगआबद्ध	पट क	निर न्तर	निर न्तर	निर न्तर		

६.	सूचनाप्रविधिकोविकासरविस्तारद्वाराविद्युतीयप्रणालीकोअधिकतमप्रयोगगरी स्वचालितकार्यप्रणालीकोविस्तार।	पट क	निर न्तर	निर न्तर	निर न्तर	
७.	गाउँपालिकाभित्रसञ्चालित आयोजनाको प्रगति समिक्षाबाट प्राप्त पृष्ठपेषणहरूको कार्यन्वयन भए नभएको चौमासिक समिक्षा गर्ने।	संख्या	९	९	९	२७
८.	वडा कार्यालयबाट आधारभूत सेवा प्रवाह गर्न सहिजकरण गर्ने।	पट क	निर न्तर	निर न्तर	निर न्तर	
९.	सेवा प्रदायकलाई तालिम क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्र लागुगर्ने।	संख्या	१	-	-	१
१०	मोबाइल एप्सको निर्माण गरी सेवा प्रवाहको प्रचारप्रसार गर्ने।	संख्या	१	-	-	१
११	स्थानीय सेवाका कर्मचारीको लागि सेवाकालिन तालिम सञ्चालन गर्ने	संख्या	१	२	२	५
१२	स्थानीय सुशासनको लागि कर्मचारीहरूलाई प्रशिक्षित गर्ने।	पट क	निर न्तर	निर न्तर	निर न्तर	

७.६.७ प्रमुखकार्यक्रम तथा आयोजना

- स्थानीयनिजामतीसेवा सम्बन्धीनीतिर्जुमा, निजामतीसेवाएनरनियमावलीकोतर्जुमागरिनेछ।
- गाउँपालिकाकोकार्यजिम्मेवारीकोविशेषणकाआधारमासङ्घठनसंरचनागरीजनशक्तिव्यवस्थापनगरिनेछ।
- निजामतीकर्मचारीहरूकोमनोबलरउत्प्रेरणाअभिवृद्धिकालागिकर्मचारीहरूकोसामाजिकसुरक्षाकार्यक्रमजस्तैःस्वास्थ्यथादुर्घटनाबिमा, शिशुस्याहारकेन्द्र,निजामतीकर्मचारीसन्ततिछात्रवृत्ति, सञ्चालनतथासुदृढीकरणगरिनेछ।
- निजामतीसेवामाकार्यरतकर्मचारीहरूकासबैकालागितालिमकार्यक्रमलाईकार्यान्वयनगरिनेछ।
- निजामतीकर्मचारीलाईगाउँपालिकालाईआवश्यकभएकोविषयमास्वदेशतथाविदेशमाअध्ययनतथातालिमकालागिनेपाल सरकारलाईअनुरोधगरिनेछ।
- सूचनाप्रविधिकोविकासरविस्तारद्वाराविद्युतीयप्रणालीकोअधिकतमप्रयोगगरीस्वचालितकार्यप्रणालीकोविस्तार।
- कार्यसम्पादनतथास्वस्थकार्यमाआधारितप्रोत्साहनप्रणालीअवलम्बनगरीव्यक्तिकोकार्यसम्पादनलाईनिजकोकार्यालयको कार्यप्रगतिसँगआबद्ध।

७.६.८अपेक्षितउपलब्धि

स्थानीय सेवा वा निजामतीसेवाकालागिअत्यावश्यकनीतिरेनकानुनहरूतर्जुमाभईकार्यान्वयनभएकाहुनेछन्। सूचनाप्रविधिकोविकासरविस्तारद्वारासार्वजनिकप्रशासनलाईविद्युतीयसुशासनप्रणालीकोरूपमाअघिबढाईसबैसरकारीकार्यालयमास्वचालितकार्यप्रणालीकोविस्तारभएकोहुनेछ।

सेवाप्रवाहमान्यूनलागत, उच्चगुणस्तरसरलपहुँचकोसुनिश्चितताभएकोहुनेछ ।

राष्ट्रसेवककर्मचारीहरूकोक्षमताअभिवृद्धिभईसेवाप्रवाहकुशलतथाप्रभावकारीभएकोहुनेछ । सम्रगतामा
सार्वजनिक प्रशासनको सुधार भउको हुनेछ ।

गाउँपालिकाको

७.७ भ्रष्टाचारनियन्त्रण

७.७.१ पृष्ठभूमि

सामाजिक विकृतिकोरूपमा रहेको भ्रष्टाचार नियन्त्रण अहिले सबैको साझा चासो र सरोकारको विषय बन्न पुगेको छ ।

सार्वजनिकवस्तुरसेवाकोवितरणएवंविकासप्रशासनकाक्रियाकलापपारदर्शी, उत्तरदायी, जनमुखीरकानुनसम्मतरूपमाकार्यान्वयनगर्नुपर्दछ ।

प्रशासनिकसंयन्त्रमाध्यमिराकोरूपमाविस्ताररविकृतदेखिएकोभ्रष्टाचारअनुचितकार्यएवम् अनियमिततालाईरोकथामन्यूनीकरण रनियन्त्रणगरीसदाचारयुक्त, नैतिकवान् एवम् सुसंस्कृतरसभ्यसमाजकोनिर्माणिगर्नआवश्यकरहेकोछ ।

वहुआयामिकक्षेत्रबाटभ्रष्टाचारविरुद्धउपयुक्तविधितथाप्रक्रियाअवलम्बनगर्नेरसोविधिअन्तर्गतभ्रष्टाचारनिरोध, कानुनकार्यान्वयन, प्राविधिकसहयोगरसूचना आदानप्रदानतथाकार्यान्वयनसम्बन्धीसंयन्त्रलाईप्रभावकारीपरिचालनगर्नुपर्दछ ।

सार्वजनिकनिकायमाहुनेभ्रष्टाचारजन्यक्रियाकलाप, अनियमितता, ढिलासुस्तीतथाअनिर्णयजस्ताविकृतिहरूकोनिराकरणगर्नउजूरीपेटिकाअनलाइनउजूरीसूचनाप्रविधिकोव्यापकप्रयोगतेसोपक्षकोनिगरानीराजनीतिकनिगरानीनियमनरनिर्देशनकोपरिपाटीलाईपद्धतिमूलकबनाउनुपर्दछ । गाउँपालिकामा स्थानीय सुशासन कायमको लागि ढिलासुस्ती, अनियमितता तथा अनिर्णयजस्ता विकृति एवम् भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापको निराकरण गर्न आवश्यक रहेको छ

७.७.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

विश्वमा आएका विभिन्न परिवर्तनसंगै भ्रष्टाचारका आयाम तथा स्वरूपमा पनि परिवर्तन आएकाले त्यसै अनुरूपको अनुसन्धान तथा तहकिकातको व्यवस्था

नहुन, संघीयशासनकोअभ्याससंगसंगैभ्रष्टाचारकोविकेन्द्रीकरणहुनु, अनैतिकसम्पत्तिआर्जनलाईसमेतसामाजिकअपराधकोरूप मानलिईप्रतिष्ठाकोरूपमास्थापितगर्नु, भ्रष्टाचारजन्यअपराधलेनयाँ-

नयाँस्वरूपग्रहणगर्दैजानुरयसकाआयामफराकिलोरविस्तारितहुँदैगएकोमासोअनुरूपकोअनुसन्धानरतहकिकातसम्बन्धीक्षमताविकासगर्नु, भ्रष्टाचारकोउजुरीदिने, साक्षीबसेव्यक्तितथाअभियोजनगर्नेकर्मचारीहरूकोउचितसंरक्षणगर्नु, दक्षजनशक्तिकोकमीरहनुजस्तासमस्यातथाचुनौतीकारूपमारहेकाछन् ।

७.७.३ अवसर

कानूनी संरचनाको निर्माण हुनु, भ्रष्टाचार विरुद्ध सक्रिय नागरिक समाज तथा सञ्चार जगत हुनु, स्रोतपरिचालनरुपयोगतथाकानुनतर्जुमाएवंकार्यान्वयनमासार्थकजनसहभागितालाईप्राथमिकतामाराखिएको, भ्रष्टाचारअनुचितकार्यतथाअनियमितक्रियाकलापविरुद्धकाकानुनसंरचनासंस्थातुलनात्मकरूपमासक्षमभएको, भ्रष्टाचारनियन्त्रणकालागिना गरिकसमाजतथाआमसञ्चारमाध्यमसामाजिकसञ्चालकोबलियोउपस्थितिरहेको, भ्रष्टाचारनियन्त्रणकालागिशुन्यसहनशीलता कोनीतिअवलम्बनगरिएको, सूचनाप्रविधिकोबृहतउपयोग, भ्रष्टाचारअनुचितकार्यप्रतिसामाजिकअवधारणामापरिवर्तनहुँदैगएको, वित्तीयसंस्थामार्फतआर्थिककारोवारलाईआवद्धगरिएकोनगदकारोवारलाईनिरूत्साहितगरिएको, सार्वजनिककोषबाटहुनेभुक्ता नीबैंकिङ्गप्रणालीमार्फतहुनेअनिवार्यव्यवस्थालेभ्रष्टाचारअनुचिततथाअनियमितकार्यरोकथामन्यूनीकरणरनियन्त्रणका सकरात्मक पक्ष हुन् ।

७.७.४ दिर्घकालीन सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीनसोंच

भ्रष्टाचारमुक्त गाउँपालिका: सुशासनयुक्त समाज

लक्ष्य

भ्रष्टाचारजन्यकार्यमाशून्यसहनशीलतानीति अवलम्बन गर्ने ।

उद्देश्य

जनप्रतिनिधि, कर्मचारी, निजी क्षेत्र तथा आम सर्वसाधारणमासदाचारितारस्वच्छताकोविकासगरीभ्रष्टाचारजन्यक्रियाकलापकोनियन्त्रणगर्नु ।

७.७.५ रणनीतिरकार्यनीति

७.७.५.१ राजनीति र प्रशासनको सीमा र अन्तरसम्बन्ध स्थापित गर्ने
राजनीतिकतथाप्रशासनिककार्यजिम्मेवारीकोस्पष्टसीमानिर्धारणगर्ने ।

७.७.५.२ सुशासनतथाव्यवस्थापनलाईपरिपूरकतथापरिपोषकरूपमायोगदानपुऱ्याउनेनीतिगततथाकानुनीआधारबनाउने ।

७.७.५.३ अनुचिततथाअनियमितकार्यलाईनिरूत्साहिततुल्याउनसामाजिकसंस्कारसोंचाइव्यवहारकार्यशैलीमारूपान्तरणगर्ने

७.७.५.४ सूचनाप्रविधिमाआधारितसेवाप्रवाहविकासनिर्माणअनुगमनतथामूल्याङ्कनप्रणालीकोविकासतथाविस्तारगर्ने

७.७.५.५ आर्थिककारोवारलाईपारदर्शीउत्तरदायीपरिणाममुखीविश्वासनीयबनाउने

७.७.५.६ नगदकारोवारकोन्यूनीकरणगरीसार्वजनिकआर्थिककारोवारवित्तीयसंस्थामार्फतहुनेअनिवार्यतागर्ने

७.७.५.७ भ्रष्टाचारविरुद्धकोराष्ट्रियरणनीतिरकायगतकार्ययोजनालाईसमयसान्दर्भिकरूपमाउपयोगतथाअनुकूरणगर्ने

७.७.५.८ भ्रष्टाचारअनुचितकार्यतथाअनियमितकार्यलाईन्यूनीकरणकालागिस्रोतकोउपलब्धताकाआधारमासार्वजनिकनिकाय माकार्यरतनिवाचितरनियुक्तव्यक्तिलाईसेवासुविधाउपलब्धगराउने ।

७.७.५.९ भ्रष्टाचारनियन्त्रणकालागिनागरिकसमाजगैरसरकारीसंस्थाएवम्सामुदायिकसंस्थारआमसञ्चारक्षेत्रसामाजिकसञ्जा
लकोसहयोगरनिगरानीलाईप्रवर्द्धनगर्ने

७.७.५.१० सम्पत्तिशुद्धीकरणकार्यलाईदुर्त्साहनगर्नसंघीयसरकारलाईसहयोगपुऱ्याउने।

७.७.५.११ सार्वजनिकसेवातथाविकासनिर्माणकार्यमासंलग्ननिकायलाईव्यवस्थित, प्रतिस्पर्धी, पारदर्शीरउत्तरदायीबनाउने।
राष्ट्रसेवककर्मचारीकोछनौटनियुक्तिपदस्थापनसर्वाबद्वातथामौद्रीकगैरमौद्रिकप्रोत्साहनउपलब्धगराउनेबेच्चमार्किङ्गबनाउँ
दानिजकोकार्यकुशलतादक्षतासदाचारिताकार्यसम्पादनकोनीजाव्यवसायिकतालाईप्रमुखआधारकारूपमाविकासगर्ने।
आन्तरिकनियन्त्रणप्रणाली, आन्तरिकतथाअन्तिमलेखापरीक्षणकार्यलाईबढीपालनयोग्यबनाईआर्थिकअनुशासनवित्तीयकुशल
ताप्रवर्द्धनगर्ने।

भ्रष्टाचार निवारण सम्बन्धमा प्राविधिक सहायता र सूचना आदान प्रदानसम्बन्धी प्रदेश तथा संघ सरकारले गरेको
व्यवस्थालाई सहयोग र कार्यान्वयन गने

७.७.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७३/७०२	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
				८/७०२	९/७०२	१०/७०२	
१.	भ्रष्टाचार सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गर्ने।	संख्या		१			१
२.	सेवाकालीन तालिमको पाठ्यक्रममा भ्रष्टाचार विरुद्धको विषयवस्तु समावेश गर्ने।	संख्या			१	१	२
३.	निजीक्षेत्रको भ्रष्टाचार नियन्त्रण गर्ने बारे कानून बनाउने।	संख्या			१		१
४.	भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	संख्या		९	९	९	२७
५.	कर्मचारीको सेवा सुविधा पुनरावलोकन गर्ने।	संख्या		१			१
६.	विकास आयोजनाको खर्च निर्माणस्थलमै	संख्या		सवै	सवै	सवै	

	सार्वजनिकीकरण गर्ने।						
७.	भ्रष्टाचार विरुद्ध भएका कानुन बारे प्रशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	संख्या		१	१	१	३
८.	भ्रष्टाचार विरुद्धका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नागरिक समाजसँग सहकार्य कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	संख्या		१	१	१	३
९.	भ्रष्टाचार विरुद्ध अन्तर निकाय समन्वय सुदृढ गर्ने।	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१०.	भ्रष्टाचार निवारण सम्बन्धी आवश्यक कानुनको तर्जुमा र कार्यान्वयन	संख्या		१	निरन्तर	निरन्तर	
११.	आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोगबाट संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

७.७.७.प्रमुखकार्यक्रमहरू

- भ्रष्टाचारविरुद्धको संघीयतथाप्रदेशकानुनमाआधारितरहेरस्थानीयनीतिरकानुनतर्जुमारकार्यान्वयन।
- भ्रष्टाचारविरुद्धको राष्ट्रियतथारणनीतितथानिकायगतकार्ययोजनाको आवधिककार्यप्रगतिको अनुगमनका आधारमासमसामयिक परिमार्जन सहितको कार्ययोजनाकार्यान्वयन।
- भ्रष्टाचारनियन्त्रण सम्बन्धी कानुनहरूको परिपालनारकार्यान्वयनको लागि अन्तरसरकार तथा अन्तरनिकाय साझेदारी, समन्वय यसङ्गठित प्रयासलाई अभिवृद्धि गर्न आवश्यक नीतिगत, संरचनागत र कार्यगत व्यवस्था।
- भ्रष्टाचारविरुद्धको नागरिक सचेतना अभिवृद्धि कालागि केन्द्रदेखि स्थानीयतहसम्म भ्रष्टाचारविरुद्ध प्रवर्द्धनात्मक एवमिरोधात्मक कार्यक्रम सम्बन्धी।
- भ्रष्टाचारको जोखिम पूर्ण क्षेत्रको पहिचानको लागि आधारभूत सूचकको निर्धारण गरी आवश्यक अध्ययन र अनुसन्धान।
- भ्रष्टाचारनियन्त्रण सँग सम्बद्ध निकायको संस्थागत क्षमता विकासकालागि आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग।
- अनुसन्धान कार्यलाई वैज्ञानिक, वस्तुपरकरन तिजामूलक बनाउन क्षमता अभिवृद्धि।
- सार्वजनिक निर्माण र सेवा प्रदान गर्ने निकायलाई कामको गुणस्तर प्रति उत्तरदायी बनाउन प्राविधिक परीक्षण र विस्तार।

७.७.८.अपेक्षितउपलब्धि

भ्रष्टाचारविरुद्धकोशून्यसहनशीलताकोनीतिलाईबलमिलेको, आर्थिकअनुशासनतथावित्तीयसुशासनमाअभिवृद्धिभएको, सेवाप्रवा हतथाविकासनिर्माणकाकार्यमासूचनाप्रविधिकोप्रयोगबाटप्रशासनिककार्यमापारदर्शितातथातथ्याङ्गसंकलनएवंभण्डारमास्वस्थ तारसुरक्षणतावृद्धिहुने, रसामाजिकआर्थिकशान्तिसुरक्षालगायतकासूचकमासुधार आई सुशासन कायम भएको हुनेछ ।

७.८ शान्तिसुव्यवस्था

७.८.१ पृष्ठभूमि

समाजमाआर्थिक तथा सामाजिक विकासको माध्यमबाट सहिष्णु र सदाचार समाजको निर्माण गर्दै शान्तिसुव्यवस्थाकायम गर्नु गाउँपालिकाकोपहिलोमहत्त्वपूर्णकार्यहुन आउँछ । प्रभावकारीसुरक्षाप्रबन्धसुशासनरविकासकोपूर्वसर्तहो ।

स्थानीयतहमाउच्च, फराकिलोरसमावेशीआर्थिकविकासकालागिसमेतप्रभावकारीशान्तिसुव्यवस्थाहुनुआवश्यकछ ।

सामाजिकसंरचनाअन्तररनिर्भरतासार्वजनिकनिकायकोविश्वासनीयतासरकारकाबीचमारहेकोसमझदारीलेशान्तिसुव्यवस्थामाप्र भावपार्दछ । जातीय विभेद, धार्मिक सहिष्णुता, समावेशिता, आपसी सहयोग र एकताको प्रवर्द्धन र विकासले शान्ति सुव्यवस्थाकायम गर्न मद्दत पुर्याउँछ । संघ तथा प्रदेश सरकारसँगको समन्वयमा सामुदायिक प्रहरी संग सहकार्य र साझेदारी गर्दै समुदायमा शान्ति र एकता कायम राख्नु पर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

७.८.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

संबैधानिक व्यवस्था अनुसार शान्ति सुरक्षाको लागि प्रहरीले सम्पादन गर्ने कार्यको सञ्चालन, सुपरीवेक्षण र समन्वय सम्बन्धी व्यवस्था गाउँपालिकाको कार्य जिम्मेवारीमा नरहनु, सानाहतियारकोप्रयोगबढ्नु, सामाजिकसञ्चालकोबढ्दोरूपमागलतउपयोगगरिनु, विशेषगरीऊर्जाशीलयुवाजनशक्तिवैदेशिकरो जगारीमारहनु, सामान्यविकासनिर्माणकालागिसमेतप्राविधिकजनशक्तिदेशबाहिरबाटआएरकामगर्नु, हरेकक्षेत्रमाविचौलियाको जगजगीबढ्नु, सरकारीएवंसार्वजनिकसम्पत्तिकोबढ्दोअतिक्रमणरोक्नु; यअन्तरसरकारतथाअन्तररनिकायकाबीचकोसमन्वयकायमगर्नुतथामानवअङ्गतथामानवतस्करीतथाबेचविखनजस्तासमस्याह रुरोक्नुसमस्यातथाचुनौतीकारूपमारहेकाछन् ।

७.८.३ अवसर

संघ तथा प्रदेशका सुरक्षा निकायका संरचना गाउँपालिकासम्म विस्तार हुनु, जनचेतनतामा अभिवृद्धि हुनु, अनुसन्धान प्रविधिमा द्रुत विकासहुनु, सूचना प्रविधि तथा सञ्चार सुविधाको तीव्र विकास र विस्तार हुनु यस क्षेत्रका अवसर हुन् ।

आमसञ्चारतथासामाजिकसञ्चालबाटसामाजिकपरिवर्तनतथाविकृतविषयमानिरन्तरखबरदारीतथानिगरानीभइरहनुराजनीति कस्थिरताहुनुनीतिगततथाकानुनीव्यवस्थामास्पष्टताएवंपूर्वानुमानयोग्यताहुनुअन्तरसरकारसहकार्यकालागिउपयुक्तप्रभावका रीसंयन्त्रकोनिर्माणहुनु, यसक्षेत्रकाअवसरकारूपमारहेकाछन् ।

७.८.४ दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीन सोच

शान्ति र सहिष्णुसमाजनिर्माण।

लक्ष्य

सामाजिक, आर्थिक र मानवीय विकासको विकासरूपान्तरणबाट शान्तिसुव्यवस्थागर्ने।

उद्देश्य

शान्ति, सुव्यवस्था र अमनचयन कायम गरी नागरिकको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्नेशान्ति,

७.८.५ रणनीति

७.८.५.१ सुरक्षा सम्बन्धी सूचना संकलन तथा जोखिम विश्लेषण र सुरक्षा निकायहरूबीच सूचना आदानप्रदान गरी समन्वय र सहकार्यमा जोड दिइनेछ।

७.८.५.२ शान्तिसुव्यवस्थाप्रवर्द्धनकालागिप्रशासनमाविधिकोशासनलाई प्राथमिकतादिने।

७.८.५.३ विपद्व्यवस्थापनकार्यलाई प्रभावकारी बनाउने।

७.८.५.४ अन्तरसरकार तथा अन्तरनिकायकावीच मासमन्वय तथा सहकार्यस्थापितगर्ने।

७.८.५.५ गाउँ प्रहरी तथा सामुदायिक प्रहरीलाई जनमैत्री बनाउने।

७.८.५.६ सूचनासम्प्रेषण तथा सुरक्षाप्रणालीका आधुनिक प्रविधिको जडान तथा उपयोगलाई व्यवस्थित र विस्तार गर्ने।

७.८.५.७ अपराधनियन्त्रणमा सहयोग पुग्ने नयाँ प्रविधिलाई प्रयोग माल्याइनेछ।

७.८.५.८ मानव अंगत तथा मानवतस्करी एवं बेचविखन जस्तो अमानवीय कार्यलाई नियन्त्रण काउपायको अवलम्बन गर्ने।

७.८.५.९ विपद्को अवस्था मात्रकाल खोज, उद्धार र राहत वितरण गर्न तालिम प्राप्त दक्षजनशक्ति तयार गर्नुका साथै आपतकालीन उद्धार कालागि न्यूनतम उद्धार तथा राहत सामग्रीको भण्डारण गर्ने।

७.८.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिको जम्मालक्ष्य
			२०७५/२६	२०७६/२७	२०७८/२९	२०७९/८०	
१.	संघीय सरकार तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय गर्दै वडा तहमा आवश्यकता अनुसार प्रहरी चौकी निर्माण एवं स्तरोन्नति गर्ने।	संख्या		१	१	१	३
२.	विभिन्न सुरक्षा संवेदनशील स्थानमा सिसिटी जडान	संख्या		२	२	२	६

	गर्ने						
३.	समुदाय प्रहरी साझेदारी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या		२	२	२	६
४.	लागूपदार्थ दुर्व्यसनी सुधार केन्द्र स्थापना गर्ने	संख्या		१	१	१	३
५.	लागू औषध सम्बन्धी सचेतना तथा अनुगमन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६.	विपद् व्यवस्थापन योजना तयार गर्ने	संख्या		१	१	१	३
७.	विपद् व्यवस्थापन बारे प्रशिक्षण दिने	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

७.८.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू

- विद्युतीयशासनकोअवधारणालाईप्रभावकारीकार्यान्वयन।
- संवेदनशीलविभिन्नस्थानमाक्लोजसर्किटटेलिभिजनजडान।
- लागूऔषधकोमागघटाउन,आपूर्तिनियन्त्रणगर्नतथाक्षतिन्यूनीकरणगर्नसंस्थागतसुदृढीकरणतथासचेतना,रोकथामरपुन स्थापना।
- अवैधगाँजारअफिमखेतीनिरुत्साहितगर्नकानुनीकारबाहीसँगसँगैकृषि,पशुपालनतथाअन्यरोजगारमूलकव्यवसायकोप्रवर्द्धन।
- लागुऔषधनियन्त्रणरअनुगमनमाप्रभावकारितारपुनर्एकीकरणतथासमाजमापुनस्थापनागर्नेकार्यमाप्रभावकारिता।
- गरिबीनिवारण,शान्तितथासुशासन

७.८.८अपेक्षितउपलब्धि

प्रहरीलाई जनमैत्री बनाई सामुदायिक प्रहरीमा विशेष जोड दिने व्यवस्था भएको हुने , समाजमाकानुनीशासनकोअभ्यासबाटशान्तिसुव्यवस्थाकायम भएकोहुने,अन्तरसरकारतथाअन्तरनिकायकाबीचमाअसलसमन्वयसहकार्यसाझेदारीविकासभएको हुने,सूचना सम्प्रेषण प्रणाली केन्द्रिय सञ्चालन आवद्ध भई सुरक्षा प्रणाली प्रविधिमैत्री र आधुनिक भएकोरशान्ति र सहिष्णुसमाजनिर्माण भएकोहुनेछ ।

७.९ वित्तीयसुशासन

७.९.१ पृष्ठभूमि

सार्वजनिक स्रोतको मितव्ययी र अधिकतम परिचालन, प्रतिवेदन तथा लेखापरीक्षणमार्फत् वित्तीय व्यवस्थापनमा पारदर्शितार जवाफदेहिता अभिवृद्धि गरी नागरिकलाई वित्तीय सुशासनको प्रत्याभूति दिनु स्थानीय सरकारको दायित्व हो ।

सार्वजनिकखरिदकार्यलाईवस्तुनिष्ठतथाप्रभावकारीबनाउनविद्युतीयखरिदप्रक्रियालाईअनिवार्यगर्ने,सार्वजनिकस्रोतकोपरिचाल नतथाखर्चकोमासिकचौमासिकअर्धवार्षिकरवार्षिकरूपमाअनुगमनतथामूल्याङ्कनगर्नेरसोकोप्रतिवेदनसार्वजनिकगर्नेकार्यलाई ध्यानदिनु पर्ने देखिन्छ । सार्वजनिक खर्चको पारदर्शिता अभिवृद्धि गर्न सरकारी निकायकाकार्यक्रम तथा खर्चलाई सार्वजनिकीकरण गर्ने पद्धतिको समेत थप विकास गर्न आवश्यक रहेकोछ ।

७.९.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

वित्तीयस्रोतकोतथ्यपरकअनुमानतथापरिचालनकालागिविशिष्टसेवासमूहकोडेडिकेटेडसंरचनातथाजनशक्तिनहुनुकरतथागैरक रपरिचालनमासमस्यारहेकोछ ।

आवधिकयोजनामध्यमकालीनखर्चसंरचनाअनुसारवार्षिकबजेटतथाकार्यक्रमकोतर्जुमानगरिनुविनियोजनकोसमस्यारहेकोछ । आयोजनाबैंकबनाईआयोजनाव्यवस्थापननगरिनु,पुँजीगतबजेटकोविनियोजनरकार्यान्वयनकोक्षेत्रमासमस्यारहेकोचालु खर्चमा भएको बढोत्तरीसँगै वित्तीय सुशासनको स्थिति खस्क्दै जानु, वेरुजुको मात्रामा वृद्धि हुदै जानु, आर्थिकउत्तरदायित्व तथा जवाफदेहिताको अवस्था कमजोर हुनु, विकास खर्च अपेक्षित गति र परिमाणमा नहुनु, आदि प्रमुखसमस्या हुन् ।

७.९.३ अवसर

गाउपालिकालेराजस्वरव्ययकोअनुमानप्रत्येकवर्षअसारमहिनाको१०गतेभित्रगाउँसभामापेसगर्नुपर्ने,सूचनाप्रविधिमाआधारित बजेटलेखाङ्कनप्रतिवेदनराजस्वप्रणाली,तीनैतहकासरकारकोराजस्वरखर्चकाशीर्षकएउटैप्रकृतिकासार्वजनिकवित्तीयप्रणाली (गर्भमेण्टफाइनान्सियलसिष्टमGFS 2014)

कोव्यवस्थाहुनु,अन्तर्राष्ट्रियलेखामानकोअभ्यासगरीसोअनुसारकोप्रतिवेदनप्रणाली,सार्वजनिकखर्चकोपारदर्शिताअभिवृद्धिगर्नभुक्तानीहुनेबिलहरूकोसार्वजनिकीकरणसाथैमहालेखापरीक्षक,अखितयारदुरूपयोगअनुसन्धानआयोग,सार्वजनिकखरिदअनुगमनकार्यालयजस्तानियामकनिकायकोसक्रियताबद्नुआमसञ्चारतथासामाजिकसञ्चालनागरिकसमाजकोनिगरानीएवंखबरदारीमागुणात्मकरपरिमाणात्मकसुधारदेखिनुवित्तीयसुशासनप्रवद्धनकालागिअवसरकारूपमारहेकाछन् ।

७.९.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति

दीर्घकालीन सोंच

सवल र सक्षम प्रशासन मार्फत वित्तीयसुशासन

लक्ष्य

सार्वजनिकआयरखर्चलाईपारदर्शीरउत्तरदायी वनाउने ।

उद्देश्य

सार्वजनिकवित्तकोपरिचालनरउपलब्धस्रोततथासाधनकोउपयोगलाई पारदर्शीवनाई वित्तीय सुशासन कायम गर्नु ।

७.९.५ रणनीतितथाकार्यनीति

७.९.५.१ सार्वजनिक आय व्यय र खरिदलाई प्रभावकारी, व्यवस्थित र पारदर्शी बनाउने

७.९.५.२ सार्वजनिक आय-

व्ययकोस्वीकृतीकार्यान्वयनलेखाङ्कन अनुगमन तथामूल्याकड़नलेखापरीक्षण र प्रतिवेदन को आधारभूत तथा विशिष्ट
खाकाको अनुशारण र परिपालनाबनाउने।

७.९.५.३ सूचनाप्रविधिको अधिकतमउपयोग गर्ने।

७.९.५.४ योजनामध्यमकालीन खर्च संरचनाका आधारमावार्षिक बजेट तथाकार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने।

७.९.५.५ वार्षिक खरिदयोजनागुरुयोजनाविस्तृत आयोजनाप्रतिवेदन का आधारमामात्र आयोजनाको छ, नौटत तथा कार्यान्वयन गर्ने
।

७.९.५.६ लाभलागत विश्लेषण का आधारमासंगठन विस्तार र आयोजनात तथा कार्यक्रम को कार्यान्वयन गर्ने।

७.९.५.७ वित्तीय अनुगमन निकाय तथा लेखापरीक्षण संस्थाको सुदृढीकरण गर्ने

७.९.५.८ वित्तीय व्यवस्थापन का सबैक्षेत्रमा सूचनाप्रविधिको प्रयोगलाई विस्तार गरिनेछ।

७.९.५.९ बेरुजुत तथा अनियमित कार्यलाई नियन्त्रण तथा न्यूनीकरण कालागि आन्तरिक लेखापरीक्षण लाई सूचनाप्रविधि मा आधारि
त बनाइनुकासाथै लेखाउत्तरदायी अधिकारी लाई जिम्मेवार तुल्याउने।

७.९.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७६/७७	लक्ष्य			योजना अवधिको जम्मा लक्ष्य
				२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१.	लाभ-लागतका आधारमा योजना तथा कार्यक्रमका लागि वार्षिक बजेट विनियोजन गर्ने पद्धतिको विकास गर्ने।	संख्या		१	१	१	२
२.	कर्मचारीलाई राजस्व परिचालन क्षमता वृद्धि तालिम आयोजना गर्ने।	संख्या		१	१	१	३
३.	लेखा प्रणाली सुदृढीकरण तालिम सञ्चालन गर्ने।	संख्या		१	१	१	३
४.	संघीय सरकार तथा प्रदेश सरकार सँग अन्तर आवद्धता हुने गरी बजेट सूचना प्रणालीको	संख्या		१	-	-	१

	विकास गर्ने ।						
५.	विद्युतीय आर्थिक कार्यप्रणालीको सुदृढीकरण गर्ने ।	संख्या		१	-	-	१
६.	सार्वजानिक खर्च कार्यविधि बनाई लागू गर्ने ।	संख्या		१	-	-	१
७.	समयमा काम सम्पन्न गर्ने सेवाप्रदायकलाई प्रोत्साहन गर्ने ।	संख्या		१	१	१	३
८.	संघीय सरकार तथा प्रदेश सरकारलाई स्टाण्यान्डर्ड बमोजिम आर्थिक तथा वित्तीय विवरणको प्रतिवेदन गर्ने (अनुदान, राजस्व र हस्तान्तरित कार्यक्रम)	संख्या		५	५	५	१५

७.९.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू

१. बजेटर्जुमाकार्यान्वयनलेखांकनरप्रतिवेदनमासबनेशनलट्रेरीएप्लीकेशनसिएममकोपूर्णरूपमाकार्यान्वयन ।
२. लागतरलाभकोविक्षेपणसहितयोजनातथाकार्यक्रमअवधियकिनगरीवार्षिकबजेटविनियोजन ।
३. बहुवर्षीयठेकाव्यवस्थापननिर्देशिकातयारगरिनेछ ।
४. आवधिकयोजनामध्यमकालीनखर्चसंरचनारवार्षिकबजेटथाकार्यक्रमकाबीचमासमन्वयस्थापितगर्ने ।
५. आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीयजवाफदेहितासम्बन्धीकानुनीव्यवस्थातथाकार्यान्वयन ।
६. आन्तरिकनियन्त्रण,आन्तरिकलेखापरीक्षणतथाअन्तिमलेखापरीक्षणसंघीय सरकार तथा प्रदेश सरकारलाई स्टाण्यान्डर्ड बमोजिम आर्थिक तथा वित्तीय विवरणको प्रतिवेदन गर्ने (अनुदान, राजस्व र हस्तान्तरित कार्यक्रम)
७. सार्वजनिक खर्च कार्यविधि परिमार्जन गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
८. विद्युतीय आर्थिक कार्य प्रणालीको सुदृढीकरण गन

७.९.८ अपेक्षितउपलब्धि

आर्थिककार्यविधितथावित्तीयउत्तरदायित्वेनलगायतकाकानुनतर्जुमाभएको,वार्षिकखरिदयोजना,गुरुङयोजना,विस्तृतआयोजना प्रतिवेदननिर्धारितसमयमैतयारभईखरिदतथाठेकाबन्दोबस्तभएको,राजस्वपरिचालनप्रभावकारीरूपमाभएको,सार्वजनिकखर्च कोकुशलतथादक्षतापूर्णपरिचालनबाटबेरुजुकमभएकोवित्तीयहस्तान्तरणकोसार्थकउपयोगभएकोरलेखापरीक्षणप्रभावकारीभ एकोहुनेछ ।

७.१० मानवअधिकार

୭.୧୦.୧ ପୃଷ୍ଠଭୂମି

नेपालको संविधानले नागरिकका आधारभूत मानव अधिकारलाई मौलिक हकका रूपमा प्रत्याभूति गरेको छ । नेपाल संयुक्तराष्ट्र संघको बडापत्र तथा मानव अधिकार सम्बन्धी विभिन्न महत्वपूर्ण अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको पक्ष राष्ट्र भड्सकेको छ ।

मानवअधिकारकोप्रचलनरप्रत्याभूतिकालागिविगतवर्षदिखिनैनेपालसरकारलेयोजनानीतिकानुनसंरचनाबनाईकार्यन्वयनगरिरहे कोछु।

संघीयशासनप्रणालीलेसबैक्षेत्रतहतप्काकाव्यक्तिकोराजनीतिकआर्थिकसामाजिकविकासअधिकारलाईप्रचलनगराउनअज्ञमहत्वपूर्णभूमिकानिर्वाहिगरेकोछ ।

स्थानीय सरकार ले आपना कार्यजिम्मेवारी तथा अधिकार क्षेत्र भिन्न काविषय मानव अधिकार प्रतिवेषोंचना खोतथा प्रतिवद्ध हुनु पर्दछ । साथै संघीय सरकार तथा प्रदेश सरकार लाई मानव अधिकार संरक्षण सम्बद्ध नरप्रवर्द्धन मासहयोग तथा समन्वय गर्न पर्दछ ।

७.१०.२ प्रमुख समस्यातथाचूनौती

मानव अधिकारको विषयलाई स्थानीय तहमा सबैको बुझाइको पहुँच स्थापित गर्नु, गाउँपालिकाको हेरेक कार्यक्रममानव अधिकारलाई प्राथमिकतामाराखु, मानव अधिकार सम्बन्धी जनचेतनाबढाउनु, मानव अधिकार काविषयमा जानकारी राख्न सक्नेजनशक्ति को उपलब्धतानहुनु, विशेषगरी राष्ट्रिय मूलधार भन्दातलरहेका वर्ग, क्षेत्र तथा समुदायको मानव अधिकारको सरक्षार सुनिश्चिततागर्नु समस्यातथा चूनौतीकारूपमारहेकाछन्।

७.१०.३ अवसर

नेपालको संविधानले नागरिकका आधारभूत मानव अधिकारलाई मौलिक हकका रूपमा प्रत्याभूति गर्नु, कानुनको शासनस्वतन्त्रन्यायपालिकालगायतकालोकतन्त्रकाविश्वव्यापीमान्यतासमावेशगरिएको संविधानजारीहुनु, मानव अधिकारको संरक्षणसंबद्धनप्रवृद्धनकालागिराइयमानव अधिकार आयोगकार्यरतरहनु, मानव अधिकारको पैरवीकालागिविधिप्रकारका अन्तर्राइयतथाराइयगैर सरकारी संस्थासक्रियरहनु, समग्र शासकीयव्यवस्थामासंलग्न जनप्रतिनिधिकर्मचारी मानव अधिकारका विषयमास जगतथास मन्वकारीहुनु, आमसञ्चार सामाजिक सञ्चालबाट निरन्तर रूपमाप्रशंसातथाप्रतिरोधभइरहनु, मानव अधिकारको पक्षमा जनचेतना अभिबृद्धि गर्न विभिन्न गैर सरकारी संस्था पनि सक्य रहनु महत्वर्ण अवसररहेकाछन्।

७.१०.४ दिर्घकालीनसोंच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीन सोच

मानवअधिकारकोसंबर्द्धन र सम्मान, गाउँपालिकाको पहिचान।

लक्ष्य

मानवअधिकारको संरक्षण, संबद्धन र प्रवद्धन गर्दै मानवअधिकारसंस्कृतिको विकासगर्ने।

उद्देश्य

मानवअधिकारको प्रत्याभूति गर्दै नागरिक अधिकार सुनिश्चितगर्नु।

७.१०.५ रणनीति तथा कार्यनीति

७.१०.५.१ मानवअधिकारकोप्रवर्द्धनात्मककार्यगर्ने ।

७.१०.५.२ मानवअधिकाररविकास प्रकृयाका बीचमापरिपूरक सम्बन्ध स्थापितगर्ने ।

७.१०.५.३ मानवअधिकारसम्बन्धीदायित्वपूरागर्नसम्बन्धात्मकतथासहयोगीभूमिकानिर्वाहगर्ने ।

७.१०.५.४ अन्तर तहगत समन्वयलाई मजबुत बनाउने ।

७.१०.५.५ विपन्न, सीमान्तकृतएवम्पिछडिएकावर्गकाअधिकारलाईविशेषसंरक्षणतथासहजीकरणगर्ने ।

७.१०.५.६ मानवअधिकारकोसम्मान,

संरक्षणरप्रोत्साहनकालागिनीतिगतकानुनीसंरचनागतसंस्थागतक्षेत्रमाअनुकूलनमिलाउने ।

७.१०.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य			
			२०७५/७६	२०७७/७८	२०७९/७०	२०८१/७२	२०८३/७४
१	मानव अधिकार संरक्षण तथा मौलिकहक कार्यान्वयन गर्न कानुनको तर्जुमा गर्ने ।	संख्या		२	-	-	-
२	विपन्नलाई न्यायमा पहुँच बढाउन निःशुल्क कानुनी सहायता केन्द्र खोल्ने	संख्या		१	-	-	-
३	मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनाको अनुसन्धानमा सहजीकरण गर्ने	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४	मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनाका पीडितलाई क्षतिपूर्तिको व्यवस्थाका लागि पहल गर्ने	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
५	समाजमा विद्यमान छुवाछुत विरुद्ध सचेतना तथा नियमन	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६	मानवअधिकारकाक्षेत्रमाकार्यरतराष्ट्रियतथास्थानीयसंस्थासम्बन्धयतथासहकार्यगर्ने	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

७.१०.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू

- संविधानलेप्रत्याभूतगरेकोमानवअधिकारकोसुनिश्चितताकालागिसम्बन्धितनिकायहरूकोसंस्थागतसुदृढीकरण ।
- नीति,योजनारकार्यक्रमहरूतर्जुमा,कार्यान्वयनरअनुगमनगर्दाअधिकारमाआधारितपद्धतिअवलम्बनगर्नेरसोकालागिजनशक्तिकोक्षमताविकास ।
- मानवअधिकाररमानवीयकानुनकासम्बन्धमायसमासंलग्नसबैसरोकारवालापक्षसँगसमेतकोसमन्वयरसहकार्यमासचेतनामूलककार्यक्रमसञ्चालन ।
- मानवअधिकारकोसंरक्षण,संवद्धनरप्रवद्धनमाजवाफदेहिताअभिवृद्धि ।

५. मानवअधिकारकोसंरक्षणकालागिसंघीयतथाप्रदेशसरकारसँगसहकार्यतथाआपसीविद्वासकोप्रवर्द्धन ।

७.१०.८अपेक्षितउपलब्धि

मानवअधिकार तथा मौलिक हक संरक्षणको लागिकानुनकोतर्जुमाभएकोहुनेछ ।
त्यसैगरीमानवअधिकाररविकासकामुद्दाकाबीचमासामञ्चस्यस्थापितभएको,यससँगसरोकारराखेसार्वजनिकतथागैरसार्वजनिक
निकायकाबीचमाअसलएवंसुमधुरसहकार्यसम्बन्धस्थापितभएकोभएकोहुनेछ ।

परिच्छेद
अन्तरसम्बन्धितविषय

८.१ योजनातर्जुमातथाकार्यान्वयन

८.१.१ पृष्ठभूमि

योजनावद्वा

विकासले

ने

गाउपालिकालेलिएकोआर्थिक, सामाजिक, भौतिक, प्रविधिगतरसांस्कृतिकविकासकोलक्ष्यप्राप्तिकालागिमहत गर्दछ।

लक्ष्यहासिलगर्नअवलम्बनगरिनेरणनीति, कार्यनीतिरकार्यक्रमकोभूमिका महत्वपूर्ण हुनेपर्दछ।

बजेटतथाकार्यक्रमलेसहीबाटोतयगर्दछरयसैअनुरूपदीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यरउद्देश्यप्राप्तिगर्नसकिन्छ।

स्थानीयसरकारलेयोजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनगर्दासंघीयतथाप्रदेशसरकारकाआवधिकयोजनाकाआधारपत्रयोजनाएवंविषयलाईप्रमुखआधारकोरूपमाग्रहणगर्नु पर्ने हुन्छ। योजनाहरूलाई तथ्य र प्रमाणमा आधारित र नतिजामुखी बनाउन हरेक आयोजनाको नतिजा खाका विकास गर्ने र गाउँपालिकाले कार्यान्वयन गरेको योजनाको नियमित रूपमा मूल्याङ्कन गरी उपलब्धि सार्वजनिक गर्ने व्यवस्थाको विकास गर्न आवश्यक छ।

८.१.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

नियमित रूपमा विषयगत तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन र विश्लेषण गरी योजना छानौट गर्ने प्रणालीको आधारशीला तयार गर्नु, प्रथम पञ्चवर्षीय योजना, वार्षिक विकास कार्यक्रम र मध्यकालीन खर्च संरचना बीचको सामन्जस्य कायम गर्दै योजनाकार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउनु, योजना निर्माणको लागि आवश्यक विज्ञ जनशक्तिहरू गाउँपालिकाभित्रै उत्पादन

गर्नु, संघप्रदेशसँगएकाकारभईसामन्नस्यतास्थापितगर्नु विकासकोदीर्घकालीनसोंचतर्जुमागरीसोअनुसारयोजनातथाकार्यक्रमतर्जुमागर्नु, जनताकाअसीमितआकाँक्षालाईसन्तुलितरन्यायोचितवरलेसम्बोधनगरीसन्तुष्टबनाउनु , आदि समस्यातथाचुनौतीरहेकाछन्।

८.१.३ अवसर

संघतथाप्रदेशसरकारलेयोजनाकोतर्जुमाभएकोदिगोविकासकोलक्ष्यप्राप्तिकालागियोजनारबजेटमाप्राथमिकीकरणगरिएकोसंविधानकोकार्यान्वयनतथासङ्गीयढाँचाअनुरूपयोजनाप्रक्रियालाईथपसन्तुलित, समन्याधिकरसमावेशीबनाउने, विकाससञ्चालन गायतकोसहयोगकोबढ़दोप्रतिबद्धता, स्थानीय तहले पनि आफ्नो पञ्चवर्षीय योजना निर्माण गरी योजनावद्वा रूपमा विकास निर्माणका कार्यहरू अगाडि बढाउनु, योजना तर्जुमा प्रति सबै समुदायको जनचासो र सहभागिता बढाउनु, राष्ट्रिय योजना आयोग र प्रदेश नीति तथा योजना आयोग बीच सहकार्य र समन्वय वृद्धि हुदै जाने संभावनाहरू रहनुअवसरकारूपमारहेकाछन्।

८.१.४ दिर्घकालीन सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीन सोंच

आर्थिक तथा सामाजिक समृद्धिको दिशा निर्देशक योजनातर्जुमातथाकार्यान्वयन।

लक्ष्य

योजना, बजेट तथा कार्यक्रम लाई एक आपसमा आबद्ध गर्दै नतीजामूलक कार्यान्वयन गर्दै जाने ।

उद्देश्य

योजना तर्जुमातथा कार्यान्वयन लाई लक्ष्य र परिणामबीच सामन्जस्य कायम गर्नु ।

८.१.५ रणनीतितथा कार्यनीति

८.१.५.१ तथ्याङ्को वैज्ञानिक प्रयोग गर्दै परिणाममुखी नीति तथा योजना निर्माण गर्ने

८.१.५.२ संविधान तथा प्रचलित कानुन अनुरूप योजना तर्जुमा प्रणाली तथा कार्यान्वयन पद्धति को विकास गर्ने ।

८.१.५.३ स्थानीय आवश्यकता माग सम्भावना का आधार मायोजना तर्जुमातथा कार्यान्वयन गर्ने ।

८.१.५.४ सार्वजनिक निकाय एवं मित्री,

सहकारी तथा सामुदायिक क्षेत्र का विशिष्ट तासोत्तर साधन का आधार मायोजना का क्षेत्र को कार्यान्वयन गर्ने ।

८.१.५.५ संघत था प्रदेश सरकार सँग सहकार्य तथा समन्वय स्थापित गर्दै योजना को सार्थक नतीजा प्राप्त गर्ने ।

८.१.५.६ प्रमाण माआधारित नतीजा मुखी योजना र मध्य कालीन खर्च संरचना लाई संस्थागत गरी योजना का विभिन्न तहर अवयव बीच कार्यमूलक सम्बन्ध कायम गरिनेछ ।

८.१.५.७ सार्वजनिक खरिद नियमावली, प्राकृतिक साधन सोत को दिगो उपयोग गत था जनशक्ति परिचालन सम्बन्धी कानुनी, नीतिगत, संस्थागत तर प्रक्रिया गत सुधार गर्ने ।

८.१.५.८ योजना तर्जुमातथा कार्यान्वयन मासहभागी हुने जनशक्ति को सोंचाइ मानसिकता कार्यशैली संस्थागत क्षमता विकास तथा जवाफ देहिता अभिवृद्धि गर्ने ।

८.१.५.९ योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कालागि विद्युतीय प्रणाली को विकास तथा अभ्यास सलाई अवलम्बन गर्ने ।

८.१.५.१० योजना अनुगमन निर्देशिका र संयन्त्र बनाई नियमित समीक्षा गर्ने साथै तेस्रो र स्वतन्त्र पक्षबाट विशेष आयोजना हरू को मूल्याङ्कन गर्ने ।

८.१.६ कार्यक्रम गत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य				योजना अवधि को जम्मा लक्ष्य
			७/७/२०७८	८/७/२०७८	९/७/२०७८	१०/७/२०७८	११/७/२०७८	
१	तथ्याङ्को सूची तयार गरी वडा तहमा वितरण	संख्या		९	९	९	२७	
२	विद्यालय र प्राज्ञिक संस्थासँग छलफल र कार्यशाला	संख्या		२	२	२	६	

३	संघीय सरकारतथा प्रदेश सरकारका विभिन्न निकायसँग बैठक र छलफल	संख्या		३	३	३	९
४	योजना तर्जुमालाई पृष्ठपोषण गर्ने अध्ययन अनुसन्धान	संख्या		१	१	१	३
५	उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान	संख्या		१	१	१	३
६	योजनाको वर्गीकरण गर्ने मापदण्ड बनाउने अभिमुखीकरण तालिम (सबै वडा अध्यक्ष तथा कर्मचारीलाई)	संख्या		९	९	९	२७
७	संघीय सरकार तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय र अन्तर सम्बन्ध कायम गर्ने योजनाको पहिचान, छनौट र कार्यान्वयन गर्ने उच्चस्तरीय संयन्त्र गठन गर्ने	संख्या		१	१	-	२
८	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन निर्देशिका बनाउने।	संख्या		१	-	-	१
९	अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको पृष्ठपोषणलाई योजना निर्माणमा समावेश गर्ने	संख्या		-	-	-	
१०	प्रत्येक आयोजनाको नतिजा तयार गर्ने।	संख्या		४	४	४	१२

८.१.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू

- दीर्घकालीनविकासकोसोचबनाउने
- संवैधानिकतथाप्रचलितकानुनमाउल्लेखितअधिकारतथाजिम्मेवारीपूरागर्नेआधारमायोजनातथानीतिगतव्यवस्थागर्ने।
- योजनाचक्रकासम्पूर्णचरणमाविश्वाशिलोतथ्याङ्कतथासूचनाकोउपयोग, पृष्ठपोषणगर्नअध्ययन, अनुसन्धानतथासर्वेक्षण।
- अनुगमनतथामूल्याङ्कननतिजालाईयोजनातर्जुमाकोप्रत्येकचरणरप्रक्रियामाप्रयोग।
- मध्यमकालीनखर्चसंरचनायोजनारवार्षिकबजेटतथाकार्यक्रमजोड्नेसेतुकोरूपमासुदृढीकरण।
- जग्गाप्राप्तिकालागियोजनाबद्धरूपमासंघीयसरकारसरकारसम्बन्धीयतथासामञ्जस्यस्थापित।
- आयोजनातथाकार्यक्रममासंलग्नहुनेनिर्माणकम्पनीकोसंस्थागततथासंरचनागतसुदृढीकरण।

८. विकासनिर्माणमासंलग्नसहकारी, गैरसरकारीतथासामुदायिकसंस्थाहरूकोप्रोत्साहनतथाक्षमताविकास।
९. कार्यान्वयनमासंलग्नहुनेमानवस्रोतकोकार्यसम्पादनमाआधारितबृत्तिविकासतथाप्रोत्साहनप्रणाली।
१०. प्राकृतिकस्रोतसाधनतथानदीजन्यसामग्रीकोदिगोतथासन्तुलितउपयोग।

८.१. दअपेक्षितउपलब्धि

नेपालको	संविधान	तथा	प्रचलित	कानून	वमोजिम
स्थानीयसरकारलाईप्रदानगरेकोअधिकारएवंकार्यजिम्मेवारीअनुरूपतादाम्यताहुनेगरीयोजनाप्रणालीविकासतथाकार्यान्वयनव्यवस्थाभएकोहुनेछ।					
साथै, संघतथाप्रदेशसरकारकाआवधिकवार्षिकयोजनासँगपरिपूरकताभएको, मध्यमकालीनखर्चसंरचनासंस्थागतभएको, वार्षिकविकासकार्यक्रमरआवधिकयोजनाबीचतालमेलकायमभएकोहुनेछ।					
सूचनाप्रविधिमाआधारितअनुगमनतथामूल्याङ्कनप्रणालीकोविकासतथाअभ्यासभएकोरआयोजनानिर्धारितनीजासूचकअनुसारनैकार्यान्वयनभएकोहुनेछ। समग्रमायोजनाबद्धविकासकोथालनीभएकोहुनेछ।					

८.२ अनुगमनतथामूल्याङ्कन

८.२.१ पृष्ठभूमि

प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्यांकन र पृष्ठपोषण सहितको सुधार विकास, सुशासन र समृद्धिको आधार हो। नीति, कानून, योजना, आयोजना, बजेटतथाकार्यक्रमकोचक्रकासम्पूर्णचरणलाईकुशलदक्षतापूर्णप्रभावकारी, निजामुखीरजवाफदेहीपूर्णबनाउनस्वस्थनिष्पक्षविश्वाशिलोअनुगमनतथामूल्याङ्कनपद्धतिकोमहत्त्वपूर्णभूमिकारहकोहुन्छ।

यसैगरीविकासआयोजनाकोरियलटाइमस्टाटसकोजानकारीलिनसूचनाप्रविधिकोप्रयोगरनतिजामूलकबनाउनआयोजनाव्यवस्थापनसूचनाप्रणालीकोसफ्टवेयरविकास गर्नु आवश्यक छ। अनुगमन र मूल्याङ्कनले हामीलाई अधिल्लो सफलता र चुनौतीहरूबाट पाठ सिक्न मद्दत गर्दछ र निर्णय गर्नको लागि मद्दत पुर्याउँछ।

८.२.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

अनुगमनतथामूल्याङ्कनसम्बन्धीक्षमताविकासगर्नुरदक्षजनशक्ति जनशक्ति नहुनु, भरपर्दो सूचना तथा तथ्यांक उपलब्ध नहनु, अनुगमन मूल्यांकनलाई सामान्य औपचारिकताकोरूपमा मात्र लिइनु, अनुगमन मूल्यांकनबाट दिइएका पृष्ठपोषणलाई सुधारको कार्ययोजना नवनाइनुप्रमुखसमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन्।

८.२.३ अवसर

गाउँपालिकाकोकार्यक्षेत्रतथाकार्यजिम्मेवारीकोनिकटतारहनु, स्थानीयतहमायोजनाप्रक्रियातथाअन्तरसम्बन्धितअनुगमनतथामूल्याङ्कनपद्धतिलाईसंस्थागतगर्नु, तेस्रोपक्षअनुगमनतथामूल्याङ्कनलाईप्रश्रयदिनु, विविधप्रकारकाआमसञ्चारतथासामाजिकसञ्चालकाकारणसकारात्मकतथानकारात्मकटिप्पणीनिगरानीसुझावपृष्ठपोषणआइरहनु, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन बोरे संस्थागतधारण बन्नुअवसरकोरूपमा रहेकाछन्।

८.२.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति

सोंच

परिणाममुखीअनुगमनतथामूल्याङ्कन, प्रभावकारी स्थानीय शासन ।

लक्ष्य

विकासआयोजनातथाकार्यक्रमको सफल कार्यान्वयनमा अनुगमन मूल्यांकन पद्धतिको उपयोग गर्ने ।

उद्देश्य

१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संरचनाको निर्माण तथा नीतिगत व्यवस्था गर्नु

२. योजना, नीति,

कार्यक्रमतथाआयोजनाकार्यान्वयनतहमारहेकासमस्यासमाधानगरीनिर्धारितसमयगुणस्तरलागतपरिमाणमासम्पन्नगर्नकालागिलागिपृष्ठपोषणगर्नु ।

८.२.५ रणनीति तथा कार्यनीति

८.२.५.१ नीतिगत,कानूनी,संस्थागत,संरचनागतव्यवस्थाएवम्सुधारगरीयोजना,

नीति,

आयोजना,बजेटतथाकार्यक्रमकोसमयबद्धअनुगमनतथामूल्याङ्कनलाईसंस्थागतगर्ने ।

८.२.५.२ मूल्याङ्कनस्वतन्त्रविश्वासिलोरगुणस्तरीयबनाउँदैनिर्णयप्रक्रियामामूल्याङ्कनकानतिजाकोप्रयोगलाईउपयोगगर्ने ।

८.२.५.३ अनुगमनतथामूल्याङ्कनसम्बन्धीनिकायरजनशक्तिकोक्षमताविकासलाईविशेषजोडिने ।

८.२.५.४ दिगोविकासकालक्ष्यसमेतकोअनुगमनतथामूल्याङ्कनगर्नसकिनेगरीनतिजामूलकअनुगमनतथामूल्याङ्कनप्रणालीलाई थपविकासगर्ने ।

८.२.५.५ अनुगमनतथामूल्याङ्कनमाअन्तरसरकारतथाअन्तरनिकायसहभागितामूलकविधिरअभ्यासअवलम्बनगर्दैजाने ।

८.२.५.६ तेस्रोपक्षतथासहभागितामूलकमूल्याङ्कनप्रणालीविस्तारगर्नुकासाथैथपगुणस्तरीयबनाउने ।

८.२.५.७ आमसञ्चार,सामाजिकसञ्चाल,सूचनाप्रविधिकोप्रयोगबढाईअनुगमनतथामूल्याङ्कनकार्यलाईप्रभावकारीबनाउने ।

८.२.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

मूल्याङ्क.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य				योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			७/७/२०२४	२०७७/७/२४	९/७/२०२४	२०७९/८/२०	२०७९/८/२०	
१	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शन तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।	संख्या		१	-	-	-	१
२	विकास समस्या समधान समिति गठन गर्ने	संख्या		१	-	-	-	१

३	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन तालिम	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४	क्षेत्रगत वार्षिक समीक्षा वैठक (शिक्षा, स्वास्थ्य, भौतिक पूर्वाधार, कृषि, र सूचना प्रविधि)	संख्या		९	९	९	२७
५	अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको विद्युतीय प्रणाली निर्माण	संख्या		१	-	-	१
६	प्रथम पञ्चवर्षीय योजनाको मध्यावधि र अन्तिम मूल्याङ्कन	संख्या		-	-	१	१
७	प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाको सूचक अनुसार वार्षिक अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने	संख्या		२	२	२	६
८	पञ्चवर्षीय योजनाको तेश्रो पक्षबाट मूल्याङ्कन	संख्या		-	-	१	१
९	छनौट भएका आयोजनाको प्रभाव मूल्याङ्कन	संख्या			२	२	४
१०	प्रथम पञ्चवर्षीय योजनाको सिकाई अभिलेख तयार गरी दोस्रो आवधिक योजनालाई पृष्ठपोषण गर्ने	संख्या		-	-	१	१

८.२.७ प्रमुखकार्यक्रम

- अनुगमनतथा मूल्याङ्कन सम्बन्धी नीति नियमको तर्जुमा।
- प्रथम पञ्चवर्षीय योजनाको नीति जाखाका को तयारी तथा प्रयोग।
- सूचना प्रविधि माआधारित आयोजना अनुगमन मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन र समीक्षा।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रतिवेदन को विद्युतीय प्रणाली मार्फत सार्वजनिकीकरण गर्ने।
- नीति जामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धी तालिम तथा ल्यावको सञ्चालन।

६. अनुगमनतथामूल्याङ्कनसम्बन्धीकार्यमासंलग्नअनुभवीजनशक्तिकाबीचमाज्ञानकोआदानप्रदानकार्यकोअभ्यासगर्ने ।
७. महत्वपूर्णतथाविशिष्टप्रकृतिकाकार्यक्रमतथाआयोजनाहरूकोआन्तरिकरतेस्रोपक्षबाटमूल्याङ्कन ।
८. अनुगमनतथामूल्याङ्कनमाआन्तरिकनियन्त्रणप्रणालीएवंलेखापरीक्षणप्रतिवेदनसमेतआधारलिनेव्यवस्था ।

८.२.८ अपेक्षितउपलब्धि

अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि स्पस्ट नीतितथा कानूनतर्जुमा भईकार्यान्वयनभएको, अन्तरसरकारतथाअन्तरनिकायकाबीचमासमन्वयकारीतथाप्रमाणमाआधारितसहयोगआदानप्रदानभएकोहुनेछ ।

यसकालागिसामाजिकसञ्चाल, आमसञ्चारतथाप्रविधिकोप्रयोगबढेको, विभिन्नक्षेत्रकाकर्मचारीजनप्रतिनिधिलेनतिजामूलकअनुगमनतथामूल्याङ्कनसम्बन्धीतालिमप्राप्तगरेको, विशिष्टप्रकृतिकाआयोजनावाकार्यक्रमकोमूल्याङ्कनगरिएको, बस्तुनिष्ठ अनुगमनमूल्यांकनमा संस्थागत पद्धतिको विकास भएको हुनेछ ।

८.३ तथ्याङ्कप्रणाली

८.३.१ पृष्ठभूमि

यथार्थपरक सूचना तथा तथ्याङ्कले मात्र बास्तविक योजना तथा आयोजना तथा कार्यक्रम निर्माणमा मद्दत पुर्याउँछ । आजकोयथार्थअवस्थाथाहाहुनसकेमामात्रभोलिकोलक्ष्यनिर्धारणतथ्यपरकहुन्छ ।

हाम्रोतथ्याङ्कप्रणालीमाअद्यावधिकताविश्वासनियताएकरूपतानदेखिनेहुँदातथ्याङ्ककोजमीनस्थानीयतहभएकोलेयथार्थपरकभरपर्दोतथ्याङ्कभण्डारणप्रकाशनगर्नुपर्दछ ।

यसैमाआधारितरहेरप्रदेशतथासंघसरकारलेनीतिकानुनयोजनाबजेटतर्जुमातथाकार्यान्वयनगर्दछ ।

संघीयइकाईकाबीचमाहरेकसार्वजनिकसेवारकार्यमाअसलसुमधुरसाझेदारीसहकार्यसमन्वयरसम्बन्धस्थापितगर्नसकेमासंविधानलेपरिकल्पनागरेकोसमृद्धिसामाजिकन्यायसमानताप्राप्तिगर्नसकिन्छ । गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक अवस्थाको यथार्थ चित्रण गर्न र सोही बमोजिम गाउँपालिकाको भावी कार्यदिशा निर्धारण गर्न तथ्याङ्कको महत्वपूर्ण भुमिका हुने हुँदा यसको संकलन, प्रशोधन र विक्षेपणमा विशेष ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

८.३.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

गाउँपालिका स्तरिय खण्डीकृततथ्याङ्कबनाउनु, संघीयइकाईकाबीचमात्रभएकातथ्याङ्कविश्वासिलारभरपर्दाएवंएकरूपतानहुनु, स्थानीयतहमातथ्याङ्कसंकलनप्रशोधनभण्डारप्रकाशनकालागिसक्षमजनशक्तिउपलब्धनहुनु, तथ्याङ्कमाआधारितरहेरनीतिकानुनयोजनाबजेटतथाकार्यक्रमतर्जुमातथाकार्यान्वयनगरिनु, प्रमुखसमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन् ।

८.३.३ अवसर

संघरप्रदेशबाटविषयक्षेत्रगतरूपमातथ्याङ्ककोवर्गीकरण

भई

खण्डीकृततथ्याङ्कप्राप्तहुनु, स्थानीयआवश्यकताअनुरूपकोनीतिकानुनयोजनाबजेटबनाईतथ्याङ्ककोवहउपयोगगर्नु, स्थानीयसाधनस्रोतकोउपयोगहुनेगरीतथ्याङ्ककोविकासगर्नु, गैरसरकारीनिकायकातथायाङ्ककोविश्वासनियताकोमापनगर्नु, सूचनाप्रविधिकोवि

कासबाट सहजै एवं विश्वासिलातथा याङ्ग प्राप्ति गर्नु, सूचना तथा तथ्याङ्गलाई भरपर्दो आधारको रूपमा ग्रहण गरिनु मुख्य अवसरहन्।

८.३.४ दिर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीन सोच

योजना, आयोजना तथा कार्यक्रममा यथार्थ र भरपर्दो तथ्याङ्गप्रणालीको उपयोग।

लक्ष्य

नीतिकानुनयोजनाबजेट तथा कार्यक्रममावास्तविक तथ्याङ्गको प्रयोगबाट नतिजामूलक उपलब्धि हासिल गर्ने।

उद्देश्य

१. किफायती विश्वासिलो र समयसापेक्ष (रियलटाइम) तथ्याङ्गीय पद्धति को विकास गर्नु।
२. योजना, आयोजना तथा कार्यक्रममा यथार्थ र भरपर्दो तथ्याङ्गको उपयोग गर्नु।

८.३.५ रणनीतिरकार्यनीति

८.३.५.१ विश्वव्यापी मानक अनुरूप कातथ्याङ्ग उत्पादन, सुधार र आपूर्ति गर्ने।

८.३.५.२ संघीय तथा प्रदेशीकार्डीकावीचमासम्पूरक तथा परिपूरक तथ्याङ्गको व्यवस्थापन गर्ने।

८.३.५.३ तथ्याङ्गको गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने नीतिगत कानुनी संरचना गत संस्थागत प्रविधिगत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।

८.३.५.४ आर्थिक योजना तथा तथ्याङ्ग सेवाको मानक योग्यता मासमया नुकूल बनाउने।

८.३.५.५ तथ्याङ्ग संकलन लाई सूचना प्रविधिमा आधारित बनाउँदै प्रशोधन र विश्लेषण गर्ने।

८.३.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकार्ड	आधारवर्ष २०७८/७९	लक्ष्य			योजना अवधि को जम्मा लक्ष्य
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	
१	तथ्याङ्ग संकलन, प्रशोधन र व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्ययोजना निर्माण	संख्या		१	१	१	३
२	तथ्याङ्ग शाखाको स्थापना	संख्या		१	-	-	१
३	वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम सँगै गाउँपालिकाको स्थितिपत्र	संख्या		१	१	१	३

सार्वजनिकीकरण							
४	तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन र विश्लेषणको लागि स्थानीय तहको क्षमता र दक्षता वृद्धि तालिम	बडा		९	९	९	२७
५	मध्यमकालीन खर्च संरचनाको लागि आवश्यक तथ्याङ्क संकलन	संख्या		१	१	१	३
६	प्रमाणमा आधारित एवं वस्तुगत तथ्याङ्कलाई आधारमा वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा एवं कार्यान्वयन	संख्या		१	१	१	३

८.३.७ प्रमुख कार्यक्रम हरू

- नीतिगत, कानूनी र संरचनागत संस्थागत व्यवस्था
- राष्ट्रीय, प्रदेशमानक तथा मापदण्डमा आधारित रही स्थानीय तथ्याङ्को संकलन प्रशोधन भण्डारण आपूर्ति र उपयोग।
- सरकारका विभिन्न निकायमारहे को तथ्याङ्क एकाइको बीच मात्र तथ्याङ्कीय सम्बन्ध।
- सरकारका तथ्याङ्क उत्पादन गर्ने विभिन्न निकायहरू बीचका म्युटर सञ्चालको माध्यमबाट एकीकृत सूचना आदान प्रदान संयन्त्र स्थापना।
- प्रशासनिक अभिलेखहरू लाई प्रयोग गरी एकीकृत तथ्याङ्क व्यवस्थापन।
- जनगणना, कृषिगणना आर्थिक गणना, औद्योगिक गणना र जलवायु परिवर्तन सर्वेक्षण, वार्षिक घरपरिवार सर्वेक्षण लगायत अन्यरा इस्तरका सर्वेक्षण हरू लाई दृष्टिगत गरी गणना क्षेत्र नक्सा ढाँचा।

८.३.८ अपेक्षित उपलब्धि

योजना, आयोजना तथा कार्यक्रममा यथार्थ र भरपर्दो तथ्याङ्क प्रणालीको उपयोग भएको हुने, वास्तविक तथ्याङ्क विकास कालाग्नी तिकानुन संस्थागत संरचना विकास भएको, संघीय इकाईका बीच माखण्डी कृत तथ्याङ्को उपलब्धतारहे को सूचना प्रविधि मा आधारित तथ्याङ्को उपयोग भएको हुनेछ।

८.४ अनुसन्धान तथा विकास

८.४.१ पृष्ठभूमि

गाउँपालिकाको सार्वजनिक सेवा प्रवाह र विकास निर्माणका काम कारवाहीलाई नवीनतम् प्रविधि, प्रकृया र शैली मार्फत आधुनिक, परिस्कृत र परिमार्जित गर्दै लैजानु आजको आवश्यकता हो। उपलब्ध स्रोतको दिगो समुचित र महत्तम विकास र उपयोग कालाग्नी यसको ठूलो महत्त्व रहेकोछ।

अध्ययन शील अनुसन्धान मूर्खीकर्म चारी तथा शासकीय प्रणालीको विकास गर्न सकिए मा भविष्यमा समग्र राष्ट्रको हित माय स्थानीयता

हलेअतुलनीययोगदानपुऱ्याउनसकनेदेखिन्छ। यसका लागि गाउँपालिकाले अनुसन्धान तथाविकासका लागि विशेष लगानी गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

८.४.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

अनुसन्धान तथा विकासका लागि गाउँपालिकाको जनशक्ति, वित्तीय स्रोत लगायतको संस्थागत क्षमता कमजोर रहनु, नीतिगत र कानूनी व्यवस्था प्रवन्ध गर्नु, सामायिक सूचनातथातथ्याङ्कहरूमाग अनुरूपउपलब्धगराउनु, सार्वजनिक प्रशासनको क्षेत्र अध्ययन अनुसन्धान मुखी बनाउनु, अनुसन्धानको लागि आवश्यक शैक्षिक संस्थाको अभाव हुनु। छात्रवृत्तिमा अध्ययन अनुसन्धान मासंलग्न जनशक्ति को उपयोग र टिकाइ राख्नु, अनुसन्धानको क्षेत्रलाई प्राथमिकतामाराख्नु, अध्ययनको क्षेत्रमा अन्तर तहगत समन्वय स्थापित गर्नु प्रमुख चुनौतीको रूपमा रहेका छन् ।

८.४.३ अवसर

विज्ञान र प्रविधिको क्षेत्रमा नयाँ नयाँ आविश्कार हुँदै जानु, अनुसन्धानको लागि बजेट विनियोजन गर्न सुरु हुनु, अध्ययन अनुसन्धानको लागि विश्वविद्यालय काविभिन्न अनुसन्धान केन्द्र सँग समझदारी बढाउनु, विदेशमा अध्ययन अनुसन्धान माप्रतिष्ठित संस्थातथाव्यक्ति ले सहकार्य तथा साझेदारी प्रतिष्ठानका बढाउनु जस्ता अवसर हरहरेका छन् । यसै गरी सार्वजनिक प्रशासन माकार्यरत जनशक्ति ले अन्तर्राष्ट्रीय जगत मा अध्ययन अनुसन्धान कालागि विश्वव्यापी प्रतिस्पर्धा एवं देश व्यापी प्रतिस्पर्धा का आधार मासहभागी हुन पाउनु, गाउँपालिकाले अध्ययन तथा विकासलाई नीति तथा कार्यक्रममा प्राथमिकता राख्नु प्रमुख अवसरको रूपमा रहेका छन् ।

८.४.४ दिर्घकालीन सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र कार्यनीति

दिर्घकालीन सोंच

अनुसन्धान र विकास समार्फ तथा सकीय क्षेत्रको सुधार

लक्ष्य

अनुसन्धान तथा विकासलाई गाउँपालिकाको सार्वजनिक सेवा प्रवाह र विकास निर्माणमा उपयोगी बनाउने ।

उद्देश्य

अनुसन्धान तथा विकासका माध्यमबाट समग्र शासकीय क्षेत्रमा सुधार ल्याउने ।

८.४.५ रणनीति तथा कार्यनीति

८.४.५.१ अनुसन्धान र विकासलाई संस्थागत गर्न नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्था गर्ने

८.४.५.२ संघ प्रदेश तथा गैरसरकारी क्षेत्र सँग अनुसन्धान कार्यमासाङ्गदारी एवं सहकार्य गर्ने ।

८.४.५.३

प्राज्ञिक क्षेत्र तथा सार्वजनिक क्षेत्र कार्बीच मानियमि तरनि रन्तर अनुसन्धान कालागि समझदारी तथा नियमित बजेट तथा कार्यक्रम को व्यवस्था गर्ने ।

८.४.५.४ आफ्नो क्षेत्रमा रहेका उच्च ओहोदार विशिष्ट सेवाबाट सेवानि वृत्तराष्ट्र सेवक एवं विज्ञलाई अध्ययन अनुसन्धान को कार्यमा सहकार्य गर्ने ।

८.४.५.५ अनुसन्धान रविकास कामायुवाजन शक्ति लाई प्रोत्साहन गर्न अनुसन्धान तथा विकास कोष को परिचालन गर्ने ।

८.४.५.६ अन्तराण्ड्रिय क्षेत्रमा भएका आविष्कार, अनुसन्धान रविकास काक्षेत्रमा गरिएकान वीन प्रविधि को स्थानीय करण मा प्रोत्साहि त गर्ने ।

८.४.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७८/७९	लक्ष्य			योजना अवधि को जम्मा लक्ष्य
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	
१	अनुसन्धान नीति तथा कानुन तयार गर्ने	संख्या		१	१	-	२
२	अनुसन्धानको लागि हरेक आर्थिक वर्ष कुल बजेटको निश्चित अंश विनियोजन गर्ने	अनुपात		१	१	१	३
३	उच्च उत्पादन र उत्पादकत्वका लागि मुख्य वाली र उद्योग छनौट गर्ने	संख्या		२	२	२	६
४	उच्च मूल्य भएका जडिवुटीको घरेलु करण र बजारीकरण गर्ने	संख्या		१	१	१	३
५	अनुसन्धानमा संलग्न युवा वैज्ञानिकहरूको क्षमता विकास	संख्या		५	५	५	१५

८.४.७ प्रमुख कार्यक्रमहरू

- अनुसन्धान तथा विकास कालागि प्रतिवद्ध कोष को व्यवस्था ।
- सरकारी तथा गैरसरकारी रौशनीक तथा प्राज्ञिक क्षेत्र बीच समझदारी तथा सहकार्य ।

३. आविष्कारतथा अनुसन्धान मुखी शैक्षिक कार्यक्रम को प्रवर्द्धन।
४. संघीय इकाई काबीच माप्रतिस्पर्धात्मकतथा समन्वयात्मक आविष्कार एवं अनुसन्धान मूलक कार्यमानी तिगत स्पष्ट तारसह कार्य।
५. गैरआवासीय नेपाली नागरिक को विशेषज्ञता उपयोग कालागि अनुसन्धान तथा विकास एकाइको स्थापना।

८.४.८ अपेक्षित उपलब्धि

अनुसन्धान नीति तथा कानून तयार भएको हुनेछ, समग्र शासकीय क्षेत्रमा व्यवहारिक तथा प्रयोग मुखी आविष्कार अनुसन्धान तथा विकास को खोजी भएको हुनेछ। शैक्षिक प्रतिष्ठान, प्राज्ञिक संस्थासँग समुच्चित तथा प्रतिवद्वरूप माअनुसन्धान तथा विकास कार्यालय मिति तथा निरन्तर हुनेछ। सार्वजनिक प्रशासन लगायत समग्र शासकीय पक्षमा अनुसन्धान पद्धति विकास भई लागु भएको हुनेछ।

८.५ गरिबी निवारण

८.५.१ पृष्ठभूमि

गरिबी शब्दले दैनिक जीवन यापन गर्नका लाना गरिकहरू को अवसर एवम् मौकाहरूमा पहुँच नहुनु साथै मानवीय मर्यादा कायम नहुनु लाई बुझाउँदछ। नेपालमा सम्वत् २०६८ को जीवन मापन सर्वेक्षणले वार्षिक रु. १९,२६१ नकमाउने व्यक्तिलाई निरपेक्ष गरिब भनी परिभाषित गरेको छ। वगनासकाली गाउँपालिका ग्रामीण प्रकृतिको भएको हुँदा प्रायः सबै क्षेत्रमा गरिबी ब्यास रहेको छ। लक्षित घरपरिवारमासामाजिक सुरक्षण कार्यक्रमहरू केन्द्रित गरी विभिन्न निकाय बाट सञ्चालित गरिबी निवारण कार्यक्रम बीच समन्वय गर्ने नीति, योजना र बजेट कार्यक्रम बीच सामञ्जस्यता कायम हुनु पर्ने देखिन्छ। गरिबी निवारणको लागि प्राकृतिक स्रोत साधनको पहिचान, आँकलन एवम् प्राकृतिक सम्पदाको हास नहुने गरी महत्तम उपभोग गर्दै पगाउँपालिकाको आर्थिक स्तर उकास्नु, गाउँपालिकामा उपलब्ध स्रोत तथा साधनहरूको समन्यायिक पहुँच विस्तार गर्नु आवश्यक देखिएको छ।

८.५.२ प्रमुख समस्यातथा चुनौती

गरिबी निवारण कालागि गरिब घरपरिवारको पहिचान कार्य हुनन सक्नु, लक्षित घरपरिवारमासामाजिक सुरक्षण कार्यक्रमहरू केन्द्रित गर्नन सकिनु, विभिन्न निकाय बाट सञ्चालित गरिबी निवारण कार्यक्रम बीच समन्वयको अभाव रहनु, क्षमता विकास कार्यहरू पर्याप्त नहुनु एवम् नीति, योजना र बजेट कार्यक्रम बीच सामञ्जस्यता नहुनु जस्ता समस्या हरू विद्यमान रहेका छन्। न्यूनआन्तरिक स्रोत प्रशासनिक खर्चमा उपयोग हुने पुँजी गत स्रोतको अपर्याप्ति साले गर्दा सरकारले गरिबी निवारण मार्यादा पूर्ण सन्तुलित र समन्यायिक तवर बाट हस्तक्षेप गर्नका ठिनाई रहेको छ।

ऊर्जाशील युवा जनशक्ति पलायन रोकी उत्पादन शीलकार्यमालगाउनु, तीनैतह कासरकार तथा गैरसरकारी क्षेत्रमा सँग असल समन्वय था साझेदारीको अभ्यास लाई मलजलगाउनु समस्या तथा चुनौती रहेका छन्।

८.५.३ अवसर

,विकाससाझेदार गरिबी निवारणको लागि सहयोग तथा सहकार्य गर्नसकारात्मकधहनु,विप्रेषणआयकोबचतलगानीतर्फआकर्षितहनु,पुँजीबजारसूचनाप्रविधिमैत्रीहनु,निजीक्षेत्रकोलगानीविस्तार हनु,योजनाबजेटतथाकार्यक्रममागरिबीप्राथमिकीकरणमापनगरिनु,राजनीतिक स्थायित्व, शान्ति सुव्यवस्था कायम हनु, गरिबी निवारण गर्ने विषय तीनै तहका सरकारको प्राथमिकतामा दिनु अवसरकारूपमा रहेका छन् ।

८.५.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीन सोंच

समन्यायिक र सन्तुलित विकासबाटगरिबीन्यूनीकरण

लक्ष्य

निरपेक्षगरिबीनिवारणगाईआर्थिकसमृद्धिकोआधारतयारगर्ने ।

उद्देश्य

आर्थिक,सामाजिक,सांस्कृतिक,भौतिक रप्रविधिगत विकासको माध्यमबाट गरिबीकोरेखामुनिरहेकोजनसङ्ख्याघटाउँदै लैजाने ।

८.५.५ रणनीतिरकार्यनीति

८.५.५.१ गरिबी निवारणलाई सबै विकास कार्यक्रममा एकीकृत् गर्ने ।

८.५.५.२ वास्तविक गरिबहरूको पहिचानगरी विवरण अद्यावधिक गर्ने ।

८.५.५.३ सबै विकास आयोजनाहरूमा गरिबी निवारणलाई प्राथमिकता दिई एकीकृत् गर्ने ।

८.५.५.४ उच्चसमावेशीआर्थिकवृद्धिगरिरोजगारीउद्यमशीलतासामाजिकअवसरकोन्यायोचितरसमतामूलकवितरणतथापुनर्वितरणगर्ने ।

८.५.५.५ दिगोविकासलक्ष्यराष्ट्रियतथाप्रदेशगरिबीनिवारणलक्ष्यसँगैस्थानीयनीतिकानुनयोजनाबजेटतथाकार्यक्रमलाईएकीकृत तर्गर्ने

८.५.५.६ गरिबीनिवारणकालक्षियतकार्यक्रमतथ्याङ्कसूचनामाआधारितरहँदैतर्जुमागरीउत्पादनरोजगारीउत्पादकत्वबचतलगा नीबढाउनेक्षेत्रमाकेन्द्रीतर्गर्ने ।

८.५.५.७ विकासआयोजनातर्जुमारकार्यान्वयनगर्दाश्रममूलकप्रविधिकोप्रयोगलाईप्रोत्साहनगर्ने ।

८.५.५.८ उपलब्धप्राकृतिकस्रोतसाधनतथामानवसंशाधनकोदिगोसन्तुलितसमन्यायिकव्यवस्थापनतथाउपयोगमाजोडिने ।

८.५.५.९ कृषि, पर्यटन, ऊर्जा, पूर्वाधारविकासरलघुतथासानाउद्यमहरूलाईगरिबीनिवारणउन्मुखतुल्याउने ।

८.५.५.१० गरिबीनिवारणकाकार्यक्रमएकद्वारप्रणालीबाटकार्यान्वयनगर्ने ।

८.५.५.११ सहकारीक्षेत्रतथागैरसरकारीक्षेत्रबाटसञ्चालनगरिनेगरिबीनिवारणकाकार्यक्रममासरकारीनीतिरप्राथमिकताका आधारमाकार्यान्वयनगर्नेगरीसमझदारीसहकार्यतथासमन्वयगर्ने ।

८.५.५.१ २ संघ र प्रदेश सँगको समन्वयमा गरिबको वर्ग पहिचान गरी परिचयपत्र प्रदान गर्ने ।

८.५.५.१ ३ पहिचानभएकागरिबहरूलाई सामाजिक सुरक्षणको माध्यमबाट क्षमताविकास गर्ने ।

८.५.५.१ ४ राज्यका स्रोत साधनहरूलाई गरिब लक्षित बनाई गरिबहरूको पहुँच विस्तार गर्ने ।

८.५.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७६/७७	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
				२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१	विप्रेषणलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी आकर्षित गर्ने नीति निर्माण र कार्यन्वयन	संख्या		१	१	-	२
२	विकास कार्यक्रममा गरिबको पहुँच वृद्धि गर्ने	संख्या		३	३	३	९
३	गरिब परिचयपत्रको वितरण	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४	गरिब परिवारको GIS सहितको तथ्याङ्क संकलन तथा अधावधिक गर्ने (बडा) स्थानीय सीपको प्रोफाइल तयार गरिनिरन्तरताको लागि सहयोग	संख्या		१	१	२	४
५	स्थानीय उत्पादन शहरी क्षेत्रमा बिक्री वितरणको व्यवस्था गर्ने	संख्या		१	१	२	४
६	स्थानीय तहमा वित्तीय संस्थाको पहुँच वृद्धि गर्ने उद्यम खोल्ने रगरिवलाई सहुलियत दरमा कृषि ऋण उपलब्धगराउने	संख्या		१	१	२	४
७	गरिवलाई सामाजिक सेवा इकाई मार्फत सहुलियत दरमा स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने	संख्या		२	२	२	६

८	छात्रवृत्ति वितरण गर्दा गरिबलाई प्राथमिकता दिने	संख्या		१०	१०	१०	३०
---	--	--------	--	----	----	----	----

८.५.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू

१. गरिबीनिवारणकालागितथ्यरतथ्याङ्कमाआधारितम्यापिङ्गतथावेच्चमार्किङ्गनिर्माण।
२. स्थानीयस्रोतसाधनसीपतथाप्रविधिकोअधिकतमविकासएवंउपयोगगरीगरिबीनिवारण।
३. गरिबीनिवारणनीतितथाकार्ययोजनातयारगरीगरिबीन्यूनीकरणकोलागिलक्षितसमुदायउन्मुखउत्पादनमूलकररोजगारीमूलककार्यक्रम।
४. अन्तरसरकारअन्तरनिकायतथागैरसरकारीनिकायबाटसञ्चालितगरिबीनिवारणकाकार्यक्रमएकद्वारप्रणालीद्वाराकार्यान्वयनमालैजानेगरीसमन्वयमिलाउने।
५. सामाजिकसुरक्षाकार्यक्रमलाईएकीकृतरूपमाकार्यान्वयन।
६. प्रधानमन्त्रीरोजगारीकार्यक्रम,जनताआवासकार्यक्रमलगायतकाकार्यक्रमलाईगरिबलक्षितरूपमाएकीकृततबरबाटकार्यान्वयन।
७. गरिबीन्यूनीकरणकेन्द्रितकृषितथापशुकार्यक्रम,लघुउद्यम,घरेलुउद्यमक्षमताविकाससशक्तीकरणकार्यक्रम।
८. गरिबीनिवारणकालागिस्थापितविविधकोषजस्तै,ग्रामीणस्वावलम्बनकोष,युवातथासानाउद्यमीस्वरोजगारकोषकोउपयोग।
९. गरिबीनिवारणसँगसम्बन्धितदिगोविकासकालक्ष्यतथासूचकलाईयोजनाबजेटतथाकार्यक्रमसँगमूलप्रवाहीकरण।
१०. विपद्तथाजलवायुपरिवर्तनकाकारणलेगरिबीकोजोखिमापरेकारअतिविपन्नपरिवारसमुदायकोपहिचानगरीजोखिमन्यूनीकरणतथाराहत।

८.५.८ अपेक्षितउपलब्धि

गरिबीन्यूनीकरणसम्बन्धीनीतिकानुन,योजना,बजेटतथाकार्यक्रमएकीकृतसमन्वयात्मकरदीर्घकालीनगरिबीन्यूनीकरणकाकार्यक्रमहरूसञ्चालनगर्ननीतिगतआधारतयारभएकोहुनेछ।

दिगोविकासकालक्ष्यलाईआन्तरिकीकरणगरिएकोस्रोतकोसंकलनएवंवितरणरपुनवितरणमाआर्थिकबृद्धिसामाजिकविकासकामाध्यमबाटगरिबीनिवारणमाकेन्द्रितगरिएकोतथ्यरतथ्याङ्कमाआधारितगरिबीम्यापिङ्गभएको,गरिबघरपरिवारपहिचानभएको,सामाजिकसुरक्षाकार्यक्रमसमन्वयात्मकएकद्वारप्रणालीबाटसञ्चालनभएकोरगरिबीकोअनुपातएकलअंकमाझरीगरिबीनिवारणकोआधारतयारभएकोहुनेछ।

८.६ श्रमतथारोजगारी

८.६.१ पृष्ठभूमि

गाउँपालिका भित्र रहेका दक्ष तथा अदक्ष जनशक्ति व्यवस्थापन गर्नु प्राथमिक तथा महत्वपूर्ण कार्य हो । तीन तहका सरकारबाट संचालन

गरिनेविकासनिर्माणमाउपभोक्तासमितिमार्फतगरिनेकार्यक्रम,प्रधानमन्त्रीरोजगारकार्यक्रम,सामाजिकसुरक्षाकार्यक्रम,वैदेशि

करोजगारीकालागिगरिएकाश्रमसम्झौताक्षमताविकासकाकार्यक्रमअनुदानकाकार्यक्रमलगायतकायावतकार्यक्रमरोजगारीसि
र्जनाएवंश्रमव्यवस्थापनसंगसम्बन्धितरहेकाछन्।

देशकोकुलजनसङ्ख्यामा५७प्रतिशतआर्थिकरूपलेसक्रियजनशक्तिकोहिस्सारहेकोछ ।

देशभित्रपर्यासश्रमतथारोजगारीकोअवसरसिर्जनाहुननसक्नालेऊर्जाशीलउत्पादनशीलठूलोजनशक्तिदेशबाहिरजानविवशरहे
कोछ ।

वैदेशिकरोजगारीबाटयुवाजनशक्तिलेप्राप्तगरेकोक्षमताअनुभवसीपुँजीप्रविधिकोसमुचितउपयोगगर्नसकेमारोजगारीसिर्जनागर्दै
आर्थिकसामाजिकभौतिकप्रविधिगतविकासगर्नसकिन्छ । यसका लागि तीन तहका सरकारसंग समन्वय गर्दै अंगाडि
वड्नु पर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

८.६.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

गाउँपालिकाको व्यवसायिकतथाप्राविधिकजनशक्तिउत्पादन गर्ने संस्थागत क्षमता कमजोर हुनु, स्थानीय, राष्ट्रिय तथा
अन्तर्राष्ट्रिय

बजारकोमागअनुसारकोजनशक्तिउत्पादनगर्नु, श्रमबजारमाप्रवेशगर्नेयुवाकोक्षमतारज्ञानअनुरूपकोपर्यासरोजगारीसिर्जनागर्नु,
श्रमलाईसम्मानगर्नेसंस्कृतिकोविकासगर्नुउपलब्धसोतचालुखर्चमाविस्तारितहुँदापुँजीनिर्माणमान्यूनसोतकोउपलब्धताहुनु, वैदेशिकरोजगारीबाटप्राप्तसीपसोतअनुभवक्षमतापुँजीप्र
विधिकोसमुचितउपयोगगर्नुविप्रेषणआयबाटहुनेबचतउत्पादनशीलक्षेत्रमापरिचालनगर्नु, सामाजिकसुरक्षालाईयोगदानमूलकब
नाउँदैपहुँचवृद्धिगर्नु छरिएरहेकाकार्यक्रमलाईएकीकृततथापरिणाममुखीबनाउनु, श्रम तथा रोजगारी व्यवस्थापनमा तीन
तहकाबीचमा समन्वय स्थापित गरेर एकीकृत कार्यक्रम संचालन गर्नु प्रमुखसमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन् ।

८.६.३ अवसर

संविधानमा मौलिक हककोरूपमा श्रम तथा रोजगारीको हकको व्यवस्था
हुनु, राजनीतीनीतिकानुनमास्थायित्वरहनु, तीनैतहकासरकारकोप्राथमिकताश्रमतथारोजगारीसिर्जनागर्दैआर्थिकविकासगरिबी
निवारणतर्फकेन्द्रीतरहनु, दिगोविकासकालक्ष्यमार्यादितश्रमतथारोजगारीकोव्यवस्थासूचनारप्रविधिमाभएकोविकासलेरोजगा
रीरस्वरोजगारीकविषयमाजनचेतनाकोविस्तारहुनु, कुलजनसङ्ख्यामाआर्थिकरूपलेसक्रियजनसङ्ख्याकोहिस्साबद्नुरश्रमब
जारमादक्षजनशक्तिकोमागबद्दैजानुश्रमप्रतिकोसामाजिकसंस्कारमासकारात्मकपरिवर्तनदेखिनु, बिदेशमा सिकेको
सीपलाई गाउँमा नै उपयोग गर्ने प्रबृत्तिको विकास हुँदै अवसरहुन् ।

८.६.४ दिर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीन सोच

सक्षमरप्रतिस्पर्धीजनशक्तिकोउत्पादनरउपयोग ।

लक्ष्य

बेरोजगारीको अन्त गर्दै श्रमको उचित सम्मान गर्ने ।

उद्देश्य

१. बजारकोमागअनुकूल शैक्षिक तथा प्राविधिकजनशक्तिउत्पादन गर्नु ।
२. वैदेशिकरोजगारीबाटप्राप्तसीप,प्रविधिरपुँजीको प्रभावकारी परिचालन गर्नु ।
३. श्रम तथा रोजगारी व्यवस्थापनको लागि उद्यमशीलता विकास गर्ने ।

८.६.५ रणनीति तथा कार्यनिति

८.६.५.१ श्रम तथा रोजगार सम्बन्धी ऐन, कानुन कार्यविधि र मापदण्डको निर्माण

८.६.५.२ प्राविधिक तथा सूचनाप्राविधिमैत्रीजनशक्तिकोउत्पादनएवंविकासगर्ने

८.६.५.३ कृषिक्षेत्रमालगानीबढाउँदैश्रमतथारोजगारीकाअवसरबढाउने ।

८.६.५.४ वैदेशिकरोजगारीबाटफर्केकाजनशक्तिलाई र उनीहरूको सिप र क्षमतालाई स्थानीय तहमै रोजगारीमूलककार्यक्रमा सहभागी गराउने ।

८.६.५.५ अन्तरसरकारतथानिकायएवंगैरसरकारीनिकायकाबीचमाश्रमतथारोजगारव्यवस्थापनसूचनाप्रणालीकोविकासगरि नेछ ।

८.६.५.६ सीपविकासतालिमतथारोजगारमूलकतालिमकार्यक्रमकार्यान्वयनगर्ने ।

८.६.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७५/७६	योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
				२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१	श्रम तथा रोजगार सम्बन्धी नीति ऐन, कानुन कार्यविधि र मापदण्डको निर्माण	संख्या		२	१	१	४
२	श्रमिक र रोजगारदातावीच अन्तरक्रिया कार्यक्रम	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३	रोजगारदाता र श्रमशक्तिको विस्तृत	संख्या		१	१	१	३

	विवरण सहितको प्रोफाइल तयार गर्ने						
४	लैङ्गिकताको आधारमा ज्यालामा गरिने विभेद हटाउन नियमन तथा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
५	कार्यस्थलमा हुने हिसालाई न्यूनीकरण गर्न सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६	तालिम आवश्यकता पहिचान सर्वेक्षण	संख्या		१	१	१	३
	छोटो तथा लामो अवधिको तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन	संख्या		२	२	२	६
७	उद्यमशीलता विकास तालिमको सञ्चालन	संख्या		१	१	२	४
८	सीप परीक्षणको व्यवस्था	संख्या		१	१	२	४
९	समुहमा विपन्नहरूका लागि सीपमा आधारिता उद्यम प्रवर्द्धनमा लागि सहयोग	संख्या		१	१	२	४
१०	उद्यमीहरूलाई उद्योग स्थापना तथा सञ्चालन अनुदान	संख्या		१	१	२	४
११	वैदेशिक रोजगारीमा जानेको लागि कानुनी सचेतना प्रदान गर्ने	संख्या		१	१	१	३
१२	वैदेशिक रोजगारीका लागि उपयुक्त तालिम सञ्चालन	संख्या		१	१	१	३

१३	बैदेशिक रोजगारबाट फर्केका युवा लक्षित परामर्श तथा उद्यमशीलता विकास तालिम	संख्या	२	२	२	६
१४	व्यावसायिकता तथा उद्यम प्रवर्द्धनका लागि ऋणको व्याजमा अनुदान	संख्या	३	३	३	९

८.६.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू

- बजारकोमागअनुकूलकोजनशक्तिउत्पादनतथाविकासकालागिशैक्षिकपाठ्यक्रमतालिमपाठ्यक्रमकोविकासएवंप्रयोग
- वित्तीयसंस्थाबाटअनिवार्यरूपमाप्रवाहहुनेप्राथमिकताप्राप्तक्षेत्रएवंविपन्नवर्गकर्जाकोअधिकतमउपयोग।
- सबैतहकासरकाररनिकायकाबीचमारोजगारीएवंश्रमसिर्जनामापरिणाममुखीसमन्वय
- सूचनाप्रविधिमाआधारितरोजगारसूचनाप्रणालीकोविकास।
- सामाजिकसुरक्षाकार्यक्रममापरिपूरकतातथाप्रभावकारीकार्यान्वयन।
- विप्रेषणआयकोबचतलाईउद्यमशीलकार्यमालगानीकालागिसरकारीनिजीसहकार्यरसहलगानी।

८.६.७ अपेक्षितउपलब्धि

श्रम तथा रोजगार सम्बन्धी नीति तथा कानून तयार भएको हुने,
रसक्षमएवंप्रतिस्पर्धीश्रमशक्तितयारभईश्रमिकआपूर्तिआधार तयार भएको हुनेछ।
सुमधुररस्वच्छश्रमसम्बन्धकोविकासभएकोहुनेछ।

प्रधानमन्त्रीरोजगारकार्यक्रमयुवास्वरोजगारकार्यक्रमकोअत्यधिकलाभयुवाशक्तिलेप्राप्तगर्नेछ।

वित्तीयसंस्थाकोप्राथमिकताप्राप्तकर्जातथाविपन्नक्षेत्रकोकर्जाउपयोगबाटस्वरोजगारीअवसरवृद्धिभई श्रम तथा रोजगारीको क्षेत्र व्यवस्थित भएको हुनेछ।

८.७ विपद्व्यवस्थापन

८.७.१ पृष्ठभूमि

विपद्भन्नाले चट्याङ्ग, असिना, भूकम्प, आगलागि, बाढी पहिरो, अनावृष्टि, अतिवृष्टि, अनिकाल, महामारी, युद्ध, भोकमरीआदिबाट सिर्जित समाजको अस्तव्यस्त अवस्थालाई बुझिन्छहामी प्रकृतिजन्यरमानवजन्यविपद्कोउच्चजोखिमारहेकाछौं। यसैगरीहैजा,बर्डफलु,स्वाइनफलु, कोभिड-१९ जस्ता महामारीरोगपनिविपद्कोकारककारूपमादेखिएकाछन्। विपद्लाईरोकथामन्यूनीकरणकालागिपूर्वतयारीरपूर्वसावधानीमाविशेषध्यानपुऱ्याउनुपर्नेहुन्छ।

पूर्वसचेतनाले ठोलो मात्रा माध्यन जनको क्षति हुन बाट जो गाउन सकिन्छ ।

विकास निर्माण का कार्यवाता वरण को परीक्षण बिना जथा भावी गर्न ले पहिरो बाढी सडक दुर्घटना को जोखिम रहे कोछ ।

विपद् जोखिम लाई न्यूनीकरण कालागि विपद्यापि ज्ञ सुरक्षा सर्कार तासुरक्षा सामग्री को भण्डारण, विपद् उदारजनशक्ति को उपलब्धता हुनु जरूरी रहे कोहुन्छ । प्रभावकारी विपद् व्यवस्थापन को लागि गाउँपालिकाले नीति, कानून तथा कार्यक्रममा विशेष जोड दिनु पर्ने देखिन्छ ।

८.७.२ प्रमुख समस्यातथा चुनौती

सुरक्षित बस्ती विकास को अवधारणा भित्र बस्ती विकास को योजना तर्जुमार कार्यान्वयन गर्ने, विपद् कालागि पूर्वतयारी विपद् पछिको प्रतिकार्यमा जुधने संयन्त्र सरकारी निकाय, गैर सरकारी संस्थातथा नागरिक बीच को सघन अन्तर सम्बन्ध स्थापित गर्ने समस्यातथा चुनौती देखिए कोछ ।

विपद् कालागि सक्षमता प्रतिवद्व जनशक्ति को विकास गर्नु विपद् कालागि विशिष्ट संरचना एवं कानुन आधार को व्यवस्था गरिनु र यसका लागि गाउँपालिका को संस्थागत क्षमता विकास गर्दै जानु चुनौती रहेकाछन् ।

८.७.३ अवसर

विपद् जोखिम न्यूनीकरण लाई संघ, प्रदेश तथा स्थानीय निकाय का नीति तथा योजना हरू लाई मूल प्रवाहीकरण गर्ने प्रयास हुनु, नयाँ बन्ने संरचना तथा पूर्वाधारहरू निर्माण गर्दा विपद् व्यवस्थापन लाई ध्यान दिएर निर्माण गर्ने, विकास तथा वातावरण काबीच मासन्तुलन स्थापित गर्दै आर्थिक सामाजिक भौतिक पूर्वाधार निर्माण माध्यान दिइनु जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कोष को अंश प्राप्त हुन सक्ने सम्भावना बढनु,

सबैतह कासरकार गैर सरकारी क्षेत्र काबीच मावि विपद् पूर्वतयारी र प्रतिकार्यका सबै चरण मासहयोग, सहकार्य र समन्वय हुँदै जानु अवसर को रूपमा लिन सकिन्छ ।

८.७.४ दिर्घकालीन सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र कार्यनीति

दिर्घकालीन सोंच

प्रभावकारी विपद् व्यवस्थापन, जोखिम न्यूनीकरण

लक्ष्य

प्राकृतिक तथा गैर प्राकृतिक विपद् एवम् जोखिम न्यूनीकरण गर्दै मानवीय भौतिक र पर्यावरणीय क्षति मान्यूनीकरण गर्ने ।

उद्देश्य

१. विपद् का सम्भाव्य जोखिम को लेखा जोखा, पहिचान, अनुगमन र पूर्वचेतावनी प्रणाली सुदृढगर्नु ।

२. विपद् पश्चात्को पुनर्लाभ, पुनरुस्थापना, पुनर्निर्माण र नवनिर्माण का कार्यलाई सबल र उत्थानशील बनाउनु

८.७.५ रणनीति तथा कार्यनीति

८.७.५.१ प्रभावकारी विपद् व्यवस्थापन को लागि गाउँपालिकाले नीति, कानून तर्जुमा गरी कार्यक्रम संचालन गर्ने ।

८.७.५.२ प्रकोप तथा प्रकोपजन्य विपद् को प्रतिकूल असरलाई न्यूनीकरण गर्न अनुकूलन का कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

- ८.७.५.३ आपत्कालीनखोज, उद्धार, उपचारतथातत्कालराहतकालागिक्षमताअभिवृद्धिगर्नीविशेषकार्यक्रमसञ्चालनगर्ने ।
- ८.७.५.४ सरकारीतथागैरसरकारीनिकायकाबीचमासघनसमन्वयसाझेदारीलाईथप प्रभावकारी वनाउने ।
- ८.७.५.५ योजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनप्रक्रियामासमाहितगर्नेकार्यलाईप्राथमिकताकासाथअगाडिबढाउने ।
- ८.७.५.६ विपद्कोजोखिमभएकास्थानमानयाँवस्तीविकास नगर्ने ।
- ८.७.५.७ विपद्व्यवस्थापनलाईदिगोबनाउनविभिन्नप्रकारकाप्रकोपकाविषयमाअध्ययनतथाअनुसन्धानगर्ने ।
- ८.७.५.८ दविपद्व्यवस्थापनमासंलग्नजनशक्ति तथा कर्मचारीलाईवहुआयामिकतालिमप्रदानगर्ने ।
- ८.७.५.९ जलवायुपरिवर्तनबाटभएकोअसरअनुरूपअनुकूलनकोकार्यक्रमसञ्चालनगर्ने ।
- ८.७.५.१० विपद्बाट हुन सक्ने क्षति कम गर्न विपद्जोखिम व्यवस्थापनलाई विकास निर्माणमा मूलप्रवाहीकरण र स्थानीय स्तरको योजना तर्जुमामा विपद्जोखिम व्यवस्थापनलाई आन्तरिकीकरण गर्ने ।

८.७.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७५/७६	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
				२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	
१	विपद् व्यवस्थापनको लागि गाउँपालिकाको नीति, कानून तर्जुमा	संख्या		१	१	-	२
	गाउँ पालिका र वडा स्तरीय विपद् व्यवस्थापन समिति गठन	संख्या		१०	-	-	१०
२	क्षतिन्यूनीकरणका लागि विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना निर्माण, कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापन	संख्या		१	१	१	३
३	आपतकालीन आश्रयस्थलको निर्माण	संख्या		१	१	१	३
४	आपतकालीन सहायताका लागि खाद्यान्न, लत्ता कपडा एवम् आवश्यक सामग्रीको भण्डारण	पटक		,	,	,	
५	विकास योजनाहरू सञ्चालन गर्दा विपद् जोखिमलाई ख्याल गरी सञ्चालन गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६	विपद् जोखिममा न्यूनीकरण जनचेतनाको कार्यक्रम सञ्चालन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७	विपद् पश्चात आवश्यक पर्ने उद्धार उपकरण तथा राहत सामग्री भण्डारण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

८.७.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू

१. विपद् व्यवस्थापन क्षमता सुदृढ गर्नेमानवसिर्जितथाप्राकृतिकप्रकोपजन्यविपद् कोजोखिमकाक्षेत्रपहिचानगरीम्यापिङ् ।
२. आमसंचारतथावार्षिककार्यक्रमबाटविपद् कोसम्भावनाजोखिमसुरक्षालगायतकाविषयमानियमितजनचेतनाजगाउनेआप त्कालीनखोजतथाउद्धारकोलागिआवश्यकपर्नेजनशक्तिकोविकासरऔजारउपकरणकोभण्डारणरअद्यावधिक ।
३. भूकम्पीयजोखिमन्यूनीकरणसम्बन्धीजनचेतना, सार्वजनिकजानकारीआवासव्यवस्थापनसम्बन्धीकार्यक्रम ।
४. सम्भावितविपद् बाटपर्नसक्नेअसररक्षतिकोन्यूनीकरणतथाजोखिमहस्तान्तरणसम्बन्धीबिमाकोलागिसहजीकरणव्यवस्था ।
५. विपद् व्यवस्थापनकोअन्तरसरकारतथागैरसरकारीनिकायसँगदिगोतथादरिलोसमन्वयएवंसहकार्य ।

८.७.८ अपेक्षितउपलब्धि

त्रिवर्णीय	योजनाको	अन्तमा	गाउँपालिकाको
विपद् व्यवस्थापनसम्बन्धीनीतिकानुन, संचनासंस्थागतव्यवस्थाभएकोहुनेछ ।			
सबैसरकारकोविपद् व्यवस्थापनसम्बन्धीकानुनतथाकोषकोव्यवस्थाभएकोहुनेछ ।			
सूचनातथाप्रविधिकाआधुनिकएवंविकसितरूपकोउपयोगतथाप्रभावविकासतथाविस्तारभएकोहुनेछ अन्तरसरकारतथागैरसरकारीनिकायकाबीचमाप्रभावकारीसमन्वयरसाझेदारीविकासभएको हुनेछ ।			साथै

८.८ वातावरणतथाजलवायुपरिवर्तन

८.८.१ पृष्ठभूमि

वातावरणमागरिएकोअनियन्त्रितप्रदुषणदोहनप्राकृतिकस्रोतकोस्थानपरिवर्तनजनसंख्याबृद्धिकोउपभोगकालागिगरिएकाअस्व भाविकएवंबैमौमसीउत्पादनकाकारणपृथ्वीमाअनेकप्रकारकाअसामान्यअवस्थासिर्जनाभएकोछ ।
पृथ्वीकोतापमानप्रत्येकवर्षबृद्धिभइरहेकोछ ।

यसबाटअतिबृष्टि, अनाबृष्टि, सुख्खा, बाढी, पहिरो, हिमनदीकोस्रोतमान्यूनता, शीतलहरजस्ताजलवायुपरिवर्तनकाअसरबढिरहेका छन् ।

वातावरणलाईमहत्त्वदिईस्वच्छवातावरणमाबाँचनपाउनेहकलाईनेपालकोसंविधानमामैलिकहककोरूपमासमावेशगरिएकोछ ।

विकासतथावातावरणकाबीचमासन्तुलनकायमगर्नेव्यवस्थासंविधानएवंप्रचलितसबैनेपालकानुनमासमावेशगरीस्वीकारगरिए कोछ । जलबायु परिबर्तका असरलाई कम गर्न अनुकूलनकार्यक्रम तथा
वातावरणमैत्रीस्थानीयशासनकार्यक्रमसञ्चालनगर्नु पर्ने आवश्यक्ता रहेको छ ।

८.८.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

कृषिजन्यउत्पादनमाउत्पादनशीलताबढउनवाबेमौसमीउत्पादनमाअत्यधिकरूपमाविषादीरासयनिकमलकोउपयोगर्नेबानी मासुधारगर्नु, पानीकास्रोतकोसंरक्षणगर्नु, वर्षाकोपानीजमिनमाप्रशोचनगराउनु, गरिबीरअन्यकारणबाटहुनेवनविनासलाईरोकनु, जलवायुपरिवर्तनकोअसरबाटजोखिममारहेकाक्षेत्रसमुदायमाकार्यक्रमसञ्चालनगर्नु, जलवायुपरिवर्तनसम्बन्धीकार्यक्रमहरू

लाईजनस्तरमानैआन्तरिकीकरणगर्नुसमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन्।

यसैगरीगाउँगाउँसम्मपुगेकाप्लाष्टिक जन्यसामग्रीकोव्यवस्थापनपेट्रोलियमपदार्थकोबढ्दोउपयोगविविधप्रकारकाव्याट्रीकोसुर क्षितव्यवस्थापनजथाभावीडोजरकोप्रयोगबाटगरिनेविकासकाकाममान्यूनीकरणगर्नुजस्तासमस्यातथाचुनौतीथपिएकाछन्।

८.८.३ अवसर

शिक्षितयुवाजनशक्तिवातावरणतथाजलवायुपरिवर्तनएवंअनुकूलनप्रतिसचेतरसंवेदनशीलहुनु,वातावरणकासंरक्षणकालागिभए काविश्वव्यापीप्रयासकाबारेमातत्कालैजानकारीप्राप्तभईयसप्रतिएक्यबद्धतावासहभागिताजनाउनसकिनु,विकासआयोजनाकार्या न्वयनपूर्वप्रारम्भिकवातावरणीयपरीक्षणएवंवातावरणप्रभावमूल्याङ्कनमाअनिवार्यताबढैजानु,दिगोविकासकालक्ष्यमाअन्तर्राष्ट्रीयसरकारतथासमुदायबाटप्रतिबद्धताजाहेरगर्नुजस्ताविविधप्रकारकाअवसरसिर्जनाभएकाछन्।

८.८.४ दिर्घकालीन सोच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीन सोच

दिगोविकासतथासमृद्धिकालागिवातावरणीयसन्तुलनएवंअनुकूलन।

लक्ष्य

वातावरणमैत्रीरजलवायुपरिवर्तनसँगअनुकूलितहुनेगरीविकासकार्यक्रमसञ्चालनगर्ने।

उद्देश्य

१. दिगोविकासकोलक्ष्यहासिलगनविकासरवातावरणकाबीचमासन्तुलनस्थापितगर्नु।
२. जलवायुमाटोपानीबोटविरुवापशुपन्थीजस्ताप्राकृतिकस्रोतकोसंरक्षणउपयोगरसम्बद्धनगर्नु।
३. हरितविकासकोअभ्यासतथाजलवायुपरिवर्तनअनुकूलितगराउनु।

८.८.५ रणनीतिरकार्यनीति

८.८.५.१ दिगोबस्तीविकासतथाभौतिकपूर्वाधारनिर्माणकालागिनीतिगतकानुनीसंरचनागतसंस्थागतप्रविधिगतआधारनिर्माणगर्ने।

८.८.५.२ प्रदूषणनियन्त्रणकालागिसंस्थागतक्षमताअभिवृद्धिगरीजनचेतनाशैक्षिकजागरणरनीतिगतप्रबन्धएवंकार्यान्वयनमाव्यापकताल्याउने।

८.८.५.३ जलवायुपरिवर्तनकोअसरघटाउनवाबढननदिनप्राकृतिकस्रोतकोपरिमाणस्थानमासन्तुलनबिगारीउपयोगगर्ने।

८.८.५.४ वातावरणीयमूल्याङ्कनकाप्रणालीतथापद्धतिकोसरलीकरणगर्दैयसकोकार्यान्वयनमाव्यापकताल्याउने।

८.८.५.५ वातावरणकोसंरक्षणविपद्धनीकरणरदिगोविकासकालागिप्राकृतिकस्रोतमाथिकोनिर्भरतारअत्यधिकदोहनताघटाउने।

८.८.५.६ जनस्तरमावातावरणीयचेतनारसावधानीजगाउनेकार्यक्रमसञ्चालनगर्ने।

८.८.५. ७ वातावरण रजलवायु परिवर्तन कार्कियाकलापमा सार्वजनिक निकाय गैरसरकारी संस्थाका बीच मासमन्वय रसाझेदारी रसहलगानी गर्ने।

८.८.५. ८ वातावरण मैत्रीयोजना अनुरूप योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वय नमा अन्तरनिकाय समन्वय लाई सुदृढगर्ने।

८.८.५. ९ हरित अर्थत न्त्रको विकास सम्बन्धी कार्यक्रम लाई आर्थिक क्रियाकलापका सबै क्षेत्रमा आन्तरिकीकरण गर्ने।

८.८.५. १० वातावरण मैत्री तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूल नहुने खालका पूर्वाधार विकास माजोडिइने।

८.८.५. ११ किसानलाई प्राङ्गारिक उत्पादन प्राङ्गारिक जैविक विषादी उत्पादन एवं प्रयोगरुपभोक्ता लाई प्राङ्गारिक खाद्यान्न उत्पादन माउत प्रेरित गर्ने।

८.८.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	योजना अवधि को जम्मा लक्ष्य			योजना अवधि को जम्मा लक्ष्य
			७/८/७७०८	८/९/७७०८	९/१०/७७०८	०/११/७७०८	
१.	प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धी निर्देशिका तयार गर्ने।	संख्या		१	-	-	१
२.	प्रदूषणको मापदण्ड तयार गरी प्रदूषकले व्यहोर्ने संयन्त्र सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था गर्ने	संख्या		१	-	-	१
३.	प्लाष्टिक जन्य वस्तुको प्रयोग सम्बन्धी मापदण्ड निर्माण गर्ने	संख्या		१	-	-	१
४.	जलवायु परिवर्तन का जोखिम न्यूनीकरण मापदण्ड निर्माण	संख्या		१	-	-	१
५.	वातावरण मैत्री उत्पादन लाई हरित सर्टिफिकेटको व्यवस्था	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

६.	वातावरणमा प्रभाव पार्नसक्ने आयोजना सञ्चालन पूर्व सरोकारवाला निकायसँग छलफल	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७.	माध्यामिक तहका विद्यालयमा वातावरण शिक्षा तथा प्रचारप्रसारका लागि सहजीकरण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८.	प्रदूषण मापन गर्ने प्रयोगशाला निर्माण तथा उपकरण जडान सुधारिएको चुलो तथा वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या		१	१	२	४
९.	बन तथा झाडीबुट्यान क्षेत्रको संरक्षण एंव व्यवस्थापन गर्ने	संख्या		१	१	२	४
१०.	महत्वपूर्ण तथा संवेदनशील क्षेत्रलाई वातावरण संरक्षण क्षेत्र कायम गरी संरक्षण गर्ने।	संख्या		१	१	२	४
११.	घरायसी फोहोर तथा जैविक फोहोरलाई मलमा रूपान्तरण गर्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन	संख्या		-	-	१	१
१२.	जलबायु परिवर्तनमा मानवीय हस्तक्षेपको प्रभाव मूल्याङ्कन गर्ने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

१३.	सिमसार क्षेत्रहरूको व्यवस्थापन कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१४.	जलवायुमैत्री खेती प्रणालीको विकास तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१५.	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन हुने खालका पूर्वाधार विकास उत्प्रेरणा कार्यक्रम सञ्चालन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

द.द.७ प्रमुखकार्यक्रम

क. नीति, कानून, संरचना एवं संस्थागत व्यवस्था

१. हरितविकास एवं अर्थतन्त्रको खाकात जुमा।
२. दिगोविकासले परिलक्षित गरेका वस्ती विकास तथा जलचरण एवं थलचरण जीवजन्तुको संरक्षण एवं उपभोग।
३. जनसमुदाय मावाता वरण संरक्षण जलवायु परिवर्तन एवं अनुकूलन सम्बन्ध मासचेतना शैक्षिक जागरण र अभ्यास को वानी वसाउने।

ख. वातावरण संरक्षण, प्रवर्द्धन तथा प्रोत्साहन कार्यक्रम

१. वातावरण मैत्री उद्यम शीलता विकास कालागि आधार निर्माण एवं प्रोत्साहन।
२. वातावरणीय प्रदूषण नियन्त्रण र अनुगमन।
३. वातावरण तथा जलवायु परिवर्तन एवं अनुकूलन बजेट को डिङ्ग।
४. प्लास्टिक जन्य प्याकिङ झोला किचन कासा मग्री प्रयोग एवं प्रचलन मानियन्त्रण एवं मन्यमन।
५. जलवायु परिवर्तन प्रकोप समुदाय निर्माण कार्यक्रम।
६. विपद्त थाजलवायु परिवर्तन असरको प्रभाव बाट सिर्जित जो खिम कावीच मासाम झस्यता स्थापना।

द.द.८ अपेक्षित उपलब्धि

वातावरण संरक्षण तथा विकास कावीच मासन्तुलन स्थापित गर्ने व्यवहार को विस्तार भएको हुने प्राङ्गारिक खाद्यान्न तथा विषादी को उत्पादन तर्फ कृषक अग्रसररहने दिगोविकास कालक्षय अनुरूप काक्रियाकलापको अपेक्षित उपलब्धि को प्राप्तिभएको हुने जलवायु परिवर्तन को जो खिम मन्यूनीकरण, अनुकूलन र समयानुकूलन कायम भएको, जलवायु वित्तको खाकात यारभएको हुनेछ।

जनस्तरमावातावरणसंरक्षणजलवायुपरिवर्तनएवंअनुकूलनकाविषयमाव्यापकजनचेतनाशैक्षिकजागरणव्यवहारमापरिवर्तनकाविषयप्रभावकारीभएकोप्लाष्टिकजन्यझोलाप्याकिङ्किचनसामग्रीउपभोगमाउल्लेख्यदुरुत्साहनभएकोहुनेछ ।
माटोजलजमिनजंगलवायुजलचरथलगायतकाप्राकृतिकस्रोतसाधनकोदिगोसंरक्षणतथाउपभोगभएकोहुनेछ ।

८.९ मानवसंशाधनविकास

८.९.१ पृष्ठभूमि

विकासकोअवधारणामानवविकासरविकासमानवएकअर्कामा अन्योन्याश्रितरहेकाछन् । मानवकोदैनिकीजीवनमासहजीकरणखुशीसुखीमनोरञ्जनात्मकजीवनतथादीर्घजीवनकालागिस्वस्थजीवननैमानवकोसदावहारआकांक्षारहेकोछ ।
यसैविषयलाईकेन्द्रविन्दुमाराखेरशिक्षास्वास्थ्यआचरणमापरिस्कृतगर्दैमानवसंशाधनकोविकासभइरहेकोछ ।
स्वस्थएवंसक्षमकुशलउत्पादनशीलमानवसंशाधनबाटआर्थिकसामाजिकसांस्कृतिकभौतिकप्रविधिगतविकासकोगतितीव्रएवंगुणस्तरीयविकासहुन्छ ।

मानवसंसाधनकोविकासलेकृषितथागैरकृषिक्षेत्रकोउत्पादकत्वबढाउन, सरकारीक्षेत्रकोकार्यकुशलताअभिवृद्धिगर्नतथाक्षेत्रीयएवम् अन्तर्राष्ट्रियश्रमबजारमापहुँचपुयाउनसघाउपुग्छ ।

हाम्रोकुलजनसङ्ख्यामाआर्थिकरूपमासक्रियजनशक्तिकोहिस्सा ५७ प्रतिशतरहेकोछ ।

ऊर्जशीलजनशक्तिलाईदेशभित्रैउत्पादनशीलक्षेत्रमालगाउनसकिएमाआर्थिकसामाजिकविकासमामहत्वपूर्णयोगदानपुग्नेदेखिन्छ ।

वैदेशिकरोजगारीमाजानेजनशक्तिलाईपनिदक्षतथाव्यवसायिकएवंप्रतिस्पर्धीरउत्पादनशीलबनाउनसकिएमाउच्चस्तरकोरोजगारीकासाथैसम्मानजनकसुविधारसहुलियतप्राप्तहुनेअवसरप्राप्तहुन्छ ।

८.९.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

परम्परागततथाऔपचारिकशैक्षिकप्रणालीरहनुप्राविधिकतथाव्यावसायिकशिक्षातथातालिमप्रदानगर्नेसंस्थाकोउपलब्धतान्यून रहनुवाशैक्षिकशुल्कमहँझोहुनु;
व्यवहारिकशैक्षिकअभ्यासनहुनु, अनुसन्धानमूलकसिर्जनशीलमूलकशैक्षिकपद्धतिकोविकासहुननसक्नु, सक्षमजनशक्तिविदेशप्रयोगनहुँदाउक्तजनशक्तिले आफ्नोठाउँमायोगदाननगर्नु, बजारकोमागरविकासकोसम्भावनाअनुरूपसार्वजनिकनीतिरलगानीकोवातावरणनहुनुयसक्षेत्रकाप्रमुखसमस्यातथाचुनौतीहुन् ।

८.९.३ अवसर

सूचनाप्रविधिकोविकासतथाविस्तारलेदुर्गमस्थानमापनिव्यक्तिसमुदायरसरकारलेमानवविकासकाअत्याधुनिकप्रविधिरप्रवृत्तिकोउपयोगगर्नपाउनेप्राविधिकतथाव्यवसायिकशिक्षामायुवाजनशक्तिआकर्षितहुनिजीक्षेत्रलेप्राविधिकतथाव्यवसायिकक्षेत्रमालगानीविस्तारगर्नुजनसङ्ख्याकोउमेरगतसंरचनाअनुसारआश्रितजनसङ्ख्याकोअनुपातनिकैकमभएकोरकामगर्नेउमेरसमूहकोजनसङ्ख्याबढेको; तीव्ररूपमाआर्थिकविकासगर्दैगएकादुईविशालछिमेकीमुलुकलगायतअन्तर्राष्ट्रियबजारमादक्षजनशक्तिकोमागबढैगएको;

विश्वव्यापीकरणले मानवपुँजी सूचना वस्तुतथा सेवाशिक्षारसंस्कारको खुला आवागमन भइरहँदा समयानुकूल सबै पक्षमासुधार गर्नेद वावरप्रभाव बढ्नु जस्ता विविध अवसरप्राप्त हुँदै गए काछ्न् ।

८.९.४ दिर्घकालीन सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र कार्यनीति

दिर्घकालीन सोंच

उच्च आर्थिक बृद्धि कालागि स्वस्थरसक्षम मानव संसाधन ।

लक्ष्य

ज्ञान रविज्ञान माआधारित वहुआयामिक समृद्धि हासिल हुने गरी मानव संसाधन को उन्नयन रविकास गर्ने ।

उद्देश्य

स्थानीय क्षेत्रको उन्नति र प्रगति कालागि प्रतिस्पर्धी, सक्षमता गुण स्तरीय, योग्य, नैतिक वान मानव संसाधन को विकास गर्नु ।

८.९.५ रणनीति र कार्यनीति

८.९.५.१ आफ्नो क्षेत्रकाविकास कानिमित्त आवश्यक पर्नेदक्ष, प्रतिस्पर्धी, कुशल, विकाउ मानव संसाधन विकास र उपयोग को लागि मानव संसाधन योजना तयार गर्ने ।

८.९.५.२

प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षात् थासी पमूलक शैक्षिक संस्थाको स्थापना गरी शैक्षिक कार्यक्रम तथा तालिम को व्यवस्था गर्ने ।

८.९.५.३ सूचना तथा प्राविधिको माध्यम बाट अन्तर्राष्ट्रिय ज्ञान विज्ञान अनुसन्धानको खोजिगरी उपयोग र अवलम्बन गर्ने ।

८.९.५.४ मानव संसाधन को विकास र उपयोग माआन्तर सरकार तथा गैर सरकारी क्षेत्रका बीच मानिरन्तर प्राविधिजन शक्ति कार्यशैली, कार्यसंस्कारको आदान प्रदान, तालिम कार्यलगायतका पक्षमा सहकार्य एवं साझेदारी गर्ने ।

८.९.५.५ उच्च वैज्ञानिक तथा प्राविधिक शिक्षाका अवसरहरू उपलब्ध गराएर श्रम बजारमा प्रतिस्पर्धागर्न सक्ने गुण स्तरीय जन शक्ति तयार गर्ने ।

८.९.५.६ आन्तरिक तथा वाह्य श्रम बजारको माग अनुसारका विभिन्न किसिम का व्यवसायिक तथा सीपमूलक तालिम सञ्चालन गर्ने ।

८.९.५.७ लक्षित समूहको क्षमता विकास कालागि छात्रवृत्तिलगायतका सुविधा उपलब्ध गराइनेछ ।

८.९.५.८ निजी क्षेत्र एवं गैर सरकारी क्षेत्रका प्राविधिक एवं म्यवसायिक शैक्षिक तथा तालिम प्रदायक संस्थालाई आफ्नो पूर्वाधार तथा जन शक्ति विकास कालागि प्रोत्साहित गरिनेछ ।

८.९.५.९ मानव संसाधन को उपयोग कालागि रोजगारीका अवसरहरू धेरै भएको निजी क्षेत्र सँग सहकार्य गरिनेछ ।

८.९.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य	योजना अवधिको जम्मालक्ष्य
---------	-----------	------	----------	--------	--------------------------

			२०७६/७७	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	
१.	आगामीपन्ध वर्षलाई दृष्टिगत गर्दै जनशक्ति प्रक्षेपण गरी सोही अनुसार जनशक्ति उत्पादनका लागि नीतिगत व्यवस्था तथा कार्यान्वयन	संख्या		२	-	-	२
२.	आवश्यक आधारभूत, मध्यम र उच्चस्तरको जनशक्ति उत्पादन गर्ने शैक्षिक संस्थासँग सहकार्य	संख्या		१	१	१	३
३.	"मध्यमस्तरीय जनशक्ति उत्पादन कार्यक्रम" (प्राविधिक विद्यालय, निजी क्षेत्र र अन्य संस्थासँगको सहकार्यमा पर्यटन, कृषि, उद्योग, पूर्वाधार निर्माण आदि क्षेत्र लाई आवश्यक जनशक्ति उत्पादन)	संख्या		५०	५०	५०	१५०
४.	प्राविधिक तालिम केन्द्र र विद्यालय स्थापना	संख्या		१	१	१	२
५.	युवाहरूलाई अल्प, मध्यम र लामो अवधिको प्राविधिक तथा व्यवसायिक तालिम सञ्चालन	पटक		१	१	१	३
६.	विदेशमा आर्जित ज्ञान तथा सीपको उपयोग गर्ने युवालाई प्रोत्साहन स्वरूप बिऊ पूँजीको व्यवस्था	संख्या		२	२	२	६

७.	सार्वजनिक निजी क्षेत्रका बीचमा सहकार्य गर्दै व्यवस्थापकीय कुशलताको विकास	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
----	--	-----	--	---------	---------	---------	--

८.९.७ प्रमुखकार्यक्रम

१. मानवसंसाधनव्यवस्थापननीतियोजनातथाकार्यक्रमतयार ।
 २. मानवसंसाधनकोउत्पादनरविकाससम्बन्धीकार्यमाअन्तरसरकारतथागैरसरकारीक्षेत्रसँगप्रविधिसूचनापाठ्यक्रमपाठ्यसामग्रीतालिमप्रतिष्ठानप्रशिक्षकलगायतकाविषयमाआदानप्रदानकोसंस्कारथालनी ।
 ३. तालिमतथासीपविकाससम्बन्धीकार्यक्रमसञ्चालन ।
 ४. अन्तर्राष्ट्रियअनभवकोआदानप्रदानरअसलअभ्यासएवंव्यवहारकोप्रयोग ।

८.९. दअपेक्षितउपलब्धि

बजारकोमागअनुसारकोजनशक्तिउत्पादनरउपयोगकालागिनीतियोजनाकार्यक्रमअनुसारजनशक्तितयारएवंउपयोगभएकोअन्तरसरकारतथागैरसरकारीक्षेत्रएवंनिजीक्षेत्रकाबीचमाप्राविधिपाठ्यक्रमपाठ्यसामग्रीप्रशिक्षककोआदानप्रदानभएकोप्राविधिकतथाव्यवसायिकशैक्षिकतथातालिमप्रतिष्ठानस्थापनाभएकोज्ञानविज्ञानमाआधारितमानवसंसाधनकोविकासतथाउपयोगकानिम्तिएकीकृतयोजनातयारभएको,ज्ञानरसीपुक्तजनशक्तिउत्पादनभएको,मानवविकासरउपयोगमासरकारीरनिजीक्षेत्रबीचसहकार्यभएकोहनेछ ।

੮.੧੦ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਕਥੇਤ੍ਰ, ਨਿਜੀ ਕਥੇਤ੍ਰ, ਸਹਕਾਰੀ ਕਥੇਤ੍ਰ, ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਕਥੇਤ੍ਰ ਅਤੇ ਵਾਸਤ੍ਰ ਮੁਦਾ ਯਿਕ ਕਥੇਤ੍ਰ ਕਾਬੀਚ ਮਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਰੀ

੮.੧੦.੧ ਪ੍ਰਾਤਿਬਨਸਿ

विश्वव्यापीकरण, निजीकरण

उदारीकरणकोअवलम्बनसँगैसरकारकोकार्यक्षेत्रकार्यशैलीकार्यप्रक्रियामापरिवर्तनआएकोछ ।

समाजवादीशासनव्यवस्थामासरकारलेनैसबैकामआफएकलैलेगर्नपर्छभन्नेआमधारणएवंअभ्यासकोरूपमारहेकोथियो।

विकासकोप्रारम्भिकचरणमानिजीक्षेत्रसक्षमपनिधिएन । गैरसरकारीसंस्थाकोपनिसंस्थागतविकासभएकोथिएन ।

नेपालमाप्रजातन्त्रकोपुनर्दोयपश्चातनिजीक्षेत्रलाईसंवेदनशीलक्षेत्रबाहेकअन्यक्षेत्रमालगानीगर्नुखुलागरियो।

हजारौराष्ट्रियगैरसरकारीतथासयाँअन्तर्राष्ट्रियगैरसरकारीसंस्थाकोस्थापनाभए।

दर्गमितथाविकटक्षेत्रमागैरसरकारीसंस्थाले आफनासेवाविस्तारगरे ।

विकासकोपछिल्लोअवधारणाअनसारसरकारनियमनकर्तासहजकर्ता.उत्प्रेरक

रप्रवर्द्धककोरूपमारहनथाल्यो ।

सरकारकाहातनिजीक्षेवसहकारीगैरसरकारीसंस्थासामदायिकसंस्थामार्फतविस्तारितहँडैगएकाछन्।

सरकारकोस्रोतजनशक्तिव्यवस्थापनसंरचनाकोसिमिततातथासामाजिकसंरक्षणकाकार्यएवंप्रशासनिककार्यमाहुनेबृहतलगानीकाकारणसबैक्षेत्रमासरकारलेप्रत्यक्षउपस्थितिजनाउनसक्नेअवस्थादेखिदैन।

यसैविषयलाईमध्यनजरराख्दैनीतिकानुनयोजनाबजेटकार्यक्रमसबैकार्यमानिजीक्षेत्र,गैरसरकारीक्षेत्र,सहकारीक्षेत्रसमुदायको

साझेदारीसहकारीसहलगानीसमन्वयसहभागिताकोप्रबन्धगरेकोछ ।

स्थानीयतहमाफोहरव्यवस्थापनस्वास्थ्यतथासरसफाइअभियानशैक्षिकतथाअन्यसुरक्षासम्बन्धीविषयकोचेतनाविस्तारनागरि
ककोअधिकारतथाजिम्मेवारीलगायतकाविषयमागैरसरकारीक्षेत्रतथासमुदायलेउल्लेख्यभूमिकानिर्वाहगरिरहेकोछ ।

यसैगरीनिजीक्षेत्रलेपूर्वाधारनिर्माणउद्यमशीलतासामाजिकविकासआर्थिकविकासमामहत्वपूर्णखम्बाकोरूपमाकामगरेकोछ ।

८.१०.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

निजीक्षेत्रनाफामूलकक्षेत्रमालगानीउत्प्रेरितहुँदासामाजिकसंस्थागतउत्तरदायित्वपालनागराउनु,व्यवसायिकमूल्यमान्यताको
पालनागराउनु,सहकारीक्षेत्रलेसञ्चालकसमितिकोहितकाभन्दासदस्यकोहितरभलाइकालागिकामगर्नुठेकाकार्यबिचौलिया
काकार्यमानिरूत्साहितगराईसेवाभावएवंसहभागिताप्रतिप्रतिवद्वबनाउनु,सरकारीक्षेत्रप्रतिनागरिकसमाज,समुदाय,निजीक्षेत्र,स
हकारीक्षेत्र,गैरसरकारीक्षेत्रकोआशा,भरोसा,विश्वासरआस्थाजगाउनुअर्कोमहत्वपूर्णसमस्यातथाचुनौतीरहेकोछ ।

८.१०.३ अवसर

लामोसमयसम्मजनप्रतिनिधिबिहिनरहेकोस्थानीयनिकायस्थानीयसरकारकोरूपमाशासकीयअधिकारएवंजननिर्वाचितप्रतिनिधि
सहितक्रियशीलहुनुस्थानीयतहकाआफ्नैनीतिकानुनयोजनासंरचनासंस्थावित्तीयस्रोतजनशक्तिकोव्यवस्थाहुनु,निजीक्षेत्रलेसर
कारसँगभरोसाराख्नु,गैरसरकारीक्षेत्रलाईप्रचलितकानुनमूल्यमान्यताअनुरूपकामगर्नती

तहकैसरकारबाटउत्प्रेरितगराउनु,सामुदायिकसंस्थाबाटगरिनेसेवाभावकाकार्यविरुद्धकाकार्यताईकानुनीकार्वाहीकोदायरामा
ल्याइनुमहत्वपूर्णअवसरउपलब्धभएकाछन् ।

८.१०.४ दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

साझेदारी र सहकार्यको माध्यमबाट जीवनस्तरमासुधार

लक्ष्य

सामुहिकयोगदानबाटआर्थिक,सामाजिक,भौतिक,सांस्कृतिकविकासमायोगदानगर्ने ।

उद्देश्य

सरकार,निजीक्षेत्र,सहकारीक्षेत्र,गैरसरकारीक्षेत्रएवंसामुदायिकक्षेत्रकाबीचमासहकार्यतथासाझेदारीसमृद्धिमासबैकोजिम्मेवारी
बलियोबनाउनु ।

८.१०.५ रणनीतितथाकार्यनीति

८.१०.५.१

सार्वजनिकक्षेत्रलेनिजीक्षेत्रलाईसहजीकरणतथापूर्वाधारनिर्माणगाईस्वस्थव्यवसायिकएवंउद्यमशीलवातावरणब
नाउने ।

८.१०.५.२ कृषिवनपशुजन्यसहकारीसंस्थाकोप्रवर्द्धनगर्दैसामुहिकहितमायोगदानबढाउने ।

८.१०.५.३

क्षमताविकाससशक्तीकरणमूलप्रवाहीकरणकानुनीव्यवस्थालगायतकाविषयमाक्षमताविकासरसचेतनाकार्यक्रममागैरसरकारीक्षेत्रसँगस्वस्थरसघनरूपमासहकार्यथासमन्वयगर्ने ।

८.१०.५.४

सामाजिकविकासमासमुदायकोसहभागितालाईप्राथमिकतादिँदैसमुदायकोस्तरोन्नतिसक्रियतासक्षमताबृद्धिगर्दै सामाजिकन्यायरसंरक्षणकाकार्यमासहकार्यरसाङ्गेदारीगर्ने ।

८.१०.५.५

स्वरोजगारीसिर्जना,उद्यमशीलताकोखोजीतथाअवलम्बनआर्थिकउपार्जन,सामाजिकक्षेत्रकाकार्यलाईबलपुग्नेगरीनीति,कानुन,योजनातर्जुमातथाबजेटविनियोजनगर्ने ।

८.१०.५.६

विकासनिर्माणकाकामसहभागितामूलकएवंयोगदानमूलकबनाउनसार्वजनिकप्रशासनकोप्रतिष्ठारगरिमाबढाउने ।

८.१०.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७८/७९	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
				२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१.	साझेदारी सम्बन्धी नीति तथा कानुन संरचनागत प्रबन्ध	संख्या		२	-	-	२
२.	संघीय इकाईका बीचमा योजनागत साझेदारी	संख्या		२	२	२	६
३.	सहकारी क्षेत्रसँग वित्तीय लगानीमा सहकार्य	संख्या		१	१	१	३
४.	निजी क्षेत्रसँग प्रविधि विकास तथा हस्तान्तरण कार्यमा सहकार्य	संख्या		१	१	१	३
५.	गैरसरकारी क्षेत्रसँग विपद् जलवायु परिवर्तन तथा वातावरण संरक्षणका कार्यमा सहकार्य	संख्या		१	१	१	३

८.१०.७ प्रमुखकार्यक्रम

१. सार्वजनिकक्षेत्रतथागैरसार्वजनिकक्षेत्रकोसहकार्यरसाझेदारीकालागीनीतिकानुनरसंरचनागतव्यवस्था
२. सानातथाघेरेलुउद्धमतथाव्यवसायस्थापनारसञ्चालन
३. सहकारीसंस्थाबाटतरकारीखेतीपशुपालनदुरधव्यवसायजडिबुटीखेतीप्रशोधनरबजारकोव्यवस्था।
४. गैरसरकारीसंस्थाकोसक्रियताएवंव्यवहारिकसिकाइमार्फतगाउँबस्तीमारहेकोसामाजिककुरीतिकुसंस्कारविभेदछुवाछुतकोअन्त्य।
५. नागरिकअधिकारजिम्मेवारीप्रतिसम्मान,उपभोक्ताहितआर्थिकसामाजिकरूपलेपछाडिपरेकासमुदायवर्गक्षेत्रकोमूलप्रवाहीकरण।

८.१०.८ अपेक्षितउपलब्धि

आर्थिकसामाजिकभौतिकप्रविधिकोविकासमासार्वजनिकतथागैरसार्वजनिकक्षेत्रकाबीचमानीतिगतकानुनीयोजनाएवंसंरचनागतरूपमासाझेदारीसहभागिताबढेकोजनविश्वासबढेको,स्थानीयनागरिकमाभावनात्मकसम्बन्धबढेको,आर्थिकसामाजिकरूपमापछाडिपरेकासमुदायवर्गरक्षेत्रमूलप्रवाहीकरणभएको,सामाजिककुसंस्कारकुरीतिकुप्रथाकुप्रचलनअन्त्यभएको,व्यवसायिकक्षेत्रकोसंस्थागतसामाजिकउत्तरदायित्व (सिएसआर) बढेकोनागरिककोखुशीरस्वस्थताबढेकोहुनेछ।

८.११ सामाजिकसांस्कृतिकविविधता

८.११.१ पृष्ठभूमि

हाम्रोगाउँपालिकाकोभूगोलमाविविधताछ।

सामाजिकसंरचनाफरकपनाछ।

सांस्कृतिकप्रचलनसमुदायरथमीपिच्छेफरकछन्।

रहनसहनफरकछ।

आर्थिकसामाजिकअवस्थामाभिन्नताछ।

व्यवसायिकसंस्कारमाविविधताछ।

रोजगारीपनिसमुदायअनुसारफरकफरकरहेकोछ।

जन्मदेखिमूल्यसम्मकासंस्कारजातजातिधर्मभूगोलअनुसारकुनैनकुनैरूपमावेमेलछ।

खानपानबसाइरीतिरिवाजधर्मसंस्कारभाषाव्यवहारफरकफरकभएपनिसामाजिकएकताविश्वासभरोसासहकार्यसन्निकताप्रगाढरहेकोछ।

एकसमुदायलेअर्कोसमुदायलाईउसकासामाजिकआर्थिकसंस्कारमासहयोगगरेकैहुन्छन्।

यसलेगर्दासमाजमाशान्ति,सदाचार,सम्मिलन

रसहकार्यकासंस्कारजीवन्तरनिरन्तरचलेकाछन्।

सबैकोसबैप्रतिआस्थारसम्मानभएकोलेसामाजिकसद्भावदिगोदरिलोएवंप्रगाढभएरबसेकोछ।

८.११.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

आन्तरिकतथावाह्यबसाइसराइकाकारणलेसामाजिकसंरचनामाभएकोपरिवर्तनलेबढेकोअविश्वासघटाउनु,गैरसरकारीसंस्थाबाटफैलाइएकाअसामाजिकव्यवहारलाईनिमिट्यान्नपार्नु,समाजमाउपेक्षितउत्पीडितसमुदायवर्गक्षेत्रकोमूलप्रवाहीकरणगर्नु,परम्परादेखिएकताबद्धसहिष्णुतापूर्वकरहेकोसामाजिकसंस्कारलाईअझप्रगाढबनाउनुसमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन्।

८.११.३ अवसर

नेपालको संविधान प्रचलित नेपालका नुन मासामाजिक सद्भाव, सहिष्णुता, शान्ति, सदाचार, समानता, समावेशिता जस्ता पक्षको व्यवस्था एवं सोही अनुसारको कार्यव्यवहार प्रदर्शन हुनु, शैक्षिक तथा चेतना स्तरको बढाप्रभावबाट समाजमारहे कापरम्परागत कुरीति कुसंस्कारकु प्रथाकु प्रचलनको अन्त्य हुँदै जानु, सामाजिक संरचना मापरिवर्तन हुँदै जानाले एकलजात समुदाय भन्दा मिश्रित समुदाय एवं जातको सम्मिश्रण हुनु, आर्थिक सामाजिक सूचकमा आएको परिवर्तनले समाजलाई बढी न्यायोचित तुल्याउनु, विश्वव्यापी करण र सूचना प्रविधिको विकास बाट देखिए कानवीन तम अध्ययन अनुसन्धान आविष्कारको अनुशारण विस्तार हुँदै गए कोले समाजमाफराकिलो एवं उदारसोंचको अभ्यास ले प्रश्रय पाउनु महत्वपूर्ण अवसरहे काछ्न्।

८.११.४ दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य उद्देश्य रणनीति तथा कार्यनीति

दीर्घकालीन सोंच

विविध ताव्यवस्थापन मास्वीकार्यता, सामाजिक सांस्कृतिक विविधता

लक्ष्य

स्थानीय समुदाय समाजका बीच मापार स्पारिक एकता सद्भाव मेलरसह अस्तित्व प्रतिविश्वासको आधार बनाउने।

उद्देश्य

सामाजिक सांस्कृतिक विविधता लाई सम्पन्न तारसमृद्धि मारुपान्तरण कालाग्नि विवेकपूर्ण रूपमा विविध ताव्यवस्थापन गर्नु।

८.११.५ रणनीति तथा कार्यनीति

८.११.५.१

सामाजिक सांस्कृतिक एकता सद्भाव बलियो बनाउन नीतिका नुन संरचना संस्थापना सनिक कार्यव्यवहार सुदृढ़ तुल्य उने।

८.११.५.२

आर्थिक सामाजिक भौगोलिक सांस्कृतिक रूपमा औषत अवस्था भन्दा कमजोर सूचकांक मारहे काजात जातिसमुदाय लाई विशेष सुविधाका माध्यमबाट मूल प्रवाहीकरण (लेभलप्लेइडिफल्ड) गर्ने

८.११.५.३ निजी क्षेत्र गैर सरकारी क्षेत्र तथा सामुदायिक क्षेत्र सँग सार्वजनिक क्षेत्रले साझेदारी रसह कार्यगार्दै ८.११.५.४ जागरण, चेतना, रोजगारी, उद्यमशीलता का माध्यमबाट सामाजिक सांस्कृतिक असमझदारी न्यूनीकरण गर्ने

८.११.५.५ सामाजिक संरक्षण का कार्यक्रमलाई लक्षित समुदाय उन्मुख प्रभावकारी तुल्याउने।

८.११.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य	योजना अवधिको जम्मा लक्ष्य
---------	-----------	------	----------	--------	---------------------------

			२०७६/७७	२०७८	२०७८/७९	२०७९	
१.	नीति तथा कानुन, आचारसंहिता एवं संरचनागत प्रबन्ध	संख्या		२	-	-	२
२.	विशेष जातजातिलाई स्रोतमा प्राथमिकीकरण	संख्या		१	१	१	३
३.	योजना तथा बजेटबाट राष्ट्रिय एकता तथा मेलमिलापका लागि सन्तुलित आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, सांस्कृतिक सन्तुलन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४.	आधारभूत तहका विद्यालयमा सामाजिक शिक्षामा सामाजिक सांस्कृतिक विविधता पाठ्यक्रममा समावेश	संख्या		१	-	-	१
५.	गैरसरकारी क्षेत्रसँग सामाजिक रूपान्तरणका कार्यमा सहकार्य	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

८.११.७ प्रमुखकार्यक्रम

- सामाजिकसांस्कृतिकसद्भावमुखीनीतिकानुनसंरचनाप्रशासनिककार्यसंस्कारकोविकास
 - विपन्नगरिबअसहायबेरोजगारकालागिगैरसार्वजनिकक्षेत्रसँगरोजगारीउद्यमशीलतानवीनतमसिर्जनामासहकार्यरसाझेदारी
 - आमसञ्चारसञ्चनाप्रविधिकोविवेकपूर्णविश्लेषणगार्दैअसलअभ्यासकोअनुशरण।
 - विविधताव्यवस्थापन
कोमूल्यमान्यताअनुरूपसार्वजनिकक्षेत्रतथागैरसार्वजनिकक्षेत्रमायसकोसमुचितअभ्यास।
- (डाइर्सिटीम्यानेजमेण्ट)

८.११.८अपेक्षितउपलब्धि

निहितस्वाथप्रेरितसंस्थाबाट समाजमादेखिएकोअसहिष्णुताअसमझदारीमान्यूनीकरणभएको,आर्थिकसामाजिकसांस्कृतिकविभे दखाडलपुरिएको,सार्वजनिकनिकायबाटहुनेसेवारकार्यमासन्तुलनसमानतासमतासामाजिकन्यायप्रकटभएको,गैरसार्वजनिकक्षे त्रसंगसार्वजनिकक्षेत्रलेसहकारीतथासाझेदारीकामाध्यमबाटरोजगारीउद्यमशीलतानवप्रवर्तनमायोगदानपुगेको,विविधतालाई विवेकपूर्णरअसलमनसायलेसम्बोधनगरीसामाजिकसांस्कृतिकसहिष्णुतारसम्मानकोधरहरामाश्रीबृद्धिभएकोहुनेछ ।

८.१२ योजनातर्जुमा

८.१२.१ पृष्ठभूमि

गाउँपालिका भित्रका नागरिकहरूको हकअधिकारकोसंरक्षणतथासमृद्धिहासिलगर्नदीर्घकालीनयोजनातर्जुमागर्नुपर्नेहुन्छ । लक्षितविकासप्रतिफलहासिलगर्नवस्तुगतव्यवहारिकरतथ्याङ्कमाआधारितयोजनातर्जुमातथासोकोप्रभावकारीकार्यान्वयनकोअ ग्रणीभूमिकारहन्छ ।

योजनाप्रक्रियालाईसूचनातथातथ्यरप्रमाणमाआधारित,नतिजामुखीरयथार्थपरकबनाउनआवधिकयोजनाकोनतिजाखाकातयार गरीकार्यान्वयनमालैजानेरमध्यमकालीनखर्चसंरचनालाईथपथथार्थपरकबनाउँदैलैजादास्रोतकोअधिकतमउपयोगरनिर्धारितस मयलागतपरिमाणरगुणस्तरकोनतीजाप्राप्तगर्नसकिन्छ ।

८.१२.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

नेपालकोसंविधानलेपरिकल्पनागरेअनुरूपकोव्यवहारप्रदर्शनगर्नुबढ़दोजनआकांक्षालाईसन्तुलितसमन्यायिकरूपमासम्बोधन गर्नुसंघीयतथाप्रदेशसरकारकोविकासयोजनासँगसँगैतालमातालमिलाउनु,विकासकोदीर्घकालीनसोंचतर्जुमागरीसोअनुसारयोज नातथाकार्यक्रमतर्जुमागर्नु,स्रोतसाधनकोसुनिश्चिततागरीआवधिकयोजना,मध्यमकालीनखर्चसंरचनारवार्षिकबजेटबीचसामझ स्यताकायमगर्नु,सङ्गीयताकोलाभजनतामापुग्नेगरीयोजनातर्जुमासम्बन्धीसङ्गठनात्मकसंरचना,प्रक्रियातथाविधिमासुधारगर्नुर योजनातर्जुमासम्बन्धीजनशक्तिकोक्षमताविकासगरीसंस्थागतसुदृढीकरणगर्नुयोजनातर्जुमाप्रक्रियामादेखिएकासमस्यातथाचु नौतीहुन् ।

यसैगरीयोजनाकार्यान्वयनगर्नेनिकायकाक्षमताअभिवृद्धिगर्नु,कार्यान्वयनमासंलग्नजनशक्तिकोउत्प्रेरणारकार्यसम्पादनस्तरअ भिवृद्धिगर्नु,योजनाकार्यान्वयनलाईप्राथमिकतामाराखुविकासरवातावरणकाबीचमासन्तुलनस्थापितगर्नुअन्तरसरकारतथागैर सार्वजनिकक्षेत्रकाबीचमाविवेकपूर्णरअसलसम्बन्धसहकार्यसाझेदारीसहलगानीकोकार्यसंस्कारकोप्रचलनगराउनुयोजनाकार्य न्वयनसम्बन्धीअन्यसमस्यातथाचुनौतीहुन् ।

८.१२.३ अवसर

संघीयतालेप्रदानगरेकोस्रोतपरिचालनतथाविनियोजनमादक्षताहासिलगर्नेभौगोलिकविशिष्टाअनुरूपविवेकपूर्णतवरबाटयोजना तर्जुमारकार्यान्वयनसहजतारहेकोविगतकाकमीकमजोरीकोसमीक्षागाँदैदोहोरेनअवस्थासिर्जनाहुननदिनेपरिस्थितिनिर्माणभए को,संविधानकोकार्यान्वयनतथासङ्गीयढाँचाअनुरूपयोजनाप्रक्रियालाईथपसन्तुलित,समन्यायिकरसमावेशीबनाउने,योजनातर्जु मारकार्यान्वयनकालागिआफैनेजनशक्तिरहेकोयोजनातर्जुमादेखिकार्यान्वयनरअनुगमनतथामूल्याङ्कनकाचरणमासरोकारवाला सबैपक्षलाईसहभागितागराउनसकिनेपरिस्थितिलेप्रतिस्पर्धात्मकविकासगर्नेअवसररहेकाछन् ।

८.१२.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति
दिर्घकालीन सोंच
 सूचनातथातथ्यपरकएवंनतिजामुखीयोजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनप्रणाली।

लक्ष्य

विकासयोजना, आयोजनातथाकार्यक्रमनिर्धारितपरिमाण, लागत, गुणस्तररसमयमासम्पन्नगर्ने।

उद्देश्य

आर्थिकप्राविधिकसंस्थागतसंरचनागतरप्रशासनिकक्षमतारकार्यसंस्कारकोपरिधिअनुरूपहुनेगरीयोजनाकोक्षेत्रतथासंख्याकोनिर्धारणतथ्यपरकबनाउँदैयोजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनगर्नु।

८.१२.५ रणनीतिरकार्यनीति

- ८.१२.५.१ नीतिगतसंरचनागतसंस्थागतजनशक्तिरयोजनाकोक्षेत्रतथासंख्यानिश्चितगर्ने।
 ८.१२.५.२ सूचनातथातथ्यएवंप्रमाणमाआधारितयथार्थपरकयोजनातर्जुमारकार्यान्वयनगर्ने।
 ८.१२.५.३ योजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनलगायतकासबैचरणमासरोकारपक्षकोसार्थकसहभागितासुनिश्चितगर्ने।
 ८.१२.५.४ योजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनलगायतकासमग्रपक्षमासूचनातथाप्राविधिकोअधिकतमउपयोगगर्ने।
 ८.१२.५.५

प्रमाणमाआधारितनतिजामुखीयोजनारमध्यमकालीनखर्चसंरचनालाईसंस्थागतगरीयोजनाकाविभिन्नतहरअवयवबीचकार्यमूलकसम्बन्धस्थापितगर्ने।

८.१२.५.६ योजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनमासंलग्नहुनेजनशक्तिकोक्षमताविकासतथाजवाफदेहिताअभिवृद्धिगर्ने।

८.१२.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष ७९/८०	लक्ष्य				योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
				८०/९९	९८/९९	९८/१००	१००/१०१	
१.	विषयगत तथ्याङ्कको सूची तयार गरी वडा तहमा वितरण तथा सुदृढीकरण	संख्या		१	१	२		४
२.	विद्यालय र प्राज्ञिक संस्थासँग छलफल र	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

	कार्यशाला						
३.	संघीय सरकारतथा प्रदेश सरकारका विभिन्न निकायसँग बैठक र छलफल	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४.	योजना तर्जुमालाई पृष्ठपोषण गर्ने अध्ययन अनुसन्धान	संख्या		-	-	-	
५.	उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान	संख्या		१	१	१	३
६.	योजनाको वर्गिकरण गर्ने मापदण्ड बनाउने अभिमुखीकरण तालिम (सबै वडा अध्यक्ष तथा कर्मचारीलाई)	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७.	योजनाको पहिचान, छनौट र कार्यान्वयन गर्ने उच्चस्तरीय संयन्त्र गठन गर्ने	संख्या		१	-	-	१
८.	सबै तहका सरकारका तथ्याङ्कका वीचमा एकरूपता स्थापित गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
९.	अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको पृष्ठपोषणलाई योजना निर्माणमा समावेश गर्ने	संख्या		-	-	१	१
१०.	प्रत्येक आयोजनाको नतिजासूचक तयार गर्ने।	संख्या		आवश्यक तानुसार	आवश्यक तानुसार	आवश्यक तानुसार	

८.१२.७ प्रमुखकार्यक्रम

क.कार्यान्वयन योग्यऐतिहासिकयोजना

दीर्घकालीनविकासकोआधारशीला

१. भौगोलिकसामाजिकआर्थिकअवस्थारविशिष्टताअनुकूलकोयोजना
२. योजनातर्जुमाप्रक्रियामाआवश्यकतथाङ्कतथासूचनाकोपृष्ठपोषणगर्नअध्ययन,अनुसन्धानतथासर्वेक्षण।
३. अनुगमनतथामूल्याङ्कननियोजनातर्जुमाकोप्रत्येकचरणप्रक्रियामाप्रयोग।
४. मध्यमकालीनखर्चसंरचनासुदृढीकरण।
५. योजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनर्नेसार्वजनिकनिकायकाबीचमासार्थकसमन्वयरसुदृढीकरण।
६. विकासकासाझेदारसहकारी,गैरसरकारीतथासामुदायिकसंस्थाकोप्रोत्साहनतथाक्षमताविकास।
७. योजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनलगायतकाचरणमासूचनाप्रविधिकोउपयोग
८. आयोजनाबैंककोस्थापनाबाटयोजनामध्यमकालीनखर्चसंरचनारवार्षिकबजेटकाबीचमासामञ्जस्यता।

८.१२.८अपेक्षितउपलब्धि

आर्थिकसामाजिकसांस्कृतिकभौगोलिकअवस्थाएवंविशिष्टताअनुरूपकोयोजनातर्जुमागरीउच्चतमलक्ष्यप्राप्तिभएकोहुनेछ।

संघप्रदेशकायोजनासँगसामिप्यतारसामञ्जस्यतास्थापितभएकोहुनेछ।

साथैमध्यमकालीनखर्चसंरचनासंस्थागतभएको,वार्षिकविकासकार्यक्रमरआवधिकयोजनाबीचतालमेलकायमभएकोहुनेछ।
त्यसैगरीयोजनातर्जुमातथाकार्यान्वयननिकायकोसंस्थागतसुदृढीकरणभएको,योजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनलगायतकासबैचरणमासरोवारपक्षकोसार्थकसहभागितारहेको,रकार्यक्रमतथाआयोजनानिधीरितगुणस्तर,लागतएवम्समयभित्रैसम्पन्नभएकोसूचनाप्रविधिकोअधिकतमउपयोगगाउँयोजनातर्जुमाकार्यान्वयनअनुगमनतथामूल्याङ्कनभएकोहुनेछ।

परिच्छेद ९

अनुगमनतथामूल्याङ्कन

९.१ पृष्ठभूमि

निर्धारितउद्देश्य,लक्ष्य,रणनीतिरकार्यनीतिअनुसारसमयबद्धतथाप्रभावकारीरूपमाकार्यान्वयनभयोकिभएनभनेरआयोजनकोअनुगमनतथामूल्याङ्कनगरिन्छ ।

कार्यान्वयनकाक्रममादेखिएकासमस्यालाईसमयमैसम्बोधनगरीनिर्धारितसमयभित्रेआयोजनासम्पन्नगर्नु पर्ने हुन्छ ।

अनुगमनतथामूल्याङ्कनकार्यलेयोजना,नीति,कानुआयोजनातथाकार्यक्रमकोकार्यान्वयनपक्षलाईप्रभावकारी,नतिजामुखीरजवाफदेहीपूर्णबनाउनमहत्त्वपूर्णभूमिकानिर्वाहगर्दछ ।

अनुगमनतथामूल्याङ्कनलाईनतिजामूलकबनाउनयोजनाकोनतिजाखाकातयारगरीकार्यान्वयनमालैजानसकेमाखाकाअनुरूपअनुगमनतथामूल्याङ्कनगर्नसकिन्छ ।

यसैगरीविकासआयोजनाकोप्रगतिप्रतिवेदनगर्नेप्रणालीलाईसूचनाप्रविधिकोप्रयोगरनतिजामूलकबनाउनआयोजनाव्यवस्थापनसूचनाप्रणालीकोसफ्टवेयरविकासकार्यलाईप्राथमिकतादिइनुपर्दछ । आमसञ्चारमाध्यम,सामाजिकसञ्चाल,उज्जीतथागुनासोनागरिकसमाजबाटगरिएकासिफारिससमेतलाईअनुगमनतथामूल्याङ्कनकामहत्त्वपूर्णअवयवमानीप्राप्तसूचनाकोविश्लेषणगदैंसमयमैनुटीसच्याउनेरसुधारगर्नुपर्दछ ।

९.२ समस्यातथाचुनौती

विकासआयोजनाकोअनुगमनतथामूल्याङ्कनकालागितर्जुमागरिएकोनतीजाखाकालाईपूर्णरूपेणकार्यान्वयनगराउनु,यसकार्यमासंलग्नरहनेजनशक्तिलाईक्षमतावानसीपयुक्तएवंउत्प्रेरितबनाउनु,अनुगमनतथामूल्याङ्कनबाटप्राप्तप्रतिवेदनकोसमयमैसम्बोधनगर्नु,आमसञ्चार तथासामाजिकसञ्चालबाटउठाइएकाविषयवस्तुलाईगम्भिरतापूर्वकमननगरिनुसमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन् । यसैगरीसूचनातथाप्रविधिकोविकासरउपयोगगरिनु,अनुगमनतथामूल्याङ्कनमालाभग्राहीलाईसार्थकरूपमासहभागीगराउनु,पृष्ठपोषणकोआधारमाआयोजनातथाकार्यक्रमतर्जुमाकार्यान्वयनतथाअनुगमननमूल्याङ्कनपद्धतिमासुधारल्याउनुजस्तायावतसमस्यातथाचुनौतीविद्यमानरहेकाछन् ।

९.३ अवसर

अनुगमनतथामूल्यांकनकालागिराजनीतिकसमितिगठनगर्नसकिने,सूचनाप्रविधिकोउपयोगगर्नसकिनेअवसरप्राप्तेकोछ ।

आयोजनाकोनतीजाखाकाअनुरूपप्रगतिगर्नेनिर्माणकम्पनीतथाकर्मचारीलाईपुरस्कृततथादण्डितगर्नसकिनेआमसञ्चारमाध्यमएवंसामाजिकसञ्चालनागरिकसमाजकोसूचनाजानकारीकोभरपूरउपयोगगर्नसकिनेअवसरविस्तारभएकोछ ।

९.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

नतिजामूलकअनुगमनतथामूल्याङ्कनःविकासप्रशासनमासुशासन ।

लक्ष्य

निर्धारितपरिमाण, गुणस्तर, लागतरसमयमाविकासआयोजनातथाकार्यक्रमसम्पन्नगर्ने ।

उद्देश्य

नतिजामूलकअनुगमनतथामूल्याङ्कनबाटविकासप्रशासनकासमग्रपक्षलाईप्रभावकारीएवंदक्षतापूर्णबनाउनु ।

९.५ रणनीतितथाकार्यनीति

१. नीतिरकानुनकोतर्जुमासंरचनारसंस्थाकोस्थापनाजनशक्तिप्रविधिकोविकासगर्ने ।
२. अनुगमनतथामूल्याङ्कनविश्वासनीयएवंतथ्यरप्रमाणमाआधारितबनाउने ।
३. अनुगमनतथामूल्याङ्कनमाआन्तरसरकारकाबीचमाबलियोकार्यबन्धननिर्माणगर्ने ।
४. सूचनाप्रविधिकोविकासरउपयोगमासरलतारउत्प्रेरणाकाकार्यसञ्चालनगर्ने ।
५. कार्यपालिकामारहेकासदस्यकोअनुगमनतथामूल्याङ्कनसंयन्त्रबनाईनिरन्तरसुधारगर्ने ।
६. अनुगमनतथामूल्याङ्कनमासहभागितामूलकविधिहरूअवलम्बनगर्दैलैजाने ।
७. तेस्रोपक्षबाटगरिनेमूल्याङ्कनलाईविस्तारागर्नुकासाथैथपगुणस्तरीयबनाउने ।
८. विकासआयोजनाकोवस्तुगतअवस्थाकोमूल्याङ्कनगर्ननागरिकनिगरानीरआयोजनाकोसंक्षिप्तव्यहोराकोहोर्डिङ्ग्वोर्डकोप्रभाव कारितामाजोडिने ।

९.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य				योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७५/७६	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	
१.	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शन तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।	संख्या		१	-	-		१
२.	विकास समस्या समधान समिति गठन गर्ने	संख्या		१	-	-		१
३.	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन तालिम	संख्या		१	१	१		३
४.	क्षेत्रगत मासिक समीक्षा वैठक	संख्या		१	१	१		३
५.	अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको विद्युतीय प्रणाली निर्माण	संख्या		-	१	-		१
६.	अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको विद्युतीय प्रणालीको तालिम	संख्या		१	१	१		३

७.	प्रथम पञ्चवर्षीय योजनाको मध्यावधि र अन्तिम मूल्याङ्कन	संख्या		-	-	१	१
८.	प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाको सूचक अनुसार वार्षिक अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने	संख्या		१	१	१	३
९.	दिगो विकास लक्ष्यको मध्यावधि तथा अन्तिम मूल्याङ्कन	संख्या		-	-	१	१
१०.	पञ्चवर्षीय योजनाको तेश्रो पक्षबाट मूल्याङ्कन	संख्या		-	-	१	१
११.	छनौट भएका आयोजनाको प्रभाव मूल्याङ्कन	संख्या		१	१	१	३

९.७ प्रमुखकार्यक्रम

१. अनुगमनतथामूल्याङ्कनसम्बन्धीनिर्देशिका, कार्यविधि, मार्गदर्शनकोतर्जुमा।
२. योजनाकोनतिजाखाकाकोतयारीतथाप्रयोग।
३. सूचनाप्रविधिमाआधारितआयोजनाकार्यसम्पादनसूचनाप्रणालीमार्फतसबैआयोजनाकोप्रगतिप्रतिवेदनरसमीक्षा।
४. आयोजनातथाकार्यक्रमकोअनुगमनतथामूल्याङ्कनप्रतिवेदनअनिवार्यरूपमाविद्युतीकरणकामाध्यमबाटसार्वजनिकीकरण।
५. नतिजामूलकअनुगमनतथामूल्याङ्कनकालागिप्रतिबद्धकर्मचारीकोव्यवस्थागर्दैउत्प्रेरणारमनोबलबढाउनेतालिमकोसञ्चालन।
६. विशेषप्रकृतिकाआयोजनातथाकार्यक्रमकोतेस्रोपक्षबाटमूल्याङ्कन।
७. अन्तरसरकारअनुगमनतथामूल्याङ्कनसंयन्त्रतथाफोकलपर्सन।
८. सहभागितामूलकअनुगमनतथामूल्याङ्कनविधिकोप्रयोगमावृद्धि।
९. अनुगमनतथामूल्याङ्कनमालेखापरीक्षणप्रतिवेदनकोसमेतआधारलिनेव्यवस्था।

९.८ अपेक्षित उपलब्धि

अनुगमनतथामूल्याङ्कनसम्बन्धीकार्यविधिनिर्देशिकामार्गदर्शनजारीभएकोहुनेछ।

यसमाकामगर्नेजनशक्तिप्रतिबद्धउत्प्रेरितउच्चमनोबलयुक्तरदक्ष-सीपयुक्तहुनेछन्।

सूचनाप्रविधिकोविकासरविस्तारागर्दैसार्थकपरिमाणकालागिप्रभावकारीउपयोगभएकोहुनेछ।

विकासप्रशासनमादेखिएकाविकृतिविसँगतिमानिर्ममतापूर्वकप्रहारगरीप्रसंशायोगयरप्रभावकारीसंस्कृतिकोअभ्यासप्रारम्भहुनेछ।

राजनीतिकसंयन्त्रकोक्रियाशीलताबाटप्रशासनिककार्यमासरलतासहजताअनुशासनमासुधारहुनगईआयोजनातथाकार्यक्रमकिफायतीरगुणस्तरीयरूपमासमयभित्रैसम्पन्नहुनेछन्।

परिच्छेद १०

तथाङ्कप्रणाली

१०.१ पृष्ठभूमि

विश्वासिलोरभरपर्दोत्थाङ्ककोउपलब्धतालेमात्रवास्तविकनीतियोजनाबजेटतथाकार्यक्रमतर्जुमाएवंकार्यान्वयनहुनसक्छ । फरकतथाङ्कबाटसहीप्रतिफलप्राप्तगर्नसकिदैन ।

वर्गीय,जातीय,क्षेत्रीय,लिंगीय,समानतारसन्तुलनस्थापितगर्नसबैक्षेत्रकोतथाङ्कसूचनाजानकारीसत्यतामाआधारितभएमासंविधान,प्रचलितकानुनरगाउँपालिकालेलिएकोविशेषनीतिलेसार्थकतापाउँछ ।

राज्यसंरचनामाभएकोपुनर्सरचाअनुरूपकोखण्डीकृततथाङ्कतयारगरीयसैअनुरूपसंघ,प्रदेशतथास्थानीयसरकारलेआगामीनीतियोजनाबजेटतथाकार्यक्रमकोतर्जुमातथाकार्यान्वयनगर्नसकेमालक्ष्यरगन्तव्यमासहजतापूर्वकपुगनसकिनेछ ।

१०.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

समयसापेक्षतथाङ्कसम्बन्धी

कानुनकोतर्जुमागर्नुकेन्द्रीयरस्थानीयस्तरकातथाङ्कीयक्रियाकलापहरूमासमन्वयगर्नु,उत्पादिततथाङ्कमादोहोरोपनाहटाउनु,तथाङ्ककोउपयोगवृद्धिगर्नु,जनशक्तिकोदक्षतावृद्धिगर्नुरअनाधिकृततथाङ्ककोप्रयोगहटाउनुप्रमुखचुनौतीहुन् ।

१०.३ अवसर

तथाङ्कप्रणालीमामूलतःमागरप्रयोगमाविस्तारहुनु,नयाँ-

नयाँतथाङ्कीयप्रविधिहरूकोविकासहुनु,विकाससाझेदारहरूबाटतथाङ्कीयविकासमाचासोरसहयोगहुनु,नयाँतथाङ्ककानुनकोअपरिहार्यतामहसुसहुनु,सम्बन्धितनिकायहरूमातथाङ्कीयजनशक्तिलेआर्जनगरेकोपेशागतविज्ञताविद्यमानहुनुमुख्यअवसरहुन् ।

१०.४ दीर्घकालीनसोच,लक्ष्य,उद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोच

सुरक्षितविश्वासिलोरभरपर्दोत्थाङ्कप्रणालीकोस्थापना ।

लक्ष्य

नीति,कानुन,योजनालागिउपयुक्तरखण्डीकृततथाङ्कतथातथाङ्कीयसेवाउपलब्धगराउने ।

उद्देश्य

१. तथ्यमाआधारितनीतिनिर्माणाकालागिभरपर्दोखण्डीकृततथाङ्कविकासगर्ने ।
२. किफायतीतथाङ्कीयविकासरगतिविधिकालागिसान्दर्भिकनीति,अभ्यासरक्षमताविकासगर्नु ।
३. उच्चगुणस्तरीयतथाङ्कउत्पादन,सुधाररापूर्तिगर्ने ।
४. तथ्याङ्ककाउत्पादनकासबैसम्भाव्यविधिरस्रोतहरूकोउपयोगगर्ने ।

५. क्षेत्रगतसूचनारसमग्रसूचनाकाबीचमासामञ्जस्यतारएकरूपताबनाउने ।

६. राष्ट्रियमानककोअबलम्बनगरीतथ्याङ्कव्यवस्थापनकार्यगर्ने ।

१०.५ रणनीति तथा कार्यनीति

१०.५.१ तथ्याङ्कीय व्यवस्थाका लागि नीतिगत तथा संस्थागत व्यवस्था गर्ने ।

१०.५.२ अन्तर्राष्ट्रिय तथा राष्ट्रिय मापदण्ड तथा मानकका आधारमा तथ्याङ्क संकलन प्रशोधन र भण्डारण गर्ने ।

१०.५.३ भौगोलिक लैंगिक सामाजिक र विषय विशेषताका आधारमा खण्डीकृत तथ्याङ्क उत्पादन र विश्लेषण गरी व्यवस्थित तुल्याइनेछ ।

१०.५.४ दिगो विकासका लक्ष्य राष्ट्रिय विकासका लक्ष्य प्रदेश विकासका लक्ष्य तथा स्थानीय विकासका लक्ष्यको आवश्यकता परिपूर्ति तथा उपयोगी हुने गरी तथ्याङ्क प्रणालीको विकास गरिनेछ ।

१०.५.५ सेवाग्राहीका सूचना तथा विवरण र तथ्याङ्क एकीकृत गरी पटक पटक विवरण माग संकलन गर्ने र सूचनामा भएको विविधता एवं फरकपनलाई भरपर्दो तथा विश्वासिलो बनाइनेछ ।

१०.५.६ तथ्याङ्कीय क्रियाकलापमा आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाउने र नवीनतम आविष्कारको अबलम्बन गर्ने ।

१०.५.७ तथ्याङ्कीय जनशक्तिको अध्ययन अनुसन्धान र प्रशिक्षणका लागि संस्थागत प्रबन्ध र क्षमता विकास गरिनेछ ।

१०.५.८ व्यक्तिगत घटना दर्ता प्रणालीलाई पूर्णरूपमा अनलाइन बनाई वडा र गाउँ कार्यपालिकाबीचमा सूचना आदान-प्रदानका आधारमा यथार्थ तथ्याङ्क रहने पद्धतिको विकास गरिनेछ ।

१०.५.९ जनगणना, कृषि गणना, औद्योगिक गणना, पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण लगायतका सबै प्रकारका राष्ट्रिय तथ्याङ्क गणनामा यस गाउँपालिकालाई सहभागी गराउँदै नमूनाको रूपमा विकास गरिनेछ ।

१०.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७५/७६	२०७६/७७	२०७८/७९	२०७९/८०	
१.	तथ्याङ्क संकलन,प्रशोधन र व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्ययोजना निर्माण	संख्या		१	-	-	१
२.	तथ्याङ्क शाखाको स्थापना	संख्या		१	-	-	१
३.	गाउँपालिकाको स्थिति पत्र वार्षिकरूपमा अद्यावधिक	संख्या		१	१	१	३

४.	तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन र विश्लेषणको लागि वडा तहको क्षमता र दक्षता वृद्धि तालिम	संख्या	९	९	९		२७
५.	मध्यमकालीन खर्च संरचनाको लागि आवश्यक तथ्याङ्क संकलन	संख्या	-	१	-		१

*तथ्याङ्काईबनाईभौतिकतथामानवीयसंसाधनकोव्यवस्थागर्ने।

१०.७ प्रमुखकार्यक्रम

१. तथ्याङ्कसम्बन्धीनिर्देशिकाकार्यविधिमार्गदर्शननिर्माण।
२. तथ्याङ्ककालागिएकीकृतप्रतिबद्धतथ्याङ्काईकोस्थापना।
३. तथ्याङ्काईमाउपयुक्तभौतिकतथादक्षमानवस्रोतकोव्यवस्थापन।
४. क्षेत्रगततथासमग्रतथ्याङ्ककावीचमाएकरूपता
५. बाह्रौराष्ट्रियजनगणना, २०७८कोतयारीमासहयोगीभूमिका।
६. राष्ट्रियकृषिगणना, २०७८कोतयारीमासहयोगीभूमिका।
७. प्रशासनिकअभिलेखलाईप्रयोगगरीएकीकृततथ्याङ्कव्यवस्थापन।

१०.८ अपेक्षितउपलब्धि

विश्वासिलोरभरपर्दोतथ्याङ्कविकासकालागिनिर्देशिका, कार्यविधिमार्गदर्शनतर्जुमाभईकार्यान्वयनभएकोहुनेछ।

यसैगरीराष्ट्रियमानकमापदण्डअनुसारसमयानुकूलखण्डीकृततथ्याङ्कनेपालसरकारबाटप्राप्तभएको, प्रतिवद्धसक्षमभौतिकपूर्वाधारयुक्ततथ्याङ्काईस्थापनाभएको, सूचनाप्रविधिकोउपयोगबाटसरलरूपमाक्षेत्रगततथ्याङ्कविकासगरिएकोहुनेछ।

साथै, नीतियोजनाबजेटतर्जुमाकार्यमाप्रशासनिकतथ्याङ्ककोविकासतथाप्रयोगमाविस्तारभएकोहुनेछ।

परिच्छेद ११

आयोजनाबैंक

११.१ पृष्ठभूमि

कार्यान्वयनमालैजानतयारीअवस्थामारहेकाआयोजनालाईमौज्दातकारूपमाराखुआयोजनाबैंकहो ।

यसमाकार्यान्वयनमाजानुपूर्वप्रारम्भिकएवंप्रभावपरीक्षण,स्रोतकोसुनिश्चितता,विस्तृतआयोजनाप्रतिवेदन,जगगाप्राप्ति,आयोजनाबाटप्रभावितबाटकार्यान्वयनकालागिसहमतिप्राप्तगरीनिश्चितशर्तमाभण्डारणगरिएकोहुन्छ ।

यसलेगर्दास्रोतकोदिगोउपयोगहुनजान्छ ।

जथाभावीएवंपहुँचरप्रभावकाआधारमाभन्दामागआवश्यकतासम्भावनारस्वीकार्यताकाआधारमाआयोजनाछनौटरकार्यान्वयनहुन्छ ।

उपलब्धस्रोत,साधनतथाप्रविधिकोअधिकतमउपयोगगर्दैगाउँपालिकाको

सोंचलाईयथार्थपरिणाममाबदल्नआयोजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनमादेखिएकाअसुविधालाईनिराकरणगर्दैदीर्घकालीनयोजना,मध्यमकालीनखर्चसंरचनातथावार्षिकबजेटलाईएकअर्कामिअन्तरआवद्धतागर्दैसमयमैआयोजनासम्पन्नगरीआर्थिक,सामाजिक,भौतिकविकासगर्नप्रभावकारीगराउनआयोजनाबैंककोविकासतथाउपयोगगर्नजरूरीरहेकोछ ।

११.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

आयोजनाबैंककोकार्यविधितर्जुमातथादमापदण्डनिर्माणगर्नु,संघीयतथाप्रदेशसरकारकोपदचापपछ्याउनु,मानवसिर्जिततथाप्रकृतिजन्यविपद्धाटहुनेतात्कालिकआवश्यकताकोसम्बोधनगर्नु,संघतथाप्रदेशसरकारकानिर्वाचनक्षेत्रविकासकार्यक्रमवार्षिकबजेटपछिछनौटगरिनु,संघतथाप्रदेशसरकारकोयोजनाछनौटकोएकांकीपनालाईसहभागीमूलकएवंमागमाआधारितबनाउनु,संघीयताकोमर्मरभावनाअनुरूपसन्तुलितविकासलाईसम्बोधनगर्नुजस्तासमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन् ।

साथैआयोजनाबैंककोप्राविधिकपक्षमाविशेषध्यानपुऱ्याइयसकोसुरक्षापहुँचअद्यावधिकतासरलताजस्तापक्षमादक्षकुशलरप्रतिवद्धजनशक्तिकोव्यवस्थापनगर्नुप्राविधिकसमस्यातथाचुनौतीरहेकोछ ।

११.३ अवसर

संघतथाप्रदेशसरकारकोआर्थिककार्यविधितथावित्तीयउत्तरदायित्वसम्बन्धीएनलेआयोजनाबैंकअनिवार्यगरिदायसबाटस्थानीयतहलाईसहजताहुनु,प्राविधिकतथाव्यवसायिकशिक्षाकोबढ्दोप्रभावलेसक्षमजनशक्तिउपलब्धहुनु,सन्तुलितविकासकालागिआवश्यकतामागरसम्भावनाकाआधारमाआयोजनाछनौटगर्नसकिनु,वार्षिकबजेटमध्यमकालीनखर्चसंरचनारआवधिकयोजनाकाबीचमासमञ्जस्यतास्थापितहुनजानु,स्रोतकोसमुचितउपयोगहुनु,आर्थिकवर्षकोप्रारम्भमैआयोजनाकार्यान्वयनमाजानुअवसररहेकाछन् ।

११.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

मागआवश्यकतासम्भावनारस्रोतकोउपलब्धताकाआधारमासन्तुलितविकासकालागिआयोजनाबैंक ।

लक्ष्य

आवधिकयोजनामध्यकालीनखर्चसंरचनार्वार्षिकबजेटथाकार्यक्रमकावीचमासामञ्जस्यतास्थापितगरीकार्यान्वयनयोग्यरआर्थिक तथाप्राविधिकरूपमासम्भाव्यआयोजनाबैंकमाभण्डारणगर्ने ।

उद्देश्य

आयोजनाकोसंख्यात्मकबृद्धिलाईन्यूनीकरणगरीगुणात्मकनतीजालाईप्रधानतादिनु ।

११.५ रणनीतितथाकार्यनीति

१. आयोजनाबैंकसम्बन्धीनीतिगत,कानुनी,संरचनागतएवंजनशक्तिकोप्रबन्धमिलाउने ।
२. संघतथाप्रदेशसरकारसँगसाझेदारीतथासहकार्यगर्ने
३. दिगोएवंसन्तुलितआर्थिकसामाजिकभौतिकविकासगर्ने ।
४. आयोजनाबैंककाआधारमामात्रसंघतथाप्रदेशसरकारमासम्पूरकतथाविशेषअनुदानमाआधारितआयोजनामागगर्ने ।
५. आयोजनाकार्यान्वयनपूर्वकापूर्वाधारमापूर्णतादिने ।
६. सूचनाप्रविधिमाआधारितआयोजनातर्जुमाकार्यान्वयनअनुगमनतथामूल्याङ्कनपद्धतिकोअनुशरणगर्ने ।

११.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्य:

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष २०७५/७६	योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य				योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
				२०७७/७८	२०७९/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१.	आयोजना वैङ्कस्थापना गर्ने	संख्या		१	-	-	-	१
२.	आयोजना वैङ्क निर्देशिका प्रकाशन गर्ने	संख्या		१	-	-	-	१
३.	आयोजना वैङ्क सम्बन्धी विद्युतीय सफ्टवयर निर्माण गर्ने	संख्या		१	-	-	-	१
४.	आयोजना वैङ्कमा छनौट भएका योजनालाई online entry गर्ने	संख्या		९	९	९	९	२७
५.	समपुरक र विशेष अनुदानका आयोजना प्रस्ताव तयार गर्ने क्षमता बृद्धि गर्ने	संख्या		९	९	९	९	२७
६.	आयोजना प्रस्ताव बनाउन	संख्या		९	९	९	९	२७

	वडासम्म क्षमता वृद्धि गर्ने						
७.	प्राथमिकता प्राप्त आयोजनामा बजेट विनियोजन गर्ने	संख्या		९	९	९	२७
८.	आयोजना वैङ्कमा भएका आयोजनालाई स्रोत व्वस्थापन गर्ने	संख्या		९	९	९	२७
९.	प्राथमिकता प्राप्त आयोजना मध्यकालीन खर्च संरचनामा समावेश गर्ने	संख्या		९	९	९	२७

११.७ प्रमुखकार्यक्रम

१. आयोजनाबैंकस्थापनातथासञ्चालनसम्बन्धीकार्यविधिवानिर्देशिकावामार्गदर्शनतर्जुमा।
२. आयोजनाबैंककोसफ्टवेयरकोविकासरसञ्चालन।
३. प्रतिवद्धप्राविधिकजनशक्तिकोक्षमताविकास।
४. मध्यमकालीनखर्चसंरचनामासालबसालीरूपमाआयोजनाकोथपघटएवंपरिमार्जन।
५. वार्षिकबजेटतथाकार्यक्रममाबैंकमारहेकामौजदातबाटसमावेश।
६. संघीयसरकारतथाप्रदेशसरकारसँगसम्पूरकअनुदानतथाविशेषअनुदानमाआधारितआयोजनाप्रस्तावगादबैंकबाटप्रस्ताव।

११.८ अपेक्षितउपलब्धि

आयोजनाबैंककोस्थापनारकार्यान्वयनसम्बन्धमानीतिगत,कानुनी,संरचनागत,प्रविधिगतरजनशक्तिकोप्रबन्धभएकोहुनेछ। दीर्घकालीनयोजना,मध्यमकालीनखर्चसंरचनारवार्षिकबजेटतथाकार्यक्रमकाबीचमासामञ्चस्यतास्थापितभएको,समयमैआयोजनासुरुगरीसमयमैसम्पन्नभईविकासप्रशासनमासुशासनप्रवर्द्धनभएको,आर्थिकअनुशासनप्रवर्द्धनभएको,सन्तुलितएवंदिगोआर्थिकसामाजिकरभौतिकविकासभएको,आयोजनामागआवश्यकतारसम्भावनारस्रोतसुनिश्चिततामाआधारितभएकोहुनेछ।

निश्कर्षः

बदलिएको शासकीय शैलीसंगै गाउँपालिकाले कार्यक्रम तथा आयोजना छनौट, कार्यान्वयन र सेवा प्रवाहमा समेत सकरात्मक परिवर्तन गर्न आवश्यक छ । अनुत्पादक क्षेत्रको लगानीलाई निरुत्साहित गर्ने तथा मितव्ययी हुनेर वित्तीय अनुशासन र पारदर्शिताको सुनिस्चितता हुनु जरूरी हुन्छ । वगनासकाली गाउँपालिकाले त्रिवर्षीय योजनाले लिएको लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्न गाउँपालिकाको आन्तरिक आयमा अभिवृद्धिको लागि राजधको दायरालाई फराकिलो बनाउनु पर्ने, आवश्यक्ताका आधारमा लगानीको सुनिस्चितताकालागि सम्भाव्य सबै साझेदारहरूलाई आकर्षण गर्ने तथा अन्तर सरकारी अनुदानको क्षेत्र फराकिलो बनाउन विशेष पहल गर्ने, अनुत्पादक खर्चमा कटौती गर्ने साथै दिगो विकासमा आधारित विकास निर्माण र सेवा प्रवाहका पूर्वाधारहरूको निर्माण र विकासलाई प्रथम प्राथमिकतामा राखेर आवधिक गाउँ विकास योजना कार्यान्वयन गर्न सके वगनासकाली गाउँपालिकालाई एक समृद्ध गाउँपालिकाको रूपमा विकास गर्न सम्भव छ । बर्तमानमा रहेका अन्तररहगत सम्बन्ध, आर्थिक स्रोत साधनको अप्रयासता, जनशक्ति तथा सामाजिक, सांस्कृतिक चुनौतिहरूलाई सम्भावनाको उज्यालो मार्गतर्फ अग्रसर गराएर अवसर र सम्भावनासँग एकीकृत गरी कार्यान्वयन गर्न सके आगामी३ वर्ष भित्र समृद्धिको मार्ग निर्धारण हुने निश्चित छ । वित्तीय अनुशासन र पारदर्शिताको सुनिस्चितता गर्ने साथै व्यवहारमा उतार्नगाउँबासी जनसमुदायलाई विश्वासमा लिनेर जनसहभागिताको सुनिश्चितता गर्नु पर्ने हुन्छ । वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमलाई आवधिक योजनासँग तादाम्यता हुने गरी गर्नेगुणस्तरमा सम्झौता नगर्ने, आयोजना छनौट गर्दाआवश्यक अध्ययन, अनुसन्धान, ड्रइड डिजाइन र यथार्थपरक लागत अनुमान गर्ने व्यवस्था गर्ने, जनप्रतिनिधि र कर्मचारीले आफ्नो दायित्व तथा जिम्मेबारी इमान्दारितापूर्वक पालना गर्ने र सबैसँग समान व्यवहार गर्ने । जनप्रतिनिधि र कर्मचारीबीच सुसम्बन्ध स्थापित गर्न सकेमात्र त्रिवर्षीय योजनाले लिएको सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्न सकिनेछ ।

